

MAGYAR TÖRVÉNYHOZÁS

ÉS

MAGYAROI ÉS AZ ÉLŐK TÖRTÉNELME. I. FERENCZ JÓZSEF.

XIV. KÖTET.

ÍRTA: MÁRIÁSSY BÉLA.

GYŐR, 1891.

FISCHER ISTVÁN ÉS F. KÖNYVNYOMDA-INTÉZETE.

TARTALOM.

Lap.

I. Fejezet..... *1—44-ig.*

A költségvetési vita befejezése. — Az új választások. — A Kormány politikája. — A trónbeszéd. — Bárá Wenkheim lemondása.

II. Fejezet..... *45—79-ig.*

A Tisza-kormány 1875. végéig.

III. Fejezet..... *81—149ig.*

Nemzetiségi röppentyű. — A közigazgatási viták. — A külhelyzet.

IV Fejezet..... *151—177-ig.*

Az 1876—77-iki törvények. — A fegyelmi eljárásról. — Dohányjövédékről. — Deák Ferencz haláláról és emléke megörökítéséről. — 1877-iki törvények és költségvetés.

V. Fejezet..... *179—204-ig.*

Külhelyzet. — A császár látogatása Pétervárott. — Bosnyák lázadás. — Orosz-török háború. — Török irányú tüntetések. — A kormány politikája. — Plevna kapitulál. — Az osztrákokkal! vám-, kereskedelmi és bankalkudozások. — 1876. szeptember 28-án a szabadelvü-pártból 20—30-an kilépnek, de a közözügyi alapot kis kivétellel megtartották. — Szeptember 28-án Simonyi

Lajos a koi mányiul kilép. — 1877. február 10 én Tisza Kálmán lemond. — Sennyeyt a kormányéinökséggel megkínálják, visszautasítja. — Tisza Kálmán marad.

Lap.

<i>VI. Fejezet</i> 205-226-ig.
<i>A.z 1873., 1874., 1875-iki törvények kivonata és bírálata.</i>	
<i>VII. Fejezet</i>	227—293-ig.
<i>1876. és 1877-ik törvények kivonata és bírálata.</i>	
<i>VIII. Fejezet: Beszédék:</i>	
Simonyi Ernő. A román kereskedelmi szerző- döstül. — 1875. dcczember 18. <i>297—308-ig.</i>	
Mocsáry Lajos. A megyei javaslat tárgyában.	
— 1876. január 10.....	<i>308—331-ig.</i>
Báró Sennyey Pál.....	<i>331—346-ig.</i>
Kállay Béni. A közigazgatási bizottságrul. —	
1876. január 21.	<i>346-349-ig.</i>
Kállay Ödön. Január 12	<i>349- 355-ig.</i>
Simonyi Ernő. 1876. január 24. (Kivonat.)	<i>355—370-ig.</i>

I. FEJEZET.

A költségvetési vita befejezése. — Az új választások. —
A kormány politikája. — A trónbeszéd. — Báró Wen-
kheim lemondása.

A Wenkheim-kormány, bár Tisza Kálmán épen a pénzügyi rász gazdálkodás és a költségvetés miatt indított irtó háborút a Bittó-kormány ellen, az idő rövidségének ürügye alatt az ostromolt költségvetést elfogadta és beterjesztette. A dörgéssel kezdett vita simán végződött, a töredék ellenzék nem ellenezte komolyan, mert mind Simonyi, mind Sennyey, Tisza meghívásában reménykedtek. A valódi miniszterelnök már ekkor is Tisza volt, pártjából tehát többeket főispánnal^ nevezett. A kereskedelmi szerződésnek már ideje lejárt, ha tehát a kormány kedvezőbb feltételeket akart volna kivívni, fel kellett volna a szerződést mondani, adatokat kellett volna szerezni az osztrák előny és követelések ellensúlyozására, a kormány azomban harcziás babérok után nem vágyott, nem zavarta az osztrák miniszterek és tőzsérek álmát.

Az ellenzéket a fusio clkábitotta, a vidék nagyrésze azt hitte, hogy a Deák-párt olvadt be a Tisza-pártba. Tisza a régi embereket elkergeti és ellenzéki programját a jövő országgyűlésen érvényesíti; a szélsőbal egy része tehát nem állt szembe Tiszával, mert Tisza régi programja életbeléptetése által a szélsőbal programjának kis része érvényesül, a másik rész hallgatott, mert Tiszát jobban szívelte a Deák-pártiaknál. A Sennyey-párt nem mozgott, mert Sennyeynek hagyományaival, személyiségével ellenkezett az erélyes ellenzékiiség, nem, mert a párt azt hívé, hogy Tisza Sennyeyt a miniszter-

elnökséggel meg fogja kínálni és a legutolsó közlegény legalább is főispán vagy ministertanácsos lesz. Tisza a hangulatot felismerve, a szilaj szélsőbalt hagyta szenderegni, hatalmát a kormányképes, de lehetetlen Senyney-párt szétmorzsolására használta fel és 46 képviselő közül megbuktatott 26-ot. Deák-párti titkos elleneivel kegyelmesen bánt és csak azokat buktatta meg, kik barátjait a múlt választásnál kevés vagy erőszakolt többséggel buktatták meg, pedig ha akarta volna, mindenkit megbuktathatott volna, mert azon kormány-hivatalnokok és főispánok, kik még a választás előtt 6 hónappal a sárga földig gyalázták az ellenzéki Tiszát, Tisza miniszter szavait hajlongva lesték és parancsára apjokat is megbuktatták volna. Tisza a választásokat nem erőszakolta, de mint jó hadvezér saját hiveiből a többséget minden eshetőségek ellenében biztosította. A választások legtöbb keserűséget okoztak a korcsmárosoknak, kortesvezéreknek és cigányoknak, a pártok szüneteltek, a személyes becsvágy szendergett, a választásokat a jelölt lakhelyén kiskörű ebéd előzte meg, az előjárók a község költségén a választóhelyre bepályáztak, a megválasztott képviselő baráti kézszerítással búcsúzott el csekély számú választóitól. A többség kétségkívüli többség volt, mert a kormány nyomást nem gyakorolt, a nagyférfiak nem vesztegettek, sajnos, hogy ez máskor nem ismétlődött.

Tisza az országgyűlés szünete alatt komolyan hozzá fogott a közigazgatás, az árvaügyek rendezéséhez, számos fontos törvényjavaslatot készített, a pénzügy miniszter az adóprést megélesítette, a jól táplált sajtó dicsőenket zengett a kenyér urára. Az országgyűlést szeptem-

berre hívták össze, Tisza még eddig nem ösmert többséggel rendelkezett. Az ellenzék 50-re zsugorodott, a megnyitás előtt népszerűbb volt Deák Fereneznél, mert a Deák pártja 1865-ben a többséget csak hatalmi nyomás, itatás által tudta megszerezni, a kisebbség Deákot jogfeladással vádolta. 1865-ben a Deák-párti képviselők választóikat 1848. teljes helyreállításáruul biztosították, az országos közvélemény bár tévesen 1848. alatt az önálló magyar hadsereget is értette, a delegáció pedig még 1865-ig ismeretlen remek volt, tehát a jelöltek a közönséget tévútra vezették, ennélfogva a többség ámitás által szereztetett meg, 1875-ben ellenben Tisza Kálmán óvadék nélkül elfogadta a kiegyezést, a kiegyezésnek a minister sem reformját, sem eltörlését nem ígérte, csak vak vagy elfogult remélhette tehát az ellenzéki vezér programja valósítását.

Az országgyűlés következő trónbeszéddel nyitattott meg szeptember 7-én:

Főrendek és képviselők, kedvelt híveink!

Reménynyel és bizalommal üdvözöljük önöket jelen országgyűlés kezdetén, mely nagyfontosságú kérdések megoldására van hivatva.

A közélet és kormányzat majd minden ágában mélyen beható törvénykezési intézkedések szükségesek, hogy kedvelt Magyarországunk a szellemi és anyagi jólét azon magaslatára emelkedjék, melynek elemeit bírja gazdag természeti forrásaiban és melyre az országot emelni atyai szivünk forró óhajtása.

Ennek első és nem mellőzhetlen feltétele az ország pénzügyeinek rendbehozatala.

Halasztást nem tűrő teendőink között komoly megfontolásukat és folytonos figyelmüket első sorban az államháztartás rendezése és az ezzel kapcsolatos kérdések megoldása fogja igénybevenni.

Magyarország tekintélye, hitele és állami létének biztosítása egyiránt parancsolja, hogy a szükséglet és a fedezet között a sulygyen minél előbb helyreállítsassék.

Ismerjük a feladat sokoldalú nehézségeit.

Elvállalt kötelezettségek, monarchiánk biztonságának elutasíthatlan követelményei, a közigazgatás és fejlődés szükségletei állanak itt szemben a legnagyobb takarékoság jogosult követelményeivel.

De bizton hisszük, hogy ha a kormányzat minden ágára nézve a jó gazdálkodás érdekében megtörténik mindaz, minek megtörténnie kell és minek az állam létfeltételeinek, biztonságának és fejlődésének veszélyeztetése nélkül megtörténni lehet:

ha czélszerű és gyökeres kormányzati és igazgátszolgáltatási javítások eszközöltetnek;

ha a nemzet híven egész múltjához, készséggel és nemes kötelességérzettel meghozza azon áldozatokat, mi-
ket a kitűzött üdvös cél hazafiségátul követel;

ha a hitel viszonyok javítása és rendezése, a termelés, kereskedelem és ipar fejlesztésére szükséges egyéb intézkedések által az adóképesség emelésérül és a vállalható terhek könnyebb elviseletésérül gondoskodva leend;

akkor, de csakis akkor fogunk sikeresen megküzd-
deni a helyzet nehézségeivel.

Úgy az államháztartás rendezése, mint az ország

szellemi és anyagi érdekeinek előmozdítása céljából kormányunk számos javaslatban bő anyagot nyújtand törvényhozói működésüknek.

Az állam pénzügyi helyzete az ország és az egyesek hitel viszonyaival szoros kapcsolatban áll és mindkettő egyiránt s közvetlenül összefügg a jó közigazgatás és igazságszolgáltatással, a nép műveltségének emelésével, a termelési, kereskedelmi és iparviszonyok, úgy a közlekedési rendszer javításával.

Mindezek pedig együttesen döntő befolyást gyakorolnak az adóképeségre, mely viszont az összes államügyek kedvezőbb alakulásának egyik főfeltételét képezi.

Mindezekre tehát ki kell a törvényhozás figyelmének terjedni: ha az ország s egyes lakosainak jólétét sikeresen előmozdítani akarja.

Kormányunk javaslataiban nem mellőzendi ezen szempontok egyikét sem; ki fognak azok terjedni a legsürgősebb teendőkre, a közélet minden ágában.

Nem szándékunk egyenkint felsorolni a kész és készülöben levő javaslatokat, de azokon kívül, melyek az államháztartás akadálytalan vitelére, a pénzügyek rendezésére s az ezzel közvetlen kapcsolatban levő kérdésekre vonatkoznak, különösen felhívjuk még önök figyelmét azon javaslatokra, melyeknek célja:

Osszhangzatba hozni a közigazgatás különböző ágazatainak működését.

A közigazgatást és igazságszolgáltatást gyökeresen javítani és pótolni az észlelt hiányokat.

A közlekedési és közmunka-ügyet minden irányban

rendezni és a vasúthálózatot a legsürgősebb szükséglet határai közt kiegészíteni.

Melyek végre a főrendiház korszerű rendezésére, a nemzet szellemi fejlődésére s a vallási és házassági kérdéseknek az élet szükségéi által kívánt mérvben való megoldására irányulnak.

Mindezen s az ezekkel összefüggő kérdéseknek elintézése önöknek jutott feladatul; és nem kételkedünk, hogy tapintattal, czélszerű sorozatban és helyes időbeosztással fogják megbírálni és megalapítani az illető törvényt, amint ezt az ország érdeke kívánja.

Bizalmunkat helyezzük e mellett a nemzet józan felfogásába, mely nem fogja félreismerni, miszerint a legüdvösebb intézmények, a legjobb kormányzat is csak előmozdíthatják a népek jólétét, csak biztosíthatják a munka gyümölcsét; de hogy ezt csak a nemzet támogatása érlelheti meg, hogy a közjólétet emelni, megteremteni és tartósan megszilárdítani csak a valódi hazafiság, az egyéni szorgalom és kitartó munka képes.

Kormányunk az érintetteken kívül egész buzgalommal törekszik a bankkérdés jogos és czélszerű megoldására.

Ezenfelül monarchiánk másik államának kormányával az 1867: XVI. törvenyczikk által kijelölt módon tárgyalásokat folytat, e törvény némely szabványainak módosítása iránt.

Végre az országgyűlés lejártá előtt tárgyalás alá kell, hogy jöjjenek azon egyezmények is, melyek monarchiánk két állama között az 1867. és 1868. évben 10 évre kötöttek.

Ezekre nézve azon reményünket akarjuk kifejezni, hogy e tárgyalásokat a kölcsönös méltányosság szelleme fogja átlengeni.

Uraim, főrendek és képviselők!

Az idő, az ország helyzete s az előkészített javaslatok nagy száma erélyes és buzgó cselekvésre int, s önök követni fogják ez intelmet, mert minden vesztett percz, a haza vesztesége lenne.

A külhatalmasságokkal fennálló szívélyes viszonyunk azon reményre jogosít, hogy a béke a legújabb időben felmerült események daczára fenn fog tartatni és így önök háborítatlanul fogják törvényhozó hivatásukat teljesíthetni.

A trónbeszéd rendes viszonyok közt, midőn a régi megállapított program és iránynyal bíró párt kormányoz, midőn ezen párt vezérférfiai a képviselői többség daczára erkölcsi hitelüket elvesztették, a többség vesztegetés, hatalmi nyomás kifolyása, a vezérek királyi kegyenczek, tehetetlen, középszerű, szűk látkörű ingtag egyének: a trónbeszéd unalmas czifraság, mert mindenki tudja, hogy a trónbeszéd nem egyéb diplomatai ámításnál, a kormány Ígéreteit sem nem tudja, sem nem akarja beváltani; középszerű becszel bírnak még akkor is, midőn az ország pénzügyei rendezettek, a nagyhorderejű pénzügyi és nemzetgazdasági műveletek feleslegesek, a földművesosztály gazdag és rendezett, az ipar kifejlett, a kereskedelem élénk, mert ezesetben csakis igazgatni kell. A belreformok kérdései ily viszonyok közt csak másodfontosságúak, mert a nemzet a szükség által nem nyomatván, nyugodt; a főbb

reformok a kor kívánalmai, melyek élénk ellenzésre ritkán találnak és ha esetleg létesítésüket a butaság, az önzés megakadályozza, örökre el nem temettetnek, mert a kor eszméi ruganyosak, szívósak, ha pillanatra elnyomatnak is, kedvező alkalommal feltámadnak és diadalmaskodnak, elodázásukat a gazdag nemzet nyugodtan tűri, mert a tömeg gazdag lévén, elodázásuk csak kevés egyeseket sújt. A trónbeszéd elmondásakor az ország viszonyai kedvezőtlenek voltak, a Deák-kormányok az országot több százmillió forint adóssággal boldogították, a földbirtokososztály az elszegényedés lejtőjén állt, mondhatjuk a mindennapi kenyérért küzdött. Az országos pénzügyeket sötét színben tüntették fel, az ipar hanyatlott, a kereskedelem pangott. A közjogi harcok szenvedélye elhamvadt, a szélsőbalokat az osztrák-barátok nem tartották többé sem forradalmároknak, sem földosztóknak; a szélsőbalok az egyezkedő többséget, nem vádolták hazaárulással, sőt némelyek a kormánynyali kiegyezés lehetőségére is gondoltak. A Deák-párt és emberei azonban lejárták magukat; Tisza Kálmán, az ellenzéki vezér, a corruptió ellen keresztesháborút indított, az ország regenerációját, anyagi boldogságát ígérte, hitelet még nem vesztette el, a nagy többség Magyarország messiásának tekintette, eddigi tétlenségét az idő rövidségének rótták fel; a trónbeszédet tehát programúinak tekinték és azt remélték, hogy csillogó Ígéreteit befogja váltani és reformjait a trónbeszédben röviden, de szabatosan elő fogja adni.

A trónbeszéd azonban a régi keretben forgott, mindent ígért, de semmit sem biztosított; sokat foglal-

kozott az egyensúly eszméjével, de nem karolta fel az ország és egyesek anyagi állásának biztosítását és fejlesztését; az adóképeséget hangoztatta, de nem jelezte sem az adók reformját, egyenlősítését, sem az adóképeség emelhetésének eszközeit; az osztrák-magyar vám- és kereskedelmi szerződés megújítását, a katonaviszonyok fenntartását határozottan kimondta; általában Tisza Kálmán ezen trónbeszéddel elődei nyomába^ lépett és határozottan búcsút vett a régibb ellenzéki eszmék túl. Magyarországon ez időben kormányelnöki képességgel csakis Tisza Kálmán birt, a nagy többség tehát örömradiással fogadta a halvány trónbeszédet. A trónbeszédi válasz az ellenzéknek kedvezőtlen tárgy, mert a trónbeszéd megtámadását a korona megtámadásának tekintik, a hajlongó Sennyey-párt, ingatag, túlloyalis vezére által uralva, tehát hallgatott és elfogadta a kormány-párt következő válaszfeliratát:

Reménynyel és bizalommal üdvözli Felséged hodoló tisztelettel vett legmagasabb trónbeszéde, reménynyel és bizalommal tekintünk mi is a megnyitott országgyűlés elé.

Felséged atyai szívének forró óhajtása, hogy a magyar állam a szellemi és anyagi jólét azon magaslatára emelkedjék, amelyre gazdag természeti forrásainál fogva utalva van, a mi hazafiui törekvéseinknek is ez egyedüli célja.

Bármily nagyok e tekintetben az országgyűlésre váró feladat nehézségei, meg vagyunk győződve, hogy egy nemzet hazafias törekvéseitől, amelyet fejedelmének óhaja támogat, a siker nem maradhat el.

A siker egyik kiváló biztosítékát látjuk mi abban is, hogy az állam súlyos pénzügyi helyzete nem kerülte ki Felséged magas figyelmét, sőt fejedelmi bölcsesége már ki is jelölte azon irányt, melyben haladnunk kell, ha a bajt gyökerében orvosolni akarjuk.

Halasztást nem tűrő első és legfőbb teendőnknek tartjuk mi is pénzügyeink rendezését s az államháztartásban a sulygyen mielőbbi helyreállítását. Azt hisszük mi is, hogy a magyar állam tekintélye, hitele és állami létének biztosítása egyiránt követeli, parancsolja ezt. Ismerjük mi is a rendezés nehézségeit, tudjuk, hogy e nehézségektől visszariadnunk nem szabad, tudjuk, hogy el kell mennünk a takarékoság azon legvégső határáig, ameddig az állam fenntartása és fejlődése veszélyeztetése nélkül el mehetünk, tudjuk, hogy a szükség úgy hozván magával, készen kell lennünk a legnagyobb áldozatokra.

Megvagyunk győződve arról is, hogy egyoldalú, csupán pénzügyi intézkedések és rendszabályok a bajt gyökeresen nem orvosolhatják. Rendezni kell a hitel-, a közgazdasági és közlekedési viszonyokat, gondoskodni kell az adóképesség emeléséről a termelés, kereskedelem és ipar fejlesztése által; javító kezekre, összhangzatos reformokra van szükség a közigazgatás, az igazságszolgáltatás, a közoktatás terén, szóval az államélet majdnem minden ágában.

És mert a bajt egész nagyságában érezzük és annak orvoslását törvényhozási kötelességünkben folyó elutasíthatlan kötelességünknek tartjuk, teljes odaadással várjuk és veendjük tárgyalás alá mindazon javas-

latokat, amelyeket Felséged királyi kormánya előterjeszteni fog.

Örömmel értesülünk Felséged fejedelmi nyilatkozatába!, hogy a kormány a bankkérdés megoldására egész buzgalommal törekszik. Teljes készséggel fogjuk e törekvést támogatni, mert a bankkérdés jog-és czélszerű megoldása hitelviszonyaink javulásának egyik elengedhetlen alapfeltétele.

Nagy fontossággal bírnak azon tárgyalások is, amelyek az 1867: XVI. törvényczikk némely szabványainak módosítása iránt folyamatban vannak. Bizonyára nem rajtunk fog múlni, hogy azok mielőbb megnyugtató eredményre vezessenek.

Ami pedig az 1867. és 1868-ban 10 évre kötött s a jelen országgyűlés alatt tárgyalás alá veendő egyezményeket illeti, biztosíthatjuk Felségedet, hogy idevonatkozó elhatározásunkban a Felséged iránti őszinte ragaszkodás, szeretett hazánk java és a méltányosság tekintetei lesznek irányadók, mi is a méltányosság kölcsönösségében látjuk a megnyugtató megoldás legnagyobb biztosítékát.

Élénk örömmel tölti el szivünket Felséged azon biztató reménye, hogy a béke a legújabban felmerült események daczára nem fog megzavartatni, Felséged hű népei boldogságában keresi és találja fel a trón és az állam erejét. E boldogság egyik feltétele az állandó béke. Hisszük, reméljük, hogy Felséged bölcseségének sikerülni fog azt minden lehető bonyodalommal szemben fenntartani.

Azok után, amelyek a határőrvidék polgárosítása

érdekében Felséged saját kezdeményezése folytán a közelebbi időben történtek, nem kell ismételnünk azokat, amelyek a magyar szent korona területi épségének teljes helyreállítására nézve a közelebbi országgyűlések válaszfeliratában foglaltatnak. Ezr[^]tal csak azon meggyőződésünknek adunk kifejezést, hogy Felséged ismert bölcsesége kellő időben és alkalommal bizonyosan meg fogja találni azon módokat, amelyek az e tekintetben fennforgó, általunk is jól ismert nehézségek elhárítására szükségesek.

Felséges Úr!

Mi a lefolyt évek során a fejedelmi bölcsesség meg-megújuló jelenségével találkozánk. Engedje meg Felséged, hogy az ország jelen komoly helyzetében egész bizalommal ismét oda fordulhassunk, ahol válságos pillanataiban a nemzet vigaszt és segílyt talált: Felséged atyai jó szívéhez, alkotmányos érzületéhez és emelkedett leikéhez.

A trónbeszéd valódilag három részbül áll: az I-ső rész nagyszabású és számos mindenre kiterjedő reformokkal biztatja az országot, ez általában nem új, mert mindezen reformokat 1869. óta már minden kormány hangoztatta, Tisza Kálmán tehát a crónbeszédben a régi dalt csak ismételte; a II-ik rész az anyagi érdekekkel foglalkozik, jó tanácsokat ad az éhezőknek kenyér helyett, áldozatokat kíván a koldusoktul, az országot Austria iránti kötelezettségeire serkenti, munkásságra, takarékoszágra inti és azt a vagyonosodás majdnem egyedüli alapjául állítja fel; a III. rész fátyolozva ugyan, de igen érthetőleg kimondja, hogy az ország

önálló magyar bankra nem számíthat, az önálló vámterület ábránd, szó csakis egyes részletek módosítására! lehet.

Az első rész nem felelt meg a helyzetnek, mert jelezte ugyan a reformoknak a király általi helyeslését, ez azonban felesleges szóvirág volt, mert ebbeli szándékát, mondhatjuk ígéretét ő Felsége már 1869-ben és 1872-ben kifejezte; mindenki tudta, hogy a reformok nem azért maradtak el, mert a király nem akarta, de nem létesültek, mert a Deák-ministeriumok az időt részint elpazarolták, részint a javaslatok szerkesztését ügyetlen és lomha kezekre bízták, ennél fogva a törvényjavaslatok el nem készültek; a trónbeszédben tehát, miután a reformok megemlítettek, nem szabad lett volna általánosságban maradni, de egyenkint elő kellett volna sorolni a javaslandó reformokat. A II. rész, mely az anyagi érdekekkel foglalkozik, a főszólyt nem főleg a polgárok anyagi izmosodására, de az adóképeségre fekteti, pedig az államéletben nem az a főczél, hogy az ország lakosai a katonaságot, a bureaucrátiát fizethessék, de az, hogy saját szükségleteik fedezetén felül az állami terheket a nélkülözhető feleslegből megerőltetésük nélkül fizethessék. Az ország méltóságát, önérzetét, áldozatkészségét méltatlanul sértette az Austriának lekötött összeg fizetéséről figyelmeztetés, mert Magyarország mióta Austriával az egyességet megkötötte, kötelezettségét mindig pontosan teljesítette s hogy ezt továbbra is pontosan teljesíthesse: gazdálkodott mellőzhetlen szellemi és anyagi beruházásaival, drága uzsorás adósságokat csinált, a szerződés megkö-

tése után még a szélsőbal sem ajánlotta som az országgyűlésen, sem a hírlapokban, sem a hatósági gyűléseken a kötelezett összeg megtagadását vagy leszállítását, sőt az országgyűlés még a szelvények megadóztatásával Austria által nyert számos milliókbuli aránylagos hasznot sem követelte, pedig ezt méltányossági szempontbul méltán követelhetette volna; ezt tehát a magyar kormánynak nem illett a trónbeszédben kimondatni. A III. részben a korona túlment hatalmi körén, mert ezen nyilatkozat által előre jelezte, hogy a nemzeti önálló bankot nem hajlandó megadni, ezáltal tehát befolyásolta, nyomást gyakorolt az országgyűlési tanácskozásokra; ez annyival inkább jogtalan volt, mert Magyarország az önálló bankrul nem mondott le, az önálló bankot a közvélemény erősen követelte, a magyar bank az osztrák állam érdekeit nem sértette, sajátlag az osztrák bank kiváltságos uralma vagy egy vegyes osztrák-magyar bank felállítása csakis néhány osztrák, kevés magyar zsidó tőzsér érdekében állt, kik a bank segélyével a magyar hitelt uralták, illetőleg a magyarországi hitelhiányt saját érdekükben kiaknázták; ezen szennyes érdekek mellett nem illett a magyar király hatalmát a mérlegbe vetni. Helytelen volt az osztrák-magyar szerződés melletti nyilatkozat is, mert a szerződés 10 évre szólt, a 10 év elmúltával tehát nem a szerződés megújításáru és módosítására!, de új szerződésről volt szó, káros volt ez Magyarországra nézve azért is, mert ez Austriát előlegesen biztosítá arrul, hogy a magyar törvényhozás egyenjogú tényezője: a magyar király az önálló vámterületbe

nem fog beleegyezni, sőt ezt a magyar kormány sem akarja, az osztrákok erről biztosítva lévén, természetesen nem engedtek, sőt józanon nem is engedhettek, mert ezen nyilatkozat által a magyar kormány legerősebb fegyverét szétörte. Kétségkívül a trónbeszéd a magyar országgyűlést nem kötötte, de a király szava minden időben, nagy súlylyal bír a gyengékre, a csuszókra és ezek a szabadok ellenében azzal mentek: haszontalan az ellenállás, mert a király, kitül a törvény megerősítése függ, már előlegesen kimondta, hogy önálló bankot nem akar, hogy nem új szerződésről, de csakis a régi megerősítésről lehet szó. Ezen nyilatkozat tehát a nemzeti bank lehetőségét, a vámszerződésnél az osztrák engedményeket lehetetlenné tette.

Az új kormánypárt, mely a megboldogult Deák-párti kormányt alázatosnak hirdette, a legkisebb engedményért szolgáltsággal * vádolta, válaszfeliratában királyibb lett a királynál és teljesen aulicus köntöst öltött fel, mert nemcsak viszhangozta, helyeselte a trónbeszédet, de még imelygős, alázatos hízelgéssel halmozta el a királyt. Ezen felirat hasonmása volt azon istenben boldogult németországocskák disziratainak, melyeknek fele udvari tanácsosokbul és fizetett udvari hivatalnokokbul állt és másik fele tanácsos és udvari díjas akart lenni, emlékeztet a múlt század azon felirataira, midőn az ország java részint a csatatéren elhullt, részint idegen földön bujdosott, de ezen időben legalább a hatalom és nem zsidó consortiumok előtt hajoltak meg és a király tömjénezéséért, az adott nagy

előnyökért a nyomott viszonyok daczára legalább a jogmaradványokat biztosították.

Önérzetes államférfiak ezen feliratot egészben nem fogadták volna el, az összes ellenzéknek lett volna feladata ellene felszólalni, különösen kedvező alkalmat nyújtott ez a Sennyey-féle ellenzéki töredéknek a kormánynyal ellenkező álláspontja, alkotmányos, független érzelmei igazolására. Ezen párt ugyan a kormány politikájával egyetértett, mert báró Sennyey nem kívánta a nemzeti önálló bankot, a vámközösséget óhajtotta fenntartani, de mint szigorú, alkotmányos férfi, ném helyeselhetette azt, hogy a király e kérdések alkotmányos vitáját megelőzve, mindezekbe határozottan nyilatkozott és ezáltal illetéktelen nyomást gyakorolt császári alattvalói érdekében a magyar törvényhozásra, tehette volna ezt túlzó loyálisága megsértése nélkül, mert alkotmányos fogalmak szerint a trónbeszédben nem a királyidé a felelős kormány nyilatkozik, a trónbeszéd megbírálása tehát nem a király, de a kormány megtámadása. Tenni kellett volna ezt azért is, mert ezen urak alkotmányos conservatív elveket negélyeztek, a fennálló alkotmány megőrzése pedig a valódi conservatív elvek alapját képezi. Báró Sennyeynek tenni kellett volna ezt azért is, mert miután 1848-ban a 48-as zászlót nem követte, mert alkotmányellenes tárnok volt a provisoriumban, mert a magyar alkotmány védbástyáit programjában megtámadta, a nagyközönség még mindig udvaroncz-politikusnak tartotta, báró Sennyey azomban politikai pályáján mindig habozott, nemcsak a magyar király, de

a császári ház iránt is túlságos loyaltással viseltetett, ennélfogva a kedvező alkalmat elszalasztottá és mélyen hallgatott.

A szélsőbal a feliratot nem fogadhatta el, hagyományai és határozott programjánál fogva és következő ellenfeliratot terjesztett be:

Felséges császár és apostoli király I

Hódolatteljes tisztelettel hallottuk a trónbeszédet, melylyel Felséged az országgyűlést megnyitotta.

Örömmel hallottuk, hogy Felséged reménynyel, bizalommal nyitja meg a jelen országgyűlést, mely nagyfontosságú kérdések megoldására van hivatva.

Annál nagyobb örömmel telt el szívünk azon biztató szavak hallatára, minél nagyobb az aggodalom, melylyel hazánk állapotára tekintünk.

Tisztelettel párosult, feszült figyelemmel hallgatunk végig a biztató szavakkal kezdődő trónbeszédet, de fájdalommal vagyunk kénytelenek kijelenteni, miszerint annak egész folyamában nem találtuk fel azt, ami bennünket feljogosítana osztozni Felséged bizalomteljes reményében.

Azt vártuk és a parlamentaris kormányzat természetéből kifolyólag biztosan várhattuk, hogy ezen trónbeszédben, melyet Felséged felelős miniszterelnöke kezéből vett át, fel fogjuk végre találni főbb elveit azon törvényhozási intézkedéseknek, melyeket Felséged kormánya az ország bajainak orvoslására, zilált pénzügyei és hitelviszonyai rendezésére az országgyűlés elébe terjeszteni szándékozik.

Azomban Felséged királyi beszédének meghall-

gatása után, épen oly kevéssé vagyunk tájékozva Felséged kormányának nézetei, szándokai és politikája iránt, mint eddig voltunk, pedig midőn az ország állapota oly komoly, annyira aggasztó, sőt vészteljes, hogy Felséged maga királyi székéről tartotta szükségesnek bennünket arra figyelmeztetni, hogy Magyarország állami létele, tekintélye, hitele van kockán: nem tennék eleget sem hazánk, sem Felséged iránt tartozó kötelességünknek, ha, mint a nemzet képviselői, Felséged felelős kormányátul az ország hagy bajainak orvoslására, pénz- és hitelügyeink rendezésére célzó intézkedésekről kellő felvilágosítást nem követelnénk.

Igenis, Felséges úr, mi élénken érezzük és mély fájdalommal látjuk hazánknak romlását és azt első sorban az 1867-ben létrejött államrendezésnek, továbbá az ország kormányán egymást azóta felváltott miniszterek rász kormányzásának és gazdálkodásának tulajdonítjuk.

Azon közjogi törvények, melyek a szent István koronájához tartozó országokat és tartományokat közösen érdeklő viszonyok szabályozása tárgyában az 1867. évben alkottattak, lehetetlenné teszik az ország állami létének megszilárdulását, szellemi és anyagi jólétének felvirágzását.

Ezen törvények által országunk az állami lét nélkülözhetlen kellékeitől fosztatott meg. A nemzet csak akkor érezheti jogait, szabadságát és a jólét fejlődését biztonságban, ha törvényhozása, Felséged szentesítésének hozzájárulásával, idegen beavatkozás nélkül

intézheti minden ügyeit. Már pedig tagadhatlan az, hogy a delegatio, a közös ministerium, a közös hadsereg intézményei Magyarország törvényhozásának ezen önrendelkezési jogák és így az állam önállását és törvényes függetlenségét mélyen sértik és csorbítják, amennyiben idegeneknek is engednek befolyást ezen főfontosságú ügyek intézésében.

Ismerve az ország jövedelmi forrásait, fontolóra véve azon sajnós körülményt, hogy hazánk a keresztény civilizáció védelmében és a nemzeti létért folytatott nehéz küzdelmei közt a fejlődésben hátramaradt; megvagyunk győződve a felül, hogy nem képes elviselni azon terheket, melyeket az országgyűlés az 1867-iki törvények által elvállalt, ha nem akar, a minden anyagi és szellemi fejlődés előmozdítására szükséges eszközök alkalmazásáról, minden hasznos beruházásról és így a polgárosodás nagy célja felé haladásról lemondani.

Az 1867-iki törvénynek ilyen hatásához járulván még azon fonák kormányzati rendszer, mely tévesztett irányban s a nemzet geniusával ellentétben vezetett, valamint azon rász, minden okszerű számítást mellőző, minden előrelátást nélkülöző, pazar gazdálkodás, melyet Felsőged kormánya a lefolyt évek alatt követett, hazánk a kétségbeesésig szomorú állapotban 3 az anyagi és szellemi végromlás határáig sodortatott.

Állami pénzügyeink, melyek 1868-ban, midőn a magyar felelős kormány azoknak vezetését átvette, még rendezetteknek voltak mondhatók, amennyiben az

ország jövedelmei az állam kiadásainak fedezésére elegendők voltak, ma már, bár az akkor 100 millióra menő tiszta jövedelem 50 millióval szaporodott, nemcsak nem elegendők költségeink fedezésére, hanem évenként egy nevezetes, 30 milliót meghaladó hiányt mutatnak fel, melynek fedezése már évek óta nagyrésztben csak roppant uzsora-kamatok fizetésével csinált új adósságok által eszközölhető.

Miután a pazar gazdálkodás és a minden rendszer és meggondolás nélkül vezetett pénzügyi kezelés az állam pénztárait kiürítette s az állam fizetéseképtelensége naponként fenyegetőbbé vált, a kormány és az országgyűlés többsége folytonos adóemeléshez és az adók kíméletlen behajtásához folyamodott, de az ország pénzügyi bajain segíteni az óriási szükséglettel szemben ezen eszközök is elégteleneknek bizonyultak be.

Hozzájárulván ehez több évi rősz termés, mely földművelő országban az ország főjövedelmét, sőt a nemzeti vagyon alapját érzékenyen csökkentti, hozzájárulván továbbá az 1873. év tavaszán páratlan mérvben felmerült pénzválság, mely nálunk önálló hitel és hitelintézetek hiányában állandóvá lett; beállott az általános pénztelenség és a polgárok kimerültsége, tág tért nyitván a mértéktelen uzsorának, mely a leggondosabb földmivelőt és iparost is uzsorások kezébe juttatván, oly adósságokba bonyolította, melyektől menekülni képtelen.

Ijesztő mérvben terjed a vagyoni tönkrejutás, az ország lakosainak vagyona, a földbirtok rohamosan

kerül idegenek kefébe, kiket sem, a szülőföld iránti kegyelet, sem a múltak történelmi emlékei, sem családi vagy rokoni összeköttetések a hazához, nem csatolnak.

A hitel hiánya, a nehéz pénzvviszonyok és a súlyos adók terhe alatt keletkező iparunk csirájában elfőjtött; így például cukor- és szeszgyáraink, melyek máris némi lendületet vettek, nem lévén képesek sem ezen nehéz viszonyokkal megküzdeni, sem a paienknél sokkal kedvezőbb körülmények és jobb hitelviszonyok közt olcsó pénzzel dolgozó szomszéd országok..és tartományok gyáraival versenyezni, legnagyobb részben kénytelenek voltak munkájokat megszüntetni vagy csekély mérvre leszállítani.

A kisipar, miután súlyosan küzdve a pénztelenséggel, nélkülözve a pangó földmivelés támaszát, versenyzésre készítette a szomszéd országok erős gyáriparával — általában nem boldogulhat, nemcsak a becsületes munka jogos nyereségére nem számíthat, de családjuk nagyrészenek életfenntartására is alig képes.

Hol a földmivelés pang, hol az ipar nem fejlődhetik és virágzásra nem juthat, hol pénz és hitel nincs, ott a kereskedelem sem nyerhet lendületet.

A közlekedési eszközök létrehozása körüli intézkedések voltak egyedül azok, melyek képesek lettek volna kereskedelmünk érdekét előmozdítani, de e részben is csak a nyers terményekre nézve drága vasúti szállításra fordított minden gond, az ezeknél sokkal olcsóbb vízi közlekedés és a belforgalmat közvetítő kőutak mellőzésével és elhanyagolásával. A vasutak

létrehozásánál a kormány oly minden terv és rendszer nélküli eljárást követett, hogy ezek nem egyedül országos érdekek szempontjából, hanem egyes vidékek és befolyásosabb családok javára és érdekében építettek. Es építettek oly szédelgő gazdálkodással, melynél a nyereszkeskedő üzletiség és a magán haszonlesés a közérdeknek nyíltan felébe emelkedett.

Ha az ország pénzügyi és államgazdasági állapotáról annak szellemi fejlődését illető törvényhozási és kormányzati politikára tekintünk, ez eredményeiben talán még annál is aggasztóbb állapotot tüntet fel. 1867. óta ugyanis az országgyűlési többséget képező ős Felsőged kormányát támogató párt szakadatlanul a közigazgatási hatalom összpontosításának a nemzet geniusával és az intézvónyes önkormányzattal teljes ellentétben álló politikáját követte.

A nemzet ezredéves életével összeforrt önkormányzati intézvények, az ősi magyar alkotmány alapelvei kiforgattak, aláásattak és az azokkal merőben ellentétes összpontosítási rendszer irányába tereitettek a ministeri felelősség illusoriussá tételével.

Az utolsó három országgyűlés oly nagyszámú és terjedelmű törvényt alkotott, amennyit békés időben alig alkotott ugyanannyi idő alatt valaha egy alkotmányos nemzet törvényhozása. De mindezen törvények közt alig van egy, mely a polgárosodás haladásával lépést tartva, tisztán a nemzet jólétére, a szabadság okszerű kiterjesztésére, a polgárok jogainak biztosítására, szóval az emberiség érdekeinek előmozdítására lett volna irányozva. A józan haladás helyett a

határozott hátralépés jelezi ezen országgyűlésnek törvényhozási intézkedéseit, mintha a cél az lett volna, hogy az újabb kor vívmányai fokozatosan eltöröltetvén, a nemzet az alkotmányos önkormányzat helyett a merev összpontosítás és korlátlan uralom kormányzata-ra vezettségük vissza.

Az ország polgárainak alkotmányos jogai sokoldalulag megcsönkítették és az utolsó országgyűlés már annyira ment, hogy az 1848: V. tcz. által kiterjesztett választási jogot megszorítva, az ország polgárainak jelentékeny részét választói jogátul megfosztani nem állotta.

Oly törvényhozási intézkedés ez, melyet, hogy népképviselőten alapult törvényhozás követett volna el, alig mutat fel példát az alkotmányos nemzetek története.

A közigazgatás, valamint az igazságszolgáltatás, mely az egyéni és polgári jogoknak, a tulajdon szentiségének és ezzel kapcsolatban az egyéni jólétnek legfőbb biztosítója, politikai pártcéloknak rendeltetett alá.

Nagy hatással voltak mindezek arra, hogy a nemesebb polgári érzelmek eltompultak és az önzetlen, áldozatkész hazafiság helyébe az Önérdék hajhászata, hivatalvadászat, a szabad vagy nem szabad nyereség utáni féktelen törekvés lépett.

Ilyen, Felsőúri úr, Magyarország jelenlegi állapota és ilyenek az okok, melyek azt előidézték.

És, mert ha ezen bajok mihamarább nem orvosoltnak, méltán lehet attul tartani, hogy a történe-

lem folyamában felmerülni szokott válságok alkalmával nem lesz feltalálható sem az áldozatképesség, sem azon készség, mely a honpolgárok egyetemét vallás-, nyelv- és pártkülömbőség nélkül a haza és trón oltalmára tömörítene és mert a királyi szék sorsa elválatlanul a nemzet sorsával van összekötve, mi nem tennénk eleget sem hazánk, sem a királyi szék iránt tartozó kötelességünknek, ha felismerve a veszélyt, az ország valódi állapotát nem tárnók fel egész őszinteséggel és nyíltsággal Felséged előtt.

Mélyen érezzük mi, Felséges úr, hogy az ország ily állapota, midőn az nem a felháborodott szenvedélyek vihara közt elkövetett téves lépés, nem egy pillanatnyi aberratio műve, hanem béke idején, minden rendkívüli esemény és körülmények közbejötté nélkül nyolcz éven át következetesen folytatott kormányzati rendszer természetszerű következménye: az ország tekintélyének és hitelének sülyedését eredményezte, sőt magának állami létünknek biztonságát ingatta meg.

Mélyen érezzük azon feladat nagyságát, mely a Felséged által most megnyitott országgyűlésre vár.

Az országnak előadott állapotával szemben, midőn egyrészt az állam kincstára ki van merülve, hitele megingatva, másrészt a polgárok adóképessége, hitelle és egész anyagi állapota meg van rontva s a közerkölcsiség mélyen sülyedett: mi áthatva azon súlyos felelősség érzetétül, mely ily körülmények közt a népképviselői állást terheli, hazafiui aggodalommal gondolkoztunk a módok felett, melyekkel az ország bajait orvosolni lehetne.

Mi is úgy vagyunk meggyőződve, miként azt Felsőged királyi székéből mondott beszédében jelezte, hogy az országgyűlés gondoskodását elsősorban az államháztartás rendezése és az ezzel kapcsolatos kérdések megoldása kell, hogy igénybe vegye; mert míg más bajaink megszüntetése a kormányzat és törvényhozás hosszabb időn át folytatott Összevágó működésének lehet eredménye, pénz és hitelünk rendezése általában nem tűr halasztást.

Határozott készséggel kinyilatkoztatjuk Felsőged előtt, miszerint mi a lehetőség határáig és alkotmányos utón készek vagyunk megtenni mindent, mi az ország bajait enyhítheti. De a lefolyt 8 év tapasztalása, az ország bajainak és ezek okainak szorgos tanulmányozása után egész határozottsággal kijelentjük abbeli meggyőződésünket, hogy az ország súlyos pénzügyi helyzetén az 1867-ik évben alkotott közösügyes törvények eltörlése és az ország törvényes függetlenségének helyreállítása nélkül gyökeresen segíteni nem lehet.

Az elvállalt kötelezettségek teljesítésének, az ország és trón biztonságának követelményeit, mi is elutasíthatlanoknak tekintjük. De mi ezen biztonságot nem a népek erejét kimerítő állandó hadseregek létszámának mértéktelen szaporításában, hanem a népek védképességének anyagi erejükhöz mért és nemzeti jellemükkel összhangzó kifejtésében véljük feltalálhatni s e célra mi jelen védrendszerünknek teljes és gyökeres megváltoztatását, egy önálló magyar nemzeti véderőnek szervezését tartjuk úgy az ország és

trón biztonságának érdekében, mint súlyos pénzügyi helyzetünk tekintetéből első és mellőzhetlen feltételnek.

A hitelviszonyok javítására mi elsősorban egy önálló magyar jegybank felállítását véljük szükségesnek, e nélkül a pénz- és hitelviszonyok javítása és rendezése lehetetlen, ép úgy, mint lehetetlen az ipar és kereskedelem fejlesztése, mert ezek olcsó és könnyű hitel nélkül nem fejlődhetnek.

Felséged trónbeszédében arrul méltóztatott bennünket értesíteni, hogy kormánya egész buzgalommal törekszik a bankkérdés jog- és czélszerű megoldására. Engedje meg Felséged, tiszteletteljesen megjegyeznünk, hogy mi akár más törvényeinkben, akár a Felséged uralkodása alatt álló országok- és tartományokkal álló, 1867-ben kötött egyezményekben mit sem találunk, ami egy önálló magyar jegybank felállítását kérdésessé tehetné.

Mélyen érzi Magyarország ily hitel- és pénzügyi hiányát, melylyel Európa legkisebb országai és tartományai már régóta bírnak és mely nélkül az anyagi jólét fejlődése teljes lehetlen.

Nincs az összes kormányzati törvényhozási intézkedések közt oly tárgy, melynek szükségére és sürgősségére nézve az ország közvéleménye oly hangosan és egyetértőleg nyilatkozott volna, mint azt egy önálló magyar jegybank mielőbb felállítására nézve évek óta tette és teszi. Nincs semmi tekintet, nincs semmi szerződési kötelezettség, ami a nemzet ezen kívánságának kielégítését, anyagi jóléte fejlődésére ezen első és

mellőzhetlen feltételnek mielőbbi teljesítését akadályozhatná. És valóban nem vagyunk képesek felfogni az okokat, melyek Felséged kormányát nyolcz esztendőn át akadályozták az önálló magyar jegybank felállításában.

Tekintve hazánk rász kormányzatát és az elvállalt aránytalanul nagy terhek és kötelezettségek által okozott valóban szomorú, majdnem kétségbeejtő helyzetét, tekintve az ország lakosainak, különösen a földmivelő és iparososztályoknak a végromlással határos általános elszegényedését és pusztulását: mi népképviselői kötelességünknek tartjuk Felséged előtt nyíltan és minden tartózkodás nélkül kijelenteni, hogy mi egy önálló magyar jegybank felállításának még továbbra való elodázását Felséged kormánya részéről menthetlen vétkes mulasztásnak volnánk kénytelenek tekinteni.

A magyar pénz- és hitelügy szilárd alapokra fektetett önállósításán kívül, mint a termelés és kereskedelem nélkülözhetlen feltételét, az önálló magyar vámterület felállítását tartjuk szükségesnek.

Felséged a trónbeszédben azt mondja, hogy Felséged magyar kormánya a Felséged uralma alatt álló másik állam kormányával tárgyalásokat folytat az 1867: XVI. némely szabványainak módosítása iránt.

Ezen törvény a Magyarország és a többi császári államokkal kötött vám- és kereskedelmi szerződést foglalja magában, amely szerződés hazánk anyagi érdekeire nézve annyira káros, hogy amíg ezen szerződés fennáll, Magyarország iparának és ezzel kapcsolatban földmivelése és kereskedelmének fejlődése lehetetlen.

Életkérdés ez reánk nézve, Felséges úr! És ezt az említett törvény némely szabványainak módosítása által megoldani nem lehet. Ezen szerződésnek törvényszerű felmondása és önálló magyar vámterületnek felállítása az egyedüli megoldás, melyet hazánk anyagi érdekei parancsolólag követelnek.

Önálló «vámterület alapján készek vagyunk a Felséged uralkodása alatt álló többi országok- és tartományokkal az érdekek kölcsönös méltánylása, a szomszédi és barátsági viszony fenntartásának szempontjából vám- és kereskedelmi szerződésre lépni, megtenni mindazt, mit az <5 érdekeik kímélete tekintetében tehetünk, de az önfenntartás ösztöne, hazánk iránti kötelességünk parancsolja, hogy saját érdekünk megóvására legalább is annyi gondot fordítsunk.

Nem hisszük, hogy csalódnánk, ha hazánk pénzügyi bajainak legnagyobb részét ezen vám- és kereskedelmi szerződés következményének tekintjük, ha azt mondjuk, hogy az önálló vámterület felállítása, melynek az önálló magyar kereskedelmi politika természetes következménye, a vámtarifáknak Magyarország érdekeinek megfelelő megszabása önmagában is elegendő azon hiány tetemes része megszüntetésére, mely állami háztartásunkban létezik.

Önállóság vám- és kereskedelmi ügyeinkben, iparunk és kereskedelmünk fejlesztése, kutforrása lesz a jólétnek és az állam fenntartása által szükségelt terhek könnyebb elviselhetésének.

Felséged a magyar nemzet múltjára hivatkozva, azt azon áldozatok hozatalára szólítja fel, melyeket

pénzügyeink rendbehozatala hazafiságátul követel. Ön-
 érzettel hivatkozhatunk a történelem tanúságára, mely
 azt bizonyítja, hogy a magyar nemzet mindenkor kész
 volt meghozni azon áldozatokat, melyeket tüle a haza
 és trón érdekei megkívántak.

Azomban kénytelenek vagyunk Felséged előtt nyíl-
 tan kijelenteni, hogy azon közterhek, melyeket népünk
 évek óta visel, a nemzeti közvagyonnal semmi arány-
 ban nincsenek és a nép adókéességét már is teteme-
 sen felülmúlják.

Számszerint kimutathatnók, ha nem volna köz-
 tudomású, hogy Magyarország népe az, mely Euró-
 pában a legnagyobb egyenes adót fizeti. Ezen adók-
 nak még magasabb fokozása annyit tenne, mint el-
 venni a néptől mindazt, amit még a föld termékenyí-
 tésére az amúgy is csekély ipar folytatására fordítani
 képes, minek is az volna következménye, hogy a
 nemzet adózőkéessége még alább csökkenvén, az
 elvállalt terhek és kötelezettségek teljesítésére minden
 áldozatkészség mellett is képtelenné válnék.

Teljesen osztjuk Felségednek azon figyeliüezteté-
 sét, miszerint a legüdvösebb intézmények, a legjobb
 kormány is csak előmozdíthatják a népek jólétét, csak
 biztosíthatják a munka gyümölcsét, de ezt csak a nem-
 zeti támogatás érlelheti meg, hogy a közjólétet meg-
 teremteni, kellő fokra emelni és tartósan megszilárdí-
 tani csak a valódi hazafiság, az egyéni szorgalom és
 kitarató munka képes.

De kötelességünknek érezzük a legnagyobb őszin-
 teséggel kijelenteni azt is, hogy valamint sem a va-

lódi hazafiság, sem az egyéni munka és szorgalom nem képes elviselni a közvagyonossággal semmi arányban nem álló terhek folytonos fokozását; úgy nem képes leküzdeni az akadályokat, melyeket a pénz és hitel hiánya, oly törvények és szerződések gördítenek elébe, melyek a nemzet anyagi érdekeinek fejlődését lehetetlenné teszik.

Ezen akadályok elhárítását a nemzet méltán várja kormányától és a törvényhozástul, méltán várja azt is, hogy Magyarország törvényhozása előtt a törvények alkotásánál, egyezmények és szerződések kötésénél irányadók egyedül a magyar nemzet érdekei legyenek.

Készséggel fogjuk tárgyalás alá venni azon előterjesztéseket, melyeket Felsőged kormánya a reformkérdéseket illetőleg előnkbe terjesztend.

A főrendi háznak Felsőged által figyelmünkbe ajánlott korszerű rendezése sürgősségét mi is érezzük. A törvényhozás ezen része alkotásában nincs öszhangzásban a választási alapra fektett képviselőházzal és nem bír azon függetlenséggel, mely a kormány ellenőrzésére és a nemzet valódi érdekeinek képviselésére megkivántatik.

A nemzet szellemi fejlődését a közoktatás terjesztése és javítása által előmozdítani a törvényhozás legkiválóbb kötelességei közé sorozzuk.

A vallásszabadság kérdésének valahára megoldásával és a kötelező polgári házasság intézményének behozásával a magyar nemzet régi óhajtása *fog* teljesülni és az életben gyakran tapasztalt hiány *fog* ki-

pótoltatni. Mindezek és más, a népek javának és jólétének előmozdítására célzó javaslatokat a legkiválóbb figyelemmel veendjük tárgyalás alá és azok iránti megállapodásainkat annak idejében Felsőged királyi szentesítése alá terjesztendjük.

Szemünk előtt tartván Felsőged legmagasabb intését, hogy minden vesztett perez a haza vesztesége lenne, erélylyel és buzgalommal fogunk törvényhozói tisztünkben eljárni. Szemünk előtt tartandjuk másrészlül a lefolyt 8 év tanúságát is, mely világosan bizonyítja, hogy érzékenyebben semmi sem sújtja a nemzetet, mint az, ha kellő megfontolás, minden oldalruli megvitatás nélkül, elhamarkodva alkottatnak törvények, melyek a gyakorlatban az élet szükségleteinek és a kitűzött czélnak meg nem felelnek.

A lefolyt három országgyűlésen ily módon alkotott törvények által okozott károknak orvoslása, sok vizsás intézkedéseknek megszüntetése lesz nézetünk szerint feladataink nem legkönnyebbike.

A katonai határőrvidék egyrészének immár végrehajtott polgárosítását s az alkotmány jótéteményeiben részesítését örömmel üdvözölve, lehetlen ismételve nem hangsúlyoznunk ez alkalommal is sarkalatos törvényeink alapján a magyar korona területi épsége helyreállításának elkerülhetlen szükségét.

Megrongált pénzügyeink s aláásott jólétünk mellett az ennek és azoknak is helyreállítására irányzott törekvéseinknek közepette más nem szükségesebb, mint a békének állandó fennmaradása. Nagy megnyugvásunkra szolgált tehát Felsőgednek azon biztatásai, mely sze-

rint a béke, daczára a legújabb időkben felmerült eseményeknek, fenn fog tartatni, remélve, hogy a szomszéd déii államban megzavart nyugalom, a be nem avatkozás elvének fenntartása mellett, Felséged és a többi hatalmak kormányai jó tanácsa nyomán, a humanitás törvényeinek szemmeltartásával mielőbb helyreállíttatni s a szabadság és humanitás által követelt intézmények alapján állandóvá tétetni fog.

Mély megilletődéssel és bánattal töltötte el keblünket azon gyászos esemény, mely Felséged uralkodóházát V. Ferdinánd, Magyarország királya és Austria császára Ő Felségének kimúlása által érte. A dicsőültnek uralkodása alatt és szentesítésének hozzájárultával ment végbe Magyarország alkotmányos életében a legfontosabb és legnagyobb horderejű átalakulás. Szomorú kötelességet teljesítünk, midőn Felséged uralkodóháza gyászos veszteségében való mély részvétünknek kifejezést adni bátorkodunk. Beadják: Simonyi Ernő, Mocsáry Lajos, Szalai Imre, Kiszeli Ernő, Sós Gábor, Hegedűs László, Ragályi Nándor, Szongot Jakab, Semberi István, Duka Ferencz.

A fusio siroccója lankasztólag hatott az egyedüli komoly ellenzék, a szélsőbalra is, feliratát a múlt hagyományaitul eltérve, kormányképes mezbe öltöztette, irányában sok tekintetben utánozta a múlt századok jobbagyi szellemét; nem a Rákóczy és Kossuth Lajos hangja volt ez, de egy loyális királyi ellenzéké, feliratát bármely hű kamarás vagy excellenciás úr elolvashatta az epidémia félelme nélkül. Az 1848-as zászlót lobogtatta már 1849-es toldás nélkül, követelte

ugyan 1848-at, azomban már nem a tárogató, de a fuvola méla kísérete mellett, a közjogi egyességet kárhoztatta ugyan, de alkotóit sem hazaárulással, sem a közvélemény meghamisításával, sem a választások erőszakolásával nem vádolta többé. Egyrészt azomban túl lőtt e czélon, másrészt a legkedvezőbb jogos támadási indokot nem használta fel.

Az ellenzéknek első sorban fel kellett volna szólni a kereskedelmi szerződés és bank tárgyában tett királyi nyilatkozatok ellen, mert a trónbeszédet, bár azt sajátlag nem a király, de miniszterelnök fogalmazza, a nagy közönség az alakot lényegnek tekintve, királyi nyilatkozatnak tartja; a király szava, daczára a demokratikus szólalomoknak, mindenütt nagyhatással bír, bir különösen Magyarországon, mely a számos forradalmak daczára Európa legmonarchikusabb országa, ily nyilatkozat nyomasztólag hat különösen a számos gyengébb elméjű és ingatag képviselőre azért, mert a gyengéket főleg a siker reménye és nem a jogérzet vezérli, a siker reményét pedig ezen nyilatkozat egészen megsemmisítette, mert mind a magyar bank, mind az önálló vámterület csakis úgy létesülhetett volna, ha a magyar király a többség határozatát megerősíti, miután azomban a király már előlegesen elutasítólag nyilatkozott, a királyi szentesítést senki sem remélhette; ezen nyilatkozat megingatta a király és nemzet közti egyensúlyt, az egyensúly elve szerint ugyanis a nemzet szabadon választja képviselőit, szabadon tanácskozik és határoz, a király a törvényhozás határozatát egyszerűen vagy indokolva elveti, ez eset-

ben azomb an a király már a tanácskozás megkezdése előtt elvetetté, tehát a szabad tanácskozást, a független határozást elzárta. Sérelmes volt ez, mert akiegyezéskor az ország a bankügy közösségét el nem ösmerte, a nemzet a magyar bankot folytonosan szorgalmazta, a Deák-párt vezetői és kormányai soha sem merték beösmerni, hogy ideiglénesen is a bankrul lemondtak; a bank nemcsak jog-, de nyereményes üzlet, melyért Austria 80 millió kamat nélküli kölcsönt élvezett, Austria tehát és a banktársulat ideiglénesen, saját előnyére, Magyarországnak egy jövedelmező jogát elko-bozta és ezen visszaélést a trónbeszéd elnézte és a közösséget ajánlotta. Sérelmes volt a vámszerződés tárgyában tett nyilatkozat azért is, mert a vámszerződést, mint az egyedüli lehetőséget tünteti fel, csakis módosításokrul beszélt, ezáltal az önálló vámterület lehetősége felett nyíltan pálczát tört, nekünk pedig az osztrákok falánsága ellen egyedüli fegyverünk csakis az 'Önálló' vámterület volt, mert ha Magyarország ön-álló vámterületet alakít, Austria gyártmányai nagy-részét nem lett volna képes eladni, a vámterülettuli félelembül kényszerült volna nyers terményeinknek kedvezményeket adni, ez esetben tehát az alku esélyei egyenlők lettek volna; a magyar trónbeszéd azonban az osztrákokat biztosította, hogy a magyar király, ki-nek jóváhagyása nélkül az önálló vámterület fel nem állítható, ezt jóváhagyni nem fogja; ezáltal megszűnt az egyedüli indok, mely az osztrákokat a méltányos-ság útjára terelhette volna. Az ellenzéknek tehát ezen szempontbul kellett volna a trónbeszédet megtámadni,

ezt azomban az ellenzék teljesen mellőzte és főleg az önálló nemzeti bank és külön vámterületnek czélszerűsége mellett harczolt.

A felirat főrészt a Deák-párt és kormány vádja képezte; ezen vádak részben valók voltak, de a vád czéltalan volt, mert a nagy vezér, Deák Ferencz már ekkor haldoklott, vezérférfiai a politikát nem befolyásolták, a párt maga feloszlott, beolvadt a szabadelvű vagyis Tisza-pártba; e támadás csakis azon esetben bírt volna éllel, ha a szélsőbal bebizonyítja, hogy Tisza Kálmán e párt politikájának örököse és a kormánypártot még most is a Deák-párt férfiai vezetik, ezt azomban a felirat mellőzte és a holtak ostromozásánál maradt.

A felirat az ország anyagi bukását főleg az egyeség által elvállalt terheknek tulajdonítja; ezen állítás valótlan, mert kétségkívül a kiegyezés Magyarországra nagy terheket rótt, de a kiegyezés első évében az ország szükségletét sajátjából fedezte, a nagyszámú katonai kiadások nem az egyesség, de a világpolitikai viszonyok kifolyásai voltak. Az osztrák-magyar kormány 1866 óta nem vitt támadó politikát, nem avatkozott más nemzetek ügyeibe, a hódítási álmokrul teljesen lemondott, nagy sereget kellett azomban tartani, mert minden szomszédja, általában minden európai nemzet nagy hadsereget tartott, kénytelen volt tehát magát a politikai eshetőségek ellen biztosítani és védeni; kénytelen lett volna Magyarország ezt tenni, ha önálló és független is, mert Magyarország maga nagy területtel, sok lakosságai birt, ennél fogva Sweicz mintájára sem-

leges nem maradhatott, nem azért sem, mert a keleti kérdés megoldása Magyarországot is érdekelte; mi nekünk tehát fegyverben kellett állanunk azért is, hogy Oroszország az Aldunát el ne nyelje és szárnyai alatt egy Magyarországgal ellenszenves szláv birodalom ne alakuljon. De a hadseregre elkölött milliókat mi megbirtuk volna: ha a magyar kormány egy bureaucratikus hadsereget nem állít, ha a 15 millió deficzittel küzdő vasutakat nem építi, ha terményeinknek olcsó kiviteli csatornákat épít, ha az országos hitelt megalapítja, ha az ipart emeli, ha az ország nagy vagyonát okosan, tisztességesen kezeli, ha a kölcsönökből egyesek üzletet nem csinálnak, ha a corruptio el nem hatalmasodik, ha az adót a termelés különböző ágai közt egyenlően és arányosan osztják fel. Hogy ügyeink fonákul, bután és lelkiismeretlenül vezettettek, ezt nem az osztrák egység, de az ország rász kormányzata, az uralgó párt erkölcstelensége okozta.

Vége bajaink egyedüli orvosságául az osztrák-magyar szövetség felbontását ajánlja; ez oly orvosság, mely ha bűverővel bírna is, ma már alig alkalmazható, mert a szövetség csakis a király és császár, az osztrák birodalom hozzájárulásával eszközölhető, mert a király-császár kedvencz eszméje a benső szövetség, az osztrákok nálunk nélkül meg nem élhetnek, ennél fogva a szövetség felbontásába beleegyezni nem fognak. De másrésről be kell ösmernünk, hogy Magyarország, a létező európai viszonyok közt, megingatott anyagi helyzetében magában, szövetséges nélkül, fenn nem állhat és nekünk Austria legtermészetesebb szö-

vetségesünk, mert Austriától magyar nemzetiségünket nem félthetjük, Austria egymagában gyenge, szövetséges nélkül fenn nem állhat; az osztrák-németek nem tarthatnak attul, hogy az osztrák-szlávokat a németek rovására támogatni fogjuk, mert nincs érdeünkben Austria szlávizálása, viszont az osztrák-szlávok nem félhetnek, hogy az osztrákoknak a szlávok elnyomására segédkezet nyújtunk, mert a lengyelekhez többszázados rokonszenv fűz; az elnémetesedett Austria a már eddig is nagy Németbirodalomhoz csatlakozhatna, a szlávelem elnyomásával elidegenítenénk szláv polgártársainkat; anyagilag Austria Magyarország nélkül meg nem élhet, mert gyártmányainak legjobb vevői vagyunk és nyomorult, általunk megerősített viszonyainknál fogva leszünk még sokáig. Gyakorlatilag tekintve a viszonyt, habár a nemzet akarná is, békés utón meg nem szabadulhatunk, mert Austria császára egyszersmind Magyarország királya, ő Felsége és az uralkodóház pedig hatalma alapját, egész jövődjét ezen szövetségre fekteti, ennél fogva, ha Magyarország összes meghalt szónokai feltámadva, a jelenlegi szónokokkal egyesülve, az uralkodóházat a szövetség felbontásául megakarnák is győzni, ez soha sem sikerülhet, mert az érveknél, a logikánál erősebb az önérdék. Kétségkívül a közjogi kiegyezés, a hadseregről' egyezmény nem tökéletes mű, sokban sérti ez Magyarország méltóságát, több jogot elkobzott ez mi tőlünk, sőt Austriától is, mikén segíteni kell és lehet; a szövetség merő megtámadása tehát czélszerűtlen szélmalmi harcz, módosítása azomban czélszerű,

kivihető hazafiul kötelesség. A szükséges és lehető módosításokat már a 8-ik kötetben elősoroltam, a viszonyok azóta nem változtak, ismétlésök tehát felesleges.

A felirati viták 15-én kezdődtek és négy nap alatt befejeztettek, a helyzet a kormánynak kedvezett, Senyney és kis pártja az ellenzéki állásba nem találta bele magát, a szélsőbal egyrésze Tiszában még remélt, nem keseredett el, mert a választásoknál Tisza irányukban kíméletesen járt el, ennélfogva a parlamenti vitát nem erőszakolta, élesen nem támadott, a nemzeti-ségek nagyon Összeolvadtak, Miletics Polyttal feliratot nyújtott be, melyben nemcsak Tiszát, de az egész parlament eddigi eljárását kárhóztatta. A vita ezen feliratkinyomatási kérdésével kezdődött; Miletics a felirat beadásával elkésett, a kormány ezen alaki hibát olcsó tapsok szerzésére használta fel. Ghiczynél által megrovatta a gyenge feliratot és a késedelem ürügye alatt a kinyomatást eltiltatta. Ezen eljárás kicsinyes és alkotmányellenes volt; mert feliratot a vita megkezdése előtt bármely képviselő adhat be, ami az országgyűlés elé beadatik, azt a szabályok és parlamenti szokás szerint ki is kell nyomtatni, az időhiány nem akadály, mert ma már nem Guttenberg korában élünk, rövid felirat kinyomatására három óra is elegendő, tehát a Miletics-felirat már a viták második napján is kiosztható lett volna. Alkotmányos szabad országban mindent szabad megírni, elmondani a közterén, a hatósági gyűléseken, a törvényhozás termeiben, mi a nemzet és király felségét nem sérti; aki és ami pedig ezt sérti, azt nemcsak meg kell róni, de

meg is kell büntetni, mert a képviselői büntetlenség nem nemzet- vagy királysértési szabadalom; Miletics feliratát felolvasta, ezáltal ez országgyűlési közokmánynyá vált, minden okmánynak pedig az irományok közt ki kell nyomatni, midőn tehát az országgyűlés kinyomatását eltiltotta, alkotmány ellenes cselekményt követett el. Nem menti ezt azt sem, hogy az alkotmányellenes országgyűlési okmányok veszélyesen hatnak, mert az országgyűlési iratokat a képviselők hozzászámításával összesen 10 ember sem olvassa el, nem a képviselők, mert azok hallják, nem a közönség, mert az irományok csak a képviselők számára nyomatnak ki, a boltokban nem árulják, de ki nem szakpolitikus, a beszédek nélkül nem is érti, az irományok drágák, mert csak egyes képviselőktől kaphatók, olvassák tehát kizárólag a szakírók, ezek pedig Magyarországon fehér hollók. Kicsinyes eljárás volt azért is, mert a nemzetiségnek nevezett párt alig pár emberből állt százakkal szemben. Tisza Kálmán a rövid vita végén kijelenté, hogy a kinyomatást, ha ol nem késik is, ellenezte volna, mert ezen felirat sérti a királyt és országot, hogy azomban mi vagy mik ezen sértések, azt nem jelezte, ugylátszik ezen tételt magyarázták annak: „a magyar királynak Dalmáciában megjelenése Törökországban a lázadás zászlójául szolgált.⁰ Ez tényleg sem minket, sem a magyar királyt nem sértette, mert alakilag a magyar király címében meg van ugyan Dalmácia, de tényleg Ausztriához tartozik, ott tehát a császár- király nem mint király, de mint császár uralkodik, ennél fogva nem

mint király, de mint császár jelent meg. A tények elferdítése tehát csak az osztrák császárt, az osztrák országgyűlést sérthette.

Az igen rövid hadi séta után a feliratot a többség előadója, Horváth Lajos ajánlotta a feliratot visszasugárzó alázatos indokokkal, utána az ellenzék részéről Simonyi Ernő ajánlotta a szélsőbal feliratát és támadta a kormányét; beszédét a budai várpalotára kitűzött sárga-fekete zászló elleni hagyományos tiltakozással kezdte, megrótt egy magyar zászlós urat, ki idegen udvari tiszt helyetteseként működött; érvelése a következőkben összpontosult:

A trónbeszédet kormány programmnak tekinti, nem helyesli, mert határozottan nem nyilatkozik; tekintve az aggasztó helyzetet, a kormánytul megkívánta volna, hogy a kormány politikáját főbb vonásokban jelezze.

Kívánja, hogy a hitel- és pénzügyek gyorsan orvosoltassanak, mert a földbirtokososztály vonaglik, szerinte Magyarország alapját ezen osztály képezi, ő nem akarja, hogy ezen törzsökös magyar osztály helyét közönyös idegenek foglalják el.

A pénzügyi és anyagi bajok főokát a közjogi egyesség- és a vámszerződésben látja, a közjogi egyesség az országra oly terheket rótt, oly viszonyokat teremtett, melyek folytán az anyagi romlás kikerülhetlen.

Ónálló vámterületet akar azért is, mert Magyarország Auszriából 400 millió értékűt hoz be, mi csak 8 százalékkal megadóztatva 32 millió évi jövedelmet adna.

Kétségkívül a behozatal ennyit tesz, talán többet is, de arra szónok úr nem gondolt, hogy ha mi megadóztatnánk az osztrák terményeket, az osztrákok megadóztatnák a mi nyers terményeinket is, minek értéke megközelítőleg legalább 200 millióra tehető. Simonyi beszédjét nem fejezhette be, mert a hű házelnök figyelmeztető a sietésre, miután 1^{1/2} óraker az országos fontosságú kérvények tárgyalandók; az országos érdekű trónbeszédi vitát tehát a törpe kérvényekért bezárták.

Polyt: Ellenzi a feliratot, szerinte a főérdek, mely mindenekfelett áll, a nemzetiségek kielégítése; a nemzetiségi törvény módosítandó, a nemzetiségeket megyei nemzetiségi autonómiával kell kárpótolni.

Osztrák-Magyarország törökebb a töröknél, míg a felkelés Dalmáciára szorítkozott, hallgatott, később a törökök átszállását megengedte. Augusztusban, midőn Szerbia beavatkozása várható volt, kijelentette, hogy Szerbiát ez esetben megszállja. Osztrák-Magyarországnak nem szabad a barbárokkal szövetkezni, de pártolni kell a keresztényeket, az ország lakosai egyrészének fajrokonait. Polytot beszédközben a szószerkekre tessékelték, csakis ketten maradtak, mert az ország még nem felejté el 1849-et és hálából az egész ország a törökkel rokonszenvezett.

Báró Sennyey a közjogi kiegyezésbe helyezi az ország boldogságát, ezenkívül Austriával az anyagi kapcsolatot is fenn akarja tartani, meg van elégedve a loyális felirattal és pártolja.

Helfy Ignác: A kormánynak a vámkérdésbeni el-

járásával elégedetlen, a kormány ügyetlenül, osztrák érdekekben működik, semmit sem készít elő; az Önálló vámterületet óhajtja, a kormánytul magyar érdek-politikát követel.

A kormánypárt részéről erélyesen és okasan csak Tisza Kálmán beszélt, visszaverte az ellenzék támadását.

18-án a nagy többség elfogadta; a szélsőbal elszigeteltségét látva, névszerinti szavazást sem kért; 19-én a pénzügyminister a költségvetést beterjesztette. Az országgyűlést november 4-éig elhalasztották.

Az országgyűlés elhalasztását semmi sem indokolta, csakis azért halasztatott el, hogy a miniszerelnöki változás egész kényelemmel eszközöltessék; a változást tudta mindenki, senki sem neheztelte, sőt inkább az ellenzék is óhajtotta, hogy a becsületes szalmaember helyt adjon az erélyes vezérnek, a valódi miniszerelnöknek.

II. FEJEZET.

A Tisza-kormány 1875. végéig.

Báró Wenkheim teljesítette feladatát, az átmeneti híd szüksége megszűnt, a ministerelnökség után nem vágyott, a ministerelnökséget csak barátságbul vette át, régi gondtalan ministerségébe visszalépett és ő Felsége az eddigi valódi ministerelnököt, Tisza Kálmánt törvényes ministerelnökké nevezte. Tisza Kálmán nem unta meg jó társait, a Deák-pártiak hűség- és engedelmisségben a balközépi ministerekkel versenyeztek, Tisza tehát ministertársait megtartotta, vagyis volt egy ministerünk 7 ministeri főnökkel, mert a kegyelmes urak Tisza eszével gondolkoztak és mindenben vakon engedelmeskedtek; de önállólag, még ha hajlam és tehetséggel bírtak volna is, nem léphettek volna fel, mert magán kívül egyik sem számíthatott sem a képviselőházban, sem a pártban egyetlen szavazatra sem. Ezért a minister urakat akkor és azóta gyakran kigunyolták, pedig ez máshol is úgy van, a nagy fa árnyékában a cserjék sohasem erősödhetnek meg; nagy tehetségek mellett a törpék még jobban eltörpülnek. Kifejlett alkotmányos országokban az országgyűlési többség vezére lesz ministerelnök és kormányát, a párt jóváhagyásával, a párt kitűnőségeiből alkotja és ezen kitűnőségek mindenike többeket vezet, a többség csekély, ennél fogva az egyes ministerek elbocsájtása az egész kormány bukását kockáztatja, a kormány tehát együtt él és hal; nálunk ez már kezdetben sem így volt, mert a többség vezére

Deák Ferencz, a kormány elnöke gróf Andrássy Gyula volt, tehát hiányzott az egység; a kormány a párt kitűnőségeiből alakult ugyan, de a pártot Deák Ferencz uralta, a párt nem gondolkozott, akinek elbocsajjtásába Deák beleegyezett, azt Andrássy a válság félelme nélkül elereszthette és kénye szerint helyettesíthette. A változásoknál később nem a tehetség, de a kegy volt mérvadó; Kerkápolyi bölcsészettanárt kinevezték pénzügyminis-ternek, bár e szakmával nem foglalkozott és csak egy párthive volt Eötvös Károly; belügyérnek kinevezték Rajner Pált, ki a párt kitűnőségei közé sem tartozott; közoktatási minis-ternek Pauler jeles tanárt, ki nemcsak képviselő nem volt, de politikába eddig nem vett részt. Lónyayt Andrássy kinevezte minis-terelnöknek társai megtartása feltétele alatt. Szlávy, Bittó minis-terelnökök lettek párt nélkül, igen helyesen nevezte el tehát Tisza a Deák-párti minis-teriumokat dicasteriális kormányok-nak. A Deák-párt kitűnőségei 7 év alatt elmosódtak, hitelüket és népszerűségüket elvesztették; a balközépben csak három tehetség volt: Tisza Kálmán, Ghiczy Kál-mán, Sontagh Pál; Ghiczy idő előtt fusionálván, minis-ter nem maradhatott, Sontagh nem vállalt minis-terséget, Tisza tehát csakis a közép-szerűségekből alkotott kor-mányt. A közép-szerűségek, igen természetes, földig hajol-tak a geniális és erélyes minis-terelnök előtt és lettek fő-nökök minis-terek helyett. A politikai dictaturának ezen neme az országnak nem ártott, mert a czélszerű kormányzatnak egyik főfeltétele a minis-terek egysége, ez pedig csakis úgy érhető el, ha a szakminis-terek egy-más közt és a minis-terelnökkel nem versengenek. Ez

csakis akkor veszélyes, ha a miniszterelnök a kormányelnökséget erőszak, vesztegetések, vagy a király és udvar előtti csúszás által szerzi meg. Tisza Kálmánt ő Felsége miniszterelnöknek nevezte, mert az ország igen nagy "többsége miniszterelnöknek óhajtotta, mint belügyminiszter és pártvezér vezette a választásokat, de a választásokra a kormány soha kevesebb nyomást nem gyakorolt, mint 1875-ben, a dictaturát tehát nem alacsony utakon szerezte, de a nemzet hamisítatlan többségétül nyerte.

Tisza Kálmánt ellenei hittagadással vádolták; ezen vád alaptalan, mert politikában hittagadással csak az vádolható, ki az ország sarkalatos jogait feladja, ki, midőn az általa hirdetett kívánalmak diadala biztos, a fegyvert leteszi és az ellenség táborába vonul. Tisza Kálmán egyiket sem tette, mert midőn az ellenzéki vezérpálczát széttörte, az ország jogaibul nem adott fel semmit, de elfogadta azon álláspontot, melyet az ország nagy többsége magáénak vallott, mely az övétül lényegileg igen keveset különbözött, mint azt már munkám 8-ik kötetében kifejtettem; nem áldozta fel a közeli sikert sem, mert a 8 éves küzdelem daczára a balközép az országban nemcsak meg nem gyökerezett, de sőt inkább fogyott, a párt nagyrésze megunta a küzdelmet és Tisza befolyása nélkül is jobbfelé hajlott; kétségkívül a Deák-párt többsége vett szavazatokbul alakult, de aki eladja magát, arra semmi körülmények közt nem lehet számítani, ha tehát Tisza Kálmán politikáját meg nem változtatja is, az általa képviselt ügy egy lépéssel sem halad előre. Nem tagadta meg tehát hitét, de politikáját megváltoztatta, a politika megváltoztatásáért azom-

ban senkit elítélni nem lehet, mert senki sem csalhatlan, a politikának a viszonyokhoz, a körülményekhez kell alkalmazkodni; ami ma jó és czélszerű, az holnap már káros és kivihetetlen lehet; a politika a czélszerűség művészete, az elvont elvekeni nyargalás, buta csökönység, vak rajongás; csakis a létező alap, nemzeti alapjogok feladása bűn és árulás. Tiszának pártváltoztatását nemcsak becsvágya, de a haza érdeke is .parancsolta, a corruptió elhatalmasodott, az állam vagyionát pazarolták, a hitel ingadozott, a többség fejei az ország bajain segíteni nem tudtak, minden Deák-párti kitűnőség lejártá magát, csakis Tisza magaslott ki a közepszerőségek közül, Tiszának tehát kötelessége volt a kormányzat gyepelőit megragadni, ezt pedig csak úgy tehetette, ha a balközép papiros pánczélját eldobja és az ország többsége által elfogadott intézményeket elősmeri. Ezen nagymérvű politikai átalakulásnál csalással, ámitással, bizalmi visszaéléssel nem lehetett vádolni sem Tisza Kálmánt, sem a balközépet, mert az országgyűlésnek a költségvetés megállapításánál már az országgyűlés bezártáig egyéb teendője nem volt. Tisza és pártja programmja mellett a mandátum valódi tartamáig híven harczolt, megbízatásának tehát eleget tett, az ellenzéket nemcsak ő képviselte, de a szélsőbal is, a választásoknál a nemzet választhatott az ellenzéki és a fusionális politika között.

A belügyeket megtartotta Tisza Kálmán, pénzügyér maradt Széli Kálmán, vallásügyi minister Trefort Ágoston, igazságügyi minister Perczel Béla, honvédelmi minister Szende, kereskedelmi — minister báró Simonyi

Lajos, közlekedési minister Péchy Tamás. A ministeriumban Tisza után kétségkívül legjelesebb egyéniség volt Széli Kálmán, a pénzügyi bizottság jegyzőségét 4 évig viselte, ezen minőségében a magyar pénzügyek minden részleteivel megösmarkedett, szorgalmas, nyílt fő, a takarékoságot kedvelte, magasabb nemzetgazdasági eszmékkal azomban nem bírt, figyelmét főleg a kincstár érdekeire irányozta, a polgárok anyagi fejlődésére azomban nem gondolt, mi külömben főleg a kereskedelmi és földművelési minister feladata is lett volna.

Széli Kálmán az elnapolás előtt, szeptember 19-én benyújtotta a költségvetést és következőleg ajánlotta:

Bajainkon csak a következők segítenek:

1. Kiadásaink megszorítása, mert a jelenlegiek az ország erejét meghaladják.
2. Az államjövödelmek pontos és szigorú behajtása.
3. Az államjövödelmek fokozása, mert a jelenlegiek a szükségletet nem fedezik.
4. Gyors megoldása azon kérdéseknek, melyek az adóképesség fejlesztését eredményezik.

Komolyan tárgyaljuk a valuta helyreállítását, mely nélkül· consolidált közzgazdaszat! állapotok nem képzelhetők és egészséges pénzügyi politika meg sem állapítható.

A bankkérdés tárgyalás alatt áll, az ország jogai kétségtelenek és preoccupálva nincsenek, oly irányban akarjuk ezt megoldani, mely az ország érdekeit minden tekintetben kielégítse.

A rendes kiadásoknál 5.200,000 forintot megtakarítottam, a rendkívülieket kevesbítettem 3.264,775 frttal. Az állambérleteknél a hátralék 15 perczentre szállt le.

Az egyensúly helyreállítására új adó szükséges, ajánlottam tehát a jövedelmi adót; ezen adó terhel minden jövedelmet, mely ingatlanbul, keresetbül, tőkébül vagy bármi más foglalkozásba! származik, akár van megadóztatva, akár nincs; kivételt képeznek:

1. A 3000 forintig megadóztatottak.
2. A családtagok.
3. Kézművesek.

Jövedelemnek tekintetik: Földnél az adó négyszerese, házbéternél a házbérösszeg, házostály adónál a tízszeres adó.

A személykereseti adót eltörlöm, teend az adó 10 százalékot, ezen adóbül remélek bevehetni 8 milliót.

A bevétel az új kataszter által is tetemesen fog növekedni.

A vas- és kőszénbányák nem jövedelmeznek, ezeket tehát kedvező alkalommal el kell adnunk.

Az államerdőkbul csak a bányaeerdők adhatók el.

Az állambirtokok terjedelme ma következő:

1. Belsőség 11,016hold.
2. Rét 98,315
3. Szántóföld . .	. 406,000
4. Szöllő 2,718
5. Erdő	2.700,000
6. Horvát 1.000,000

Ma azonban az eladást czélszerűnek tartom mert ezen birtokokat a közép- és kisbirtokosoknak kell eladnunk, ma azonban ök a vételre elegendő pénzerővel nem bírnak, az országnak kell tehát az eladást záloglevelek által közvetíteni.

A hosszas minister! beszéd, mint ezen rövid kivonatból látható, pénzügyi eszmét, új rendszert nem tartalmaz, a valuta és bankkérdésben pedig a bécsi tőzsérek álláspontját foglalja el, kik sem a magyar bank felállítását, sem a valuta rendezését nem akarták. Egészen a régi absolutisticus kerékvágásban döcög, mert nem csinál ugyan adósságot, de pénzügyeink egyik főbaját, az adó és a költségek közötti aránytalanságot, a földbirtok túlterhelését nem szünteti meg, az egyensúlyt helyreállította ugyan, de oly magas adót hozott be, mely magát az egyesek tőkéjét támadta meg és ezáltal az ország anyagi haladását is megakadályozta. Ellenben nem emelte az államvagyon jövedelmét; a hírhedt költségvetésben reális haszonnak a 8.200,000 forint kiadási megtakarítás azon része tekinthető, melyet a beruházások meg nem szüntetése nélkül eszközölt.

A bank fel nem állítása iránti szándékát jelzi a bankkérdés megoldása; a bankjog kétségtelen joga volt a nemzetnek, a magyar bankra az európai tőzsérek versenyeztek volna, ha tehát fel akarták volna állítani, egyszerűen az idegen pénzemberekhez kellett volna Auszria engedelmé nélkül fordulni. A valuta helyreállítása sem Magyarországnak, sem Auszriának nincs és nem volt érdekében, mert az osztrák gyártmányok és a nyereségek keletét a külföldi piacokon csakis az agio tartja fenn, amely pillanatban tehát a valuta helyre áll, megszűnik a kivitel és mindkét ország saját zsinójában fog megfuladni, az állam ugyan kevesebbet fog fizetni kamatokban néhány millióval, de lézengő polgárai adóképtelenek lesznek.

Általában óriásilag tévednek azok, kik azt hiszik, hogy a bankjegy, csekélyebb értékét az ezüstteli beváltás beszüntetése teszi, mert minden pénzember tudja azt, hogy a bank az ezüstteli fizetést azonnal megteheti, mihelyest az állam a banknak tartozását kifizeti és tudja azt is, hogy ezen adósság csekély és azt Austria és Magyarország megerőltetés nélkül bármikor megfizetheti; de nincs bizalom az osztrák-magyar pénzben, mert Austria az erőszak birodalma, félnek tehát, hogy az osztrák-magyar birodalom, ha megszorul, a bankot erőszakkal ki fogja aknázni; nem biznak az osztrák-magyar pénzben, mert nem biznak az állam anyagi helyzetében, miután az adó a legmagasabb fokra van csavarva, mindkét állam kincseket pazarol burocratiájára, hadseregére és mindkét államban minden állami vállalat, felszerelés, építés aránylagosan legdrágább, legroszabbul kezeltek és mindkét állam folytonos deficizzel küzd és pazarol, Magyarország pénzének legnagyobb része az államadósságok, a vállalatok kamataiba, idegenek zsebébe vándorol.

1876. évi költségvetés.

Bevétel:

I. Rendes	214.418,775
II. Rendkívüli	3.041,163
III. Hitelműveleti	6.964,745
	Összesen 224.424,686

Kiadás:

I, Rendes	201.036,397
-----------	-------------

II. Rendkívüli	26.225,186
III. Hitelműveleti	5.534,745
	<hr/>
Összesen	232.796,328

I. Rendes kiadások :

1. Királyi udvartartás	4.650,000
2. Országgyűlés	890,315
3. Közösgyi hányad	28.074,174
4. Absolut nyugdíjak	217,833
5. Magyar nyugdíjak	3.558,404
6. 1867-iki közös adósság kamatai	30.515,228
ebben törlesztés	1.000,000
8. Földtehermentesítés	16.460,561
ebben törlesztés	4.055,940
9. 1867-iki kölcsönkamat	5.237,295
törlesztésre	578,400
10. 1871-iki kölcsönkamat (gömöri vasuti)	404,814
11. 1871-iki kölcsönkamat	2.131,938
törlesztés	484,000
12. 1872-iki kölcsönkamat	3.917,480
törlesztés	854,000
13. 1873-iki kölcsönkamat	5.153,615
14. 1874-iki kölcsönkamat	5.153,615
15. Fügő adósság	399,600
16. Horvátország	5.148,600
17. Fiume	84,980
18. Állami számszék	136,000
19. Ministerelnökség	312,620
20. Bécsi minister	51,063
21. Horvát minister	36,340

22. Belügy	7.559,266
ebben a megyék	5.200,885

23. Pénzügy	40.781,986
-----------------------	------------

Következő főbb tételekkel:

a) Ministerium	762,229
b) Pénzügyigazgatósá- gok	1.151,968
c) Horvát	102,909
d) Adóhivatalok	1.434,119
e) Pénzügyőrség	2.220,000
f) Kataszter	591,000
g) Egyenes adó kive- tése, beszédese	474,000
h) Fogyasztási	229,170
i) Határvám kezelése	324,519
k) Bélyeg	159,166
l) Jogilleték és díjak	377,166
m) Dohány	11.800,404
n) Lottó	2.216,013
o) Só	2.133,785
p) Államjóságok	1.757,500
q) Államerdők	4.244,050
r) Bányászat	1.078,613
s) Nyomda	438,419

24. Közlekedés	9.814,612
--------------------------	-----------

Főbb tételei:

a) Ministerium	261,945
b) Kőutak fenntartása	2.650,923
uj utak	190,000
c) Viziutak fenntartása	246,805

d) Ujak	328,400	
e) Államvasutak kiad.	5.136,000	
Gépgyár	540,000	
25. Kereskedelem		10.429,270
Főbb tételei:		
a) Központ	287,887	
b) Gazdasági czélokra	50,000	
c) Gazdas. intézetekre	227,750	
d) Állami ménesekre	2.419,888	
e) Posta	4.767,000	
f) Távirida	1.972,300	
26. Vallás		3.999,169
Főbb tételei:		
a) Ministerium	197,500	
b) Tanintézetek	3.012,058	
c) Közműv. czélokra	214,500	
d) Felekezetek segé- lyére	310,000	
27. Igazságügy		9.752,900
Főbb tételei:		
a) Ministerium	218,884	
b) Főbb bíróságok	1.108,587	
c) Királyi ügyészségek	2.202,230	
d) Kir. törvényszék, járásbíróság	5.620,000	
e) Orsz. fegyintézetek	595,899	
28. Honvédelem		6.090,865
Főbb tételek:		
a) Ministerium	296,994	
b) Intézetek	192,978	

c) Parancsnokságok	258,181
d) Csapatok	5.297,212
e) Segélyezés	45,000

II. Rendkívüli kiadások.

Rendkívüli kiadások	26.225,186
-------------------------------	------------

Főbb tételei :

a) Beltűgy	9,376
b) Pénzügyi beruházások	417,000
c) Vasuti kamatpótlék	15.000,000
d) Kataster	2.000,000
e) Sora. kölcsönre	153,971
f) Állam-birtok eladás	1.200,000
g) Vizszab., Fiumére	1.136,000
h) Összekötő vasutra	1.000,000
i) Vasuti beruházások	154,500
k) Földművelés és statisztika	29,500
l) Tanintézetekre	25,400
m) Országos intézetekre	16,100
n) Honvédelemre	323,863

III. Hitelműveleti kiadások.

Hitelműveleti kiadások	5.534,745
----------------------------------	-----------

Főbb tételei :

a) Szálló-dézsma válts.	3.975,116
b) Maradvány földek váltsága	100,000
c) Sorsolási kölcsön	1.224,000
d) Margit- és lánczhid	1.446,120

A) *Rendes bevételek.*

Rendes bevételek		214.418,775
Főbb tételei :		
1. Földadó		37.559,321
2. Házadó		9.300,000
3. Kereseti		17.203,000
4. Vállalati		2.500,000
5. Bánya		120,000
6. Kamat és járadék		2.200,000
7. Jövedelmi		138,000
8. Malom		46,284
9. Kereskedelmi és ipar		361,000
10. Vasuti és gőzhajózási szállítás		2.400,000
11. Cseléd, teke, kocsi, ló		400,000
12. Vadászat		200,000
13. Jövedelmi pótagó		9.200,000
14. Késedelmi kamat		1.500,000
15. Adóbehajtás		208,000
16. Adóhátralékok		4.000,000
17. Szesz	6.150,000	} 13.262,000
18. Bor	2.900,000	
19. Hus	2.200,000	
20. Sőr	1.180,000	
21. Cukor	832,000	
23. Bélyeg		8.016,000
24. Jogilleték		16.419,000
25. Díjak		486,260
28. Dohány		27.979,050
Kiadás	11.800,404 +	16.179,050
22. Határvám		453,307

29. Lotto		3.908,700
Kiadás	216,000 +	1.692,700
30. Só		13.000,000
Kiadás	2.133,725 +	10.866,225
31. Álamjóság		5.440,385
Kiadás	1.757,500 +	3.682,885
32. Államerdők		6.550,000
Kiadás	4.244,050 +	2.225,950
33. Bányászat		10.579,534
Kiadás	10.618.615 —	39,000
36. Államvasutak, gépgyár		2.480,000
Kiadás		2.480,000
37. Ingó államvagyon		478,162
38. Államvasutak	5.136,000	} 5.676,000
39. Államgépgyár	540,000	
Kiadás	5.676,000 =	semmi.
40. Államménes		1.939,270
Kiadás	2.419,088 —	480,088
41. Posta		5.600,000
42. Távirda		1.610,400
43. Zálogház		256,000
44. Vallási ministerium		442,403
45. Rabtartási térítmény	200,000	} 315,913
46. Fegyintézetek	115,913	
Kiadás	595,900 —	280,000

B) Rendkívüli bevételek.

Rendkívüli bevételek		3.041,163
Főbb tételei :		
47. Állambirtok eladásbul		1.785,814
48. Állami értékpapirbul		545,000

C) Hitelműveleti bevételek.

Hitelműveleti bevételek	6.964,745
Főbb tételek :	
49. Szállódézsma	3.975,116
50. Maradványföldek	100,000
51. Lánysz- és Margit-lid bevétele	673,000
52. Különböző előlegekből	1.430,000
53. Községi adópótlék	153,971
Összes, a 76 ¹ / ₂ milliós költségnél pótolandó hiány	8.371,645

üEzen költségvetésben a kormány nemcsak az egyensúlyt helyreállította, de valósággal még többletet mutatott ki, mei adósságot törlesztett 6.972,471 frtot, vízi és vasutakra, hidakra kiadott 3.580,000 frtot, a vasutakra előlegezett 15.000,000 frtot, vagyis befektetett 25.550,471 frtot, ellenben a kincstári hiány tett 8.371,645 frtot, állambirtokot és kötvényeket eladott adóhátralékból 6.633,000 frtot, vagyis az összes hiány és birtokapadás tett 15.704,645 frtot.

Ennél fogva az állam vagyona ez évben növekedett 1&544,806 írtal. Kedvezőbben alakult pedig a költségvetés a Ghiczzy költségvetésénél a következő tételek alapján:

A kiadásoknál meg takarítások.

Horvátország és határórség.....	11,400
Állami számszék . «...	6,000
Ministerelnökség	6,560
Bécsi minister.....	731

Pénzügy	151,302
Pénzügyigazgatóságok.....	101,375
Adóhivatalok	107,476
Pénzügyőrség.....	330,796
Kataszter (állandó).....	51,000
Egyenes adókiivetés.....	80,000
Fogyasztás	830
Határ vám.....	1,281
Dohány.....	94,800
Só	666,000
Államjóságok	302,500
Államerdők	660,029
Bányászat.....	512,880
Államnyomda	184,200
Közlekedési ministerium	18,000
Kőutak fenntartása.....	448,000
Új utak	145,000
Vízi utak újak.....	336,600
Vasutak és gépgyár.....	194,000
Állami ménesekre	150,000
Posta.....	240,000
Távírda.....	213,700
Vallás	53,769
Igazságügy	247,150
Honvédelem.....	149,790

Összesen 5.564,869

Ghiczy Kálmán hitel- és pénztárműveleti kiadása 5.072,132 forint, Széli Kálmáné 5.534,745 forint, tetet több volt.

Pénzügy	151,302
Pénzügyigazgatóságok	101,375
Adóhivatalok	107,476
Pénzügyőrség	330,796
Kataszter (állandó).	51,000
Egyenes adókiivetés	80,000
Fogyasztás	830
Határvám	1,281
Dohány	94,800
Só	666,000
Államjóságok	302,500
Államerdők	660,029
Bányászat	512,880
Államnyomda	184,200
Közlekedési ministerium	18,000
Kőutak fenntartása	448,000
Uj utak	145,000
Vizi utak ujak	336,600
Vasutak és gépgyár	194,000
Állami ménesekre	150,000
Posta	240,000
Távirda	213,700
Vallás	53,769
Igazságügy	247,150
Honvédelem	149,790
	Összesen 5.564,869

Ghiczy Kálmán hitel- és pénztárműveleti kiadás«
5.072,132 forint, Széli Kálmáné 5.534,745 forint, tetet
több volt.

	Több:	Kevesebb:
28. Távirida.....	—	278,000
29. Rabtérítmények	64,300	—
Összeg	16.139,816	6?836,050

Többet tett tehát Széli Kálmán rendes bevétele 9.303,766 írttal, vagyis ezen különbséget főleg az új jövedelmi pótló okozta; az államerdők, a bányászat bevételei azért kevesebbek, mert ezek ideális alapon számítottak; a földadó szaporodott, mert sok ártér és gyp került adó alá, a 2., 4., 5., 8., 11., 19. pont alatti adók azért növekedtek, mert Széli az adókat kegyelem nélkül hajtatta be, a bélyeg- és jogilleték szaporodott, mert a földbirtokosok rohamos eladósodása következtében a perek, az eladási százalékok nagyban növekedtek.

A rendkívüli bevételek Grhiczynél többet tettek 2 millió 563,000 forinttal kerek számban, mert több előlegek fizetettek vissza.

A hitelműveleti bevételek elleniben Szélinél többet tettek 3.426,000 forinttal, mert Széli a visszafizetett előlegeket ezen rovatba tette, a szállódézsma nagyobb összeggel szerepel, a kettőt összesítve: Széli bevétele, mert értékpapírokat adott el 500,000 forintig, 400,000 forinttal magasabbra számította a szállódézsma jogos bevételét.

A valódi különbséget tette a rendes kiadá-

soknál! megtakarítás	5.564,000
és bevétele többet tett az ujadóval	9.200,000
a közösből új teher nem terhelte, mint Ghiczyt	1.597,000
a Margit-hid Grhiczy alatt bevégeztetett, mi tett	1.000,000
A vízi és vasutakra kevesebbet ruházott be...	2.300,000
Összesen	19.661,000

A valódi hiány, mint már megvilágítám, Ghiczy alatt sem létezett. A Széli többletét a megtakarítás és új adó állította elő, a megtakarítás helyeslést érdemel, az új adó általi többleti művelet azonban az országnak inkább ártott, mint használt, mert a nagy adó megterhelvén az adózót, a tőkeszaporítást megakadályozta, a túlterhelt földbirtok romlását elősegítette. Tisza Kálmán ezen költségvetés által az egyensúly helyre állításául adott ígéretét teljesítette.

A költségvetésben a Sennyey ellenzék komoly ellenzéki jellegét teljesen elvesztette, mert a költségvetés vita nélkül elfogadta. Aki és amely párt ezt elfogadja, az csak akadémikus, duzzogó ellenzék, mert a költségvetés az anyagi jólét, tehát a nemzet fennállásának egyik főtenyezője; a költségvetés a kormányra bizalmi és létkérdés, mert ha a többség a költségvetést megtagadja, a kormány, a kormányzat eszközeitül megfosztatván, tovább az országot nem kormányozhatja, a kormány kénytelen ezt bizalmi kérdésnek tekinteni, míg más törvényjavaslatnál ez nem áll és magát a többség véleményének pírulás nélkül alávetheti,

A szélsőbal a költségvetést nemcsak visszautasította, de következő különvéleményt nyújtott be:

(Kivonat.) Alulírottak készséggel elismerjük, mikép a kormány által benyújtott előirányzat a múlt évekhez képest nevezetes haladást jelez a megtakarításokban. Nem vonjuk kétségbe, hogy az egyensúly csakis a költségek megszorítása és a jövedelmek fokozása által eszközölhető.

Ámde az előirányzatot áttanulmányozván² nem is-

merhetjük el, hogy a kormány a megtakarításoknál elment volna azon határig, melyet az ország végzetszerű pénzügyi helyzete eléje szab, annál kevésbé pedig, mert érintetlenül hagyta azon ágakat, melyeknél a megtakarítások leginkább elérhetők, másfelől sajnálattal kelle tapasztalnunk, mily ferde fogalmakkal bír a jövedelem fokozásáról, melyet adóemelés által vél elérhetőnek, meg nem gondolva, hogy ez túlhajtva közigazgatás! hanyatlásra vezet.

Lehetetlen volt továbbá a a fedezeti módban a reális alap, az őszinteség hiányát nem észlelni. Ezek nyomán kötelezve érezzük magunkat különvéleményünket betervezni.

L Szükséglet.

Nagy hibának tekintjük, hogy a kormány nagyreményű reformtörvényjavaslatait az előiránnyal egyidejűleg be nem terjesztette, mert majdnem minden ajánlott jelentékenyebb lerovásnál a kormány erre utalt és ezáltal a lerovást megakadályozta.

Még ennél is súlyosabb körülmény a folytonos virement. Virement kérnek ugyanis az igazságügyér, a honvédelmi, igazságügyi, pénzügyi ministerek. A nagymérvű virement a budget-jognak egyenes megsemmisítése.

Első sorban szembeötlök a központi igazgatás nagysága. Merőben lehetetlennek tartjuk, hogy egy minisztériumban 3—4 miniszter! tanácsos, 10—12 osztály tanácsos, 10—15 miniszteri titkár, 16—20 fogalmazó és 20—40, sőt néhol 98, a pénzügyminisztériumnál 257 számtanácsos, számtiszt és gyakornok kívántassék.

Meg vagyunk győződve, hogy e téren nagy megtakarítások eszközölhetők, az idő rövidege és az adatok hiánya miatt azonban csak a főbb rovatokra terjeszkedhetünk.

Kétségkívül az általunk javasoltak sem teljes megtakarítások a nyugdíj miatt, de mégis tetemes összeget eredményeznének.

A ministerium a megtakarításoknál különös rendszert követ.

A földtani intézetnél törli a mellőzhetlen térképeket.

A statisztikai hivatalnál törli a statisztikai közlönyt.

A selmeczi iskolánál gazdálkodni akar a taneszközökkel. A központi megtakarításokon kívül még másutt is lehetne megtakarításokat eszközölni, a kormány azonban nem akar vagy képtelen az országos helyzet színvonalára állni.

Nem képes a belügyi költségeknél, még kevésbé képes a közös ügyeknél; pedig a törvényhozás a takarékoságot e téren is elrendelte és ennek daczára 1876-ra a közös kiadásokat $3\frac{1}{2}$ millióval emelte. A delegatio előtt a közös hadügyér a költség emelését hangsúlyozta, ennek következtében a két delegatio versenyre kelt és az évi költség $3\frac{1}{2}$ millióval emelkedett, ez eset kétségkívül újólag meggyőzött a delegatio káros voltául.

II. Hiány.

Az expose szerint a hiány 14 millió frt.

A pénzügyi bizottság hiánya 15.682,000 frt, tehát több 1.682,000 írttal, a rejtélyes 2 millióval 17.682,000 frt.

Ezen nagy hiány még aggasztóbbá válik, ha a ri-

deg valót tekintjük, tartanunk kell, hogy a közös költségek s a kamat-agio miatt a hiány még növekedni fog, a hiány növekedése azért is remélhető, mert, miután tavaly az adóhátralékba! csak 300,000 folyt be, ma 4 millió befolyását nem remélhetjük. Nem hihetjük, hogy a 8 millióval emelt egyenes adó mind befizettessék. Nem lehet remélni a keresetadónak millióval! emelkedését.

III. A hiány fedezete.

A hiánynál még megdöbbentőbb a fedezeti mód; az előbbi ministerium februárban 13 millió adóemelést kívánt, e javaslatot jelenlegi minister úr elviselhetlenségnek jelezte és a kormány ezért bukott meg.

És ime, mi történik: ma 1 millióval több adót és kölcsönt követelnek, mint februárban, még ha tudnánk is, hogy a nemzet képes lenne ily nagy teher elviselésére, még akkor is tiltakoznunk kellene a nemzeti vagyion ily direkt megtámadása ellen. Ám de az ország ily nagy adó elviselésére képtelen és ezen képtelenségnek szomorú bizonyítéka a 38 millió adóhalmaz, a fogyasztási adók apadása, a köznyomor. A polgárok jövedelmét kell fokozni, ha az adót akarjuk nevelni, a kormány azoinban e részben semmit sem tett, ennél fogva javasoljuk:

a) Utasítsa a ház a kormányt a magyar nemzeti banknak még ez évbni felállítására.

b) Utasítsa a ház a ministeriumot az önálló vámterületnek felállítására.

c) Utasítsa a ház a ministeriumot a közös activák tisztába hozatalára.

d) Utasítsa a ház a kormányt az állami bérhátraleki számlák tisztázására és behajtására.

e) A kormány az 1876-iki költségvetést a fentjelt elvek alapján idomítsa át és terjessze a ház elé.

Simonyi és Illef p. b. tagok.

Az előirányzattal szemben ajánlott törlések:

1. A miniszerelnökség rendelkezési alapja	200,000
2. 0 Felsége melletti ministerium	5,856
3. Horvát-szlavon	7,858
4. Belügy	33,430
5. Földtehermentesítési alapnál	11,018
6. Dologi kiadásoknál	7,992
7. Főispánoknál	8,525
8. Általános közigazgatásnál, közbiztonsági	150,000
9. Hivatalos lap	4,000
10. Rendkívülinél	8,000
11. Pénzügyminiszeriumnál	120,043
12. Központi állampénztár	12,220
13. Dologi kiadások a törült személyek után	41,918
14. Pénzügyi igazgatóságok és számvevőségek	161,930
15. Fiumei és zágrábi igazgatóságok	35,000
16. Zágrábi hadparancsnokságnál	38,700
17. Horvátországi pénzügyi hivatalok	28,000
18. Magyarországon 25 adóhivatal	103,990
19. Horvát	55,978
20. Pénzügyőrség	220,001
21. Vám- és adóőrség	77,300
22. Dologi kiadások és jogügyi igazgatóságok	80,000
23. Állandó kataszter	26,240

24. Jogilletékek és díjak	10,940
25. Központi személyzet és dologi kiadások a közlekedésnél.....	75,103
26. Vasúti és hajózási felügyelőségek	42,700
27. Mérnökségek	72,000
28. Földmívelési ministerium.....	62,002
29. Ipar és kereskedelmi czélok	35,000
30. A gazdaság emelésére	50,000
31. Lótenyész gazdaságok.....	410,000
32. Bányakapitányságnál.....	7,000
33. Tengeri és révügy	7,310
34. Statisztikai kongresszus.....	13,000
35. Igazságügyministerium, személy és dologi törlés	126,046
36. Fegyenczeknél	15,000
37. Vallás- és közoktatásügy,központ	91,622
38. Tanintézetek	36,200
39. Tanfelügyelőségek.....	163,606
40. Közművelődés	16,580
41. Egyházi czéloknál	31,000
42. Honvédelmi ministerium.....	136,000

Ezenfelül minden hivatalnok fizetésébül levonandó $10/100$ 'lék, mely tenne 2.500,000 forintot.

Ezen különvélemény kevés gyakorlati becsesei birt, mert főleg a hivatalnoki kart támadta meg, mert 14 államtitkárt, 14 ministeri tanácsost, 48 osztály tanácsost, 46 titkárt, 50 adófelügyelőt és ellenőrt, 58 fogalmazót, egy csomó irodatisztet kívánt d rögtön eltávolítani egy csapat alárendelt egyéniséggel; mindezek kétségkívül elbocsájthatók lettek volna, mert a fennmaradt nagy csa-

pat is elintézhette volna az ország ügyeit, de ezen változás még évekig sem kímélte volna meg tetemesen a kiadásokat, mert a hivatalnokok nagy számát nem az elbocsájtandó hivatalnokok okozták, de a gondatlan kormány, mely pártfogást örületbül a hivatalnokok számát folytonosan nevelte; méltányosan, becsületesen tehát X. tanácsost azért büntetni nem lett volna szabad, hogy Y. minister tanácsosnak kinevezte, a hivatalbuli elmozdítás pedig a legnagyobb büntetés, mert a hivatalnok más pályára nem alkalmas, mert minden más pálya különleges szakértelmet, a legtöbb pénztőkét igényel, sok rögtön nem jövedelmez, az elbocsátott hivatalnoknak, sőt a szolgáliszemélyzetnek is legalább fél nyugdíjat kellett volna fizetni, tehát a nyugdíj által a megtakarítás leszállyt volna felére. Első esztendőben azomban felére sem, mert papiroson az elbocsájtást könnyű kimondani, az életben azomban ezt rögtönözni nem lehet, mert először is a minísternek új munkafelosztást kellett volna megállapítani, mi nagy ügyforgalom mellett nem órák műve; másodsor meg kellett volna bírálni, kik az alkalmatlanok, ezt a Tisza-ministerium könnyen nem bírálhatta volna meg, miután Treforton kívül a többiek szakmáj okát csak hónapok óta kezelték, tehát a személyzetet alaposan nem ösmerhették, nehezen ment volna azért is, mert minden ministeriumban cliquek vannak, mindenik érdekcsoport tehát még a rágalom fegyverével is harczolt volna pártoltja mellett, de meg kellett volna a minísternek még a ministeriumon kívüli védnökökkel is küzdeni.

Igazságtalan és czélszerüütlen volt a hivatalnokok

fizetését 10 perccel megadóztató terv. Igazságtalan, mert a hivatalnok fizetése nem örök tulajdon, de csakis ideiglenes haszonélvezet, felületesen tekintve ugyan 400 holdbul a tulajdonos, ha bérbeadja 2,400 irtot vesz be, 40,000 frt tőke 2,400 frtot kamatoz, a titkári fizetés 2,400 frt, tehát mindhárom egyenlő jövedelmet ad, de a 400 hold, a 40,000 frt tőke örökké megmarad, ellenben a titkári fizetés nemcsak az örökösökre nem száll, de egy évig sem biztos, mert a titkárt, tanácsost és minden rangú hivatalnokot főnöke, az államtitkár, a minister egy év előtt is kiboszanthatja. Igazságtalan,' mert a ministertanácsos, államtitkár, minister kivételével a többi hivatalnok nemcsak felesleggel nem bír, de tekintve a társadalmi követelményeket, csakis alig tengődik. Czélszerűtlen, mert ha 10 perccel megadóztatik, az illető családját nem bírja fenntartani, ennél fogva a szükségtil kényszerítve lelkiismeretét életfenntartásáért kénytelen áruba bocsájtani és jóbul lesz becsstelen hivatalnok. Az állam tehát ezáltal közegei erkölczstelenségét idézné elő, a közigazgatást, az igazságos bíraskodást zavarná meg. Elméletileg azt lehet ugyan mondani, aki 300 frt fokozott adó miatt eladja magát, az külömben is áruczikk, ha sültre nem telik, egyék burgonyát, így ék vizet, az asszony főzzön, vagyis éljen úgy, mint egy mesterember, a becsületes hivatal az osztálytanácsosig czifra nyomorúság, nélkülözések harcza, burgonya és rizs élet ez, melyben minden garas nélkülözhetlen, mert a hivatalnok művelt férfü, a társadalomban bizonyos rangot foglal el, nem járhat egy ingben egy hétig, nem ebédelhet a Laczi konyháján, felesége hátán nem czipelheti haza a barom-

fit és zöldséget, leányát a lebujaokba nem viheti üdülni, lukas csizmában, rongyos ruhában nem járhat, mert kigunyolják és megvetik; tehát csak úgy élhetne meg a 10 perczent levonása után, ha krumplival és levessel él, ez pedig az elmét, a rugékonyságot tompítja.

A javaslat eltörli a rendelkezési és közbiztonsági tételt, ez kivihetetlen és czélszerűtlen, mert az idegen ármányok, izgatások szemmeltartása mellözhetlen, a magyar kormány rendelkezésére csakis ezen két összeg állt; a rendelkezési alapbul ugyan minden időben sokat költöttek a vesztegetésekre, de viszont ebbül segélyezték a rokkant honvédeket és családjukat; ha tehát ezt az országgyűlés eltörli, a kormány sötétben marad és sok szerencsétlen kenyerét veszti; elfogadható és rögtön alkalmazható törlési tételek voltak a lótenyészgazdaság törlései, ellenben a pénzügyőrségi tétel csak azon esetben lett volna alkalmazható, ha az állam a dohány egyedáruságot bérbeadja.

Az önálló bank felállításáru, az önálló vámterület-ről szóló utasítások a költségvetési vita keretébe egyáltalában nem tartoztak és ezek vita és utasítás tárgyát logice csak azon esetben képezhatték volna, ha az ellenvéleményezők az önálló bankot, az önálló vámokat bizonyos meghatározott mennyiségben, jövedelmi tényezőként állították volna fel. Miután azomban a szélsőbal költségvetési tényezőül egyiket sem állította fel, a költségvetésnél egyik sem volt tárgyalható. Általában Ma% gyarország pénzügyi bajainak alapját nem az összadók mennyisége képezte, mert az összes adó 184.225,000 forintot tett, ezt Magyarország megbírta volna, ha az adó

a különböző tényezők közt arányosan oszlik fel, de veszélyes teherré vált, mert főleg a földbirtokot terhelte, a pénz- és értelmi tőketulajdonos a teher alul kisiklottak, a súlyos egyenes adó dívott, a közvetett adókra kevés súlyt fektettek, vagyis rászólt az alap: az adórendszer. A szélsőbal az adórendszert hallgatólag elfogadta és kisszerű megtakarítások által kívánt könnyíteni, támadása tehát személyi támadás színével bírt; Tisza Kálmán népszerűsége fényesen ragyogott, az országgyűlés tehát a költségvetést a szélsőbal kivételével elfogadta.

- Ez évben még három fontos ügy került szónyegre. A Romániával kötött vámszerződés, az évjáradéki kölcsön, a jövedelmi-adó.

A török bonyodalmak naponta élesebbé válván, Austria Romániát leakarta kötelezni, a drága kötelék megszerzésére az osztrák politika Magyarországot szemelte ki; az osztrák-magyar kormány tehát Romániával kereskedelmi szerződést kötött. Ezen szerződés a román gabonának szabad behozatalt engedélyezett, viszont nemely osztrák és magyar árucikkeknek Romániába szabad, de nem kizárólagos bevitt engedett. A kormány ezen gyászos vámszerződést következőleg indokolta:

1. A szerződés előnyös, mert Románia gyártmányainknak vevője.

2. A román gabona emeli malomiparunkat.

3. A román gabona szárazföldi útját mi nem zárhatjuk el, hasznosabb tehát az országra, ha ezt az osztrák-magyar vasutak nyerik el.

4. Az oláh gabona a magyarnál rosszabb, tehát versenyétül nem félhetünk.

5. A szerződést meg kell kötni, mert különben Románia más államokkal fog szerződni.

6. Romániában Osztrák-Magyarország kivisz fában, bőrben, lenben, üvegben, agyagneműekben 115,000 mázsát, 16 millió frank értékben.

Románia Osztrák-Magyarországba behoz főleg gabonában és állatokban 73,000 mázsát, 33—38 millió frank értékben.

7. Reményünk lehet a szesz- és sörkivitelre, mely eddig tilos volt.

Rész szerződést soha gyengébben, ügyetlenebbül nem védelmeztek a kormányközegek, mint ezen gyász-szerződést védelmezte az előadó és az érdek fonalaival a”kormányhoz fűzött Wahrman képviselő.

Nem áll az első érv, mert Austria ugyan vitt ki Romániába gyártmányokat, de Magyarország nem; ezen előnyt tehát Austriának és nem Magyarországnak adta.

Valótlan a második indok, mert a magyar liszt kiviteli képességét a liszt jó minősége állapította meg és tartja fenn; jó lisztet csak jó búzábul lehet készíteni, a román búza rossz, tehát ezt a kiviteli liszt előállítására használni nem lehet, a másodrangu belfogyasztási liszt előállítására pedig gyengébb, ennél fogva olcsóbb honi gabona is használható, de ha nem lehetne is, néhány zsidó nyervágyának nem szabad a hazai nagy termelő-közönség érdekeit feláldozni.

Nem áll az, hogy Románia gabonáját egyenlő feltételek alatt szállíthatja, tehát minket kikerülhet, mert Franciaországba, Olaszországba, Angliába, Hollandiába szerződéssel vagy szerződés nélkül, mindig ten-

geren fogja szállítani, mert olcsóbb; Németországba és Sweiczba pedig minden eshetőségek közt, mindig Magyarországon át fogja szállítani és pedig nem vasúton, de a Dunán és Rajnán, mert ezen szállítás sokkal olcsóbbba kerül, mintha Triesztig vizen és Triesztül vasúton, vagy az orosz és porosz vasúton szállítaná gabonáját, miután ez kétszerannyiba kerülne.

Valótlan az, hogy a gyengébb minőség a jobbal nem versenyezhet, mert Magyarország szegény lakossága nem fehér kenyérrrel, nem zsemlyével, de fekete kenyérrrel, goromba liszttel él, erre pedig a rász épen úgy alkalmas, mint a jó, ennél fogva a rász minőségű oláh gabona Magyarországon fog a közepszerű magyarral versenyezni és pedig előnyösen, mert az oláh gabona előállítására kevesebbe kerül.

Alaptalan azon fenyegetés, hogy ha mi nem szerződünk, mással fog szerződni, mert Románia a mi terményeinknek különleges előnyt nem biztosított, tehát ha a szerződést megkötjük is, akkor is megengedi mások gyártmányainak behozatalát, valamint ha meg nem kötjük, minket sem zárhatott volna ki, mert saját érdeke azt parancsolta, hogy minél több gyártmány hozassák be, miután a nagyobb verseny olcsóbb árakat teremt.

A hatodik érveléssel konstatálta a kormány, hogy a kölcsönös kereskedelmi viszony fenntartása nem magyar, de román érdek, a szerződés által Románia és Austria nyernek és Magyarország veszít, mert az osztrák-magyar kivitel 17—22 millióval tett kevesebbet a román kivitelnél, tehát Románia pénzértéke ezen szer-

ződés által átlag véve, 18½ millió frankkal növekedett, míg a mienk ugyanannyival fogyott. A szerződés pedig Magyarországot évenként átlagban 14 millió forint veszteséggel fenyegette, mert Románia ennyit-hozott be állatokban és magterményekben; a román szerződés nélkül a fogyasztó Austria ezt kizárólag Magyarországbul kényszerült volna fedezni, a román szerződés után pedig fedezte Romániából, tehát ezáltal Magyarország évi bevétele ezen összeggel fogyott; az egyenes veszteségen kívül káros befolyást gyakorolt ez az osztrák vám szerződésre is, mert ezen szerződés alapján már Austria 14 millióig biztosította fogyasztási szükségletét.

Mindezeknél fogva a magyar országgyűlésnek, ha hazafi érzelmekkel bír, ha értelmes, ezen szerződést visszakellett volna vetni; az értelmiség azonban eltörpült, a szabadon választott nagyférfiak sem politikai értelemmel, sem függetlenségi érzékkel nem bírtak, a legfontosabb kérdéseknél a képviselők egynegyede falun bítangolt, a nagy tömeg bölcsességét posványos hirlapjából merítette, a párt nagyrésze régtől fogva Deák vagy Tisza eszével gondolkozott, most, midőn a komoly ellenzék megszűnt, a más eszéveli gondolkozást is feleslegesnek tekintették, szavaztak csengő szóra, idejüket mulatság és konczkeresés közt osztották meg, az új emberek feltétlen engedelmisséggel igyekeztek az Imperator kegyeit megnyerni. A szélsőbal tehát egészen magára maradt és erősen küzdött a veszedelmes szerződés ellen. Mocsáry Lajos megérinté a valódi indokot, a felbőszült közlekedési minister előszobái kémkedéssel vádolta Mocsáryt, ez már elvontan is szarvas grombaság volt, de

különösen rosszul alkalmazták Mocsáry Lajosra, mert Mocsáry kitűnő társadalmi állást foglalt el és nem a komornyikok- és segédfogalmazókkal, de a ministerekkel társalgóit, nagy ösmeretséggel bírt, mert először a Deák-párthoz tartozott, innen elment Tiszához, végre a szélsőbalon helyezkedett el, ösmerte tehát a kormánypárt minden tagját. A vitánál érdekes politikai tant állított fel Wahrman zsidó képviselő, a kormányok bizalmasa és viszhangja, azt állítá, hogy a ministerek által kötött szerződést mindig el kell fogadni, mert elvetése megfontaná az ország hitelét, vagyis: miután a felek az országgyűléssel nem érintkezhetnek, a minister szerződése törvény és az országgyűlés csak beirási joggal bír; ez a szolgálai országgyűlésnek tetszett és csak azon csudálkoztunk, hogy az alkotmányosság ezen fényes nyilatkozatát törvénybe nem iktatta; kiköpte továbbá, hogy ő ugyan nem tudja, nem hallotta, mert a ministerek dolga, de ezen szerződésnek más politikai oka is lehet, ez azt jelentette: Bécsben ezt kívánják, ez a külpolitika következménye, ha a hatalom jótéteményeit élvezni akarjátok, ne okoskodjatok, de szavazzatok; a bölcs hazafiak az intést megértették és a szélsőbal kivételével mindnyájan hűségesen megszavazták a drága román borralalót, az osztrákok jutalmát.

Az évjáradéki kölcsönt a kormánypárt lelkesedéssel fogadta, a pénzügyminister az adott meghatalmazás nyomán 80 millió járadékkölcsönt kötött, ebből Rothschild és társai 40 milliót átvettek 80 árfolyammal, 40-et 81 és v₂'01! az ország minden száz után kamatban fizetett 6 forintot, vagyis a kifizetett összeg után valósággal fize-

tett 7^3 százalékot. A kölcsön nem volt olcsó, mert más államok $4\text{--}8$ perczentet fizettek, tehát a legdrágább kölcsönök egyike volt, drága volt ez a jelzálog! kölcsönökhöz mérve is, mert a jelzálog! kölcsönnél az adós 7^2_4 perczettel adósságát 34 év alatt teljesen törlesztette, míg a rente-kölcsönnél az adósság örök időkre fennmarad; Magyarország ezen kölcsönre nem szorult, mert nagyterjedelmű államuradalmaira, gazdag sóbányáira 150 millió jelzálogkölcsönt könnyen szerezhetett volna, a bárgyú képviselők azonban nem ösmerték a pénzpiacot, nem tudták azt, hogy nem 400, de valósággal 80 után fizetik a 6 perczentet és a valósággal nem 6, de $7y_3$ -ot. Simonyi Ernő megvilágította ugyan a helyzetet, megtámadta, mert nem nyílt ajánlat útján, kötetett, mert drágaságát bebizonyította, szavai azonban nem hatottak. A jövedelmi adót is diadalmas gőzerővel szavaztatta meg az úr, egy csomó léhűtő meg sem jelent, távol volt 139, elfogadta 232, ellenezte 67.

III. FEJEZET.

Nemzetiségi röppentyű. — A közigazgatási viták.
A külhelyzet.

A nemzetiségi kérdés, mely 1849-től kezdve oly sokáig izgalomban tartotta az országot, mely a kiegyezési engedményeknél indokul használtatott fel, lassankint elaludt. A köznép szakadár vágyakat, területi ábrándokat soha sem táplált, Szvatopluk Marot, Zalán hagyományaiért nem lelkesedett, nem kívánt csatlakozni a maroknyi Szerbia, a kis Romániával, a nagy kancsuka-birodalommal. Az 1848. és 1849-iki lázadás sem volt nemzetiségi, de földosztó és rabló mozgalom. A nemzetiségi csekély számú értelmiség részben elismerte a nemzetiségi törvény méltányosságát, csatlakozott tehát elismerésből, részben belátta azt, hogy a nemzetiségi mozgalom Bécs és a dinastia segélye nélkül pehely, melyet a leggyengébb magyar miniserelnök is elfujhat. A magyar kormány a nemzetiségek alkalmazható részét kinevezte, a szerbek-, oláhok-, tótoknál az értelmiséget az ügyvédek, papok, bukott Bach-huszárok, Schmerling-labanczok képezték, a kormány a papoknak és rokonaiknak némi segélyt, a többieknek hivatalt, állást adott, tehát elhallgattak. A papság, miután a bécsi és dinasticus magyarszellemeü áramlatrul meggyözödött, csatlakozott vagy visszavonult s jóindulatú semleges állást foglalt el. Csak a horvát agráriusok henczegtek, de a nyomorult magyar-horvát szerződés Horvátország államiségát elismerte, a magyar kormány nem ragadhatta meg a horvát communisták üstökét. Tisza a

választásoknál a nemzetiségek ellenében cselekvő állást foglalt el és kis kivétellel a nemzetiségi jelölteket megbuktatta. A nemzetiségi mozgalom tehát megszűnt, de paulini Tóth Vilmos szerepelni akart, a tót ismeretterjesztő felföldi matica társulatot a politika porondjára vitte és meghúzta a nemzetiségek vézsengőjét. A kormány urát ezen ártatlan kongás kellemesen lepte meg, mert a politikusok mindenütt nagy adag hiúság és uralmi vágygyal vannak ellátva; a magyar politikus a külpolitikában nem szerepelhetett, mert ez kizárólag a királyiul függ, a hadsereggel nem foglalkozhatott, mert magyar hadsereg nincs, a szélsőbalt anarchiával, forradalmi vágyakkal vádolni nem lehetett, mert ezen urak nagyon megsimultak, a nemzetiség lecsépelése tehát a legkedvesebb erőmutatvány volt, mert ezalkalommal a legengedelmesebb bukfenéz is felegyenesedett, verte mellét és kiabálta: hogy ő hű, igaz magyar, az országot nem hagyja, a hitvány nemzetiségeket el kell tiporni. Tisza Kálmánnak tehát paulini Tóth Vilmos nagy szolgálatot tett. Turóc-Szentmártonban Moyses beszterczei püspök irodalmi czimen pánszláv-társulatot alakított, a társulat vígan élte világát, míg a beszterczei magyar püspöki uradalom erdőségeit el nem pusztították, míg Moyses püspök élt, míg az ideiglenes kényuralom alatt a kormány védelme alatt rakonczátlanzkodhatott. A magyar kormány azonban az irodalmi köpenyt csakhamar lerántotta és a társulatot a politika mellőzésére hívta fel. Moyses halála után paulini Tóth Vilmos, Francisci hírhedt pánszláv izgatók vezették a társulatot, főleg politikai céljaik elérésére kívánták felhasználni. A Bittó-

kormány vizsgálatot indított a matica ellen. Tisza Kálmán a vizsgálati iratokból meggyőződve, hogy a társulat hatáskörét túllépte, hogy a szláv ifjaknak ösztöndíjakat adott és azokat szláv hűségre és magyargyűlöletre kötelezte; a maticát novemberben feloszlatta, tőkepénzét és vagyonát elkobozta, egyszersmind azomban megígérte, hogy azt, ha későbben szláv irodalmi társulat alakul, azon társulatnak fogja átadni.

Miletics Szvetozár Tisza Kálmánhoz interpellációt intézett. Tisza december 15-én következőleg válaszolt:

Miletics képviselő úr azt kérdi:

1. Miben áll a szláv matica-egylet szabály ellenes működése és kezelése?

A szláv matica alapszabályai határozottan azt mondják, hogy minden néven nevezendő politikai és vallásos iránytűi és mozgalomtul tartózkodnia kell. Ennek ellenében a matica kezdettől fogva a pánszláv politikai irányt szolgálta, magyar államellenes tankönyveket terjesztett az iskolákban, ezen könyvekben a történelmet elferdítette, a magyar fajt gyalázta és a szlávokat felszólította, hogy a magyar uralom alul igyekezzenek menekülni. 1867-ben két horvát pánszláv ügynököt fogadott. 1874-ben a zágrábi egyetem megnyutására küldöttséget menesztett, a küldöttség akkép nyilatkozott, „hogy a zágrábi egyetemet a magyar pánszlávok magukénak tekintik és remélik, hogy a magyar pánszlávokra is jobb idők fognak virradni és ki mondja, hogy a magyar pánszlávok nem dicsekedhetnek saját jogaikkal, mert élvezniük kell a magyar szabadság keserű gyümölcseita matica jegyzőkönyvei szerint a

küldöttség jelentése tudomásul vétetett és a küldöttségnek a matica szelleme hű kifejezéséért köszönetét szavaztak. Ezenkívül nem volt Európában, pánszláv vagy szláv szempontból tekintve, magyarellenes összejövétel, melyben a matica részint küldöttei, részint üdvözlő-iratok vagy levél által részt ne vett volna. A maticának tudományos nyomtatványokat kellett volna kiadni. Igaz is, hogy fordított erre bizonyos összeget, de jövedelme tetemes részét a vezetőkhöz közel álló gyermekek ösztöndíj ázására adta ki; a matica összesen 70 és néhány ezer forintrul rendelkezett és ebből 14,000 forintot szabály ellenes czélokra adott ki. *

2. Tartott-e a kormány fegyelmi vizsgálatot, kihallgattattak-e a matica közegei, közgyűlése?

3. Váljon az egyletnek közegei valamikor megintettek-e rendtelenség, visszaélés, szabálytalanság miatt? És ha nem, mivel menti az egylet rögtöni feloszlátását, miért büntette az egylet közegei hibáiért?

Az első és másodikra megjegyzem: az egylet közegeinek feleletrevonása nem volt a vizsgálat feladata, mert a vizsgálat feladata magának az egylet működésének megbírlása volt és ez kitűnt nyomtatványai és kiadványaiból.

4. Min alapszik a belügyminister úr illetősége egy kultur, a közoktatási minister alá tartozó egyletre nézve, minő a szláv matica volt?

Csodálom képviselő urat, hogy azt nem tudja, hogy minden egylet felett azon irányban: megtartja-e alapszabályait, nem követ-e a haza érdekeivel, az alkotmány-nyal ellentétes irányt, a felügyelet elsősorban a belügy-ministert illeti.

5. Kérdi: kikérte-e a kormány ő Felségének engedélyét?

Erre egyszerűen azt felelhetem, hogy parlamentáris kormányforma mellett a kormánynak megvannak saját teendői, megvan saját jogköre és e körben addig működik, míg egyfelül a törvényhozás támogatja, másfelül a fejedelem bizalmával tiszteli meg. Nem az egyes tényékhez kell, rendes közigazgatás keretében, külön meg-egyezés, de kell az egész irányzatnak helyeslése a fejedelem részéről és hozzá tehetem, a képviselő urat biztosíthatom, hogy Magyarország fejedelme mindig és mindenkor helyesli, ha erélyesen elbánnak azokkal, kik el-terve az engedélyezett céltul, hazaellenes célokat kö-vetnek, vagy mint ez szinte történt: a jóhiszemű ada-kozók filléreit más célokra fecsérlik.

6. Igaz-e, hogy a minister úr maga intézkedett, ki fogja és hogyan fogja tovább kezelni a szláv matica egylet vagyonát, s ha igen, miért nem járt el az egyleti szabályok 34. §. szerint, helyesebben a 35. §. értelmé-
ben, t. i. az egylet közgyűlését miért nem hallgatta ki?

Én óhajtottam, hogy ezt tehessem, hogy az alap-szabályokban említett tulajdonosnak adjam ki a matica megmaradt vagyonát, de ezt nem tehettem, mert e va-gyon a szláv nemzet vagyonaként van megemlítve, én kerestem Magyarországon szláv nemzetet, de nem talál-tam, tehát elrendeltem, hogy ha alakul egy kulturális és szépművészeti egylet, a matica tőkéjét annak fogom adni.

7. Kész-e a matica ügyiratait közölni?

Én ezen vizsgálatot a ház asztalára úgy le nem te-

hetem, hogy abban mindenki turkáljon, kész vagyok azonban azokat a ház választmányának, küldöttségének bemutatni.

Mileticset Tisza Kálmán felelete nem elégítette ki, üldözéssel vádolta Tiszát, gyűlést kívánt tartatni, hogy a gyűlés az alapszabályok értelmében a társulati tőkéről rendelkezze, Tiszát erőszakos magyarosítással vádolta.

Tisza ezekre élesen feelve, válaszát következőleg zárta be: „A matica működésének betiltása, a pánszláv irány elítélése nem fáj azon két millió népnek, mely ott lakik, az csak néhány embernek fáj, ki nagyra-vágyó, önző, piszkos céljaiért félre akarja azt a népet vezetni; a képviselő urnák félelemre játszó nyilatkozataira azt felelem, hogy mi magyarok nem szoktunk félni, midőn azonban képviselő úr a magyar nemzettel oly kirívóan szembeszáll, azt kell hinnem, hogy igaz azon példabeszéd, mely azt tartja: hogy némely állatok, midőn félnek, nagy lármát szoktak csapni, és hogy képviselő urat félelem környezi?⁴ Tisza Kálmán feleletét a ház néhány kivételével tudomásul vette.

A matica csekély eszközökkel rendelkezett, mert a kezelésre leszámítva 3000 forintot, embervásárlásra maradt 3000 forint, ezen hazaellenes célokra a hazafias fel-földön nagyon kevés embert lehet vásárolni. A matica tehát az elnök paulini Tót Vilmosnak szolgált jutalmul és néhány benső hivei gyermekeinek ösztöndíjával. Az egyesület gyöngeségét bizonyítja az, hogy nemcsak egyetlen hívőket meg nem választatták, de még a vezér sem juthatott be a képviselőházba és a bukott egyesület a szerb

testvér védelmére szorult. A méltányosságot tekintve, elegendő lett volna a rendreutasítás, az egyes törvénytörések megbüntetése, a bel ügy minister a törvényt ridegen véve, kétségkívül a maticát jogosan oszthatta fel, mert alapszabályait túllépte, az engedély pedig a szabályok fenntartása feltétele alatt adatott, de felosztható volt azért is, mert hivatalnokai, küldöttei államellenes eljárását helyeselte.

Törvénytelen eljárás volt azonban a matica alapjának lezárólása, illetőleg elkobzása. Mert törvényeink szerint csakis a felségsértő, bizonyos esetekben a hűtlen vagyont volt szabad elkobozni; a matica képviselői magyarellenesen nyilatkoztak, de sem a királyt, sem a magyar alkotmányt, sem Magyarország területi épségét nem támadták meg, a törvényeknek, kormánynak és hatóságnak nem szegültek ellen, az egylet vagyont tehát jogosan nem lehetett elvenni. Tót nemzet Magyarországon nem létezett, de léteit az absolut kormány, midőn a matica megalakult, elősmerte. A tót nemzet azonban már a feloszlatakor nem létező, a kormánynak kötelessége lett volna a közgyűlést összehívni és miután az egylet megszűnt, a kijelölt örökös meghalt, az alapítókat vagy meg kellett volna kínálni alapítványaikkal, vagy fel kellett volna szólítani: mily célra kívánják alapítványaikat fordíttatni; a magyar kormánynak kellett volna ezt tenni azért is, mert a matica nem volt sem közalapítvány, sem közvagyon, de magánalapítvány és magánvagyon, a magánvagyonul pedig az állam sehol sem rendelkezhetik. A kormánynak nem szabad lett volna a tulajdonjogot azért sem megtámadni,

mert az egész összeg alig haladta meg a 70,000 forintot, vagyis jövedelmezhetett 4000 forintot, ily csekély összeggel nemcsak egy kis megyében, de még egy rongyos városban sem lehet zavarokat előidézni. Méltánytalan volt ezen eljárás azért is, mert a közművelődési célok előmozdításában sem egyént, sem társulatot, sem bárminemű hatóságot megakadályozni nem lehet és pedig annyival inkább nem, mert a közművelődés terjesztése, a szabadelvűség a kor kívánalma, a társulatok, egyletek a bel ügy minister közvetlen felügyelete alatt állanak. A nyomtatványok, könyvekről szóló törvényeink a kormánynak nagy hatalmat adnak a bűnösök megfenyítésére, a jog és méltányosság szerint sem fajt, sem egyént nem lehet a közművelődésnek saját nyelvén terjesztésében akadályozni. Helytelen volt ez azért is, mert ez a ministert és országgyűlést azon színben tüntette elő, mintha a minister a felföldön a magyarosodást a tótok pénzével akarná terjeszteni, alkotmányilag ez veszedelmes előzetes esetet állított fel, mert amely jogon és alapon a kormány a matica vagyonát elkobozta, elkobozhatja a protestáns és katolikus alapítványokat, a megyék vagyonát is, ha ezen felekezetek és hatóságok előjárói, képviselői törvénytelenégeket követnek el.

Önérzetes, alkotmányos országgyűlésnek nem szabad semminemű jogcsontítást eltűrni, az országgyűlésnek lett volna tehát joga és kötelessége egyrészt a felosztatásra nézve a minister eljárását helyeselni, másrészt a ministert utasítani arra, hogy a matica közgyűlését összehívja, a szláv tőkét a szláv irodalmi célokra fordítsa. Hogy a szlávokat az országgyűlés lebun-

közta, ez főleg a helyzet ösmeretlenségének, a nemzeti hiúságnak, az országgyűlés politikai erőtlenségének tulajdonítható. A tótvidéki képviselők részint nagyzásbul, részint fontoskodásbul a felvidéki pánszlávizmust eltorzítva adták elő, hogy egyéni fontosságukat emeljék, a pánszláv békábul oroszánt csináltak, elhitették az alföldi és közép magyarországi képviselőkkel, hogy a pánszlávizmus él, hogy ez nagy hatalom, hogy csakis a képviselők, a főispánok elszánt liarczának tulajdonítható a hatalmas pánszláv mozgalom fékezése, pedig a felföldi pánszlávokat egy zászlóalj honvéd egy hét alatt a legkisebb vérontás nélkül képes volna Összefogni; a félrevezetett többség tehát a miniszerelnököt, mint a haza megmentőjét üdvözölte, sokat Tisza Kálmán nagy tehetsége annyira elragadt, hogy minden gondolkozást feleslegesnek tartott; az eltörpült ellenzék nem mert felszólalni, mert ezeket az alföldi magyarok küldték az országgyűlésbe, ezek az idegen fajokat lenézték és agyarkodó vadállatnak tartották, nem mertek tehát küldőik közvéleményével szemben a jogtalanság és méltatlanság ellen felszólalni. A méltatlan eljárást okozta a képviselők éretlensége, a miniszeriumban csak Tisza Kálmán bírt politikai eszmékkal, mert Trefort, ha bírt is, Tisza és a többség ellenében soha sem mert nyilatkozni. A képviselőháznak csak igen kevés tagja bírt magasabb fogalommal, 1875-ben már mindenki szabadelvűnek mondta magát, még az igen engedelmes Senyney és társai is tiltakoztak az ósdi, az ultramontán, a sárga-fekete eszmék, a burocratia szerelme ellen; mindenki szabadelvűnek mondta magát, de mindenik-

ben hiányzott a jog, az egyenlőség, az emberiség tisztelete, ennél fogva ezen rövidlátó emberek a tótokat és más nemzetiségeket csakis mostoha testvéreiknek tartották, az ellenükben használt önkényt erélynek tekintették, ezen urak az eseményt ridegen sohasem bírálták, de először is azt kérdezték: ki és kik cselekedtek. Egyes rongy izgatók, orosz bérenczek, piszkoskezü com m un istákért büntették az egész fajt; értelmi világuk még nem emelkedett oda, hogy a polgári jogokat nem szabad nemzetiség szerint mérni, hogy a képviselő nemcsak kerületét, de az országot képviseli, hogy a jog, a tulajdon szentsége, nemcsak egyesek, de az ország összes polgárainak egyetemleges tulajdona, ennél fogva, midőn az egyiket megsérti, sújtja a másikat is, mert minden visszaélés mint eltúrt előzetes eset, a többiek ellen elkövethető önkényre alapul szolgál. Nem tudták azt, hogy a szabadelvűségnek és a jogérzetnek alaptétele a jogtalanság elleni feltétlen társulás. Nem tudván tehát cselekményük hord erejét megbírálni, félvén képzelt népszerűségük hányatlásátúl, a minister! kegy gyengülésétül: a kormány elnöke eljárását vakon és egészben helyeselték. Ezen önkényes eljárás rász következményeket nem idézett elő, mi azt bizonyítja, hogy Magyarországon a pánszlávizmus délibáb, néhány nagyzó törpe egyének agyréme, kik a pánszlávizmus paripáján óhajtanak a hatalmi és jutái mi vásárra bejutni; az értelmiség és nép azonban szellemileg magyar, mert ha ez úgy nincs, az égető világos tulajdonsértés vezetői kilökése ellen tiltakozott volna az egész tótság.

Tisza Kálmán nem aludt babérjain, de lázas tevékenységgel foglalkozott a törvények alkotásával. A törvénygyártás kiváltságát ez időben az ügyvédek és burokraták bírták, ezen nagyférfiak saját szakmájukat is csak gyengén ismerték, kivétel nélkül szerették a nagy fizetést és élvezeteket, megvetették a fáradságot, sem ítélőtehetséggel, sem eszmékkal nem bírtak, a kormány tehát az illető szakmesterek számára meghozatta a civilizált országok codexeit, statútumait, így a megyebizottsági törvény a porosz Kreisordnung másolata, a büntető törvény a szász és schweiczi codex fordítása, az adótörvények a rász osztrák törvények túlságos utánzása; a rász törvények tehát gyorsan készültek és a kormány januárban már egy csomó mérges férczművel kedveskedett az országgyűlésnek. Ezek között első helyet foglalt el a megyebizottsági törvény; a magyar törvényhozás úgy járt el, mint a makranoszos gyerek, mely ha szűk körre van szorítva, ha idegen virágot nem téphet, állatot és bogarat nem zaklathat, saját maga öltözékét szaggatja, haját tépi, orcáját piszkolja. Az irodalmat már ekkor főleg a majmoló gögös proletárok kezelték, ezek a megyéket gyűlölték, mert a megyéket még mindig a birtokososztály vezette és ez urakat a józaneszü táblabíróközönység érdemök után mérvén meg, helyet csakis a kályha mellett foglalhattak, midőn egyebütt már mindenütt szerepeltek; a megyékre tehát kigyót-békát kiáltottak, az alkotmány védbástyáit a tehetetlenség, tunyaság fészkeinek hirdették, a közigazgatás torzképe gyanánt tüntették fel. A pénzemberek gyűlölték, mert a táb-

labíró ivadékok az uzsorásokból lett tőzséreket, az új földesurakat; kik előtt a ministeriumok meghajoltak, nem süvegelték. A burocraták nem szívelték, mert a megyéknél szabadabb szellem uralkodott, a megyék a kormány cselekményeit ellenőrizték, a megyék és választott tisztviselői a kormányval és hivatalaival gyakran ellenkeztek, a földadó s az illetékek behajtásánál enyhén jártak el, midőn a szigorú eljárás a felek bukását idézte volna elő; a hivatalnoki testület és a választott tisztviselők ellentétes elemekből állottak, mert a ministerek, államtitkárok és némely tanácsos kivételével részint' a Bach-huszárok és provisorius labanczokból, részint ezek fiaiból állottak, a megyék ellenben a¹ huszárok és labanczokra a politikai halált kimondták, csakis kivételesen alkalmaztattak a szabadság hittagadói; a megyei tisztviselők tehát főleg a nemes birtokosok és ezek fiaiból választattak. A conservatív czimet negélyező aulikus roncok a megyéket hagyományosan gyűlölték, mert a megyék a gőgös nagy urakkal keletkezésük óta bátran szembeálltak, megmentették a hazát, fenntartották a magyarságot és a four, ki előtt a hatalmasok ajtóit nyitva állottak, a megyében csak akkor teszteltetett, ügye csak akkor intéztetett el kedvezően, ha az igazságos volt; vezérok a megyei közigazgatást ázsiai színben tüntette fel, pedig a közigazgatás jobb volt, mint akkor, midőn ő a közigazgatást vezette, jobb volt a buroaucraticus osztrák közigazgatásnál, melyet ezen urak mintaképen tüntettek fel. A megyék szétrombolását kívánták a régi centralisták, 1848 előtt a megyei Kossuth ellené-

ben már egy központosító párt alakult báró Eötvös József, Trefort Ágoston, Szalay László, Csengery Antalbul, ezen urak a felelős kormányt az alkotmányosság egyedüli biztosítékának tartották és ezen hatalom mindenhatóságát óhajtották; ezen szövetségesek a megyét a jó közigazgatással összeférhetlennek tekintették, a csakhamar megbukott francia kormányzat és bürocraticus közigazgatásért, vagyis általában a felelős kormány mindenhatóságáért rajongtak; ezen párt az alkotmányos élet visszaállítása után nem bontott zászlót, mert Deák Ferencz a megyékhez ragaszkodott, Eötvös, Szalay meghaltak, Trefort és Csengery nem bírtak politikai bátorsággal, Trefort már régebben minister lett és a miniszterelnöknek magát mindenben alárendelte, az országgyűlésen, sőt a megyékben is azomban több titkos híveket számláltak; a képviselők közül tetszett ez azoknak, kik több nem lehetvén, az örökös alispánság után vágytak, kik buta fiaikat a választási rendszer mellett nem remélték megyei tisztviselőknek megválasztatni, kiknek képviselő állása ingadozott és a kinevezett tisztviselők segélyével képviselőségüket megörökíthetni vélték. A megyékben a centralisációt óhajtotta az értelmes proletariátus, mert a Bach-huszárok és labanczok a fiskálisokhoz hajlottak; sok ügyvéd, kit a megye — ismerve jellemét — utbiztosnak sem választott volna meg, vágyott a kinevezés után azon hitben és reményben, hogy a kinevezett hivatalokhoz diploma kivántatván, ügyvédi oklevele alapján főbb megyei hivatalokba fog juthatni.

Ennyi ellenséggel a megye egymaga állt szem-

ben. Az 1875-iki megye azomban lényegesen gyengébb volt az 1848-iki megyénél. A megyét a középosztály alapította és tartotta fenn, kezdetben az oligarchia, később a császári önkény és az oligarchia erőszakoskodása ellenében; a nemesség alaptörvényeinknél fogva egyenlő volt, a nemesség egyrésze azomban már az osztrák hódítás előtt, az alkotmány fénykorában elszegényedett és egyénileg a megye mérlegében semmit sem nyomott, a szegény nemesség azomban egyetemlegesen csatlakozott a közép nemességhez, a szegény nemesség csatlakozása által a közép nemesség a helyzet ura lett és mind magát, mind híveit megvédte az oligarchia, gyakran a kényuralom önkénye ellenében, a közép nemesség a megye vezényletet később, midőn az önkény a szabadságot foszlányokra szaggatta, megtartotta azon megyék kivételével, hol a nemesség papi és taxás nemesekből állott, vagy csakis csekély számú volt és a megyét a kincstár bírta. A reformáció ezen viszonyt a közép és szegényebb nemesség között még szorosabbra fűzte, mert a protestánsok egyházi ügyeit a közép nemesség vezette és oltalmazta, a középosztály befolyása megmaradt 1848. után is, mert a nép a nemesség iránt kegyelettel viseltetett, némileg azomban csökkent ott, hol nagy papi, főúri és kincstári uradalmak voltak, mert az egyéni érdek sokat a hatalmasokhoz kötött. A középosztály befolyása azomban az 1870-es években már tetemesen csökkent, mert a középosztály részint eladósodott, a bukáshoz közeleghőknél elfogyott a kedv, az eszköz a vezetésre, egy rész megbukott, ezek birtokát zsidók vették meg, ezek

a politikában csak akkor vettek részt, ha a kormány által kárpótoltattak, politikai műveltséggel nem bírtak, a közigazgatáshoz nem értettek, görcsösen elzárták erszényüket a pénzáldozatok elől, a megyei politikai szereplés pedig anyagi áldozattal és fáradsággal jár, mert a vezérlő egyéniségnek nyílt házat kell tartani, meg kell látogatni birtokos társait, áldozni kell a megyei közintézetekre, meg kell jutalmazni a községi előjárók buzgalmát, fáradságát. A zsidónak a politikai szereplés pedig kétszeres költséggel jár, mert a középosztály társai uzsorásait megveti, a nép és előjárók megnagyságotlankodik jutalomért, de az utolsó paraszt is kevesebbnek tartja magánál a füttyülőből lett milliomost. A birtokosok soraiban ejtett hézagokat az élők nem pótolhatták, mert az áldott talajú, a kedvező kereskedelmi helyzetű Hevesmegyében is 1876-ban a ISO virilista közül 50 részint elbukott, részint vergődött, az egészségesek nagyrésze adósságokkal volt terhelve; hasonló helyzetben voltak: Szabolcs, Somogy, Pest, Szolnok és több megyék.

A megyei közélet meggyengült a megyei bírák kinevezése, a kerületi képviselőválasztás által. A bírák helyes választása, a törvénykezés ellenőrzése mindenkire érdekelt, sok megjelent a gyűlésen, a választásokon ezen különleges érdekből is. A számos kerületi képviselőválasztások az érdekeket elkülönítették, sokan eleget véltek tenni kötelességüknek a képviselő megválasztása körüli foglalkozással; a képviselőjelöltek figyelmüket főleg kerülőkre fordították, a megyét elhanyagolták. A középszerű megyékre is esik 5 kép-

viselő, a képviselőségre rendszeren a kitűnőségeket választják meg, a képviselő megszűnik megyei ember lenni, mert a jelesbet az országgyűlés, az önművelődés igénybe veszi, a megyei ügyekkel tehát nem foglalkozik, sőt nem is foglalkozhat, a középszerúségeket a szép állás felfújja, ezek tehát a megyei ügyeket kicsinyük.

A megyei élet tűzhelyét a megyegyűlések képezték, ezek nagy ingerrel bírtak addig, míg a megyéken a politikai kérdések megvitattak, mert ezen gyűlések a gyengébbeknek iskolául szolgáltak; a megyegyűléseken, értekezleteken, a baráti értekezleteken értesültek az ország ügyeiről, ezidőben a leggyengébb is láncszemet képezett az országos politikában; mindezt megváltoztatta a felelős kormányrendszer, a folytonos országgyűlés, a hírlapirodalom. Az országos politikát ma a kormány vezeti, az országos ügyeket az országgyűlések tárgyalják, a reformeszmék, a magas politika tehát a megye egy ülésen nem tárgyaltnak, a megye ugyan az országgyűléshez kérvényt küldhet, véleménye pártolására levélileg a többi megyét felszólíthatja, ezen kérvények azonban, ha azokat minden megye fel nem karolja, kevés súlylyal bírnak, mert az ország ügyeit a fusióig nem a kormány és többség, de a kormány és néhány kormánypárti nevezetesség, a fusió után pedig kizárólag Tisza Kálmán vezette; de a megye közönségének véleményére még a képviselő som sokat ad, mert a képviselőt nem a megye értelmisége, de némely helyt saját erszénye, máshol a kormányi, papi, főúri, a családi befolyás küldi az

országházába; három képviselőt egy zsidó küld, többeket megválasztatnak a kincstári jószágigazgatók, ezen képviselő urak tehát a megyére semmit sem adnak; érdektelenné váltak azáltal is, mert az értelmiség egyrésze képviselő, ezek részint el vannak az országgyűléssé! foglalja, részint a lomhaság mintái. A megyei értelmiség Vesztett a nagy sereg bírák által. A bíróságok sem törvény, sem a közvélemény szerint nem szabad és nem illik a politikába beavatkozni, ezáltal tehát számos eddig szerepelt értelmes egyén kiesett a megyei körből, akik még ma résztvesznek, azok a különböző kormányok kardalnokai, hiányzik tehát a lelkesítő értelmiség. A hírlapok is sokat ártottak, mert ma a hírlapok minden újdonságot közölnek, ha nincs, gyártanak, minden tárgyhöz, minden kérdéshez hozzászólnak, nagy pofával ugyan, de rendesen felületesen, mert bölcsességük forrása a felületes német Ismeretek tára, az ujságbul tehát, ha két polgár összeáll, 90 kr. havidíj mellett nemcsak Magyarország, de az egész világ ügyeiről értesül és olvassa az országgyűlési beszédeket, az országos és világhíreket és rágalmakat, a csillogó, üres politikai terveket, a pártok veszekedéseit, a pajtások vagy pártfogók istenítését, az üzerek csalogatását és a dús tartalmon kívül még megmarad egy csomó anyag a kabinetek szükségletére; mindazt tehát, mit a gyűlés nyújthat, sőt még többet élvez ma az illető 90 krajczárért, míg egy kétnapos megyegyűlés 4 napot vesz igénybe és a kártyán kívül a mai drága világban 20 forintba kerül. A felelős kormányzat is sokat változtatott; 1848-ig divat volt az ellen-

zékiség, szégyen a kormánypártiság a kormányhivatal; a kormány tehát, mely a császárnak csakis kiadóhivatala volt, csakis óvatosan ujonczozhatott, szolgálkat csak nagy ár mellett szerezhetett; ma ez már mind megváltozott, a kormánypártiság nem szégyen, mert a kormány magyar, felelős, a nemzet többségének kifolyása; minden megyében van tehát nyílt kormánypárt, a kormány az eleven megyéket nem szereti, túlságos mulatságnak tartja már az országgyűlési ellenzék karmolását, minden kormány tehát a megyék elaltatására törekszik. A megyei élet elevenségét nem szeretik a megyei tisztviselők sem, mert a fő- és alispán előtt a hibákat, gyengeségeket könnyebb eltitkolni, mint a nagyközönség előtt; a fő- és alispánoknak a tisztviselők elkeserítése nincs érdekében, mert a főispán a politikai, illetőleg választási téren jobban felhasználhatja; az alispánt a tisztviselőhöz a kartársi kötelék fűzi, párthive, gyakran pajtása vagy barátja, 200 megyei tag közül alig lehet 50, kit a tisztviselőhöz közelebb fűz 150, tehát közönyös és ezen 150, ha akad egy értelmesebb egyéniség, kit az igazságérzet, az ügyszeretet vezérel, okvetlenül a támadó az igazságos bíróhoz csatlakozik, mert a semleges közönségben az igazságérzet mindig megvan.

A megyegyűlések hanyatlását elősegítette az ifjúság hiánya. Az ifjúság legfogékonyabb a haza jóléte, nagysága, a szabadság, az egyéni jog iránt, gyorsan fellobban az önkény, az igazságtalanság, erőszak, önérdék és tunyaság ellen; hajdan az ifjúság színevirága megtöltötte a gyűlés termet, csak a nyomorultak, pi-

perkőczök, a főúri sarjak, a fertályok maradtak el; az ifjúság lelkesen felkarolta a haza, a közjó, az igazság ügyét; az ifjak tüze felmelegítette az öregeket, sőt kedvezőleg hatott ez a vezérekre is, mert a higgadt meggyőződés emberére a taps közönyös, de mindenestre kellemesebb, ha eszméit melegen karolják fel, a siker bizonyosabb, ha a vezető áldozatkész eszközökre számíthat, a fiatalságot a házi gondok nem terhelik, a közügyre több időt szánhat, mert ez politikai iskola; a hetvenes években már a megyei gyűléstermek ifjúsága megapadt, mert a birtokos középnemesség eladósodott, az ifjak nagy része kormányhivatalokra vágyott és nyert alkalmazást, ezek tehát a megye házában nem jelentek meg, egyrésze mérnök lett, a másik a bírói pályát választotta, ezek tehát elmaradtak, akik a megyei hivatalokat kenyérkeresetül választották, vagy a főispán hátamogé állottak, vagy kivonultak, nehogy tetszésnyilvánításuk által a kijelölő főispán kegyét elveszítsék.

A hivatalnokok, az újságírók a központosítás majmai, a megyei rendszert a felelős kormánynyal összeférhetlennek állíták, a megyét mint posványt, a közigazgatást mint lomhát, igazságtalant, képtelent tünetők fel. Valótlan az első, mert a megye a kormánynak az országos ügyekben mindig alárendelt, de nem egyenrendű közege volt, teljes önállással csakis saját helyhatósági ügyeiben bírt, de ezeket is köteles volt a kormánynak felterjeszteni és azokat, melyek a köztörvényekkel ellenkeztek, a kormány megsemmisítette; ha a megye a kormány rendeleteinek nem engedel-

meskedett, ha a megyében a közbiztonság meg volt ingatva, ha a közszolgálatot nem teljesítették, ha veszedelmes járvány ütött ki, a kormány királyi biztost küldött, ki vizsgálatot tartott és rendelkezett. A kormányt a megyében saját felelős közege: a főispán képviselte, ki által a kormány a megyei ügyekről szabatosan értesülhetett; az adóügyet a kormány adóközegei kezelték, a megyegyűlés, az alispán az adóketetést, foglalást, árverést meg nem akadályozhatta, fel nem függeszthette, az ujonczozást a törvény értelmében haladék nélkül köteleztetett végrehajtani, a nevelésügyet a kormány tanfelügyelők által vezette és ellenőrizte, az országos utakat saját közegei által kezelte, az árvaügyekben végsősorban rendelkezett. A közbiztonsági ügyeket a megye intézte, de erről, valamint az egészségi tigrül a kormány tudomással bírt a jegyzőkönyvekből, veszély esetében biztost küldhetett és a főispán által minden mozzanatról értesült, sőt Erdélyben a régi csendőrséget is fenntartották, a kormány és megyék közt meg volt a szerves öszeköttetés, a megyék a kormánytól függtek. Valótlan azon vád, hogy a megyegyűlések az ügyeket könnyelműen, szelesen intézték, mert Pest és minden értelmes megyében minden szakmára bizottságok választattak, minden szakkérdés ezen bizottságok elé utasított és a megyegyűlés ezek meghallgatása után intézkedett; nem igaz az, hogy a bizottságokat részrehajlóig, erőszakosan választották, mert ezeket rendesen az elnöklő fő- vagy alispán ajánlotta és az ajánlottakat a közgyűlés vita nélkül elfogadta, választattak pedig a vágyó-

nosabbak, tekintélyesebbekbül, mert ezért az illetők napi-díjt nem húztak, a szegényebbek tehát az alkalmazásért nemcsak nem törték magukat, de el sem fogadták. A közigazgatás nem volt kifogástalan, de határozottan sokkal jobb, mint a Bach- és Schmerling-féle közigazgatás, a Sennyey-párt ideálja; jobb, mint az osztrák centralisált közigazgatás és ha a miénk ázsiai volt, akkor a provisorius közigazgatás hottentotta, Cannibal-közigazgatásnak nevezhető.

Λ megyei közigazgatás kétségkívül sok kívánnivalóval bírt, hiánya azonban főleg a főispánok személyében, korlátolt hataskörükben, törvényeinkben, a kormány erélytelenségében rejlett. A főispán a megyei közigazgatást, sőt a megyét részben vezette, részben ellenőrizte, a vezetés és ellenőrzésnek főfeltétele a viszonyok és emberek ismerete, a viszonyokat és embereket csak az ismerheti, ki állandóan a megyében lakik, folytonosan a megyei ügyekkel foglalkozik, a megye különböző rétegeit tanulmányozza. A megyében! lakáson kívül a főispánnak a közigatásról fogalommal bírni, dolgozni kell és be kell járni a járásokat, a helyszínén meg kell ösmerkedni az ügyekkel és emberekkel, vagyis a főispánnak nem mulató és mutató diszurnak, de okos, szorgalmas, felelős hivatalnoknak kell lenni; a közigazgatási siker ezt azért is követeli, mert az alispán választott ellenőr ugyan, de erre a főispán alkalmasabb, mert az alispán saját teendőivel is el van foglalva, mert választott társai jobban feszélyezik, mint a kinevezett főispán. A magyar kormány azonban a főispánságot diszhivatalnak, nyugdíj-inté-

zetnek, politikai kortes-igazgatóságnak tekintette, kinevezték a grófokat és bárókat részben a követválasztásra elköltött ezrekért, részben, mert remélték, hogy főúri társait költsékre csábítja, becsvágy és kényuri hajlambul a kormány képviselőit fogja megválasztatni, mert remélték, hogy a fáczán és pezsgő az ellenzéki vasgyurókat megpuhítja. Kinevezték tehát a lomha fajankókat, buta főurakat, kik korteskedtek, de a piszkos, az unalmas közigazgatástul tartózkodtak; télen Pesten vagy Bécsben, nyáron a megyétől távol eső falukban vagy külföldi fürdőekben pihentek; kineveztek némely politikai rokkantakat, kik a kormány dühös támogatásában berekedtek, más téren teljesen alkalmatlanok voltak. Az alispán tehát közigazgatási tekintetben magára maradt, ha kormánypárti volt: támogatta a kormány, ha ellenzéki: mellőzték, sőt akadályozták és boszantották; nem csuda tehát, ha a közigazgatás csudákat nem művelt, de ezt nem az intézmény hiánya, de a kormány hanyagsága, gyengesége okozta, sőt a közigazgatás a Bach- és Schmerling-korszakban a legjobb főnökök alatt is rosszabbul kezeltett, mint a rossz főispánok alatt, mert a főispánok hiányát pótolta az alispán, a megyegyűlés hol az urak még meg nem buktak. Az ellenőrző közeg egyéniségén kívül károsan hatott a főispánnak a tisztviselő irányában! némi részbeni korlátoltsága. Az ellenőrzés csak akkor sikeres, ha a hibás hivatalnokot főnöke, ha hibát, bűnt, hanyagságot követ el, azonnal vizsgálat alá veheti és a fegyelmi közeg végítéletéig hivatalátul felfüggesztheti, kívánja ezt a közönség érdeke,

mert ki hanyag, buta, korhely, megvesztegethető, az másnak is okozhat kárt, ettől pedig a közönséget lehetőleg meg kell kímélni, szükséges ez a választott hivatalnoknál azért is, mert habár a választás nyíltan megy, megtörténhetik, hogy az illetőt választáskor sem a nagyközönség, sem a főispán nem ösmerik és a hivatalba képtelen, jellemtelen egyén csúszik be vagy a legalkalmasabb egyén időközben megromlik; ily esetekben tehát nem lehet eltérni, hogy az illető káros működését folytathassa mindaddig, míg a választás kirotálja, sőt azt sem lehet megengedni, hogy az illető mindaddig bűne elpalástolására hatalommal bírjon, míg a közgyűlés a vizsgálatot elrendeli, míg a vizsgálat, esetleg az új vizsgálat tart és végre valahára a közgyűlés elmozdítja, mert ez hónapokig eltarthat; ön a régi időben ismertem egy esetet, midőn vizsgálatra egy kincstári igazgató ellen a bureaucratikus hatóság egymás után három tanácsost küldött, a vizsgálat és tárgyalás eltartott 10 évig és végre egész fizetéssel nyugdíjazták; az eljárás gyorsítására tehát szükséges, hogy a főispán a bűnös, illetőleg gyanús képviselőt, természetesen felelősség terhe alatt, felfüggesztesse, legfeljebb 15 napra rendkívüli gyűlést hívjon össze és a gyűlés a főispán vádjára vita nélkül koteleztessék vizsgáló küldöttséget kiküldeni. A közigazgatás érdeke kívánja továbbá azt, hogy a főispán a megye székhelyén lakjék, vagy legalább minden hónapban két hetet a megye székhelyén töltsön.

A közigazgatás hátrányára szolgált az alispáni anyag hiánya, a minősítvény mellőzése. 1848-ig a ne-

messég a közügynek élt, a megyei szolgálatot nemesi kötelességnek tekintették, sok családnál, kivált a műveltebb felföldön, az alispánság majdnem családi tulajdon volt, minden ifjú jogi és politikai pályára készült, mint ifjú beleélte magát a megyei életbe, a hivataloskodást az alszolgabírószágon vagy tiszteletbeli jegyzőségen kezdte, fokonként emelkedett. A megyék csak két követet küldtek, az alkalmas egyénekben tehát válogatni lehetett és pedig annyival inkább, mert a kormányhivatal kevesebb volt, a királyi hivatal az aulicus irány miatt megvetették, főispánokat a gazdag mágnásokból neveztek; ma mindez megváltozott; 1848 — 66-ig a gyakorlat szünetelt, a képviselők számát megnégyesítették, a jelesbék képviselőiséget vállaltak, sokan főispánoknak, kormány hivatalnokoknak neveztetek, a fiatalság, mely 1848—61-ig végezte iskoláját, nem tanult; 1875-ben és 1875-ig tehát alispánokban nem lehetett válogatni. Nagy hátrány volt a minősítvényhiány; a megyei tisztviselőktől nem követelték az iskolai bizonyítványt sem, nem volt ez a régi törvényekben sem kimondva, de ezen szabály felesleges is volt, mert megyei hivatalnok csak birtokos nemes lehetett, a birtokos nemes pedig igen kis kivétellel a jogi pályát végezte; az 1848-iki törvények azonban a nemes megyéből népmegyét csináltak, a megyei hivatal mindenkinek kitérült, a tudatlanok megsaporodtak, az Önkormányzatnak főczélja nemcsak a polgári jog gyakorlata, de a czélszerű gyakorlata volt, mert a czélszerűtlen gyakorlat nem jótétemény, de kárhozott; be lehetett és be kellett volna ezt hozni egy-

idejüleg a virilis intézménnyel, a főispán kijelölési joga szabályozásával, miután azonban elmulasztották, a hiány pótlását továbbra halasztani nem lehetett.

A megyék árnyoldalát képezték: a közbiztonság hiánya, a közlekedésnél! gondatlanság. Magyarországon ugyan sem többet nem loptak, sem többet nem gyilkoltak, mint más polgárisait országban, de amit egyszer elloptak, az soha többé vissza nem került és hogy a polgárok feje alul a párnát, a fazékból a húst ki nem lopták, az nem a kormány, nem a megye, de népünk jó természetének érdeme. Nem volt országos rendőrség, minden törvényhatóság tehát saját területén a közbiztonság felett maga örködött pandúrjaival, a megye azonban kevés pandúrt tartott, a községi rendőrséget hirtül som ösmerték. Általában, ha valahol az összpontosítás szükséges, az a rendőrségnél mellőzhetlen, mert a tolvajok, zsványok egymással szerves Öszszeköttetésben vannak, ezt tehát csak úgy lehet megfékezni és kiirtani, ha szemben vele szorosan fegyelmezett, a ministertül vezetett rendőrség áll. A megye elszigetelt, önálló rendőrsége tehát többé nem állhattott fenn, de a pandúr-biztosokon kívül érte senki sem rajongott. A rász közbiztonságot azonban nemcsak a megyék gondatlansága teremtette és tartotta fenn; de megnövelte a kényuralom és az ideiglenes kényuralom, mely a rablókat és tolvajokat dédelgette és fogházakban a rablóknak valóságos paradicsomot alkotott, növelték a rász büntető törvények; törvényeink semmi bűnesetre sem szabtak ki határozott büntetést, de minden a bíró önkényére volt bízva, ugyanazon cselek-

ményért el lehetett ítélni 3 hónapra vagy 5 esztendőre, a felsőbb bíróságokat is a nyavalygó emberiségi érzélgés örülete szállta meg, a lehető leggyengébben ítélték, Horváth B. minister a halálos büntetés végrehajtását meggátolta; ezen eljárás a gonoszokat felbátorította, ha sikerült a lopás, társaival együtt büntetlenül korhelykedett, ha nem sikerült, meleg szobát, jó ételt, jó ágyat kapott és hevert; a törvény tehát nem büntette, de jutalmazta. Az utak az országban szaporodtak, sőt javultak is, de nem azon mérvben, melyben, tekintve a munkaerőt és a szükségletet, javulni és szaporodni kellett volna. Ezt főleg a főispánok és alispánok hanyagsága okozta; a főispán nem gondolt vele, az alispán szemet hunyt a szolgabírák hanyagságára, a szolgabírák elnézték, a mérnök, a jegyzők, az utbiztosoknak hanyagságát és visszaélését; az intézményt egyesek hibájáért soha felelőssé tenni nem lehet, midőn az közegeinek jogot és hatalmat ad a pontos kezelésre, a szigorú végrehajtásra. Elvégre az önkormányzatot azért elítélni nem lehet, ha a főispán, a gyűlés elnöke, utána nem nézett a munkaerő helyes összeírásának és alkalmazásának, ha az alispán meg nem vizsgálta az eljárást, ha a szolgabíró aludt vagy egyetértett a csalókkal és hanyagokkal; az önkormányzatot csak akkor lehetett volna elítélni, ha a helyes kezelésre alkalmas közegeket nem állított volna fel, ha ellenőrző közegeit cserbenhagyta volna, ha a megye többsége az ellenőrző közegek ellenében a bűnösöket védelmezi, ez pedig soha egy megyében sem történt, a megyeközönség mindig jót akart, az,

hogy erélyes főispán, alispán nem akadt, ez balsors, mely ellen a törvény betűivel küzdeni nem lehet.

Hosszasan foglalkoztam a megyei intézménnyel, tettem ezt főleg azért, mert munkám főfeladata: alkotmányos intézményeink kellő megvilágítása és a megye alkotmányunk sarkkövét képezte, a szabadságnak, a magyar államnak századokig védvére volt, mert ma már igen leolvadt azon rokkantak száma, kik a régi megyei életben tényleges részt vettek, én is csak a kapuzárásnál jelentem meg 1845-ben, de az idő rövidségét pótolta a családi hagyomány, mert 880 évig vettünk részt a megyei életben, a tisztelet, a ragaszkodás tehát apárul fiúra szállt és mindenikünk a megye légkörében élt, ha tehát hosszas ideig nem vettem is részt, de az Önkormányzat eszméje hagyományként szállt reám. Szükségesnek tartottam a megye megvilágítását azért is, mert a mi sajátságos osztrák-magyar viszonyainkban az alkotmányosság, a magyarság biztosítékai nem feleslegesek, a legerősebb biztosíték megtámadását, eldobását bárgyuságnak, sőt bűnnek tartom.

Tisza Kálmán tehát a közkiváncsolom, a közszükség által sarkalva, mint már említém, beadta javaslatát és az osztrák-magyar kiegyezés óta törvény több figyelem és higgadsággal nem tárgyalatott, mint ezen javaslat.

Az országgyűlés három irányra szakadt: Tisza Kálmán önkormányzati burokrata, a szélsőbal conservatív-szabadelvű, a conservatívely romboló burocrata irányt követtek.

Tisza Kálmán meghagyta színleg a megyét, de tényleg jogai egyrészét tőle elvette; a háromszinű palást alá bevezette a burocratiác, a kormány mindenhatóságát a municzipium terén megalapította vagyis megmaradt az alap, de a czég, a jog gyakorlata azomban a kormány kezébe került.

A törvénynyé vált Tisza-javaslat lényege következő:

1. A megyegyűlés a közigazgatás vitelére képtelen, jogai tehát átruháztatnak a közigazgatási bizottságra.

2. A megyegyűlés ezen bizottságba választ 10 tagot, ezeken kívül tagja 5 megyei főtisztviselő, u. m.: az alispán, a főjegyző, az árvaszékí elnök, a főügyész, a főorvos.

3. A kormányt képviseli: a h. főispán, az adófelügyelő, a tanfelügyelő, az állami építészeti főnök, a távirdai vagy postai főtiszt, a királyi főügyész.

4. Jegyzője a főjegyző.

5. A főispán halaszthatlan ügyekben intézkedik, az államkincstári ügyek csak az adófelügyelő jelenlétében tárgyalhatók.

6. Fegyelmi vizsgálatot rendelhet el kinevezett tagjai ellen, de ezt úgy a hivatalnok, mind a főispán felelbezhetik, a választottak ellen a megyegyűlés rendel el.

7. Határoz több ügyekben, de határozatai a főispán által a belügyministerhez felelbezhetők.

8. Jelentést tesz minden ügyben a minis terhez, a minister rendeletéi ellen felterjesztést tehet, köteles azomban végrehajtatni.

9. Jelentést tesz a törvényhatósági gyűléshez, határozatait végrehajtatja, ha törvénytelennek véli, felterjesztést tesz a gyűléshez, ha nincs ideje, a ministerhez. A megyék hatáskörét ezen törvény következőleg alakította:

A közgyűlés, vagyis a választottjai tanácskozhatnak, határozhatnak, de határozatuk nem érvényes, mert a főispán a ministerhez minden határozatukat felterjeszheti és végérvényesen dönt a minister, ellenben a bizottság, a ministeriumnak minden, sőt törvénytelen rendeleteit is köteles végrehajtatni, tehát ezen törvény a megyéktől elvette a megyék legszentebb, legerősebb jogát, a törvénytelen rendeletek elvetését. A megye gyökeres jogainak elkobzását, illetőleg felfüggesztését kiegészíti a fegyelmi eljárás, melylyel a főispán és minister elleneit a megyei választott tiszviselők közül kiboszanthatja, ezek ellenében gyenge, csakis látszólagos kárpótlás a fegyelmi vizsgálatnak a kinevezett hivatalnok tagjai elleni elrendelhetése, mert ezen végzést a hivatalnok, a főispán a ministerhez fellebezheti és jogérvényre csak akkor emelkedik, ha azt a minister megerősíti, valódilag tehát ezt a minister rendeli el, gyenge kárpótlás a börtönök megvizsgálására is, mert ezen joggal a megye előbb nemcsak bírt, de a börtönokrül egészben rendelkezett.

Báró Sennyey a törvényjavaslat ellenében következő határozati javaslatot nyújtott be:

„Határozza el a ház, hogy a közigazgatási törvényjavaslatot a részletes tárgyalás alapjául el nem fogadja, de egyúttal közigazgatásunk reformjának szükségét

elosmerve, felhívja a ministeriumot, hogy a közigazgatási tisztviselők állami kinevezésének és a helyhatósági ügyekre nézve az önkormányzat biztosításának elvére fektetett törvényjavaslatot nyújtson be.^a

Sennyey határozati javaslata megvilágításában a tisztviselők ellenőrzésével a törvényhatóságok képviselőtestületre, tehát nem a gyűlésre bízza. Ezen javaslat egyenesen a megyeintézmény lerombolását célozta. A megye 4 főjoggal birt:

1. A kormány hozzájárulásával szabadon választotta tisztviselőit.

2. A tisztviselők ellen a közgyűlés vizsgálatot rendelt, a vizsgálat nyomán a bűnös tisztviselőt a hivatalából letehetette, ellene bűnvádi pert vagy kártérítési keresetet indíthatott.

3. Rendes közgyűléseket tartott, ezen megvitatta a kormány rendeleteit, a törvényteleneket elvetette, minden ügyben felírhatott a kormányhoz, országgyűléshez, levelezett a többi törvényhatóságokkal.

4. A közgyűlés intézkedett a törvényhatóság belügyeiről.

Sennyey el akarja a választást törülni és helyébe egy hatalmas képviselőtestületet ígér, mely majd ránczba fogja szedni a kinevezett tisztviselőket, ez vagy ámitás vagy nevetséges ábránd, mert tapasztalat szerint a választott ellen is nehéz vádlót és tanút szerezni, pedig ennek hatalma csakis évekhez van kötve és nem ministeri kedvencz, nevetséges ez azért is, mert a kinevezett tisztviselők szorosán együvé tartanak, minden ily tanácskozó testületben ki a pártve-

zért, a főispánt megnyeri, az ellen a fegyelmi vizsgálatot még soha sem rendelték el, vagy ha elrendelték, a burokratikus jármű évekig elhúzza, míg a cselekmény elmosódik, a tanú, a vádló visszavonul vagy meghal. Mig tehát Tisza az alapot, vagyis a választási jogot meghagyta, míg e törvény szerint a választott tisztviselő ellen a vizsgálatot a közgyűlés rendeli el, Sennyey egy tollvonással megsemmisítette volna a megyéket, mert ha ezen liliputi delegatiót valódi ellenőrzési hatalommal ruházzák is fel, ez semmit sem használt volna, mert ha a tisztviselőket a kormány nevezi ki, a tömör tisztikar egyesült erővel működve a papsággal, a zsidó virilisekkel, a kormány többi hivatalnokaival, a jegyzőkkel egyesülve a főispán zászlója alatt oly erős szövetséget alkothattak volna, mely a megyebizottsági tagok választásáról rendelkezhetett volna, a többséget bírva megyei képviselőtestbe kétségkívül nem a függetleneket, de saját híveiket választatták volna, vagyis Sennyey hatalmas képviselőtestülete nem lett volna egyéb sallangos bohózatnál. Kétségkívül a katolikus, a görög nem egyesült pap, az új zsidó földbirtokos, a községi jegyző gondolkodó lény, de a papnál, jegyzőnél, zsidónál politikában a gondolkodótehetség, a tiszta hazafiui érzület igen keveset ér, mert a pap sokkal inkább függ a püspökiül, mint az utolsó közlegény a generálistul, hadnagyitul és káplártul együttesen. A püspökök pedig még eddig kis kivétellel minden kormányt támogattak; a zsidó földbirtokost kivétel nélkül az önérdek vezeti, az önérdek pedig azt ajánlja, hogy a kormányval és hiva-

talokkal jó viszonyban legyen, mert az elsőtől hasznot, a másodiktul jó szolgálatot várhat; a falusi jegyzőnél a szolgabíró nagyobb ember a királynál, a miniszterelnöknél, mert egyik sem ad neki semmit, viselt dolgairul csak a szolgabíró által értesül, ez üstökét kön nyen megfoghatja, ha ez fedezi, lehet tunya, korhely, részrehajló, de azért jegyző marad. Kétségkívül az urak is sokat nyomnak még ma a mérlegben, de nyomnak azért, mert a megyei tisztviselőt választják, ennél fogva a tisztviselő nem meri az úri rend ellenében a jelzett szövetséget megalapítani, a jegyző nem mer vele szövetkezni, mert nem ura a helyzetnek, ha azom -ban ez a kinevezés által megváltozna, az urak ezen szövetség ellen a megye függetlenségét csak nagy pénzzel tudnák fenntartani, pénz pedig nincs, mert a nagyur nem áldoz, a középosztály pénzét megemésztí az uzsora, az adó, a drága magyar háztartás.

A szélsőbal nemcsak semmit sem akart a megye jogaibul engedni, de el akarta a virilis intézményt törölni, vissza kívánta hozni a bírák választását, a megyére akarta bízni az adóbehajtást; a megyét kizárólag demokrata alapon kívánta szerveztetni, vagyis a megyét az 1848-ban modernizált állásba kívánta visszahelyezni. Nagyrészt igaza volt, a tisztán demokratikus megye ázom ban kivihetetlen, mert a hatalmat a zavargó értelmetlen elem s általa a kormány a bureaucratia kezére játszotta volna; jól tudta ezt a szélsőbal és a teoriákoni nyargalással felhagyva, főleg a fennálló jogok megtartása mellett harczolt.

A legkevesebb hivct számlált a Schmerling-libera-

lismus, mert a Sennyeysták az országházában alig voltak húszán és ha kerületüket megszavaztatják, mindennütt megbuktak volna, mert még ez időben a Bach-huszárok és Schmerling-labanczok után csakis a kényuralom rokkantjai és nyugdíjasai vágytak.

A municipium feltétlen hívei, a szélsőbalok 30-an voltak a házban, de ha az országot e kérdésben a többi politikai és személyi kérdésektől elkülönítve, megszavaztatják, igen nagy többségben lettek volna, mert az írók, zsidók és burocraták kivételével, a régi és új Magyarország kegyelettel ragaszkodott a megyerendszerhez, a nagy tömeg csakis a megyei hivatalnokokat tartotta tisztviselőknak, míg a többieket az alkotmányos zománcz daczára bcamtereknek, vagyis magyar értelemben szolgálknak tekintette.

Az országgyűlésen igen nagy többséggel bírt a törvényjavaslat, mert az alapot megtartotta, mert Tisza Kálmán akarta és ez időben százak Tisza eszével gondolkodtak.

Br. *Sennyey Pál*: A törvényjavaslatot visszautasította, mert a megyei tisztviselőket neveztetni akarja, mert a közigazgatási bizottság dicasterialis színezetű alkotás, mely sem a megyét nem képviseli, sem a tisztviselőt nem ellenőrzi, oly alkotást akar, mely mindkét célznak megfelel. Önök nekünk centralisatiót vetnek szemünkre, bizonyos tekintetben nem repudeálok; mert visszásságaink, viszonyaink megkívánják, hogy a végrehajtó-hatalom erős legyen, de másrésről nem tagadom, hogy az önkormányzati tényezők hatványozzák a központ intézkedéseit, én tehát a helyesen szer-

vezett autonómiára súlyt fektetek, a megye múltja iránt mindnyájan kegyelettel viseltetünk. Nem tagadjuk, hogy századokon át a megye az alkotmány őre volt, de ezen idők elmúltak, a választás ma nemcsak nem szükséges, sőt inkább a családi érdekek befolyása az öngazgatást corumpálja. En hiszem, hogy a megyében a kinevezett tisztviselőkkel szemben fel fog támadni az ellenőrzési vágy. Az általunk ajánlt módzat helyzetünknek jobban megfelel, mert ez az országgyűlés mintájára van szervezve. Tagadom azt, hogy a testületi felelősség hatályosabb az egyéninél, a testületi felelősség a sok közt feloszolva, elenyészik. Nem állítom, hogy a kinevezett tisztikar kezdetben tökéletes lesz, a választottnál azonban mindenesetre jobb lesz; nekünk jó anyagunk nincs, ezt választás által nem érhetjük el, de csak a hivatal biztonsága, vagyis a kinevezés által. A miniszterelnök úr a kinevezések ellenében a bírói kinevezések hibáira vonatkozik, ezen hibák is azonban azért eredtek, mert a kormány a megyei körök hatása alul szabadulni nem tudott.

En a kinevezést nem mint a nemzetiségek elleni fegyvert akarom felhasználni, de be akarom hozni a személy- és vagyónbiztonság emelésére, kívánom, mert általa a hivatali dilettantismust, mely magát befészkelte, remélem elűzni. En a köteleshű burocratiát tisztetem, a slendrián nemcsak az egyes kinevezettek-nél dívik, de szerepel ez a választottnál is; mi szeretjük a jó burocratiát, de a miniszter úr a legroszab-
bat, a legtehetetlenebbet ajánlja, ebből nem kérünk.

A Bach-rendszert vetik szemünkre, ezt azonban a nemzet nem annyira roszasága, mint alkotmányellenességéért gyűlölte. Önök pazarlást vetnek szemünkre, a fizetésemelés azonban csak idő kérdése, ott, hol a tisztviselők rosszul fizettetnek, mert a tisztviselő mellettekeresetből nem élhet, sőt azt állítom, hogy ha a tisztviselőknek a jövőben reá halmozandókat teljesíteni kell, számuk szaporítása el nem maradhat.

Azt mondják: a kinevezés a kormány hatalmát neveli; ezt elismerem, de ellensúlyozza ezt a szolgálati *pragmatica*, mely a hivatalnokot biztosítja, egyébiránt a választott tisztviselő állása is „*gradus ad parnassum*“, biztosítani kell tehát az országot ez irányban is a kormány zaklatásai ellen.

Legfőbb érvök a közigazgatási összhang, ez azonban valótlan, mert a főispán elnök ugyan, de főleg figyelő állásra szorittatik, az alispán főnök marad, de a kinevezettekkel evordinálva lesz, fegyelmi tekintetben pláne subordinálva lesz. A szolgabíró mindenki szolgálja és urai irányában a harmóniát csak nagy tarthatja fenn, ha egyiknek sem engedelmeskedik. A bizottság az ügyeket be fogja osztani, hogy ezt testület miként teheti, nem értem. Ezen bizottság szervezete a kapacitativitót kizárja, mert a kinevezettek a kormány utasításaiul függenek. Én a többség határozatában megnyugszom, azt tartom azonban, hogy az experimentatiókra nincs időnk.

Kállay Béni: A reformot, az ázsiai állapotok megszüntetését kívánja. Tisza Lajos az ázsiai állapotokat a magyarországiakkal egyenlőknek nem tartja, ez azért

van, mert Indiában járt, hol az autonóm Anglia a centralisatiót behozta. A szélsőbal és kormány nagyobb súlyt fektetnek az önkormányzat attributumaira, mint az összhangra, melyet óhajtanak. Ószinte kegyelettel viseltetem a megye, de nem a szervezet iránt. Az országnak megyékre! felosztását czélszerűnek tartom közigazgatási szempontbul is; az ország végalkotó elemeit a megyékben keresem, a megyéket tehát fel kívánom tartani, nem kívánom tehát az autonómiát megsemmisíteni, csak másképen értelmezem. Illusio azomban a megyének az országgal! paralell fejlődése, mert a megye akkor fejlődött, midőn az állam, mint állam hanyatlott és az aristokratikus elemek kerültek felül. Az autonóm kormányzat ezen viszonyok közt az állam megmentője lett, pártolja a határozati javaslatokat.

Kállay Ödön: Tisztelt ház! Ki nagy képzelődő erővel bír, a jelen javaslatot is az önkormányzat netovábbjának képzelheti, valamint némelyek bizonyos vakító apparátust parlamentaris rendszernek hisznek. Én nagy képzelőtehetséggel nem bírok és 20 év óta azon tapasztalatra jöttem, hogy az államnak nyújtott orvosság 10 eset közül 9-szer altató, vagy lassan, de biztosan ölü szer.

E javaslat nem egyéb, mint a delegatio eszméjéből digerált elixir, mely az Önkormányzat maradványát megsemmisíti, mint megsemmisített már függetlenségünk. A municipium barátjának, a centralisatio ellenségének bizonyos eszméktül kell menekülni és bizonyos eszméket el kell fogadni, meg kell győződni,

hogy az önkormányzat és felelős kormány összeférnek, el kell lökni a megyék mostani filozófiáját.

A jelenlegi bizottmányal kormányozni lehetetlen; én tisztelem a főispán hátamogé tolakodó üzér virilistákat, de ők a közügyeket nem értik, csakis fejőket tudják bólíngatni, általában nem hasznos tagok a földművelőkből választott műveletlen tagok sem.

A megyei reformok első és főkövetelménye a megyebizottság új szervezése. Ez csakis választási alapon szervezhető, és pedig tag csak a gymnasialis iskolát végzett lehet, ily bizottság határozottan rendelkezhetnék a megye összes ügyei felett, részben a közigazgatási bizottság, részben kiküldöttei, részben tisztviselői által első sorban közegeit ő fenyítené meg. Az önkormányzat csorbítása nélkül elfogadom, hogy a kormány közegei bizonyos számban részt vegyenek. Feltettem minster úrról, hogy a gyermeket a vízzel együtt nem fogja kiönteni, de csalódtam.

Minister úr fenntartja a bizottmányt talán azért, hogy reá mutasson, hogy ily gyülekezettel kormányozni nem lehet, vagy azért, hogy általa a közigazgatásiba tehetetleneket választasson be. Meg fog tehát maradni egy vár, jog nélkül, megmarad a kérvényezési joga, de ezzel minden adófizető bir. De ott van a megyei költségvetés meghatározása, de a megyei kiadások állandók, a közmunka elvétetett, ezen nagy jog tehát a hajdúk mondurjára szorítkozik.

De a hívők azt mondják, kárpótolja ezt a közigazgatási bizottság; igaz, hogy a sotistikus filozófia szerint ráfoghatjuk, hogy benne az Önkormányzat lelke él, hogy

tanácskozásaiban ezen elvek fognak érvényesülni, de ezen már túlestünk, megtanítottak a delegatio dicsériádjai.

A bizottságban a függetlenség élez, megtanított erre Tóth Vilmos és a főispáni candidationalis bizottság. A tisztviselőknek nem lesz kedvük ő méltóságával ellenkezni, a 10 hős dikeziózhat, de le fognak szavaztatni, vagyis a megyében a constitutionalis formák alatt a ministerialis omnipotentia létrejön. En az ily önkormányzattal irtózom és nem fogadom .el. ^s

Simonyi Ernő: Várad y Gábor azt mondja, ezen javaslat többet épít, mint ront; én ellenkező nézetben vagyok. A vitában többször beszéltek a megyék eredetéről, ez homályos, annyit azonban látunk, hogy az alkotmány megtartásában legtöbb részök volt, elérték ezt, mert a kor igényeihez idomultak és attributumaik-bul semmit fel nem adtak.

Minister úr azt mondja a választásról, hogy csirája meglehetett, de e kor második felében fejlődött ki; ha ez alatt a korteskedést érti: igaza van, de különben nem, mert Magyarország a királytól az otolsóig választott és 1435-ben törvényeink már a megyei választásokról positive intézkedtek.

Hivatkoztak az angol önkormányzatra, Angliában a kormány hatásköre korlátoltabb, a községek széles körrel bírnak, ne tekintsék önök az embereket oly kiskorúaknak, hagyják maguk lábán járni és legtöbb esetben helyes utón fognak járni. Az önök bizalmatlansága megfoghatlan, higyjék el, hogy az önkormányzati viszonyok jobban fognak menni, ha önök folytonosan be nem avatkoznak.

Minister úr azt mondá: a törvényjavaslat nem hid a centralizációra, de eszköz annak megakadályozására; én nem tudom, miért foglalkozik a kinevezéssel, ha a javaslat nem bírja akar lenni az önkormányzatnak, azt mondja, nem centralizáció az, midőn az írnot is a minister nevezi ki; reményiem, a nemzet e sírba nem fog bemenni és aki másnak vermet ás, maga esik bele. Nem ismerhetem el a tisztviselők függetlenségét, mert azókat a főispán jelöli, a jelölés pedig függést von maga után.

Benne van ebben a törvénytelen rendeletek végrehajtása, valószínűleg azért, mert Magyarország nem rég az ily rendeleteknek ellentállt.

Szeniczey azt kérdi: mely irányban akarja a szélsőbal az önkormányzatot kiterjeszteni? Megmondom: azon irányban, melyet Tisza Kálmán röpiratában kifejtett.

Ugylátszik minister úr attól fél, hogy az önkormányzatnak szabadon választott elemei megfognák zavarni a közigazgatási gépezet egyhangú ketyegését, azért bizza ezt a közigazgatási bizottságra, melyben a többséget magának biztosította.

Minister úr röpiratában elmondja, hogy hatalmát minden kormány akarja terjeszteni, meghamisítja a közvéleményt, mi erőszakos kitörést von maga után; elmondja, hogy Franciaországban minden kormány előde politikáját követte és így megy ez mindenütt, mígnem egy hazafias kormány alakú], mely a kényelmes, de a nemzetre veszélyessé válható központosított kormányzatrul lemondva, visszaadja a részeknek azt,

mi az áll^m életveszélyeztetése nélkül általuk gyakorolható és ezáltal életerővel, ellenállási képességgel bíró testületeket alkot, melyekre a vész idején támaszkodhat stb. A minister úr átmenve a megyékre, a megyéknek a felelős kormánynyali oszöférhetését nem tartá nehéznek.

Ha minister urnák ez volt nézete és azóta nem változott meg, törvényjavaslatát nem érten). Általában, ha célunk az ország boldogítása, ez könnyen elérhető. Hagyjuk a családot magában élni, míg másokat nem háborgat; hagyjuk a községet önkormányzati szabadságában, míg más község jogait nem háborítja. A községek viszaéléseit, az egymásközti vitás kérdéseket intézze a megye. A megyék kormányozzák magukat és csak akkor lépünk közbe, midőn az egyéni szabadságot korlátozzák vagy akadályozzák. Ez az önkormányzat határa.

Valóban sajátságos, hogy ma a negyedik napon is azon vitatkozunk: képes-e a megye adminisztrálni? Bujanovics azt mondja: nála nem a megye a fő, de az adminisztráció, én vele nem értek egyet, mert előttem lebeg a magyar megyék politikai hivatása is. Én azt tartom, hogy a megyék főjoga a törvényeknek és rendeleteknek a választott tisztviselők általi végrehajtásában áll, ez különbözteti meg a magyar alkotmányt a többiektől, hogy ez jó, bizonyítja az ezredéves tapasztalat.

Azt mondják a megye nem fér össze a parlamenti kormánynyal, nem látom át miért? hiszen a ministerium a megye cselekményeiért nem felelős. Ki kell

mondanom, hogy tekintve a megyék érdeemes múltját, ha a kettő közt kellene választanom a megyét választanám. A minister úr a törvénytelen rendelet végrehajtását is elrendeli, szerinte a törvényteleniséget felsőbb rendeletre el lehet követni.

Ez a minister úr szabadelvűsége! Nekünk egy kormánynyal van dolgunk, melynek pártja a szabadelvűséget írta zászlójára, noblesse oblige önöktől tehát követeljük, hogy váltsák be szavukat és teljesítsék a szabadelvűség követelményét.

Azt mondják, hogy kiterjesztik az ön kormányzatot és önök az eddig az önkormányzatban résztvett 200—600-ig terjedők számát 21-re szállítják le.

Itt volna végre ideje, hogy bebizonyítsák szabadelvűségüket, mert eddig önök csak terheket róttak az ország nyakára, ez pedig nem szabadelvűség.

De kaptunk reformígéreteket, itt van közülok egy és ha ez szabadelvű, akkor Isten mentsen meg az ily í szabadelvűségtől. Méltóztassanak azon programot létesíteni, melyet Ígértek, melyet ennélfogva az ország önöktől várhat. De azon két párt közül, melyből a fúzió alakult, ezt egyik sem mondta ki, ez tehát nem az önök programja.

Végre figyelmeztetem a kormányt, hogy 1847-ben is életbe léptették az administrator! rendszert, de épen ez idézte elő a forradalmat, pártolom beadott határozati javaslatunkat.

Mocsáry Lajos: Minister úr kijelenté, hogy az önkormányzatnak, a tisztviselők választásának barátja, tehát köztem és minisiterelnök úr közt nem elvi, de

csak nézet-, és pedig igen erős eltérés van, mert én ezen javaslatát az önkormányzat rombolásának, a centralizáció hídjának tekintem, de czélszerűtlen azért is, mert következése más nem lehet, mint költség és zavar.

Én közigazgatásunkat az elvett jogok visszaadásával vélem orvosolhatni: szükségesnek tartóin azon változtatások eltörlését, melyek mint reá nem illő czafrangok, 1870-ben reá akasztattak. Én úgy látom, hogy ezen javaslatok a bureaucratizálást czélozzák és pedig azért, mert a populáris közgyűlés, a választott tisztviselők intézkedése nem hangzik össze az országos bureaucratikus kormányzattal. Nem tekinthetem e javaslatot gyökeres átalakításnak sem, mert nem említi a közmunkatörvényt és szabályrendeleteit.

Áttérek most a jelzett kibővítésekre: a közigazgatási bizottság felügyel arra, hogy az adófelügyelők a megyei tisztviselőt és községi közegeket ellenőrizze, ez a centralizmusnak és bureaucratizmusnak quintessenciája.

De ez nem is jog, mert a hatalom egyedül az adófelügyelő kezében van, a jog pedig hatalom nélkül illúzió.

Azt mondja, hogy az adóelengedést a bizottság állapítja meg, de csakis az adófelügyelő ajánlatára, ez pedig, mint kormányközeg nem fogja ajánlani az adóelengedéseket; a bizottságnak a többi adóügyekben! beavatkozása sem valódi, mert az adófelügyelő véghatározat végett határozatát felebbezheti, az adófelügyelő általában oly nagy potentát, hogy ellene a bizottság a fegyelmi eljárást alig rendelheti el.

Jogot ad a börtönök vizsgálatára, de nem intézkedhetik; egészen át kellene ezt a törvényhatóságnak a felügyelettel adni.

A bíróságok eljárásának megvizsgálása nem jog, mert ezt csak feljelentésre teheti.

Az államhivatalnokok elleni másodfok, a bizottsági tagok elleni bíraskodás nem jogtágítás, mert ritkán fordul elő, amit itt nyer, azt elveszti a közmunkatörvénytől.

Ha némelyeket nyerne is, azt nem az önkormányzat nyeri, mert a közigazgatási bizottság alkatánál fogva nem önkormányzati közeg.

Megtámadtatok az Önkormányzat az alispán, megyei tisztviselők, a közigazgatási bizottság institutiója által. Alert az autonómia sarkköve a közgyűlés és választás, a közgyűlést tehetetlenné teszi a rendelkező közigazgatási bizottság, majdnem minden ügy ennek jogkörébe megy át, a felebbezések is ezen bizottsághoz adatnak be.

Felmarad tehát a szabályrendeletek hozatalának joga, de ez is illusórius, mert a kormány minden rendeletét a közigazgatási bizottsághoz küldi, illusórius ez azért is, mert a közigazgatási bizottság a gyűlés határozatát elhalaszthatja, a ministeriumhoz felebbezheti, a megye határozatát megbírálhatja, elleniben a gyűlés a közigazgatását nem.

A javaslatban a költségvetés meghatározása nincs kimondva, a törzsvagyonnul intézkedik, de a megyék ezzel nem bírnak.

A közgyűlés volt eddig minden, ezentúl csak árnyék lesz.

A megye feje az alispán helyett a főispán lesz, az alispán a bizottságban annyi lesz, mint a postás vagy távirás, minden átmegy a bizottságra; és ez nem lesz képes megfelelni, mert az autonómia képviselőjére képes 10 embert nem kapnak, a bizottsági tagtul nem lehet kívánni, hogy a központban heteljen, fog tehát állani néhány pénznélküli ügyvédből és néhány pletyka aranyeres birtokosbul, marad tehát a közigazgatás a tisztviselőkre. Nem fog egyhangúsággal sem bírní,, mert ellenszenvező elemekből áll.

De közigazgatási tekintetben sem lesz eredményes, mert órákig fognak vitatkozni oly tárgyak felett, mit az alispán pár perez alatt elintézhethne, az ülésezés a közegeknek sok idejét igénybe veendi, megszaportandja ez a ministerium ügyeit, mert sok új teendőket teremt. A harmónia nincs meg, mert a pénzügyi kormányzat a Bach-modor szerint el van szigetelve, általában harmóniát paragrafusokkal teremteni nem lehet; ez csak az ágak elkülönítésének megszüntetése által érhető el, a disharmonia csak akkor lesz megszüntethető, ha a vezetést egy kézben összpontosítjuk, legyen az közgyűlés, főispán, alispán.

Át kell adni a megyének az adóügyet, közlekedést, népnevelést, postát, távirát. Minister úr azomban a közigazgatást ressortokra osztván, a megye egységét is megrontja.

Előadtam, mert rosaltam, elő fogom adni, mi-ként lehetne segíteni; igaza van minister urnák, hogy közigazgatásunk nem igen rós, de jönak én se tartom.

A szolgabírák bureauikban el vannak foglalva, a járásban alig láthatók.

Nagy baj az érdekeltség hiánya; mindennek oka az, hogy 1848. óta legfontosabb részei elvételtek.

A megye ellenőrzési tekintetben páratlan, hogy a közgyűlés képes adminisztrálni, mutatja Anglia, hol 200 békebíró együtt tanácskozik; nem áll az, hogy az adminisztrációt a testület intézi, mert ezzel kevés avatott foglalkozik. Az érdekeltséget elő fogja idézni az adó-, ut- és bagatel-ügyek átadása.

Megszüntetném a hosszas, 6 évre terjedő választást, meg az állandó választmányokat, elfogadom a tisztviselők kvalifikációját. Én nem akarom a régit, de azon megyét contemplálom, mely a közigazgatás legfőbb ágait concentrikus körökben egyesítse, azokra az önkormányzatot képes érvényesíteni, valamint a törvénykezésre nézve is, mely képes a tisztviselők felett valódi ellenőrzést gyakorolni, mely értékesíti az értelmiséget, szabadságszerető polgárokat nevel.

A megyéknek a felelős kormányynali összeférhetlensége idétlen, feleletet nem érdemli) állítás.

s A megyék mellett szolt Tisza és Szapáry miniszterek kedvező nyilatkozata.

En nem pietásbul védelmezem a megyét, de azért,~ mert a jó közigazgatás önkormányzat nélkül lehetetlen, mert nem akarom, hogy bezárassék azon iskola, mely a szabadság embereit nevelte, mert meg akarom a nemzetet óvni a centralizáció átkos következményeitül; ajánlom határozati javaslatunkat.

Tisza Lajos: Elöttem szóló képviselő úr az 1848.

előtti megye után vágyik, ezt én nem óhajtom, változtak a tényezők, az alap, a teendők. Hajdan az állam ériete kívánta a közjogi kérdések megvitatását, a közigazgatás másodrendű helyet foglalt el, ma megvar fordítva. A megyében rejtett közjogi garancia rém vezett el, de a parlamentben Összpontosult.

A viszonyok tetemesen változtak, ennél fogva ami jó volt 1848-ban, nem jó ma. Csakis 1867. óta beszélhetünk törvényhatósági közigazgatásról. Az ország legnagyobb megyéjének főispánja voltam, jeles alispánom volt, a megye számos értelmiséggel bírt, az ellenzéki megye ebben támogatott. Minden figyelmeztetést a közigazgatásra fordítottam és még sem ment jól, 1870. előtt még nagyobbak voltak a zavarok. Rósz az ázsiai hasonlat, mert én ott két kormányt láttam, egyik a bennszülötteké és ez legszigorúbb kényuralom, a másikat a kormány nevezi. A kormány már 1870-ben akart segíteni, de akkor még semmi kormány sem vihette volna ki a jelen javaslatot.

Közigazgatásunknak két főhibája van; első: a különböző hatóságok működése, a másik a nagyszámú gyűlés, harmadik a tisztviselők lomhasága, értetlensége; ezen csak az segíthet, ha a megye ellenőröködik, a tisztviselők adminisztrálnak; ez ma népszerűtlen fogalom, ennél fogva várni kell, míg ideje megjön. A két első segít a főispán kormányzata alatti folytonos érintkezés. A másik bajt enyhíti a közigazgatási bizottság. Én nem tartom tökéletesnek, annyi azonban tény, hogy 21 ember jobban vezethet, mint 300.

A harmadik bajról a törvényjavaslat hallgat, a

közönség a municipium sarkkövének a választást tartja, pedig ez a régi időben nem volt meg. A megyei hivatalokat a középosztály viselte, ma azonban anyagiilag megfogyván, képtelen a hivatalok betöltésére, a szegényekhez kell folyamodni; a szegényebb azonban nem vállalkozhat, mert csak 6 évre van biztosítva, a hivatalnokokat tehát csak azokból vehetjük, kik semmi más pályán nem tudnak boldogulni; szerintem ezen úgy kellene segíteni, hogy hol értelmi anyag van, kis járásokat kell alakítani, hol nincs, nagyokat kell alakítani és állandósítani kell a hivatalt, mert végre is a kinevezett tisztviselő legjobb. Ezen javaslat a közigazgatás körül kifejtett mindkét árnyalatnak nyújt valamit; én a javítási ismétléseket czélszerűnek tartom, a törvényhozás nem csinál tabula rasat, de fokul-fokra halad, s mert ezen törvényjavaslat ilyen, elfogadom.

Br. Kemény Gábor (államtitkár): A törvényjavaslat célja a közigazgatás reformja; nem fogadhatom el Mocsáry Lajos állítását, hogy a minister! szabályrendeletek a parlamentben tárgyalandók, mert még a törvényjavaslat együttes előterjesztése sem szükséges annak tárgyalására.

E törvényjavaslat a legfontosabbak egyike azok közt, mik 1867. óta tárgyalattak, ezt bizonyítja a nézetek különbsége: az egyiknek nem eléggé centrálizál, a másik szerint a centrálizációra vezet, a harmadik a tisztviselőválasztás szempontjából tekinti stb., elmondom, miként értem. Mindenekelőtt ki kell jelentenem azt, hogy nézetem szerint a nagyszámú köz-

gyűlés nem adminisztrálhat, mert ha ezt tehetné, mert ha erre egy nagyszámú testület alkalmas lenne, akkor (kormány is felesleges lenne, de határozná a ház és a kormány, mint állandó bizottság végrehajtáná az a Felsőge által megerősített határozatokat.

Mocsáry úr azt mondá: mit ér a gyűlések ellenőrzése, ha nem büntethet; szabad legyen erre kérdeznem: mi a 6-ik nagy hatalom, a sajtó sanctiója, azért hogy bottal nem ver, vitatkozik és tisztázza az eszméket.

Czélja a javaslatnak a közigazgatás egyszerűsítése, gyorsítása és olcsósága és a megyei autonómia fenntartása, elakarja ezt érni a közigazgatásnak a discussióktul elváltatása által a teendők szerves elkülönítésével azoktul, melyet az önkormányzat maga intézhet.

Azt mondják: mi az, ami a megyéknek megmarad.

Megmarad: a közgyűlések megtartása, választások, politikai discussiók, szabályrendeletek alkotása, a megyei budget megállapítása, az adók kivetése.

Mi az, ami tőlük elvételik: Csekélységek, melyeket eddig az alispán kivonatolt és a gyűlés elé terjesztett, fegyenczek körözése, kórodai költségek behajtása; ezek is ilyenek, mik a közigazgatás menetének legnagyobb részét képezik, első nap nagy közönség, nagy lakoma, később a tisztviselők magukra maradnak és intézkednek. A közigazgatást tényleg nem a gyűlés, de az alispán vezeti.

Azt mondják: nem akad 10 egyén, ki a bizottsági

tagságot elfogadja. Én nem hiszem, mert ha ezen buzgalom-hiány bekövetkeznék, Magyarországon nem lehetne a közigazgatást fenntartani, nem hihetem ezt azért sem, mert az emberek ma még haszontalan egyleteket is alapítanak és fenntartanak.

Azt mondják: ha akad is 10 tag, az le fog szavaztatni; inkább az ellenkezőt lehetne mondani, mert államhivatalnok van 6, kiket semmi kötelék sem köt össze, mert különböző szakmából vannak, ellenben a megyei tisztviselő határozottan a megyei érdek híve, a megyei közvélemény hatása alatt van. Sokkal jobban ismerve a helyi viszonyokat, czélszerűbben hajtja is végre a rendeleteket.

Természetesen a jelen megye nem az 1848. előtti megye, de tagadom azt, hogy oly juste milieu törvényhatóságot állítana fel, mely sem nem centralizál, sem az autonómiát nem adja meg.

Egy gyökeres intézmény áll előttünk, mely idővel a kor^l követelményeihez képest átalakulhat. Sokan, midőn a megyéről beszélnek, mindig az 1848. előtti megyére gondolnak, ez tévedés. A megye eleinte inkább katonai intézmény volt, a XV. század végén a kormány nemcsak a főispánokat, de az alispánokat is nevezte; a XVI. század elején már a viszony megváltozott, a török invázió alatt már a megyéknek maguknak kellett magukon segíteni, így történt, hogy a megyék cantonális, sőt országos jogokat vindikáltak maguknak, a megyék még székhelyüket is máshová helyezték és onnan intézkedtek. A XVII. század végéig már nagyon meggyengült. Ettől kezdve 1848-ig tar-

tott a megyék gravatalnál is politikai élete, ekkor chinai fallal vették körül és védték alkotmányunkat. Ez azomban 1848-ban megszűnt, nekünk feladatunk ma a parlamentáris, constitutionális életet összhangba hozni oly megyei étellel, mely most lehetséges. Es e tekintetben a törvényjavaslat helyesen intézkedik. Pártolom a törvényjavaslatot.

Szilágyi Dezső: A közigazgatási reformoknál három követeleket:

1. Kívánok egy közös orgánomot.
2. Kívánom a kormány és kormányzottak részéről helyes ellenőrzést.
3. A két első létesítése után a központi intézkedések, decentralisatióját.

A javaslat lényege és iránya mindháromnak megfelel, valóságos szükségét pótol, mert eddig nem volt egy orgánom sem, mely a közigazgatás minden ágait ellenőrizte volna, az állami controllt a kormány a törvényhatóságokban nem gyakorolta, de az ellenőrzés a kormányzottak részéről sem volt erős, mert erre nagy gyülekezet nem alkalmas.

Helyesnek tartom, hogy az ellenőrzésre egy kört elkülönít és ebbe a hivatalos és nem hivatalos elemeket egyesíti; helyes, mert ez hatályos ellenőrzést alapít meg, paralellt az állami ellenőrzéssel.

En nem nyughatnám meg abban, hogy a kormány a kizárólagos ellenőrzéssel bízassák meg, mert az ily ellenőrzés tökéletlen; nem nyughatnék meg 2 megyékre! kizárólagos átruházásban, mert ez esetber az állami ellenőrzés hatálytalan lenne, a szélső javas-

latot már azért som fogadhatnám el, mert ez nem alkot ellenőrzési orgánomot. En fatális illúsiónak tartom azt, hogy ez képes lenne ellenőrizni a végrehajtó hatalomnak a törvény korlátái közti maradását, nem voltak eddig, az ügykör tágítása után még kevésbé lennének képesek az ellenőrzés gyakorlatára, általában nagy testület jól nem ellenőrizhet. Nekünk az alsó és felső controllra szükségünk van.

Jól tudom, hogy meg kell alkotni még a contentiósus fórumot is, moly formát és biztosítékot nyújt a jogorvoslatra szemben az alsó fórumok határozatával, de ez a jelen alkotással nincs kizárva és be fog következni, mihelyt a közigazgatás minden ágában törvényeink lesznek.

Br. Sennyey azt mondja: hibás az alap, mert a legveszélyesebb, a dicasteriumbul alakuló bureaucrátiát állítja fel.

Ezen felfogás tévedés, mert ezen bizottság hatásköre a többtül különbözik, ez dccernál, utasít és bíraskodik. Sennyey a contentiósus ügyekre collegiumot fogad el, ezt elfogadva elősmeri, hogy ez a legjobb forma. De mellette bizonyít az is, hogy a poroszok és angolok is ezt fogadták el.

Az önök határozati javaslata az elkopott francia rendszer felelevenítése, megszünteti ez a városok administratív rendszerét és ha elfogadnánk, egyedül állnánk Európában, mert hazája, Franciaország is már 1872-ben elakarta törölni.

Nem tudom, mit értenek az önkormányzat alatt? Mi azt értjük: hogy az önkormányzati hatóságok vé-

gezzék azt, mi ezáltal nem érintetik, sőt ezen bizottságban is az önkormányzat működik, mert ez annak kifolyása. A kinevezéstől vagy választásig ezen bizottság létele nem függ, mert ez annak kifolyása (annak létele; a kinevezés mellett még szükségesebb mert ennek a kormányzattal köréből kell alakulni).

Azt mondják: rettenetes confusió lesz, a kapacitativan van zárva, mert minden közeg utasítással van el látva. Szerintem az utasítás nem árt, mert a közgigatás főfeladata: a törvények végrehajtása.

Mocsáry nem fogadja el, mert az önkormányzati szétrombolja és centralizát. Az önkormányzat alapja a közeg és hatáskör. Egyiket sem törölte el, amit gyűléstől elvett, oda adta a bizottságnak, mi a gyűlikifolyása.

Azt mondják: a megye azért van megtámadva; mert az ügyek kizárólagos befolyása alul kívánna véve. Bármit mondjanak, az állam felette áll a mi gyének, a kormány az ellenőrzéstől! megfosztás visszatérés a középkorra,.

A szélsők ne borzadjanak a kontrolltal, megvo ez eddig is a központon.

Visszautasítom a centralisatió vádját, mert az, midőn minden a központon intéztetik, a külhatóságok jelentenek, informálnak, midőn minden a kormány kinevezettei által intéztetik; mutassa ki, mik vétette el a vidéki ügyekből? ha kívánata szerint minden megyére bízhatnák, bizottság nélkül el nem végezhetni mert a megyegyűlés ellenőrzésre képtelen.

Simonyi a ministeriumot megtámadja azért, hogy

a törvényjavaslatot a választókkal nem közölte, ez anarchikus fogalom, gyenge utóhangja a megboldogult utasítási rendszernek. Azt mondja: hogy ha a felelős kormány és a megye közt kellene választani, ő a megyét választaná. A kettő közt nincs ellentét és ez csak akkor lehetne, ha az 1848. és előtti törvények ellenében, a korlátlan végrehajtás joggal ruháznák fel, mi nagy anarchiát idézne elő.

Megtámadtak, hogy nem vagyunk liberálisok; mert némely ügyekben az intézkedést 600*¹tul elveszszük és 21-nek adjuk, de ha a hibát a számban keresik, miért nem adják az alispán teendőit a gyűlésnek?

Sennyey a közigazgatást 5 tényező közt akarja megosztani. Ez feltűnően alkalmas arra, hogy minden hatalom a kormánynál összpontosuljon és a professionalis hivatalnoki elem adminisztráljon.

A javaslat sarkkövét a hivatalnok kinevezése képezi, nem értem azomban, miért különbözteti meg azokat, ezenfelül a megyeiek a megye fegyelmi hatóságának vannak alávetve, de ez őket el nem mozdíthatja. Nem helyeselhetem, mert a két különmű hivatalnoki kar a közigazgatást zavarossá és költségessé tenné.

Nem fogadhatom el, mert a kinevezett hivatalnok a közigazgatást nem biztosítja, ezen rendszer az országra káros és veszedelmes, mert a polgároknak a közügytől! eltávolítása meggyengíti az államhozi ragaszkodást, a fiatalság csakis a hivatali körben nevelődik.

Sennyey a hivatalnokok politikai visszaélése ellen a biztosítékot kettőben látja: a kormány kötelesség-

érzetében, a hivatalnok állását biztosító pragmatikában.

Nem nyugtat meg az első, mert a pártcélok rendszeren a közérdek leplébe szoktak fellépni, könnyű az önámítás, az erkölcsi fék naponta lazul és a kormány minden eszközt, tehát első sorban a hivatalnoki kart ütközetbe viszi.

A szolgálati pragmatika, mi ez? még akkor sem érne ez semmit, ha a hivatalnoknak a bíróval egyenlő állást biztosítanánk, mert a hivatalnok feljebb akar menni és a ministerek többre becsülik a párt-, mint az administrationális szolgálatot.

Felhozatik, hogy a választásoknál a corruptió, a családi érdek szerepel, de kérdem: a kinevezés ment-e analog visszaélésektől, nincs-e meg és pedig nagy mértékben a patronátus, a hivatalosztogatás; és ez mindenütt nemcsak megvan, de még növekszik is; mindkét rendszernél vannak visszaélések, de a kinevezésnél nagyobbak, mert példátlan dolog-e az, hogy a képviselő fontosságát és értékét ne abból mérjék, hogy minő személyes ősz helyi előnyöket tud küldőinek ki-
eszközölni. (Helyeslés.) Azért nagyon örülök, hogy ezt a jobboldal is helyesli^ mert akkor logikailag el kell ismerniük, hogy azon rendszer, mely az országban még communális hivatalt sem fog ismerni, mely ily nagy hivatalnok-sereget rendel a kormány alá, hogy az mindezen visszaéléseket nagymérvben fogja nevelni.

A másik sarkpont az, hogy az önkormányzati elemeket teljesen kizárja az adminisztrációból, felesleges

magyarázni, hogy azon rendszer, mely mindent a ki-nevezett hivatalokra épít, a legkártékonyabb, valamint azon ellenőrzés is gyenge, melyet a ritkán összejövő nagyszámú gyűlés gyakorolhat.

Megmarad a contentiosus ügyekben egyesek panaszkodási joga, ez azonban nem ellenőrzés.

Elismerem, hogy önök indítványa az önkormányzat bajainak orvoslását megoldja, csakhogy megoldja azzal, hogy ez árnyékvilágbul kiköltözteti és megírhatnánk, ha ez elfogadtatnék: „Itt nyugszik a néhai magyar önkormányzat, megölték tisztos múltja iránti pietásbul.”^u

A parlamenti rendszernek a megyékbe! átültetése képzelhető, ha minden hatóságnak felelős minisztériuma lesz, de ez fatális tévedés, mert ez nem egyéb a formák átültetésénél.

Meg vagyok győződve, hogy ha a nemzet elfogadná is, rövid időn a jelenlegire visszatérne, csak hogy a nagy rombolások után több mint statusférfiui erély, csoda kellene az ország újbóli felvirulására.

Tisza Kálmán, január 11: Kállay Béni képviselő úr téved azokban, melyet a megyék kifejlődéséről mond, mert a megyei élet a békés időkben, főleg századunk második tizedétől kezdve fejlődött ki.

Hibásnak tartom azon fogalmat is, hogy az 1848. előtti megyék feladata csak választás és meddő politizálás volt. Igaz, a közigazgatási teendők kevesebbek voltak mint ma, de a törvényhatóságok vitái voltak a politikai szellemnek, az állam iránti érzületnek és hazaszeretnek fejlesztői, támadják meg, ha tetszik,

a megyei rendszert, mint olyat, mely ma nézőtök szerint fel nem tartandó, de a megyerendszer múltját, melynek gyümölcseit ma élvezzük és unokáink is élvezni fogják, ne róják meg. (Felkiáltás a szélsőn: most is kár eltörölni!)

Hogy kár-o, nem vitatom, mert én nem akarom eltörölni, a kor kívánalmaihoz idomítás nem eltörlés, Magyarországon a municipiumot csak úgy lehet megölni, ha nem alkalmazzuk a kor szükségéhez.

Azt mondják: nincsenek szakemberek, tehát a tisztviselőt nevezni kell; de ha nincsenek, honnan veszik, 24 óra alatt a kinevezési törvénnyel szakembereket teremteni nem lehet.

Megtámadott, ázsiaiinak czimzett közigazgatásunkat illetőleg kijelentem, hogy én azt ily rosznak nem tartom és a szűkcbb értelemben vett közigazgatást a fegyelmi eljárás általam contemplált correctiója mellett bátran elvállalnám.

A módosítás szükséges azért, hogy a közigazgatás minden ágai egyesíttessenek és ezen egyesítés után igen más intézkedések szükségeltetnek.

Mielőtt másra térnék át, arra kérem a mostani viszonyok elleneit és híveit: folytonosan ne támadják meg azt, ki az általuk rosznak hirdetett közigazgatás hibái ellen fellép, a közigazgatás mai helyzetének nem annyira a törvényhatósági institutió az oka, de azok, kik a javítani kívánó kormányt gyanúsítják és roszaságát "kürtölik.

Az összhang szükségét mindnyájan elösmerek, de idegenszerű elemek jövén össze, az összhang lehetetlen,

a különböző bizottságok különböző határozatokat fognak hozni.

Hogy nem fognak egyhangú határozatokat hozni, valószínű, de nem volt egyhangú az eljárás akkor sem, midőn a hatalom egy kézben volt és ez az egy felé volt felelős, de ha attól félünk, akkor vagy kizárólag kinevezetteknek, vagy választottaknak kell az ügyeket kezelni; én nem tudom, de azt tapasztaltam, hogy ott van összhang, hol csak egy hangszer működik.

Es igaz, azt nem lehet remélni, ha azt teszszük fel, hogy az állami érdek képviselői az egyéni érdek ellenségei, ha a kinevezett hivatalnokokat idegeneknek tekintjük, akkor az országban sem lehet harmónia és az ország felvirágzása lehetetlen; a feladatok egyik legfontosabbika éppen az, hogy a kormány és a hivatalnokok iránt táplált alaptalan idegenség kiirtassék.

Valószínűleg lesznek összezörrenések, de a síri csendnek nem is vagyok barátja, ezen intézmény a centralisációnak nem hídja, de eltávolítója, mert ha jól fognak a dolgok menni, a centralisációra senki sem fog gondolni.

Némelyek azt mondják, hogy ezen törvény megzavarja az összhangzást a bírói felelősségről hozott törvénynyel. En részemről határozottan tagadom, hogy a börtönvizsgálat a bírói körbe vágna, ha azomban azt tapasztalnám, hogy ezen javaslat az igazságszolgáltatást megtámadja, kész leszek ezt módosítani.

Helyes eszme az igazságszolgáltatás elválasztása, de nem elfalazása, mert ez sehol sincs.

Többen hivatkoztak Anglia példájára, az egyik azt mondta: íme, ott csak van önkormányzat, mégis van kinevezett tisztviselő is; a másik azt mondá: hogy ott parlamentárizmus van és mégis megmaradt az önkormányzat. Az első nem állja ki a sarat, igenis Angliában van mindkettő, de az angol kinevezett nem húz fizetést, csak ítélet útján mozdítható el, tehát függetlensége kétségkívül!, cbbiil azonban nem lehet azt következtetni, hogy a kinevezett, de fizetett elmozdítható burocrata is független; ami a másikat illeti, ez tökéletesen igaz, de ennek oka az, hogy az angolok nem tartották meg csökönnyösen azon önkormányzatot, de alkalmazták a páriámon tárizmushoz. Ezen utat óhajtottam én követni és ezért adtam be törvényjavaslatomat.

Január 12. Br. Sennyey beszédére kívánok reflectálni, bizonynyal az én korcsnak czimzett javaslatom sokkal kevésbé korcs, mint a hatvanas évek provisóriumai és javaslatai voltak; de bármit bizonyítson a tapasztalat ezen javaslatról, czélszerűtlensége azonban nem azt fogja bizonyítani, hogy az önkormányzat Magyarországon lehetetlen, sőt azt sem fogja bizonyítani, hogy választott tisztviselővel kormányozni nem lehet, sőt nem fogja a nemzetet odaterelni, hogy a jobboldaltul ajánlott inkább korcsnak nevezhető intézményre térjen át.

Igaza van képviselő urnák, hogy némelyek a megyék fenntartása mellett az 1860-as években készek lettek volna a parlamentárizmust feladni és 1847-re visszamenni, és most ugyanazok a megyét elvetik ma-

guktul, reám azon benyomást teszi, hogy megpróbálták, hogy a mór megtegye kötelességét, de mert nem bírja megtenni, most már mehet.

A képviselő úr, midőn azt mondtam, a kinevezéseknél is lehetnek hibák, a bírói kart hévvel védelmébe fogta, ismételvén majdnem azon szavakat, mit nemrég a most távol lévő igazságügyminister mondott, azonban tévedni méltóztatott, mert én a provisorium és absolutismus alatti kinevezéseket értettem.

Azt mondja, hogy a kinevezett tisztviselő jobb, mert a választásnál legtöbbször a connexiók, korteskedések és nem az érdem döntenek, hogy lehetőleg oly rendszert kell behozni, hogy a képesség ha ma nincs meg, kifejlődhessék és erre legal masabb a tisztviselőnek biztosítása és hogy sociális bajainknak egyik legnagyobb oka a tisztviselők dilettantismusa.

Soha sem állítottam, hogy a választásnál hibák, sőt visszaélések nem történhetnek, de azt sem ismerem el, hogy hibák a kinevezésnél nem történhetnek, de tetteleg még is történnek és többet mondok: váljon a kinevezésnél a connexió ki lehet-e zárva? Es váljon mi veszélyesebb, az előszobákban bujkáló protekció-e, vagy a világ színe előtt gyakorolt protekció? A baj akkor állandóbb-e, ha a hivatalba becsúszott pár év múlva választás alá kerül?

A tisztelt képviselő azt monda, hogy a kinevezés élénkíteni fogja az önkormányzatot, mert az önkormányzati hatóság tagjai erélyesebben fogják ellenőrizni a választottat, mint a kinevezettet; hozzá tette, hogy ők az ellenőrzést a hatóságnak meg akarják hagyni,

de megemlítette, hogy a kinevezettet a fegyelmi eljárás ellen kell biztosítani, hogy a fegyelmi eljárásnál a kormány közelében kell egy fórumnak lenni.

Már most mi az a megyei ellenőrzés? legyen tehát egy választott fórum, mit nehezen contemplált ugyan, de ugyan miként fogja buzdítani azon hamar bekövetkező tapasztalat, hogy igen, ő ellenőrzi a kinevezett hivatalnokot, de ellenében a kormány menti hivatalnokát; azt hiszem így értette, mert az, hogy a kinevezettet az ellenőrző közeg bocsássa el, az lehetetlen.

Képviselő úr hangsúlyozta, hogy ő a kinevezést nem a nemzetiségek ellen kívánja alkalmazni, hanem épen a rendes közigazgatás által akarja a hazát megkedvelteit!; egyetértek vele, igen a megkedveltetést elő kell segíteni, de viszont a hűtlent meg kell büntetni. En a haza iránti vonzalmat azáltal kívánom elérni, hogy a haza minden fia befolyást gyakorolhasson a közügyekre.

Én becsülöm a bürocratiát ott, ahol szükséges, de nem akarom megteremteni a municipiumban, hol felesleges; nem akarom, mert a szabadságnak az egyik biztosítója, hogy a kormány az elnyomásra ne találjon eszközöket, a kinevezett hivatalnok pedig, hol a hivatalnok egyedül fizetéséből él, ott a személyes szabadságnak nincs garanciája.

A képviselő urnák nem tetszik a szolgabírák képviselősege, ha érdemtelent választanak képviselőnek: az mindegy az illető akár szolgabíró, akár nem, én még abban sem látok veszélyt, ha kinevezettet válasz-

tanak meg, hanem talán a szolgabíró kortesei befolyása nem tetszik. A jóra való tisztviselőnek mindig van befolyása és ha ezt a közönséggel! szoros érintkezésben sem tudja megszerezni, akkor tisztviselőnek sem való. Mindenesetre jobb, ha azon befolyásos tisztviselő választott, mert ez esetben nem a kormánytól, de a megyétől függ.

Egy képviselő úr azt mondta, hogy az egész bizottság csak fikció, mert a választott tagok és tisztviselők bölintani fognak a főispánnak; a másik rész azt hangoztatta, hogy a bizottságban nem lehet harmónia, én mindezt nem hiszem, szeretném azomban, ha képviselő úr a főispán! befolyásról a jobboldalt győzné meg.

Br. Sennyoy a főispán! hatalmat kicsinyli, ez valótlan, mert a főispán mindenről értesülhet, én a kezelés egyesítésében látom a főelőnyt. Azt mondja: a járásokban lesz zavar, ez valótlan, mert a munkatervet a közigazgatási bizottság csinálja meg, a felsőbb rendeleteket pedig szak szerint sehol sem a bizottság osztja fel.

Azt mondja: a bizottságban kötött szakközegek vannak, tehát a kapacitáció ki van zárva; ez igaz volna akkor, ha adminisztrál, de csak ellenőriz, zárom beszédemet azzal, hogy ha ezen javaslat sikertelennek bizonyulna is, engemet nem fog az önkormányzattól eltéríteni, de igenis arra fog inteni, hogy más utón igyekezzem javítani.

Január 18. Nem gondoltam, hogy Ürményi az ellenállás, az anyagi erőhözi folyamodás teoriájával

fog vádolni, de miután tette, kénytelen vagyok szavaim értelmét helyreigazítani, melyet ő egész a libériám vétó-ig elvitt. En azt mondtam, hogy a kinevezett vagyontalan hivatalnok a törvénytelen rendeleteket is végrehajthatja és ebből von ő le nagy dolgokat, midőn Angliában a hivatalnok a törvénytelen rendeleteket som köteles teljesíteni.

Ellentmondást lát abban, hogy mi a garanciát a választott tisztviselőnél keressük és beismerjük, hogy az ingyenszolgálatra képes középosztály eltűnt; vannak azonban olyanok, kik kevés vagyonnal bírnak, ennél fogva olcsón szolgálhatnak bizonyos évekig.

Azt, hogy én azt mondom, hogy a választásnál nem történhetik erkölcsrontás, én azt soha sem mondtam, de ilyesmi a kinevezésnél is történhet. Igen jól tudom, hogy a választásnál a meneurel az alkut nem a piacon kötik, de az illetőnek vagy pártfogónak a választásnál ki kell állni, csak hogy ily visszaélés történhetik a kinevezésnél is és ezesetben a pártfogó bűdög és nem lehet bebizonyítani, hogy ő eszközölte-e ki?

A képviselő úr azt mondja, statáriummal hajtjuk végre a javaslatot; váljon milyen statárium az, melyben a vita IVa hétig tart. Védelem alá veszi a város: tanácsokat, váljon mi lehetne az ő rendszerük; először is kijelentem, hogy a tanács megszüntetése nem igaz, csakis a javaslat felolvasása előtt kiadott jelszó. De a kinevezett hivatalnokok rendszere mellett a tanács sokkal hihetlenebb a fábul csinált vaskarikánál mert a tanács vezeti a város adminisztrációját, ezt pedig a közgyűlés választja, már pedig, ha Önök szerint csal

kinevezett hivatalnokkal lehet jól administrálni, akkor önöknek a tanácsot meg kell szüntetni. Ventilláltatott: kabinet-kérdés-e ez, megfogom mondani mi a kabinet-kérdés.

Minden kérdést kabinet-kérdéssé tenni nem szabad, mert ez megöli a parlamenti szabadságot, de viszont a fontosabb, az elvi kérdésnek kabinet-kérdésnek kell lenni, mert ha oly javaslat bukott meg, melyre a kormány az adminisztráció rendszerét akarja alapítani, a kormánynak le kell mondani.

Steinacker képviselő úr azt mondta, hogy javaslatomat elfogadja, ha egy varázsütéssel megtudom azt tenni, hogy a magyar emberben meg legyen a kötelességérzet, mint megvan a németben; különösen hiányzik ez a megyékben, melynek lakosai ma is nyájként hajtatnak a választásra.

Ennek ellenében hivatkozom a nemzet történelmére, hogy kötelességérzete nem hiányzott, mert ha ez hiányzott volna, régen megsemmisült volna a culturmissió rendszerének uralma alatt.

Többször mint a városok ellenségét igyekeztek a közönség elé állítani, ez ellen tiltakozom s hogy nem az vagyok, bizonyítja az, hogy politikai pályám kezdete óta mindig városokat képviseltem.

Sokszor emlegetik a közvéleményrűli nyilatkozataimat; nem emlékszem, de amit mondtam, helyesen mondtam; szeretném azonban tudni, mennyiben ellenkezik ez eljárással, hiszen a törvényhatóságoknak alkalomuk volt nyilatkozni, 34 ellene, 116 mellette nyilatkozott.

De azt mondják: pressiót gyakoroltam; vizsgáljál-meg minster! irattárimat, megvizsgálván, egyre sen fognak találni.

Sokszor megtámadtattam régi nyilatkozataimért azokat ma is fenntartom, ezen szellemben készíttetten törvényjavaslatomat, amit Simonyi Ernő röpiratombar a centralisatióruul felolvasott, azt ma is osztom.

Többen felhozták, hogy azt várták, hogy a candi-dationális jogot, a virilismust, mely ellen 1870~ben küzdöttem, meg fogom változtatni.

A virilismust nem tartom ma sem szerencsés fogai mazásnak, de nem tartom szerencsés politikának a kor mányzatot az elődök alkotásának felforgatásával kezdeni.

Egy képviselő úr azt mondá: a megyék petitiója kötelező utasítás; ez a parlamentárizmus felforgatása lenne. Azt mondják: javaslatom a városoktul elveszi 8 városi vagyon kezelését; ez nem igaz, errül javaslatom-ban egy szó sincs.

A conservativek is tehetnek gyökeres javítást, de a szabadelviiség nem igényli, hogy a javítások a törté-nelmi alap elvetésével kísértessenek meg.

Minden állam célja a polgárok jóléte, ehez kell szabadság, jó közigazgatás, az államhatalomnak az ál-lam érdekében! érvényesítése.

Ez törvényjavaslatom célja, egyesíti ez azon két elkülönzött pfalanzot, melynek kezében eddig az admi-nistrate volt.

Azt mondják: ezen javaslat az alkotmányosság kö-penye alá bujt centralisatió; ezt megczáfolja az, hogy a municipiumot 21 tag közül 15 képviseli.

Azt mondják: fel fog akadni, mert a tagok nem jelennek meg; nem igaz, mert a jelenlévők határoznak.

Azt mondják: nincs önkormányzati elem; ha nincs, nem lehet megteremteni, de várni kell, míg magától megterem.

Hogy 10 tag nem lesz felhózzák az üres gyűléseket, a közigazgatás érdekesebb, ennél fogva remélhető, hogy a 10 tag nem fog hiányozni.

Én tehát javaslatomat ajánlom, mert ez az önkormányzatot és jó administrációt biztosítja.

Tisza Kálmán igen nagy többséggel győzött. Nemmel szavazott 6G, eltávozott 125, elfogadta 217, tehát ha még az iskolabetegségben szenvedő gyávákat is az ellenzékhez számítjuk, tett a többség a horvátokon, elnökön kívül 26-ot. Diadalát hatalmasan elősegítette a conservatívek támadása, kik egy csapással az önkormányzatot agyon akarták ütni, mert a kislelkűek hazafiúi kötelességet láttak ennek ellenében elfogadni a orosz Kreisordnung másolatát, mely elfoglalta ugyan Magyarország mentsvárának külerődítményeit, de a főerődöt a nemzet kezében meghagyta.

Tiszát ezen törvényért az önkormányzat feladásával vádolták. Kétségkívül ezen törvény az önkormányzat támaszait megingatta, mert az alispánt alárendelte a bizottságnak, a közgyűlést hatalma főrésze és vonzerejétől megfosztotta, de meghagyta az alapot és anyagot, melyre az ősi erődöt ismét fel lehet építeni. Meghagyta pedig önként, mert az országgyűlést teljesen uralta és ha akarja az egész önkormányzatot légbe röpíthette volna.

Tíz év óta élvezzük a magyarosított német Kreis-

ordnungot. A főispánok és általuk a kormány hatalma kétségkívül erősödött, de főleg azért, mert a politikai közöny növekedett. A közigazgatás javult pártkülömbőség nélkül ott, hol erélyes fő- és alispán áll a megye élén, ellenben romlott ott, hol gyenge, csillogó, tehetetlen semmik kormányoznak, vagy főispáni, papi, főúri kegyenczek jutottak az alispáni székbe; a közigazgatási tanács sokkal gyengébbnek bizonyult be a közgyűlésnél, mert a megye java, tekintve a kormánytuli függetlést, a közigazgatási tagságot nem tartja sem kitüntetésnek, sem szükségesnek, mert akinek adó-baja van, igyekszik megnyerni az adófelügyelőt, kinek utacsára van szüksége, az megsimogatja az építészeti igazgatót (királyi mérnököt), ki a tan ügyért lelkesedik, ösztönzi a tanfelügyelőt; ezekkel mindent el lehet érni, ezek nélkül semmit; a közigazgatás üléseiben kevesen jelennek meg, tehát a szónokok hiúságát sem csiklandoztatja. A közigazgatási tagság után tehát nem igen rajongtak, pedig az okos főispánok néhányat a mérsékeltekből kezdetben csak azért is beakartak hozni, hogy a bizottság alkotmányos szint nyerjen és a száj as hazafiakkal kétes jellegű vagy rokkant tisztviselőhiveiket ki tessékeltethessék. A nagy közönség tehát kimaradt, a bizottság tagjait pervesztő városi ügyvédekből, gyenge műveltségű urakból választották, az utolsók csak akkor jelennek meg, midőn baromvásár van vagy gyermekeiket esetleg iskolába hozzák; a pervesztő fiskálisok a régi hagyományokhoz híven mindig a kormányhivatalnokokkal szavaznak, hol a többség kormánypárti, a hivatalnokok is azok; ily bizottságban tehát a vita teljesen szünetel, a

hivatalnokok fogalmazzák a végzést, a főispán kimondja, ezen bizottságok nagyon gyorsan tárgyalnak, még a tanfelügyelő jelentései felolvasására is marad idő. A közigazgatás tehetetlenségét emelte és növeli a főispánok butasága és közönye, még ma is vannak főispánok, kiknek egyedüli létjoga a cím és vagyon, vannak kik a megyében nem laknak, csak az ülésekre jelennek meg és rövid ideig tartózkodnak, a megyét tehát nem ösmerik, sok helyen a kinevezettekkel a választottak összepajtáskodtak, a 11 hivatalnok és tisztviselő tehát a közönségnek fittyet hány, az előadó véleménye szentírás; a közigazgatás tehát nemcsak nem javult, de rosszabb lett, általában paragrafusokkal és paragrafus lovagokkal rendes, gyors végrehajtást eszközölni nem lehet, mindekelőtt a vezető egyéniségeknek erélyesek-, szakismérőknek, buzgalmas, tekintélyes egyéneknek kell lenni, kinknél a becsület erősebb indok a méltóságnál, a fizetésnél. A kormánynak a közigazgatás terén nem szabad kiváltságokat adni a megyei politikai hatalmasságoknak, nem szabad a tisztviselők kortes befolyására tekinteni, fel kell szabadítani a főispánt a megyei kis hatalmaságoktól. Nem szabad a kincstári tisztviselőknek a polgárokat egyszerű adóanyagnak tekinteni, de számba ve ve a viszonyokat, a polgár érdekeit ki kell egyeztetni a kincstár érdekeivel; meg kell szüntetni a pénztőke iránti hódolatot, irgalmatlanul el kell csapni az érdekembereket, a tunyákat és tehetetleneket, meg kell fékezni a községi jegyzőket, kik a nép basái és szipolyai. Mig ez nem történik, a közigazgatás sánta és vak lesz.

IV. FEJEZET.

Az 1876—77-iki törvények. — A fegyelmi eljárásra!
— Dohányjövédékrül. — Deák Ferencz haláláról és
emléke megörökítéséről. — 1877-iki törvények és költ-
ségvetés.

A közigazgatási bizottságruli viták lezajlása után a kormány törvényjavaslatai gőzerővel tárgyalattak, a conservatív ellenzék ezen vitába kiadta minden erejét, csakis a szélsőbal ellenkezett. A közigazgatási törvényt a fegyelmi eljárásruli törvény követte, illetőleg kiegészítette. Ezen törvényben a megyei külszint megtartották, a tényleges hatalmat azomban a főispán és kormányra ruházták, mert a főispán nemcsak vizsgálatot rendelhet el bármely tisztviselő ellen, sőt felfüggesztheti és helyettesítheti; a helyettesítés a főispán részéről az illetőnek elítélése, a felfüggesztett és helyettesített hivatalnok visszahelyezése a főispán erkölcsi pofja, ezáltal tehát a bíróság kényszerhelyzetbe jön; féktelen hatalmat ad a főispánnak a képtelenség! és erkölcstelenségi vádalap, mert a hivatali képesség igen ruganyos fogalom, roszakarattal bárkire reá lehet a képtelenséget fogni, mert hibázhat a legügyesebb, a legszorgalmasabb egyén, de hibázhat különösen oly esetekben, amelyekről a törvény nem rendelkezik; ruganyos fogalom az erkölcsiségrüli szakasz, mert a világ fogalmai szerint az udvarlás, a mérsékelt kártyázás, a mérsékelt borital, a közhelyek rendes időbeni látogatása nem erkölcstelenség, szigorúan véve azomban a puritán-erkölcsökkel mindez ellenkezik, ha tehát a főispán valakit politikai vagy más okok miatt hivatalátul meg akar fosztani, ráfogja a képtelenséget vagy erkölcstelenséget és fegyelmi vizsgálatot rendel el

a választott tisztviselő ellen. Igazságtalan a fegyelmi bíróság alkotása, mert a választott tisztviselőt jogi és közjogi fogalmak szerint csakis választói mozdíthatták el eddig és a választási jog azon esetben, ha más hatóság elcsaphatja, ábránd, mert azon más hatóság a választottakat tömegesen elbocsájthatván, a választók jogát kénye szerint kijátszhatja; de hol egy emberiül és nem a közönségtől függ az elbocsájtás, a tisztviselő nem a közönségtől, de az elbocsájtó hatalomtól függ és annak lekötelezettje. Ezen törvény nyíltan a főispánt az elbocsájtási joggal nem ruházta fel, de tényleg az elbocsájtás urává tette, mert a fegyelmi bíróság 5 tagbul áll ugyan, de ezen 5 tag egyike az elnöklő főispán, 4-et a bizottság választ, de kettőt köteles a kormány-hivatalnokok közül választani, de akár az adófelügyelő, akár a postás, tanfelügyelő, mérnök, mindegyik egyenlően függ a főispántul, vagyis, miután a főispán a többségrül rendelkezik, amely tisztviselőt akarja, elcsaphatja, megbüntetheti; sokkal egyszerűbb lett volna tehát a főispánt az elbocsájtási joggal felruházni, legalább ezesetben a főispán eljárásáért erkölcsileg felelős lett volna, a megyegyűlés az erőszakos főispán elmozdítását követelhetne volna, míg jelenleg ezt nem teheti, mert a főispánt a mesterséges többség köpönyege fedi. Sértő ezen eljárás azért is, mert a kormány hivatalnokot a választott fölé helyezi. Kiegészítő törvények hozattak még a községek rendezéséről, a dohányjövédéről, a végrendeleti örökösödésről.

Január 28-án bejelentették Deák Ferencz halálát; a nagy férfiúnak halála senkit sem lepett meg, mert már

egy év óta küzdött a halállal, halála változást nem idézett elő, mert Tisza Kálmán a politikai helyzetet a fusió óta teljesen uralta. Tiszával szemben a régi helyzet külföldben sem maradhatott volna meg, mert erélyes, önzértes kormányelnök a legkitűnőbb tehetséggel sem oszthatja meg a hatalmat, mert az osztály az erőt megosztatja; a király és ország előtt a kormányelnök csak akkor lehet felelős, ha a pártról korlátlanul rendelkezik; de Deák nem is vágyott a hatalomra, betegsége által kínozva, önként visszavonult a hatalomtól és főleg benső barátaival érintkezett. Született Zalamegyében Kehidán, 1803-ban. Családja a középosztályhoz tartozott, osztálya hagyományait szokásai, életmódjában, sőt sok tekintetben politikájában is megtartotta. Az önzést, hiúságot nem ösmerte, szabadelvű volt a szó szoros értelmében, lángholóan szerette hazáját, de a monarchiához, sőt a királyi családhoz is kegyelettel ragaszkodott. A közözügyi szerződést megalkotta úgy, mint ezt a viszonyok engedték, nem tartotta tökéletesnek, de az ország felvirulására elegendő alapnak tekintette. Magyarországnak e korában legbecsületesebb embere és legeszesebb politikusa volt, az ország elismerését, sőt háláját tehát kiérdemelte. Tisza Kálmán a nagyférfiu iránti tisztelettől indítva, törvényjavaslatot nyújtott be, melyben az ország Deák Ferencz iránti háláját és elismerését a törvények közé iktatja. Simonyi Ernő a szélsőbal nevében az indítványt következő indokokból ellenezte:

„Nehéz helyzetem, midőn azon férfiúnak politikájáról, törvényhozási alkotásairól és törvényhozói érdemeit, alkotásait kell megbírálnom, kinek polgári erényeit szí-

vesen elősmerem, kit személyesen tiszteltem. Precedensül szolgál nekem e tekintetben Fox, ki, midőn Pitt Vilmosnak közköltségem eltemetését és emlék általi megörökítését indítványozták, az angol parlamentben következőleg nyilatkozott:

„Vannak esetek, midőn képviselő-kötelességünk oly világos, hogy sem dicsvágy, sem egyéni tisztelet, sem baráti szivesség, sem semmi más nem oldhat fel annak teljesítésiül és ezen eset egyike azoknak, midőn valaki irányában a köztisztelet nyilvánítása indítványoztatik; nem szabad tekintettel lennem semmire sem, de ragaszkodnom kell képviselői kötelességemhez.“

Tisztelt ház! Az ország elismerése nagyfontosságú, de ezt az ország csak akkor szavazhatja meg, ha az illető érdemei iránt nincs vélemény-külömbőség.

Ily kérdéseknél kerülni kell minden pártszinezetet, e kérdés pártszinezetét nem mi idéztük elő, mi beleegyeztünk abba, hogy a tisztelet minden jele adassék meg. Azon koszomba, melyet a képviselő-bizottság adott Deák Ferencz emlékének, mi is tettünk le egyegy babérlevelet, polgári erényei elismerésül az elhunyt ravatalára.

Önök uraim Deák Ferenczet, mint a haza halottját, közköltségen javasolták eltemettetni, ez a legnagyobb polgári megtiszteltetés, nem elleneztük.

De önök uraim tovább mentek, önök azt kívánják, hogy hozzájáruljunk oly törvényhez, hogy Deák Ferencz politikai működése érdem volt a hazára.

Ezt egy párttul lovagiassággal, loyaltással követelni nem lehet.

Rendkívüli eljárásnak mondja ezt az indoklás, igenis az, mert benyújtója, a miniszterelnök úr évekig ellenezte Deák politikáját, a valódi érdemet csak az utókor ítélni fogja.

Kétségkívül, ki a lutheránusok megégetését indítványozta, igen nagy párttal bírt, mert az országgyűlés katolikusokból állt, ha tehát valaki neve megörökítését indítványozza, okvetlenül elfogadják, de mit mondott reá az utókor?

Lengyelországban a liberum veto indítványozóját nagy embernek tartották, pedig a liberum veto bukatta meg Lengyelországot.

Nem, uraim, a kortársak, a társaik feletti bírászkodásra nem alkalmasak.

Én megengedem, hogy szándéka, hazafisága tiszta volt, de ha ez elegendő, akkor helye volna a nyilatkozatnak, de ennek kimondására sem önök illetékesek.

Önök, kik párthívei voltak, a haza háláját nem dekretálhatják, mert ez esetben kimondanák azt, hogy csak önök politikája üdvös és aki ezt nem követi, az ellenszegül a törvénynek. Mi azt követelhetnénk, mondassák ki, hogy a követett politika káros, de akkor mi az önök hibájába esnénk.

Azt akarják talán kimondani, hogy Deák Ferenc z becsületes ember volt, ezt mindenki elfogadja, de gondolják meg, hogy ez esetben micsoda bizonyítványt állítanának ki önök maguk felett.

Én más parlamentek történetében paralell esetet nem ismerek. Volt eset, midőn katonáknak hálát, köszönetét szavaztak; egy nyert csata, tengeri ütközet, vagy

város bevételeiben azomban véleménykülömbőség nem lehet.

Van a magyar parlament precedensei közt egy precedens, József nádoré; neki is hálát nyilvánított az országgyűlés, de József nádor 12 országgyűlést vezetett 50 évig vezette a kormányelnökséget, mint a helytartóság elnöke.

De ezt az országgyűlés egyhangúlag szavazta meg, önök pedig megszavazzák szavazattöbbséggel pártjuk vezérének.

Deák Ferencz népszerűsége csak a Mirabeauéhoz hasonlítható, a nép imádta, holttestét a pantheonba helyezte el, két év múlva kidobták és helyébe tették Maratot, a nép akkori bálványát.

Miután sem a javaslat, sem az indoklás Deák Ferencz érdemeit elő nem sorolja, kérdenem kell, mik azon érdemek.

Azt kérdem, 1848. előtti vagy 1848-iki, 1861-iki vagy 1867-iki érdemeit akarják-e megörökíteni.

Sajátságos alkotásainak múlandósága; 1832—36-ban jelent meg először az országgyűlésen, megalkotta az úrbéri törvényeket, 12 év múlva ez intézményt az országgyűlés eldobta, ez tehát nem maradandó érdem.

1839—40-ben megalkotta a váltó- és kereskedelmi törvényt, a Deák-kormány ezen törvényeket haszon vehetlennel nyilatkoztatta.

1843-ban a vezetése alatti küldöttség kidolgozott egy büntető törvényjavaslatot, a Deák-kormány a papírkosárba dobta.

1848-ban, már e törvények megalkotása után lett

minister, tehát ezen alkotást elfogadta, kötelessége lett volna azokat, midőn a hatalom kezében volt, visszaállítani; mit tett? tudjuk.

1861-ben írta a feliratokat, melyeket a nemzet rajongással fogadott, ez oly többséget adott neki 1865-ben, hogy nála nélkül egy ministerium sem bírta volna magát fenntartani, mit irt ezen feliratokban.

„Alkotmányos életünknek és nemzeti létünknek alapfeltétele az országnak törvényes önállása. Legszentebb kötelességünk tehát, hogy Magyarország Magyarország maradjon, önállása és függetlensége fenntartasson?⁴

„Magyarország az uralkodó házzal szerződött és nem Austriával, azon szerződésben is kikötötte önállását, ezen szerződést kész fenntartani, az örökös tartományok érdekeinek lekötni szándéka nincs és nem is lehet/⁴

„Csak mint önálló ország akarunk az örökös tartományokkal érintkezni, visszautasítunk minden alárendeltséget és egybeolvadást.⁴⁴

„Mi az ország önállását és függetlenségét semmi érdekeknek és tekinteteknek fel nem áldozhatjuk. Ugyanazért meg nem egyezhetünk abban, hogy a katonaiállásnak és közadónak kérdései a magyar országgyűléstől bármi részben el vonassanak/⁴

Aki 1861-ben ezeket mondta, elfogadta 1867-ben a közös ministeriumot, a közös hadsereget, a delegatiók intézményét: az, uraim, saját kezeivel rontotta le azon érdemeket, melyek ezen feliratok nyomán megilleték volna.

Ha igaz 1867., akkor nem volt igaz 1861; ha pedig 1861. volt igaz, akkor azon férfiú, midőn feladta

ezen igazságokat, akkor nincs az utókor előtt érdeme azért, hogy szépen megírta és azután feladta.

De tekintsük későbbi alkotásait: átalakították az igazságszolgáltatást, megfosztották a nemzetet a bíróválasztás jogától és mit értek el?

Azt, hogy az alkotott törvények roszaságát mindenki beösmerte, a perrendtartás, a bírósági és valamelyi törvények most az átalakítás processusában vannak.

Azok tehát, mit e téren csinált, nem érdemlik a hálat, önmaga túlélte magát a közigazgatás terén, a múlt héten a törvényhatóságokruul hozott törvényt is lerontották.

Mi maradt tehát meg? a választási törvény, mely a választók egyharmadát jogától megfosztotta és a virilismus.

Nem látom tehát, hogy alkotásaiba! valami megmaradt volna, az adóügyben átvették a Bach-törvényeket, változtatásaikban csakis az adót emelték, a behajtást szigorították.

Elmondhatnám a közlekedés szerencsétlen dolgait, beszélhetnék a közös hadseregről, a német parancsszórul, a sárga-fekete zászlórul, de mindezekbe nem akarok be-bocsátkozni. Mi maradt fel Deák-korszakából? maradt 1300 millió forint adósság, melyért 70 millió forint kamatot fizetünk, 16 millió forint évi vasutsubventió, 33 millió forint egyenes adóemelés 1868. óta. (Nagy zaj a középén.) És még maradt 20—26 millió forint állandó deficit.

Menjünk vissza 1867-re, én nem követelem, hogy

önök az én véleményemet elfogadják, de önök se követeljék, hogy én az önökét elfogadjam, de hagyjuk bíráskodni az érdekteleneket. A felelősség minden történtekért Deákot terheli, mert a többség felett korlátlan hatalommal bírván, a törvényeket tetszés szerint alkothatta. Ma pedig már ott vagyunk, hogy a ház minden oldala gyökeres változtatást óhajt. Mit értünk el ezen 10 év alatt? Azt, hogy ő Felsége trónbeszédében figyelemztetett, hogy a haza veszélyben van és a ministerek folytonosan kongatják fülünkben a halálharangot.

De váljon, azon államférfin érdemei, ki a hazát 9 év alatt ily helyzetbe hozta, kétségbevonhatlanok-e? Mi, kik politikáját, rendszerét 9 év óta elleneztük, mi nem fogjuk őt dicsőíteni most, midőn az események jóslatainkat oly irtóztos híven igazolják, midőn saját pártja kénytelen beismerni, hogy az állam léteit képtessé teszi és veszélyezteti.

Nemcsak a rendszer, de az eszközök, maga a párt összedült, *requiescat in pace*. A Deák-kör elmúlt, eltemették anélkül, hogy valaki parentált volna felette. Tehát mi maradt meg, mint maga a kiegyezés, mely szerintünk oka országunk szerencsétlen helyzetének.

Mi nem azt kérjük, hogy fogadják el véleményünket, de csak azt: fűgeszszék fel véleményüket a felett, melyben az ítélet az utókort illeti.

Nem tartozom azok közé, kik azt vallják: *de mortuis nihil nisi bene*, szeretek kíméletesen eljárni, hol azomban egy nemzet sorsa lebeg a mérlegben, ott érzélgésnek helye nincs.

Megengedjenek, hogy ismét Fox szavaival éljek:

„En nem adhatom beleegyezésemet arra, hogy azon ember, ki egyedüli, mindenestre fő támasza volt azon rendszernek, melyet én régóta rosznak ösmertem fel, közköltség! nyilvános kitüntetésben részesíttessék kitűnő államférfi czimén. így vélekedvén, azt tőlem várni nem lehet, hogy elfeledkezve képviselői kötelességemről és elveimről, a ház előtti indítványt elfogadva, azoknak elítélését aláírjam/⁴

En is azt mondom, mivel Fox szónoklatát bezárta, hogy önök találhattak volna módot, mely bennünket nem kény szerített volna, hogy vagy sokak kegyeletérzetét megsértsük, vagy elveinket rosznak és bűnöseknek nyilatkoztassuk. Van szerencsém határozati javaslatunkat benyújtani:

„Tekintve, hogy a legnagyobb tisztelet a közköltségem temetésben és a sírnak fenntartásában áll;⁴⁴

„Tekintve, hogy a politikai pályán működő férfiak alkotásának valódi próbaköve azok maradandóságábar és helyeslésében rejlik;⁴⁴

„Tekintve, hogy Deák Ferencz alkotásainak legnevezetesebbike az 1867-iki egyezmény iránt a vélemények ellentétesek;⁴⁴

„Tekintve, hogy az államférfiak működésének megítélésére csak a történelem ítélőszéke van hivatva;⁴⁴

Mondja ki a ház határozatíkg, hogy elhunyt tagja Deák Ferencznek fényes polgári erényei méltánylásául a gyászszertás rendezésére kiküldött bizottság jelentésének elfogadása által ad kifejezést, érdemeinek megítélését az egyedül illetékes bíróra, az utókorra bízza.

Simonyi támadását hasonló modorban megczáfolta

Tisza Kálmán. Ezen támadás semmivel sem indokolható, mert a többség Deák halálát nem mint politikai tőkét akarta felhasználni, nem dicsőíti művét és politikáját, de egyszerűen ezt mondja:

1. Deák Ferencznek a haza körül hosszú éveken át szerzett érdemei a törvénybe iktattatnak. 2. Országos adakozás utján emlék állítandó. 3. Az emlékügyről a ministerium évenként jelentést ad. 4. A végrehajtással a ministerium bizatik meg.

A kiegyezkedésről, mint különösen minden politikai alkotásról, a vélemények különbözők lehetnek, el kell azt vetni a puritánjog emberének, ellenben elősmérettel kell iránta lenni, ki nemcsak a szerződést magát, de a kedvezőtlen eshetőségeket és lehetőségeket, az akkori viszonyokat komolyan és ridegen megméri, maga Deák Ferencz sem tartotta ezt vívmánynak vagy bölcs, tökéletes műnek, de mindenkifelett alapnak, kiindulási pontnak tekintette, de bárki bármi szempontból ítéli is működését, sem hazafiúi érdemeit, sem jóakaratát, sem nagy tehetségét nem tagadhatja. Két országgyűlést vezetett, lehetett volna országbíró és maradt Egyszerű táblabíró, megtámadhatta volna Kossuthot, midőn 1848-at elhagyni készült, hallgatott, mert az ország megoszlását veszélyesnek tartotta; 1861-ben és 1861. után meggyőzte a királyt a nemzet loyálisáru, a királyt és dinastiát kibékítette az országgal; ez pedig nem vala gyermekjáték, mert a nemzet haragudott, a dinastia bizalmatlankodott és ezen nagyszerű cselekményért sem a királyiul, sem a nemzettűi nem kívánt és nem ibgadott el semminemű kitüntetést; az 1861-iki felirat

hírét örökre megalapította; szerény jövedelme szerény kívánalmait kielégítette, már 1865-ben szívbaja kínoztta, az orvosok nyugalmat ajánlottak, de mert a helyzet válságos volt, mert a kibontakozásra nem akadt más alkalmas vezér, feláldozta nyugalját és egészségét. Jelleme minden kortársai között kimagaslott, mert míg mások a politikát hatalmi lépcsőül használták, Deák mindig a szerény munkás táblabíró maradt. Simonyi támadása tehát céltalan és igazságtalan volt.

Gyászlapot képez ezen év törvényhozásában a közadók kezeléséről törvény; ezen törvény méltó társa Horváth Boldizsár perrendjének, első célja a birtokosok kifosztása, második az adóbehajtása; megengedi a zöld termés lefoglalását, ez igen nagy visszaélésekre ad alkalmat, mert a törvény szerint csakis az adót fedező összeg lefoglalható, miután azomban a zöld termés igen bizonytalan és azt bebizonyítani nem lehet zöld termésnél, hogy valósággal mit adhat, az adóvégrehajtó két-szerannyit foglalhatott le, mint amennyit valósággal az adó összege tett, ez megingatta a birtokos hitelét, mert jövedelmének 20 perzentje zároltatott le, igazságtalan részrehajló eljárást hozott be az adóhalasztásoknál, mert a pénz ügy minister csak a közigazgatási bizottság, illető leg az adófelügyelő javaslatára adhatott szigorúan vév adóhalasztást, de feljogosított a közigazgatási bizottság az adófelügyelő javaslatának elvetésére, vagyis ha szigorúan akart eljárni, elvetette a kedvező ajánl is, ha kedvezni akart, elvetette a kedvezőtlen ajánl is és adóhalasztást adott vagy egyenesen, vagy közv> az eljárás húzása által. Megtámadta a tulajdont az ár-

verési eljárás által, mert nem tekintve az adómenynységre, a második árverés 15 nap alatt megtartatható, 15 nap nem elegendő arra, hogy idegenek jelentkezzenek, ezáltal az árverés urai a községi vagy szomszéd kis zsidók lettek, kik a terményt feleáron vásárolták meg, ha kevés volt az árverelő, kiegyeztek és poton áron vett meg belüle mindenik egy részt, vagy hogy az árverés meg ne hiúsuljon, a főzsidó 3 zsidót összeszedett, adott mindeniknek 20 forint sápot és megtartották az árverést. Agyonütötte végre e törvény a birtokost a foglalásnak az ingatlanrai kiterjesztése által, mely a tulajdonjogot támadta meg, mert az adó nem érték után, de a jövedelem után fizettetik, az állam minden három hónapban foglalhat a jövedelemből, tehát biztosítva van s mert adóalapul csakis a jövedelem szolgál, mást nem is foglalhat; igazságtalan és jogtalan ez azért is, mert a törvény az adóra az ingatlan értéke felosztásánál 3 évre elsőséget biztosít, tehát veszélyeztetve nincs és ha ez ennyire felszaporodik, ez az adóközeg hanyagsága, mert tünemény az, midőn egymásután két évben semmi sem terem. Megrontotta a birtokost azért is, hogy a vetőmagot sem menti fel a foglalás alul. Általában ezen törvény túlhaladta a Bach- és Schmerling-uralmat is, melyben a közegek a csapásokat, a fizetési kedvezőtlen körülményeket mindig méltányolták. Sajnos, hogy a magyar kormány a jóban, a méltányosban az abszolúralmat semmiben sem utánozta, ellenben minden rosszat majmolt, sőt túlozott. 1876-ban törvények hoztak még a végrendeletekről, cselédekről, a szász egyetem rendezéséről, a mezei munkások- és napszámosokra!, a köz-

egészségi ügyrül, a váltórul, a népiskolai hatóságokra!, a fizetések és nyugdíjak elleni végrehajtásokra!, 1877-ben a kamatlábra!, a gyámsági, gondnoksági és árvaügyekrül, az adóigényperekür, az országos képviselőkrál, a keleti vasutrul, a kisebb polgári perekbeni eljárásra!, a békebírószágurul, a határőrvidéki vasutak alapjárul.

A három év alatt hozott törvények halmaza Tisza Kálmán miniserelnök erélyének, szorgalmának kétségkivüli bizonyítéka; ugylátszik, a miniserelnök úr bel-dolgaink rendezése által akarta kipótolni azt, mit a póétikai helyzetben részben az osztrák-magyar viszonyok Visszássága, a korona különleges jogai, a közjogi helyzet miatt nem tehetett. A dicséret vagy gáncs e tekintetben kizárólag a miniserelnök urat illeti, mert míg a Deák-kormányok alatt az összes kormány keze a pártvezére által is kötve volt, részben a miniserelnökök, a közjogi törvények keretén kívül eső törvények készítését, a fő elvek megszabásán kívül az egyes miniserekre vagy a különlegesen erre megbízott törvénygyártókra bízták. Tisza Kálmán uralma óta nem volt törvény, mely a miniserelnök eszméinek kifolyása ne lett volna, melyet a miniserelnök gondosan és figyelemmel meg ne bírált volna. A törvényeknek azonban nemcsak igazságosaknak, észszerűeknek kell lenni, de a viszonyokhoz is kell alkalmazkodniok, a legjobb törvény káros, ha egyik félnek a másik hátrányával előnyt ad, ha végrehajtásuk, a közegek az uralgó viszonyoknak meg nem felelnek; a törvényeknél tehát a gyakorlat az elmélettel egyenlő szerepet játszik. A leggeniálisabb államférfi sem ösmeri csalhatatlanul a visszaéléseket és gyengeségeket, mert a

közönség közt nem forog; a hatalmast a bíró, a hatóságok gyengesége, lomhasága, a tozsérek gazsága sohasem sújtja, mert a hatalmasnak mindenki készséggel szolgál és óvatosan kerül minden oly cselekményt, mely által a hatalmast sértené. A rendezett viszonyú nem érzi az uzsora súlyát, mert szükségét az olcsó intézeteknél fedezheti, az ügyvéd huza-vonóját, a bíró részrehajlását, lomhaságát nem ösmeri az, ki nem perlekedik, az utak roszaságát nem ösmeri a vasúti utas, a hatalmas ember nem ösmeri az árvaszékek gyengeségét, részrehajlását, mert ha valamely ügyet felkarol, mindenki igyekezik kedve szerint eljárni, ki falujában megvonul és csak cselédjével közlekedik, az nemcsak a megyei, de még a községi ügyek és viszonyokra! sem bir tudomással. A főispánok, törvényszéki elnökök az ügyek és viszonyokról közegeik által értesülnek, ezek sem saját magukról, sem barátjaikról, pártfogoltjaikról igazat nem mondanak, tehát a ministert sem világosíthatják fel a viszonyokra! és eseményekről. Legjobban ismerik a viszonyokat a képviselők, mert ezek részint ismerik az egyéneket és viszonyokat, részben bizalmas embereik vannak, részben pedig a közönség panaszai, tanácskéreseikkel ostromolja. A képviselőknél tehát fő kötelessége a kormányt nemcsak a pártértekezleten felvilágosítani, az ülésekben pedig minden hiányt, gyengeséget fel kell fedezni és a törvényjavaslat javítása vagy elvetése mellett harcolni. A képviselők e téren az országnak lényeges szolgálatokat tehetnének azért is, mert a ház 80 százaléka a pénzügyekhez és a magasabb politikához, a nemzetgazdászathoz nem ért ugyan, de

különböző elemekből áll, tehát a másodrendű ügyek közül egyiknek egyrül, a másiknak másrul van tudomása, ha tehát az adó-, árva-, közlekedési-, tan-, uzsoraügyről, a végrehajtási, ügyvédi eljárásról, a községi viszonyokról felvilágosítanak a kormányelnököt és országgyűlést, nagy szolgálatokat tehetnének a törvényjavaslatok tárgyalásainál. Tehették volna ezt a kormánypártiak a szokásos kormány iránti hűség megszegése nélkül, mert Tisza Kálmán az ország javát akarja és feltétlen engedelmességet csak a kabinet-kérdéseknél követel. Az 1875—78-iki országgyűlés azomban még kevesebb kötelességérzettel birt mint elődei, mert egynegyede mindig falun csatangolt, egynegyede ismét a faldában és folyosón mulatott. Az ellenzék főleg a közjogi kérdésekkel foglalkozott; általában a magyar képviselőben a nagyzás uralgó elem, mindegyik tökéletes politikusnak tartja magát, szeret a közjoggal, a pénzügyekkel foglalkozni, mihez nem ért, megveti a másodrendű kérdéseket, melyeket ismer, hiúsága nem engedi, hogy beösmérje kedvezőtlen anyagi helyzetét; felfedezze a néha barátja!, néha hívei, legtöbbször a kormány szolgálai által elkövetett igaztalanságokat. A magyar törvényhozásban tehát mesterséges sötétség uralkodik, ami a törvényekben jó, az Tisza Kálmán műve, ami rossz, a képviselőházé, illetőleg az indolens, félénk, bálványimádó kormánypárt műve, melyhez ugyan a számbavehető ellenzék, a szélsőbal is járult, mert minden javaslatnál nem lépett fel erélyesen.

Tisza Kálmán nagy buzgalommal folytatta a törvények készítését, a törvényalkotás gyorsan ment, mert

az országgyűlésen sem a többség, sem a szellem nem változott, mert a Sennyey-párt a megyebizottsági vitában teljesen kilehellte értelmi erejét, pihent babérjain; a szélsőbal számra kevés lévén, csodákat nem mivelhetett, ellenkezett ugyan, de ha elkeseredve ismételte volna is, az 1872-iki botrány ismétlésével sikert nem vívhatott volna ki, mert csakis 30 tagból állt; a mindennapi szükség kérdései a közönségre nem az 1876. és 1877-ben szerkesztett törvények napi szükségét képezték, helyes elvi alappal bírtak, a kifejejtettek behozatala, a törvényeknek a viszonyokhoz! alkalmazása a kormánypárti képviselők feladata lett volna, de ezen urak csak szavaztak, nem gondolkoztak és hallgattak. Új alkotás a békebírói intézmény, ez azonban az angol igen hasznos intézménynek megcsónkított, torz alakja; rősz az alap, rősz a felépítmény. A békebírói intézménynek célja a perek halmazának megkevesbitése, egyezkedések eltörlése által; erre azonban kell, hogy lehetőleg tágas hatáskörrel bírjon, a békebírók száma a perek halmazának megfelelően, a bírák tekintélylyel bírjanak, mert a tekintély, a személyes ismeretség bizalmat szül, a per egyesség csak bizalom által eszközölhető, a jogismeret teljesen felesleges, mert oly mindennapi ügyekkel foglalkozik, minek megítéléséhez csakis józan fogalom kívántatik, a felekre általában ezen bíraskodásnál nem a fiskálisi-tudomány, de az hat, hogy a békebíró ismeri és becsületes, okos embernek tartja. E törvény a békebírótól jog végzettséget vagy bírói vizsgát kíván, az igazságügy minister által neveztetnek ki, a katonák, papok, segédlelkészek, ügyvédek, hivatalnokok ki vannak zárva.

Nagy hibája a jogvégzettségi minősítvény, mert ma a szakemberek, kereskedők, mérnökök, orvosok, gyárosok a jogot nem tanulják, a földbirtokosok közül a jogvégzetkekből nagyrészt hivatalnok, bíró, ügyvéd lesz, egyrésze pedig az érettségénél tovább nem viszi; falun tehát a birtok ososztály nagy része ki van zárva, a városban pedig oly egyént, ki a közönség tiszteletét és bizalmát bírja, épen nem lehet alkalmazni; theoretice véve, a jogvégzettség szükségesnek látszik, gyakorlatilag azonban felesleges, mert ítélt 50—100 forintig, és pedig adóssági keresetekben, vagyis, ha a fél elismeri, ha a pénz felvétele tanukkal bizonyíttatik, ha a kötelezvény a fél által alá van írva vagy a pénz felvétele az adósleveleken tanuk által igazoltatók, ezen esetekben a békebíró jogismerete felesleges; a házbér, a munkakereset hasonló természetű; ítélt még becsületsértésekben, ez is tiszta ügy, mert ha a beperelt a felperest illetlen szavakkal támadta meg, ha becsületét sértette, rágalmazta és ezt tanukkal bizonyítja, az ügy megbírálásához nem kívántatik törvényismeret; egyszerű természetűek a többi ügyek is. Helytelen eljárás a ministeri kinevezés is, a békebírói állás sok kellemetlenséggel jár, mert dühös, piszkos, néha részeg embereket kell fogadni, a buta néppel néha órákig kell vesződni, a békebíró tehát bajlódik és időt veszít ingyen; ha ez bizonyos vagyoni minősítvényhez, erkölcsi jellemhez volna kötve, szívesen elfogadná mindenki, de e törvény szerint ezen áldozat ministeri kegyelem színében áll, önérzetes ember tehát nevét sem írja azért alá, hogy a ministertől ingyenes, kellemetlen, terhes állást foglaljon el, de nem azért sem, mert a kinevezés a helyi vi-

szonyokkal ismeretlen ministertől függvén, biztosan számíthat rá, hogy sok léha, haszontalan kartársa leend. A törvény működési körét is igen szűkre szabta, ma az 50 forintig terjedő pör kevés, a kis pörököt elintézi a falusi bíróságnak is, ítéletkörét legalább 100 forintig ki kellett volna terjeszteni annnyival inkább, mert ezen eljárás főfeladata az egy esség; a 100 forintos ügyet a tekintélyes békebíró éppen úgy kitudja egyeztetni, mint az öt forintosat. Ezen intézmény sikerének fő és mellözhetetlen kelléke az, hogy a békebírák anyagilag vagyonos, jó erkölcsű, a ministertől független egyének legyenek, mi úgy lett volna elérhető, ha a törvény azt mondja: békebíró mindenki, ki az érettségi vizsgát letette, 24 éves, 200 forint adót fizet, törvényesen elítélve nem volt, a szolgabírák a békebírák névsorát elkészítik, a megyegyűlésnek betérjesztik, a községhezánál kifüggesztik, a jogtalanul mellözöttnek a névsorba bevétele köteles az alispán 14 nap alatt elrendelni. A birtok minősítvény szükséges és főkellék azért, mert a bírónak függetlennek kell lenni, tehát kinek fizetése nincs, sajátjából kell élni, a közönségnek bizalommal kell iránta viseltetni, a magyar nép előtt tekintélylyel csak a vagyonos bír, bizalommal csak az általa ösmert birtokos úr iránt viseltetik, csakis ez ösmérheti a viszonyokat és embereket, mert köztük és velük közvetve és közvetlen érintkeznek, az ilyképen szervezett békebírákra rá lehetne és kellene bízni az osztályok eszközlését 500 forint erejéig, azon esetben, ha az örökösök nagykorúak és a békebírói bíraskodást elfogadják, az ily módon szervezett békebírák áldás lenne a népnek, kiragadná az ügyvédek

körmeit)ül, míg a jelenlegi békebírótság haszontalan salang. *

Hasznos és majdnem kifogástalan törvények a mezei munkások- és napszámosokrul, a népiskolai hatóságokrul, ía fizetések és nyugdíjak elleni végrehajtásokrul szóló törvények.

Fényes lapot képvisel az 1877-iki költségvetés, mert leszámítva a 23.415,000 forint beruházást, a tényleges hiány 284,989 forint. Ezen eredmény ugyan részben csak nagy adóemelésekkel éretett el, részben 15 millió 400,000 forinttal szerepel benne a vasutaknak adott kamatpótlék. Ennek valódiságát ugyan az ellenzék kétségbevonta, állítása azomban alaptalan, mert ezen pótlék még 1871-ben alappal bírt és valószínűleg 12 évig a pótlott vasutak még biztosítékul szolgálhatnak, ekkor azomban az alap ki lesz merülve, az állam kielégítését követelheti.

1877-iki költségvetés.

Bevételek	212.130,108
Átmeneti kiadások	<u>3.925,997</u>
	Összeg 216.056,105
Rendes kiadások	229.684,912
Átmeneti „	1.403,397
Beruházások	<u>5.516,000</u>
	Összeg 236.704,309
Hiány	20.545,937
Elköltetett az államvagyonbul :	.
1. Maradvány és irtványok váltsága	100,000

2. Tiszai koronauradalom váltása . . .	154,052
3. Államjavak eladásából	400,000
4. " "	1.000,000
5. Értékpapírok "	1.500,000
	<u>Összeg 23.699,989</u>

vagyis a hiány 23.699,989 frt.

Adósságtörlesztések és beruházások :

Vasuti kamatbiztosítási előleg . . .	15.400,000
1867. adósságtörlesztése	1.162,000
Urbéri váltás törlesztése	4.261,000
Gömöri vasut-törlesztés	81,000
1871. " "	610,800
1872. " "	1.075,200
A keleti vasutra	825,000
	<u>Összeg 23.415,000</u>

A valóságos hiány tehát 284,989
 1876-ban tett a bevétel 224,442,686
 tehát kevesebb volt 8 millióval.

1876-ban tett a kiadás 237.796,328
 1877-ben a tavalyinál több volt majd 4 millióval.

A tavalyinál következő kiadási tételek voltak ma-
 gasabbak :

	Több	Kevesebb
1. Országgyűlési költségek	269,000	—
2. Közösügyi járulék	3.023,000	—
3. Magyar nyugdíjak fogytak	—	83,000
4. Absolut " "	—	46,800
5. Közös adósság kamatai	412,800	—
6. Gömöri vasut	59,600	—

Közlekedés :

	Több	Kevesebb
36. Ministerium	—	6,500
37. Utakra	—	240,000
38. Vizi utakra	43,000	—
39. Államvasutak	—	136,000
40. Gépgyár	160,000	—
41. Kereskedelem	—	9,300
42. Gazdasági intézetekre . . .	8000	—
43. Állam ménesekre	—	105,000
44. Posta	—	95,000
45. Távirida	—	18,000

Vallás :

46. Ministerium	—	3,450
47. Tanintézetek	26,000	—
48. Közművelődési czélokra . .	4,600	—
49. Felekezeteknek	—	6000

Igazságügy :

50. Ministerium	—	6,600
51. Főbb bíróságok	—	8000
52. Királyi ügyészségek	—	202,000
53. Királyi törvényszékek és járásbíróságok	—	224,000
54. Fegyintézetek	—	24,000

Honvédelem :

55. Ministerium	—	9000
Intézetek	—	33,000
Parancsnokságok	—	3,000
Csapatok	—	82,000

Átmeneti kiadások és beruházások.

	Több	Kevesebb
Belügy	—	3,000
Pénzügyministerium állambirtokeladás 1.000,000 } Földmivvelés	— 3,500	32,000 —
Kataszter	—	250,000
Közmunka	—	385,000
Vallás	—	1,500
Igazságügy	—	40,000
Honvédelem	—	323,000

Rendes bevételek.

1. Földadó	694,000	—
2. Házadó	—	400,000
3. Keresetadó	—	244,000
4. Vállalatok adója	—	500,000
5. Bányaadó	—	—
6. Kamat és járadék	—	200,000
7. Jövedelem	5,000	—
8. Malom	1,289	—
9. Kereskedelem és ipar	7,150	—
10. Vasuti és gőzhajó-szállítás	—	400,000
11. Fényüzési adó	—	100,000
12. Általános jövedelmi pótdadó	—	—
13. Késedelmi kamat	—	—
14. Adóbehajtás és hátralékok	—	—
15. Szesz	—	200,000
16. Bor	—	—
17. Hus	—	—

	Több	Kevesebb
18. Sör	—	180,000
19. Czukor	168,000	—
20. Bélyeg	—	—
21. Jogilletékek	—	2.419,000
22. Díjak	43,000	—
23. Dohány	—	1.907,000
24. Lottó	142,000	—
25. Só	—	44,000
26. Államjóság	—	591,000
27. Államerdők	100,000	—
28. Bányászat	—	1.917,000
29. Államvasutak	—	136,000
40. Államgépgyár	160,000	—
41. Posta	—	121,000
42. Távirda	—	—
43. Államménes	—	230,000
Vallási ministerium	—	6,000
Rabtartás	—	—
Értékpapírok eladásából	955,000	—
Állambirtok eladásából	—	785,000

V. FEJEZET.

Külhelyzet. — A császár látogatása Pétervárott. — Bosnyák lázadás. — Orosz-török háború. — Török irányú tüntetések. — A kormány politikája. — Plevna kapitulál. — Az osztrákokkal* vám-, kereskedelmi és bankalkudozások. — 1876. szeptember 28-án a szabadelvüpartbul 20—30-an kilépnek, de a közösügyi alapot kis kivétellel megtartották. — Szeptember 28-án Simonyi Lajos a kormánybul kilép. — 1877. február 10-én Tisza Kálmán lemond. — Sennyeyt a kormány elnökséggel megkínálják, visszautasítja. — Tisza Kálmán marad.

Az osztrák-magyar monarchia az európai politikában folytonosan tényleges részt vett és vennie kell ma is, mert területi nagyságánál, geográfiai fekvésénél, poliglott, gyakran kifelé nehezkedő nemzetiségénél fogva semleges szerepet nem vihet, örködni kell kereskedelmi érdekeire, nem tűrheti el, hogy szomszédjában óriási állammá nőjön ki bármely hatalom, mely mellett eltörpülve, tényleg ezen hatalom hűbérnökévé aljasulna, nem engedheti meg, hogy oly hatalmak alakuljanak szomszédjában, melyek nagyravágyás, hódítási czéloktul vezérelve, a császár-királyság területét, nyugalmát megtámadhatnák. Az osztrák-magyar szövetség egyik államának érdeke sem kívánja a hódítást, de igenis az európai egyensúly fenntartását. Az európai egyensúlyt nagyban fenyegette Törökország gyengesége, az orosz uralkodóház hódítási vágya, a pánszlávizmus réme, melyet Oroszország felkarolt, mindenmódokon támogatott és általa folytonosan izgatott. A király-császárság érdeke első sorban azt követelte, hogy a török birodalom míg lehet fenntartassék; mert a törökök Austriát természetes védnöküknek tekintették, a törököket a pánszláv irány még jobban fenyegette, mint Austriát, másodsorban pedig érdekünk azt parancsolta, hogy ha Törökország fenntartása lehetetlen, a szláv törzsek egyesülése megakadályoztassék és a birodalom a beteg ember halála után oly részt kapjon, mely az Aldunánál Austria befolyását biztosítsa, a birodalom védvonalait

kiegészítse, kereskedelmi érdekeit megvédje. A külpolitikát a szövetséges birodalomban tényleg és törvényileg a császár és király vezeti, a ministerek a király-császárnak tanácsokat adhatnak, az országgyűlések a közös fejedelemhez felírhatnak, cselekményeit roszalhatják, de meg nem akadályozhatják, mert a külügyminister nem felelős, a hadsereg oly nagy, hogy azzal a legnagyobb háborút is meg lehet kezdeni, a kormányok, sőt az országgyűlések is a hadsereg mozgósítását meg nem akadályozhatják, mert sem magyar, sem osztrák hadsereg nincs, de van császári királyi hadsereg, melynek a közösnek nevezett hadügyér parancsol; a király és császár korlátlan hadüzeneti joggal bír, ha hadat üzen és az ellenség az országot megtámadja, az ország és annak kormánya kénytelen védekezni, mert az ellenség nem kérdi azt, váljon törvényes, alkotmányos volt-e a hadüzenet, de pusztít és hódít, a gyengét felfalja; az ország csak a kötött kölcsön érvényéről határoz, ez azomban már eső utáni köpönyeg, bármily büszkén beszéljenek is tehát a miniszerelnökök, ők a külpolitikát nem vezetik és róla kizárólag a császár-király rendelkezik, váljon helyes-e ez? váljon megfel-e ez a nemzet-felség eszméjének? ez közjogi kérdés és a külpolitika történelméhez nem tartozik.

Gróf Andrassy Gyula a korona első külügyi tanácsosa főfeladatának tekintette a keleti ügy fontosságáruul a királyt meggyőzni, mi teljesen sikerült, mert ő Felsége ennek fontosságát már akkor belátta, midőn az első orosz-török háborúban Törökország érdekében Franciaországgal és Angliával szövetkezett és ezen szó vétség által Törökországot megmentette. A keleti kérdés még

fontosabbá vált a prágai békekötés után, mert az aldunai tartományokbani befolyás, esetleg területi nagyobbodás kárpótlásul szolgált az elvesztett német befolyás és olasz területért; az aldunai fölény az orosz hódítási vágy megfékezését azomban Franciaország megváltozott helyzete nagyon megnehezítette; Sedán előtt Austria biztosan számíthatott Franciaországra, mert a francziáknak tetszett az aldunai protektorátus, ha tehát Sedán nincs, a francziák másodsor is közbeléptek volna már azért is, mert az aldunánál az oroszok ellen olcsón lehetett babérokot szerezni és Franciaország védelmeért esetleg Egyiptommal kárpótolhatta volna magát; Sedán után azomban Franciaországnak össze kellett magát szedni, a Bourbon és Napóleoni hódítási hagyományokat a francia köztársaság eltemette; a francziákat a porosz hódítás mélyen sértette, két kívánsága volt az egész nemzetnek: határaik visszaszerzése, a szenvedett lealázás visszatorlása; Franciaország ezen cél elérésére csak Oroszországra számíthatott, mert Austria császára a porosz szövetséget utógondolat nélkül elfogadta, Magyarország a porosz szövetséghez érdek- és meggyőződésbül ragaszkodott; Austria faj rokonságánál nem helyeselhetette volna a francia szövetséget a poroszok ellen. De nehezebbé vált a helyzet azért is, mert az ozmán trónon a jeles, becsületes Adbul Medsidet hitvány utódok váltották fel; a törökök a korról nem haladtak, de visszamentek, a hitvány basák az ország kincseit elharácsolták, a szultán milliomokat vesztett el. a katonák mezítláb jártak, koplaltak, a seregnél hiányzott a fegyver.

Törökország fenntartása váró politikát, az orosz czár

visszatartását követelte. Ezen viszonyokat még fokozta a török keresztyén-alattvalók elégtelensége; Törökországban a földbirtok a szultán és papság kezében volt, a keresztyén sem katona, sem hivatalnok nem lehetett, ezen lealázást a többségben levő keresztyének békével túrték addig, míg uraik délczeg hősök voltak, míg Európa mérlegében számítottak, míg a külvilágtul el voltak zárva, míg külsególyre nem számíthattak; mindez azomban lényegesen megváltozott. Oroszország titkos ügynökei által a népet titokban folytonosan izgatta, az orosz követek időnként hetyke dölyffel jártak el Konstantinápolyban a kormány, sőt a szultán ellenében is. A török basák értelmileg a bolgár paraszttal egy fokon álltak, a délczeg hadsereg rongyokban járt. Oláhország, Szerbia a régi rabtársak, a kis rablófészek Montenegró államokká alakultak, ezek mindegyike Törökország felosztására vágyott, mindenik izgattott tehát és az elégtelenségnek menhelyet adott. Törökország 180,000 katonával rendelkezett, a lakosság tekintélyes része török volt, a belzavargók, a szerbek, montenegróiak, a románok ellen tehát még egy fél-századig is fel bírta volna magát tartani orosz támadás nélkül, a váró politika tehát szükséges volt; másodsorban szükséges volt, mert Törökország megerősödésének vagyis életének alapfeltételét képezte a kormány reformja, a keresztyéneknek kielégítése, mindez csak úgy lett volna kivihető, ha Törökországban az alkotmány behozatik és a keresztyének egyenlő politikai és birtokjogokat nyernek, mert ezekben az oroszok Törökországban támponttal nem bírnak, a török biro-

dalomban a durva lopás megszűnik és Törökország Austria jóakarata, fegyveres semlegességével, Anglia mérsékelt katonai segélyével fel bírta volna magát tartani. A legildvösebb reformok is azomban az előítéletes, durva népeknél időt kívánnak, mert a jogtalan előnyökhöz mindenki ragaszkodik; az egyenlőség eszméjének meghonosítását úr és szolga közt rögtönözni nem lehet, a százados rab, ha bilincseit leveszik is, bizalmatlan marad és nehezen simul régi börtönöreihez. Ezért is tehát Törökország érdeke időt kívánt.

Oroszország politikáját kizárólag autocrata császárja vezette, a keleti politika érdeke tehát első sorban az orosz czár megnyerését kívánta, Magyarország királya valószínűleg ezen czéltul vezérelve, 1874-ben Szentpétervárra utazott. Váljon mit végzett együtt a két igen hatalmas úr? ezt nem bízták a mindentudó újságírókra, sem a fecsegő udvaroncokra, annyi azomban tény, hogy a bosnyák lázadás csak 1875-ben, az orosz háború csak 1879-ben tört ki, a török kormány tehát időt nyert serege szervezésére, a reformok életbe léptetésére, és sehol sem annyira való a latin közmondás: „qui habét tempus habét vitam“, mint a politikában. hogy Törökország ezen időt fel nem használta, nem védnökei hibája.

Az orosz czárt a háborúra nemcsak a hódítási vágy, nemcsak Nagy Péter hagyományos politikája buzdította, de Oroszország belpolitikai viszonya is; M^l.-lós czár védnöksége alatt megalakult a pánszláv-párt. mely ős nemzeti jogon fél Európát a kancsuka jótéteményeiben kívánta részesíteni; ezen párt nagyon el-

terjedt, mert oly országban, hol a napnak fele természetes sötétségben, a másik fele mesterségesben szenved, az álmodozás kedves időtöltés, de kedves lett azáltal is, mert ez az egy tárgy volt, melyről a két császár a szabad eszmecserét megengedte, ezen párt a császárok védnöksége alatt nagyon megszorított és a hódító háborút hangosan követelte; s mert a jogokat, a császári hatalom korlátozását nem követelték, hogy az ábrándok helyett valóságot ne kívánjanak, a császár kívánalmaikat figyelem nélkül nem hagyhatta. Nem nyughatott ezenkívül azért sem, mert a nihilismus, mely a császári trónt szét akarta rombolni, mely mindenekelőtt szabadságot követelt, az egész országban bámulatosan elterjedt, a császár észlelte a föld rengését, de nem tudta, hogy kik mozgatják, a szabadsági vágyakat a dicsőség babérjaival vélte elfojthatni, ennél fogva is tehát vágyott a háborúra; ezen indokokból 1875-ben a bosnyák lázadást megindították, a lázadókat azonban a törökök gyorsan leverték, a lázadók barmaik, malaczaik és gyermekeikkel együtt Osztrák-Magyarországba szaladtak; a két kormány, hogy velők az osztrák-magyar uralmat megízleltesse, a menekülteket nemcsak készségesen befogadta, de még élelmezte is, országunkat megszeretvén, erdőik közé többé nem is vágytak vissza. A magyar nemzet hálásan emlékezett meg a magyar menekültek becsületes védelméről, a törököket barátjainak tekintette és nem örömet fizette a törökelleneségek tartásdíját, csak a horvátok ölelték hévvel testvéreiket, kiket a nagy Horvátország előőrseinek képzeltek, segélyükhöz azonban baráti csók-

nál egyébbel nem járultak, s mert sem magángy (ejtések) nem tettek, sem a horvát gyűlés számukra semmit sem rendelt, miután Horvátország adója a horvát közigazgatás költségeit sem fedezi, a bosnyák költséget tehát, Magyarország fizette meg, mely sajtá!g török rokonszenvénel fogva a bosnyák lázadást károhoztatta.

Az orosz támadások ürügyéül a keresztyének elnyomása szolgálta, az oroszok a reformokat követelték, mert tudták, hogy a törökök értelmiséghiány, a papi uralom kapzsisága, a szultánok és a ministerek erkölcselensége és rablása miatt a török reformok kivihetlenek; Austria, Anglia a reformokat sürgették, mert Törökország fennállását óhajtották és ezt csak úgy vélték elérhetni, ha Törökország alkotmányos ország lesz, az alkotmány útján az országot a török és keresztyén értelmiség kormányozza, a ministerek, a basák rablása, a szultán pazarlása megszűnik, a török és keresztyén bérlők bérleteik tulajdonosává válnak, a törökök és keresztyének közt a jogegyenlőség helyreáll. A korlátlan kényuralombul a nemzeti önkormányzatra! átmenet mindenütt nehéz, mert a kényuralom a legszenyesebb Önérdék szövedéke, a hatalmat látszólag a kényur gyakorolja, de csak látszólag, mert a kényurat mindenütt sötétség környezi, czégc alatt tehát hatalmaskodnak a ministerek és ezek kegyonczeik, az ország pénzérül a kényur rendelkezik, csakhogy míg ez a kényur kincstárába jut, nagyrészt ellopja a környezet és ezek hűbéresei, czinkosai, orgazdái, üzlettársai; ha az uralgó csoportba! egyeseket a kényúrnak

feljelentenek, a vádat a hamisjátékos társak egyikével kell megvizsgáltatni, ezek a nyomokat elsimítják, időnkint tehát csakis egyes égbekiáltó, szemtelen cselekmények jöhetnek köztudomásra; az alkotmányos kormányzatot ellenzik tehát a kényur gögbül, a környezet érdekből. Törökországban az alkotmányos reformot ellenezte ezenfelül a papság, mely az egész területet a szultánnal közösen bírta, a törökök és keresztyének egyenesen és közvetve tőlük béreltek, a bérletek örök természetűek csak Boszniában és Hercegovinában voltak; Törökországban tehát az aristocratia hiányzott, de helyettesítette a zabolátlan hierarchia, mely önértékéhez mindenütt szívósan ragaszkodik és vélt jogai megtámadását istenkáromlásnak tekinti, a török papságra ez nemcsak zseb-, de hatalmi kérdés is volt, mert a papság a törököt a koránnal orrán vezeti. A koránba volt letéve a törökök bölcsesége, vallása, jogfogalma, ezen zavaros misticus hatalmat senki sem értette, a török papság azonban mindent kimagyarázott belőle, mit érdeke, a szultán parancsa kívánt. Ha a török törvényhozás létesül, ezt a keresztyének nem tisztelték volna, s mert a keresztyén lakosság élénkebb, értelmesebb, a vezetés, a hatalom a keresztyén lakosság kezébe kerülhetett volna, de ha nem is, a papságnak és szultánnak a török és keresztyén bérlők javára le kellett volna mondani a császári és papi javakról. Ily hatalmas érdekek ellenében a reformot csak úgy lehetett volna kivinni, ha Törökországban van szilárd és rajongó alkotmány-párt, ha a török nemzet a szabadságra fogékony. Sajnos azonban, hogy az új törökök,

kik európai műveltséggel bírtak, óhajtották ugyan az alkotmányosság diadalát, de érte nem rajongtak ős kevesen voltak, a nép jól találta magát a szolgaságban és a szabadságra nem volt fogékony.

A reformok életbeléptetésére gr. Andrássy a törököt 1876. december hóban kelt jegyzékében szólitotta fel. A magyar országgyűlésben 414 képviselő törökbarát, kettő törökellenség, a 414 közt nem volt egy sem, ki a törökök érdekében felszólalt volna, ellenben a két törökellenség határozottan tüntetett a törökök ellen, a keresztyén lakosok mellett. Andrássy jegyzékét véve ürügyül, Polyt a szerb-török kérdésben márczius 4-én következőleg interpellálta a kormányt:

1. Hozzájárult-e a kormány gróf Andrássy külügyministernek 1875. december 30-án kelt jegyzékéhez a török reformok tárgyában.

2. Helyesli-e a magyar kormány gr. Andrássy jegyzékében foglalt beavatkozási elvet Törökország belügyeibe.

3. Mily állást foglalt el a magyar kormány azon eventualitással szemben, ha a paczifikáció nem sikerülvén, a felkelés nagyobb mérvet vesz és ha Szerbia beavatkozik a felkelésbe.

4. Történt-e a magyar és osztrák kormány közt valami megállapodás a magyar-horvát területen levő keresztyén menekülteknek hazájokbai visszatérése tekintetében.

Tisza Kálmán, márczius 11-én: Az 1. és 2. kérdésre: A képviselő úr, midőn ezen kérdéseket felvetette, elemezte, fejtegette a kormánynak fennálló törvényeink

szerinti jogait és kötelességeit a külügyek vezetése szempontjából. Erre nézve csak azt kívánom megjegyezni, hogy a magyar kormány törvényeinkben rejlő jogát és kötelességét ismeri, mely nem áll ugyan abban, mint igen jól tudja a tisztelt képviselő úr, hogy az egyes jegyzékek concertálva állapíttassanak meg; de igen is áll abban, hogy a külügyi politikának irányára nézve a kormány törvényesen megállapított befolyását érvényesítse. S itt megkívánom jegyezni, hogy ami már magát ezen politikai irányt illeti, nem osztozható m a képviselő urnák azon felfogásában, hogy ez beavatkozás Törökország belügyoibo. Mi azon politika iránya, mely hosszabb idő óta követhetik? Ez: egyértelemre hozni Európa összes nagyhatalmait azon célbul, hogy a Törökországnak adott jó tanácsokat is felhasználván, az európai béke megőriztessék.

S minthogy ezen politikának iránya, az európai béke megőrzése, s minthogy ezen politikának sikerült e tekintetben a nagyhatalmak egyetértését előállítani, a magyar kormány ezen politika irányát egész meggyőződéssel helyeselte, pártolta és helyesli.

Harmadik kérdésére a képviselő urnák kijelentem: Ezt a képviselő úr is csak mint eventualitást állítja oda és én hozzá tehetem, hogy ez az én meggyőződésem szerint oly eventualitás, melynek bekövetkezése nem valószínű; nem valószínű pedig azért, mert fel kell tenni azoknak mind belátásáru], mind hazafiságáru], akik Szerbia ügyeit vezetik, hogy épen Szerbia érdekében nem fogják magukat és országukat ellentétbe hozni Európa összes hatalmainak szándékaival.

De abban már bocsásson meg képviselő úr, hogy ha mégis bekövetkeznék ezen eventual itás, mit tenne a magyar kormány, hogy akkor minő álláspontot foglalna el? igen sajnálom, de kíváncsiságát ki nem elégíthetem, mert azt el fogja határozni a magyar kormány a szerint, hogy mit fog a magyar-osztrák monarchia és Magyarország jól felfogott érdeke követelni.

Megjegyzem különben még azt, hogy meggyőződésem szerint amennyire csalódtak eddig azok, kik a jelen bonyodalmak megindulta óta reményeket abba vetették és eljárásukat arra alapították, hogy az európai nagyhatalmak nem fogják az egyértelműt fenntartani tudni, épen úgy csalatkoznának azok is, kik Szerbia magatartását azon reményben határozzák el, hogy ezen esetben az európai nagyhatalmak egyetértése meg fog bomolni.

A negyedik kérdésre:

Képviselő úr ezen kérdésre vonatkozólag a humanitás kötelességeiről beszélt. Én mindenekelőtt megkívánom jegyezni, hogy úgy hiszem, hogy a magyar-osztrák monarchia, úgy Austria mint Magyarország a humanitás követelményeinek valósággal eleget tett, midőn nem nagyon fényes pénzügyi viszonyai daczára, már eddig közel 1 milliót költött ezen menekültek segélyezésére. Azomban semmi különleges megállapodásra a két kormány közt nincs szükség. A dolog természetében rejlik, hogy a menekültek a legszélsőbb határig vitt humanismus szerint is segélyt csak addig követelhetnek, míg nekik a hazájokba való visszatérés nem lehetséges, s ismét a dolog természetében rejlik,

hogy maguk a menekültek is, midőn hazájukba büntetlenül visszatérhetnek, megragadják és felhasználják az alkalmat a visszatérésre.

És mi a helyzet ez irányban? nemcsak büntetlenül visszatérhetnek, de előnyök vannak biztosítva mind gazdaságuk megkezdhetése, mind lakházaik építhetése szempontjából a menekülteknek. Ily viszonyok közt határozottan ki kell mondanom azon meggyőződésemet, hogy azok, kik odahatnak, hogy a menekülők ezen alkalmat fel ne használják, hogy hazájokba vissza ne térjenek: épen azon menekültek érdekeit is a legérzékenyebben sértik. Kérem válaszat tudomásul vétetni.

A képviselőház, ha valódi törökbaráti érzelmeket táplál, ez alkalommal Törökország területi épsége mellett határozott álláspontot foglalhatott volna el; a ház azomban Tisza Kálmán ruganyos nyilatkozatával, mely csak óhajt és nem akaratot fejezett ki, megelégedett.

1876-ban a nagyhatalmak Konstantinápolyban értekezletet tartottak, a török kormányhoz közös jegyzéket intéztek, melyben a török szultánt alkotmányadásra szólították fel és 6000-bül álló hadtestet ajánlottak; ezen 6000 embernek nem volt értelme, úgy látszik a hatalmak ezáltal uralni kívánták Konstantinápolyi, parancsolni akartak a szultánnak, a törökök visszaemlékezve azon eseményre, midőn a keresztyének segélyére ment keresztesek Konstantinápolyt a görög keresztyénektől elfoglalták, nem fogadták el a hadi segélyt, az alkotmányos művelethez nagy lassan, vonakodva hozzáfogtak. A nihilismus, a pánszlávok, az

orosz czár nem pihentek, a czár megkezdte a készülődéseket, megelőzőleg azonban, hogy a török keresztény-alattvalók buzgalmát növelje, reményeiket élénkítse, két hűbérese: Szerbia és Montenegró által Törökországot megtámadtatta, az orosz czár hűbéreseinek nemcsak pénzt, de önkéntes czimen katonákat, tanácsadókat, hadvezéreket küldött. A török azonban várakozáson felül érelyesen ellen tállt és ha engedik, a két kis hűbérest Összemorzsolja, Austria azonban visszatartóztatta, a törökök tehát megverték ellenségeiket, de győzelmüket nem használhatván fel, a szerbek és montenegróiak fészkeikbe visszavonultak; ez az orosz háborúra is ártalmas befolyást gyakorolt, mert a törökök kis ellenségeiket meg nem semmisítvén, ezek erejüket bánthatlan haláiraik közt Összeszedték, a török az orosz háborúban seregének egy részét kényszerült ezek ellen felállítani, hogy a szerbek és montenegróiak hátamegett meg ne támadják, hogy a szlávokat Boszniában, Hercegovinában és Albániában újólág fel ne lázítsák. A török szultán birodalma nevezetességeit összehívta, de sem alkotmányt, sem felelős kormányt nem biztosított, vagyis port akart hinteni népei szemébe, az ifjú törökpártban és vezére: Midhat basában meg volt az akarat, de a nép nem vágyott az alkotmányos kormányzat után, az új török párt törpe kisebbséget képezett, a legnagyobb veszély közepezte is tehát folytatták a nyomorult, tehetetlen rablórendszert. Az orosz czár végre szellőztetni kezdé szándékát, november 10-én hadserege mozgósítását elrendelte, a közeli háborúban tehát többé senki sem ké-

telkedhetett. A törökkel Európában Magyarországon kívül senki sem rokonszenvezett, mert az angolok is feladták Törökország területi épségének eszméjét, csak e szerencsétlen ország foszlányaira lestek, melyet tétlenségükért az oroszul reméltek kiérdemelni.

A magyar rokonszenv is azomban homeopaticus adagban mutatkozott, a nemzet egyrészénél csak szavakban és tüntetésekben nyilvánult. Tisza Kálmán Törökország fenntartását lehetetlennek tartotta, a törökök mellett tehát sem Bécsben, sem az országgyűlésen nem tett semmit, a képviselőház $\frac{4}{5}$ -e osztotta a minísterelnök politikáját, a törökök mellett tehát csak az ellenzék buzgott, mely a kormánybul és kormánypártbul kilépett ellenzékkel együtt alig állt 70 tagbul. A megyék közönsége Törökország fennállását óhajtotta, de a megyegyűlések nem siettek a török-ügyet felkarolni, csakis szórványosan nyilatkoztak. A pesti ifjúság lelkesedett legjobban, az egyetemiek fáklýászenét akartak a török konzulnak rendezni, de a kormány eltiltotta, az egyetemi tanács fenyegetődzott, elmaradt tehát az ártatlan tüntetés is. Néhány törökbarát a törökök győztes vezérének: Abdul Kerimnek diszkard küldését indítványozta, az ifjúság lelkesedéssel elfogadta, átadására küldöttséget menesztett Konstantinápolyba, az ifjak sastollasan, panyókásan a küldeményt az öreg vezérnek átadták, a jámbor törökök azt hitték, hogy a kard harczot jelentvén, Magyarország sereget küld, pénzt ad vagy legalább az ifjúság hatalmas Önkéntes csapatokat fog a törökök védelmére küldeni; nagyban csalatkoztak, mert a diszkard átadása

nem kezdete, de befejezése volt a törökbaráti érzelmeknek. Ezenkívül pártolta a törököket a sajtó pénzérdekből, mert ha az orosz ellen nem tüzel, egyetlen példányát sem vette volna meg a közönség.

Az orosz sereg lassankint elkészült, a csár végre Törökországot 1877. évi április hóban megtámadta, a románok, mert a zsákmányból részt reméltek és a nagy orosz sereg nyakukon volt, az oroszokhoz csatlakoztak, a törököknek tehát küzdeni kellett Európában az orosz, román, szerb, montenegrói hadsereg ellen, Ázsiában az oroszokkal, vagyis egy oly hatalmi szövetség ellen, mely ha nem egyszerre is, de folytonosan egy és fél millió katonát küldhetett a harcterre; az orosz óriásnak pénzügyei nem voltak rendezettek, drága ugyan, de nagy hitellel bírt, ki ha a háború hosszabb ideig tart, serege szükségletét kényyszer-pénzjegyekkel is fedezheti, küzdenie kellett egy oly fejedelem ellen, kire a siker életkérdés volt, mert ha nem győz, a nihilismus trónjátul és életétül fosztja meg, kit a pártok szeszélye, az országgyűlés hangulata, ministereinek véleménye, nemzete józan esze, az értelmiség közvéleménye nem korlátozott, de óriási birodalma millióinak életéről és vagyonáról szabadon rendelkezett, ki Európa hangadó fejedelmétől bizonyos fokig rendelkezési szabadsággal bírt, kihez a szerbek, bolgárok, bosnyákok, szlávok és románok egyrésze ragaszkodott; Törökország ezen nagy hatalom ellenében 200,000 rendes katonával bírt, a török szultán gyáva kéjencz, a basák elpuhult rablók voltak, a sereg egyrésze mezítláb, rongyokban járt, az

udvari kegyenczek ellopták a sereg élelmét, a török nemzet gyűlölte az orosz, lelkesedett Törökországért, tudta, hogy ha az orosz győz, az állam megszűnik európai állam lenni, a török lakosok kénytelenek lesznek lakhelyeiket elhagyni, vagyonuk a szilajabb, de semmivel sem műveltebb keresztyének tulajdonává lesz. Az európai törökök ügyéért a világ egész mohamedán faja kész lett volna fegyvert ragadni, ha a török szultán a próféta zászlóját kitűzi, a török szultán azonban félt a lelkesedéstüi, ő kelet rózsáit háborítlanul akarta élvezni, érzéki mámorában elfeledkezett fejlődmi és hazafiul kötelességörül és nem mert a törökök hazafiságára hivatkozni, nem mert lóra ülni és vitéz serege élére állni.

Törökország fő védelmét a dunai várak s a Balkán-hegység képezték. Az orosz hadseregben a lelkesedés gyenge, az alsóbb tisztek műveletlenek voltak, ezen lomha sereg a hadgyakorlatokon ellenségeit gyorsan megverte, midőn azonban a törökkel állt szemben, lomhán mozgott; a sereget roszul éllemeztek, a tábornokok közt nem volt egy katonai tehetség sem, a török katona ellenben vitéz, bátor és lelkesült volt, az első várvesztések után Plovnánál erődített hadállást készítettek és az elhagyatott, a roszul vezérlett török sereg 9 hónapig védelmezte magát, végre a plevnai táborban november hó 10-én — a sereg a betegség és élelemhiány miatt tovább ellen nem állhatván — 38,000 vitéz török letette a fegyvert; az oroszok, ha merészek és ügyesek, azonnal Konstantinápoly ellen vonulhattak volna, valószínűleg azonban az Austriával kö-

tött titkos egyességben Konstantinápoly bevétele és elfoglalása nem volt megengedve, valószínűleg ellenezte ezt Anglia is, de Anglia már ekkor Európában politikai súlyát elvesztette, mert ezen kalmárnép irtózott a költségektől; az angol kormány erélye kihalt az angol aristocrata miniatűrökkel; az angol aristocrata-pártot egy kerosztelkcdett zsidó, a szabadelvűt egy kereskedő' fia vezette, a vezérségre a görög hazájában a két eszes férfin nemcsak azért jutott, mert eszesebbek voltak a hódítók ivadékainál, de jutott főleg azért, mert Angliában a polgári elem az aristocratiához felnőtt, a választási rendszer megváltozott, a conservativ és szabadelvű aristocrata kényszerültek nagymérvű engedményeket adni és a pénz embereit politikai üzlettársul elfogadni. Az igazi aristocrata a megoldhatlan csomót kardjával vágja ketté és nem gondol sem a vér-, som a pénzáldozatra, így tett Pitt Vilmos, Anglia leghatalmasabb ministerelnöke, milliárdot haladó adósságokat csinált, de a nyert gyarmatok, a kereskedelmi fölény, a szerzett kincsek bőven felü'haladták az adósságokat, kiszámíthatlanul emelték Anglia gazdagságát és Anglia csekély hadserege daczára világhatalmi, a négy császár és királylyal egyenlő állást foglalt el; az urak kalmár utódai azomban a kardot tollal cserélték fel, drágáiták az uraságot, másokkal akarták a sült gesztenyét kiszedetni, megálltak a félúton és tekintélyüket barát- és ellenségnél egyiránt elvesztették, sőt Angliában, melynek két szemét, Indiát csak Oroszországul félthették, a botor ellenzéki vezér az orosz szövetség mellett küzdött, lapja a török

barbárság! koholmányokat szemtelenül terjesztette és ezen emberbarát kalmárok, kik a fogoly indiai felkelőket az ágyú eleibe köttették és úgy lövették ki tömegesen, ügynököket küldtek ki a törökök ellenőrzésére és ha a szegény török vagyont a keresztyén tolvaj ellen védte, ha a csirketolvajt kirúgta vagy felpofozta, a törökök kegyetlenségérül lapokat írtak tele, atrociti meetingeket (kegyetlenség! gyűlést) tartottak. Plevna feladása után a téli nagy hóban védelmezték még a Balkán hegység Sipka-szorosát, Plevna feladása után azonban a török hadseregnek már csak gyenge romjai maradtak fel, az oroszok Ázsiában is nagyban győztek, a halál kétségkívül!, csak az idő és a temetési szertartás módozata volt még bizonytalan. A szultán és basák azonban nem aggódtak, megmaradt még a szép hárem, a fényes istálók, a számos csürhe, szolgáló nép, a kegyencz basák Ázsiában még rabolhattak.

Míg szomszédunkban a hajdan hatalmas török nemzet, Magyarország természetes szövetségese, vég-harezot vívott a mi és az európai műveltség és szabadság ellensége ellen, Magyarország is erősen küzdött német szövetségeseink hírvágya, az osztrák doktorok és zsidók telhetlensége ellen. Az 1867-iki vám- és kereskedelmi szerződés az állami egyenlőség (paritás) és érdekközösség ellenében az osztrák császárságot nagy előnyökben részesítette, 1867-ben a Deák-kormány és a többség kénytelen volt ezen anyagi előnyöket megadni, mert a kiegyezés nemcsak a király és császáriul, de az osztrák kormánytul, illetőleg a

birodalmi tanácsul is függött, a birodami tanácsot pedig az osztrák tőzsének szövetsége uralta, ezek pedig óhajtották a magyar szövetséget, mert az Austria alkotmányát is biztosította, ingatag pénzügyeinek alapot adott, de ezen urak Jeruzsálemtől Londonig és Szentpétervárig saját egyéni előnyüket minden időben és minden államban elibe helyezték a közérdeknek és a kiegyezést csakis saját előnyeiknek biztosításával fogadták el, beleegyeztek azonban, hogy a vám- és kereskedelmi szerződés új egyesség tárgyát képezze és a magyar bank felállíthatassék. A szerződési idő lefelé járt, az egyezkedést tehát megkezdték. Tisza Kálmánnak helyzete nem volt kedves, mert a bankért és kereskedelmi szerződésért a Deák-kormányokat ismételve keserűen megtámadta, a vámszövetségre ugyan 1875-iki nevezetes utolsó ellenzéki beszédében kijelentette, hogy a méltányos egyességet a vámháborúnak elibe teszi, a bankot azonban, mint szükségést, mint oly intézményt tüntette elő, melynek felállítását semmi sem akadályozhatja. A bankot az országban a régi aulicus maradványok és néhány kiváltságolt pesti zsidó tőzsér kivételével mindenki kívánta. A kereskedelmi és vámszerződések tárgyában a vélemény megoszlott, a szélsőbal Magyarország függetlenségének jelzéséül is önálló vámterületet követelt, a többiek óhajtották a vám közösséget, de a régi vám- és kereskedelmi szerződést alkotói is a kényszer művének tüntették fel és lényeges javítását követelték. Austriában sem a viszonyok, sem az emberek nem változtak, Magyarország köpölyözését még mindig természetesnek tartották, a

régi ministerium még fennállt, a birodalmi gyűlést a tőzsér-doktorszövetség uralta.

A vámháboru muszkái nem kívántak ugyan nagy foglalásokat, mert minden a kezükben volt, tehát többet nem kívánhattak, de hódítványaikhoz görcsösen ragaszkodtak, még a jogilag kétségbe nem vont magyar bank felállítását sem akarták megengedni, Tisza Kálmán javítani kívánt a szerződésen, fel akarta a magyar bankot állítani. A kormányban önálló véleménynel csak br. Simonyi Lajos bírt, ő komolyan magyar bankot követelt. Tisza Kálmán és ministertársai folytonosan Bécsben jártak, a kereskedelmi szerződés különlegesen a Simonyi szakma-körébe tartozott, Simonyi megunta az örökös kosarat, az alázatos kérelmező szerepét és 1866. szeptember 28-án lemondott és 30 társával a kormánypártba! kilépett, a közözügi alapot azomban megtartották; alakult tehát egy új ellenzék, mely sajáúag csak Tisza személyét nem akarta, azt azomban, hogy mit akar, nem tudta megmondani. A németek a török ügyben a törökök pártfogását magyar áldozatnak tüntették fel, pedig a pánszlávizmus a németeket még jobban fenyegette, mint a magyarokat, mert a németek Austriában kisebbséget képeznek, az uralgó kormányt a magyarok befolyása juttatta a hatalomra, a császár kegyelme tartotta fenn. Az osztrák ministerek nemcsak a magyarok jó szolgálatait elfelejtették, de elbizakodottságukban örök életüeknek képzelték magukat, a második bécsi kötésben nemcsak az első vívmányait meg akarták tartani, de az önálló bank eszméje közjogi feladását kívánták

és az osztrák bankot mindörökre Magyarország nyakára akarták tolni. Tisza Kálmán, midőn osztrák kartaársai kapzsiságául meggyőződött, felmondta a kereskedelmi szerződést, közös bankot szorgalmazott egyenlő jogokkal, az osztrákok azonban kívánságát visszautasították, ezen visszautasítás után az önálló bankot kellett volna szorgalmazni, de ezt a magyar király visszautasította; Becsben a vám- és kereskedelmi szövetség s a bank ügyében kimondták Windischgrätz herceg hírhedt jelszavát: „unbedingte unterverfung^”, (feltétlen hódolat). Tisza Kálmán 9 év óta roszalta a vám- os kereskedelmi szerződést, 9 év óta követelte maga és egész pártja az önálló bankot, a feltétlen hódolatot tehát saját szakállára nem mondhatta ki, hivatkoznia kellett pártjára, az országgyűlés többségére; 1877. febr. 8-áu tehát lemondott, az ügyek ideiglenes vezetését azonban elvállalta, a ház tanácskozmányainak elnapolását kérte az új minísterium megalkotásáig.

A képviselőház az elnapolást nem tagadhatta meg, mert az ideiglenes kormány csak igazgatási cselekményeiért felelős, az országgyűlés azonban oly kormány-nyal, mely iránya-, elvei-, külpolitikájáért nem felelős, nem érintkezhet; miután azonban Tisza Kálmán lemondásának indokait mindenki ismerte, miután az osztrákok kívánalmait mindenki tudta, a nemzeti önértzet, a nemzet méltósága, anyagi érdeke azt követelte, hogy a nemzet elnapolás! határozatában mondja ki azt egyhangúlag, mert ez nem lehetett volna pártkérdés, hogy igen is elnapolja magát, de csak oly kormányt fogadhat el, mely az ország jogait csonkíttatlanul fenn-

tartja, mely a terhes kereskedelmi és vámszerződést méltányos alapon kívánja megújítani; ily férfias nyilatkozat a királyt és osztrák tőzséreket felvilágosította volna az ország akaratarul, de az új siitetü laban- ezokban az önérzet haldoklott, a feltétlen hódolat felé hajlott a nagy többség, maga báró Simonyi, a fene- gyerek, (enfant terrible) exminister támogatta a fel- tétlen elhalasztást. Tisza báró Sennyeyt ajánlotta a mi- nisterséggel megkínáltatni, Sennyeyt azomban a poli- tikai bátorság elhagyta és a kormányalkotást nem fo- gadta el. Február 26-án Tisza a kormányt ismét el- fogadta, a felelőség megkevesbedett, úgy szólván el- oszlott, mert a többségből senki sem állt elő jobb ja- vaslatokkal, a többség tehát Tisza Kálmánnak szabad kezét adott. Báró Sennyey kinyilatkoztatta, hogy a kormányalakítást nem fogadta el:

mert pártja csekély;

mert a Tisza által a vám- és kereskedelmi szövet- ségben, a bankügyben tett engedményeket el nem fo- gadhatja, a vámtariffák és fináncz-vámok emelését ros- szalja, miután ezek a magyar földbirtokot és ipart megrontják;

mert a bankháboru Magyarország hitelét a kül- földön megrontaná, mire mindig, de különösen a mos- tani viszonyok közt Magyarországnak nagy szüksége van és lehet.

Ezen utolsó nyilatkozat által kirúgta maga alul az ellenzéki alapot, mert ha Magyarország létele az osz- trák tőzsérek iránti hódolattul függött, akkor nem lehe- tett jobb kereskedelmi szerződést sem követelni, miután

a tőzsérek uralták Austriát és ezek iparérdekeit a kereskedelmi szerződés javítása épen úgy sértette, mint pénzérdekeiket sértette a magyar bank; báró Simonyi Lajos, ki talán hivatást érzett a miniszterelnökségre, kíméletlenül támadván meg régi barátját és vezérét, ezeket mondá:

„Arra, hogy egy legyőzött nemzetnek küldöttjei leboruljanak a győző előtt és elfogadjanak mindent, amit a győző követel, van példa, de arra nincs, hogy egy ország alkotmányos minisztere egy másik nemzet pártjának előszobájában antichambrirozzon, amint ezt Magyarország minisztereinöke tette.

Azon magatartás, melyben miniszterelnök úr részesült, főleg Magyarországot sújtotta; Magyarország történelmében sok gyászlap van, de egy sincs, amit szégyenlenünk kellene. Azon lapot azonban, amelyre a legutóbbi alkudozások feljegyezve lesznek, az utókor pirulva fogja olvasni.^a

Tisza Kálmán részben kíméletesen czáfolta br. Simonyi támadását, Simonyi megtéve a szenvedélyes rohamot, szép csendesén visszavonult, pedig ha igaz volt, amit mondott, kötelessége lett volna az alkudozások menetét felfedezni, kötelessége lett volna a párt megbontását megkísérteni és Tisza vád alá helyezését indítványozni, mert oly miniszter, ki az ország méltóságát meggyalázza, az ország érdekeit feladja, nemcsak elmozdítást, de büntetést érdemel. Ezen kettős roham után azonban csakis a szélsőbal támadott, Senyney és Simonyi Lajos pedig képzelt, hervatag babérjaikon pihentek. A második miniszteriumba a régiek

beléptek, a kereskedelmit ideiglenesen ismét Trefort vezette, a kereskedelmi szerződés régi balközépi Bontondjai elnémultak, az egyesség a német ministerekkel pár hét alatt megkötöttet, mi azt bizonyítja, hogy az akadály sajátlag nem Becsben, de Pesten volt.

A szabadelvű pártéhoz hasonló volta hangulat Pesten és a vidéken is. Tisza, Simonyi, Sennyoy nyilatkozatai fcllcbbenték a fátyol t; ha tehát a nemzet erős, ha a kereskedelmi szerződést az országra károsnak, a közös bankot jogfeladásnak tartotta (mi az is volt), nyilatkozni kellett volna a megyéknek, nagyszerű népgyűléseket, tüntetéseket kellett volna rendezni Pesten és az összes vidéki városokban, az ország és Pest azonban hallgatott, csak a kávéházban tüzeltek és Tisza ellen tüntetni akartak, Tisza orrül értesülve, 80 rendőrt elhelyezett az országház szomszédjába, a rendőrökkel elmeséltették, hogy 80 ember van eldugva és a puskába golyó is van, ez lehűtötte a tüntetőket, szép csendesen haza kullogtak, a tüntetés elmaradt. A szélsőbal azonban nem pihent, folytonosan kíváncsiskodott az alkudozási és török ügyekben; a kormány az időt nem tartotta alkalmasnak a bécsi békekötés felmutatására, sok engedelmes hazafi magában morgott, a kormány tehát az évi ülészakot július 7-én bezárta és az új ülészakot szeptember 15-ére tűzte ki.

VI. FEJEZET.

Az 1873., 1874., 1875-iki törvények kivonata és bírálata.

A Deák-kormány utolsó éveiben több nevezetes törvények hozattak.

1873: VI. *A belvizek levezetéséről*:

A belvizeket önhatalmúlag a szomszédok kárával senki le nem vezetheti, töltéseket, gátakat, sem egyesek, sem társulatok nem készíthetnek, az ily művek közigazgatási utón az alispán, kapitány, királybíró rendeletére eltávolítandók ős 500 forinttal büntetendők.

Az építményekhez szükségelt kisajátításokat egy megyében a minister, több megyében az országgyűlés rendeli el.

A tervek 1871. szerint az alispánnál benyújtandók.

A társulatokra az 1871-iki törvény alkalmazandó.

A társulat azon tagjai, kiknek földjeit a művelet nem mentesíti, a társulatbul kiléphetnek.

A szomszéd, ha az ármentesítés által előnyben részesül, köteles a költséghez arányosan járulni.

Ha a belvizek levezetését államgazdászati vagy közegészségi szempontok ajánlják, vagy általa községek, ipartelepek mentetnek meg, a közlekedési minister megkísérti a társulatok megalakítását, ha nem sikerül, a munkálat elrendelésére törvényjavaslatot terjeszt be, a javaslat jogerőre emelkedvén, a munkát megkezdeti és kormánybiztost nevez.

Az építmények a társulat vagy építő költségén tartatnak fenn, ezen törvény mérvadó a többi társulatokra is.

A vízszabályozások az anyagi jólét egyik főfeltételéc képezték és képezik mindenütt, e törvény tehát elvileg hasznos és czélszerű, a ministeriumot azomban túlságos hatalommal ruházta fel, mert ezen törvény alapján a minister a szabályozást képzelt ürügyök alatt javasolhatta.

Részben használt ez a nagyközönségnek, mert ezen törvény a buta csökönységét megfékezte, azomban a kormány mindenhatóságát megtettezte.

1873. febr. 27. *Az altisztekről*: A hadsereg és honvédtörzsnél 12 évig, és pedig 4 évig közkatoná, 8 évig mint altisztek szolgált egyének, ha kedvező igazolvánnyal bírnak: a közszolgálatban, az állam által segélyezett gőzhajózás- és vasutaknál alkalmazandók; alkalmazandók a háború és közszolgálatban megsérült altisztek, ha a katonaságra alkalmatlanok lettek. Az említettek elsőbbségi igénynyel bírnak a ministeriumok, bíróságok, fegyintézetek, horvát kormánynál, vasutak- és gőzhajózásnál, egészben a megyéknél, felében a hivatszolgái, alsóbb rendű felvigyázói állomásokra.

Némely adók módosítására!

Ápr. 1. *A házadórul*:

A lakbéren kívül bevallandók a vízvezetéki, világítási, szemétkihordási pótlék, amennyiben a bérlet

6 százalékát meghaladja ezek többlete, az átalakítási díjak pedig egészben a tiszta jövedelemhez számíthatnak.

A jövedelmi adóról:

Az eddig gyakorlatban volt 36—42. §-ok eltöröltetvén, az 1868: XXVI. tez. 11. §. ekként módosul: a személykereseti adó a jövedelmi adóba nem számítat! k be:

A jövedelmi adó minimumának tekintetik:

Haszonbérloknél a haszonbér és szolgálmányok $2\frac{f}{a}$ százaléka.

Ügyvéd, orvos, bába, mérnök, sebésznél lakbérük, üzlethelyiségük összes bérének 12—20-tu!i százaléka.

Kereskedők, ipar üzök, magánintézeteknél lakásuk és üzlethelyiségük lakbérének 15—25 százaléka.

Falus! kézműiparos 3—6 frt, minden segéd után 2—3 írtig.

A minimal tételek alkalmazását ajánlja a család nagyobb száma, az üzlet kiterjedésére tekinteni kell.

Az 1868. törvényben megengedett bevallási időn túl 15 nap engedélyeztetik.

1868: XXVI. adóketésekről szóló bizottság eljárása következőleg biztosittatik: a két törvényhatóságok köréhez tartozó községekben a ketetést a két törvényhatóság bizottsága felváltva vizsgálja meg.

1868: XXVI. adóketető bizottság következően alakul:

Elnököt, helyettest, két bizottsági tagot a belügyminister a birtokosokba! nevez. A pénzügyminister felhívására minden törvény hatóság két tagot választ.

A személyes kereseti adóruli módosítások:

Kik a jövedelmi adót L. II. szerint fizetik, a eze-mélykereseti adótul felmentetnek, azokra azomban fel-marad, kik az első szerint 40 frtnál több adót fizet-nek, a föld- és házbirtokosok, a 40 frtnál több adót fizető bérlők a III. osztályba tartozó adófizetők.

A házas, zsellér, kertbirtokos falun 1 frt, rende-zett tanácsú városokban 2 frt, gyári és iparos segédek falun 2 frt, rendezett tanácsú városokban 4 frt, a csa-lád tagjai falun fejenként 50 kr, városban 1 frt. Föld-és házbirtokosok összes adójuk 4 százalékát, ezen adó, ha 10 frtot meg nem halad: 1 frt 70 kr, külbömben 2 frtnál kevesebb nem lehet. A családtagok 1 frtot, ha az Összadó 40 forintnál több: 2 forintot. A családtago-kat be nem jelentő minden tag után 5 forinttal büntetetik.

A bélyeg illeték és dijakruli módosítások:

Minden perirati ív dija 50 frton alul 20 kr, 50 írton felül 50 kr. Árverési folyamodványok, holtnak nyilvánítási okirat, megsemmisítés első ív 1 frt, a többiek 50 frtig 20 kr, ezen felül 50 kr.

Egyhangú két ítélet elleni felebbezvény első ive kétszeres, sommás eljárásnál a felebbező köteles a díjt előre lefizetni.

Bélyegcsonkítás háromszorosan büntetendő.

Végérvényes ítélet illetéke 800 frton felül 1 szá-zalék, ha a kereset részletesen ítéltetik meg, 8 frtnál kevesebb nem lehet.

Ha a felperes keresetétől elmozdittatik, a maxi-mum 25 frt. Becsületsértés és kisebb hatalmaskodás-

nál 50 írtón alul 20 kr, első ítélet 50 kr, ezenfelül 50 kr és 2 frt 50 kr.

A birtokváltás közelségének czimén illetékengedés csak vérrokonok közt engedhető.

A földadó alá tartozó ingatlanok illetékének minimuma alapjául az úrbéri kárpótlás nélküli földadónak százszoros értéke tekintetik.

Leleteknél a felemelt Összeg fele a leletfelvevőké.

Az illetéktől a határidőn túl 6 százalék fizetendő, az állam a visszatérített illetéktől félévre 6, továbbra 7 százalékot fizet a károsodottnak.

Ha az örökösök a hagyatékot 3 hó alatt be nem terjesztik, az adóhivatal felszólítására a hatósági hivatalnokok kötelesek kártérítés terhe alatt, 6 hét alatt kinyomozni.

April 29. *A lovakrul:*

Mozgósítás esetében mindenki köteles alkalmas lovát az államnak kárpótlás mellett eladni.

Kivételnek: a ménék, a csikót szoptató és vemhes kanczák, a király, a herczegek, az udvar, a posta, az állami lótenyészde lovai.

A lovakrul évenként kimutatást készítenek, a hatóságok lóavató bizottságot alakítanak, mely áll a törvényhatóság választotta elnökbül, a kerületi szolgabíró vagy hivatalnokból, a főispán által kinevezendő szakértő becslőbül, egy állatorvosból.

Minden bizottságban a közös vagy honvédelmi minister egy törzstisztet és egy állatorvost nevez.

A 4. évesek az állítási helyekre vezettetnek, az árt a bizottság határozza, a két lónál többet bíró lovai-

nak fele vétetik fel, a becsárt a bizottság határozza meg, a becs nem felebbezhető, első sorban mindig az olcsóbbak vétetnek meg.

Ezen törvény az önkénynek törvényes hatalmat adott a tulajdon felett; sem nem indokolható, sem nem menthető, mert a 16 a birtokos tulajdona, az állam tehát felette nem rendelkezik, nem menthető a szükség által sem, mert Magyarország felesleges nagy 16-állománnyal bír, hadi ló tehát, habár magasabb áron, beszerezhető; a háború az egész ország érdekében viseltetik, az állam tehát sem jogosan, sem méltányosan nem követelheti, hogy a tulajdonos, a kereskedő, a pénztőzsér, a szellemi proletár, a városi házbirtokos iránti tekintetből a földbirtokos, fuvaros lovát nem szabad közönséges mérsékelt áron elkobozni, mert minden árucikk értékét keresettségé határozza meg, a ló legkeresettebb háború idején, tehát a rendes ár, háború idejében nem folyó ár. Az önkényt fokozza a bizottság alakulási módozata, mert az 5 tagú bizottság hármat, tehát a többséget közvetve a kormány, az érdekelt vevő fél nevezi.

November 29. *153 milliós ezüst-kölcsön:*

A kölcsön névértékben 153 millió ezüstforintig terjedhet, e kölcsön felére 5 év múlva esedékes 6-os kincstári utalványok bocsájtatnak ki.

E kölcsön 100 frtját a minister $83\frac{1}{a}$ forintért értékesítheti.

E kölcsönnek az államjóságok biztosításul szolgálnak, ennél fogva az ezt terhelő adósságok kifizetendők.

Ezen kölcsön és kamatai bélyeg-, díj-és adómentes. Lett volna ezen kölcsön, ha át nem változtatják, törlesztés nélkül 7y₅ perzentos, illetőleg a 17 perzent törlesztését hozzászámítva, 10i₂ százalékos.

1874. május 22. *A 153 milliós kölcsön másik felének* a minister a lehető legkedvezőbb feltételek alatti értékesítésére felhatalmaztatik.

Valóban bámulni kell a többség aljasságán, hogy akkor, midőn a földhitelkölcsön is olcsóbban állott és a jelzálog! adósság 8 százalékkal törlesztetett, hogy mert törlesztés nélküli 10 % perzentos adósságot elfogadni, sőt a második felénél ezenfelül is még a ministert nagyobb uzsorára felhatalmazni akkor, midőn más államok 4, a legroszabb hitelű orosz 5 perzentos államadósságot kötött. Ezen adósság azért is felette terhes volt, mert az 54 millió ezüstkölcsön az állam-birtokra lévén bekeblezvc, ezen adósságot ki kellett fizetni, ennélfogva az ország rendelkezésére csakis 71 millió forint maradt, mit az ország megterhelése nélkül kincstárjegyekkel is lehetett volna fedezni.

Február 7. *A magyar keleti vasút jüggő adósságai rendezéséről.*

A ministerium a vasuttársulat függő adósságait 17.051,039 forinttal váltsa ki, 1.700,000 forintot kölcsönözzön a kiépítésre.

XV. *A járásbírótság telekkönyvi minösítvényéről.*

XVI. *A hamis váltók elbírálásáról.*

XVIII. *A vaspálya által okozott sértésekről:* A vaspálya köteles az üzem által megsérülteket gyógyíttatni, a munkaképtelenség által okozott kárt pótolni,

halál esetében a halottat eltemettetni, az özvegyet és gyermekeket tartani és a gyermekeket neveltetni.

XX. *A marhavészről.*

XXII. *A hamis bukásrul:* A hamis bukást a büntető bíróság állapítja meg és ítéli eh

XXIII. *A nők nagykorúság árul.*

A nő törvényes korú lesz, ha férjhez megy, ha 24 éves lesz. Ezen törvény nagy igazságtalanságot szüntetett meg, mert az eddigi törvények szerint az 50 éves leány söm volt nagykorú.

XXIV. *A bírái gyakorlati vizsgáról.*

Vizsgál a királyi táblák bizottsága. A következők kívántainak:

a) Államvizsgái bizonyíték.

b) 3 évi joggyakorlat, és pedig 2 év a bíróságnál, 1 év ügyvédnél.

c) Szóbeli és írásbeli vizsga magyarul: a magyar közjog, polgári, büntető-, bányá , váltó-, kereskedelmi, anyagi és alaki jogbul, a közigazgatási, pénzügyi törvények és szabályrendeletekből.

XXVIII. *A Temesvár-Román vasút kiépítéséről.*

XXIX. *A vágvölgyi és győr-ebenfurti vonal kedvezmény eirül.*

XXXIII. *A választási törvény módosításával.* Főbb pontjai:

1. Csak azon nemesek bírnak ezentúl szavazattal, kik 1848 — 72-ig valamely választói összeírásban bennfoglaltatnak.

2. Kir. városok és rendezett tanácsú városokban

azon házbirtokosok, kiknek háza 3 lakosztályos, kik 16 frt földjövedelem után adóznak.

3. Kik 105 forint tőke vagy földjövedelem után fizetnek adót.

4. A 105 frt jövedelem után adózó kézművesek.

5. Kis községekben azon kézművesek, kik legalább 1 segéd után adóznak.

6. Az 5—700 frtig terjedő jövedelem utáni adózók.

7. Az úrbéri telkesek és azok, kik ennek megfelelő területet bírnak, egyenlőnek tekintetik:

A Bánátban 10 kataszteri hold.

Az erdélyi részekben, a Jász- és Kis-Kunságban 8 művelés alatti magyar hold.

Erdélyben 84 frt föld-, vagy 79 frt házjövedelem utáni adó, vagy 105 frt tiszta jövedelem.

8. Az összeírás választott bizottság által évenként eszközöltetik, a választó lakhelyén vagy ott, hol választóképes, de csak egy helyen iratik össze.

9. A választók jegyzéke májusban igazittatik ki.

10. A vitás kérdésekben a megyei bizottság ítéel, Ítélete a kúriához felebbezhető.

11. A szavazás élőszóval történik.

12. A megye minden kerületében egy napon szavaznak.

13. A szavazó-bizottságot sértő 500 írttal büntethető.

14. A küldöttséget fenyegető, működését erőszakosan akadályozó vagy erőszakosságra ingerlő 2 évi börtön és 3 évi szavazatvesztésre ítéelhető.

15. Az elnök és küldöttség! tagok törvénysértésért 500-tul 2000 frtig büntethetők.

16. Az adatok kiadását megtagadó lelkész 500 frttal büntetendő.

17. A sikkasztó vagy hamisító küldöttség! tag 2 évi fogságra és 2000 frtig büntethető.

18. A vesztegető 3 évi szavazatvesztés és 1000 frttal vagy 6 hónapi fogsággal büntethető.

19. Hasonlóan büntetendő az etető, itató, az etetést, itatást elfogadó.

20. A tulajdon, a nemzetiség, osztály, hitfolekezet, felsőség ellen izgató 3 évi jogfelfüggesztéssel, 1500 frttal, 1 évi börtönnel büntethető.

21. A királyt sértő 1—5 évig büntetendő.

22. A választót fenyegető 500 frttal vagy három hónapi börtönnel, a választáson erőszakoskodó 1—3 évi börtönre büntetendő.

23. Nem választó, ki előbbi évi adóját ki nem fizeti.

XXXIV. *Az ügyvédrendtartásról.*

Ügyvéd, az ország bíróságai- és hatóságainál bejegyzett okleveles ügyvéd, az ügyvédi kamara területén lakó magyar honpolgár lehet.

Nem működhet:

1. Ha csőd vagy gondnokság alatt van.

2. Ha kötelességét megszegve, ezáltal magának vagy másnak illetéktelen hasznot szerzett, jogtalan kárt okozott, ha a fel kívánatára felének az iratok másolatait ki nem adta, ha az előlegről nem számol és bepanaszoltatván, a törvényszék által az ügyvédségtől elmozdított, ha más becstelen vagy haszonleső büntetben elmarasztaltatik, ha kötelességszegésért büntető vagy fegyelmi eljárás alá esik.

3. Ha az ügyvédségtől a fennálló szabályok szerint eltiltatott.

Ügyvédi minősítvény:

Ügyvéd csak az lehet, ki az állam- és ügyvédi vizsgákat sikerrel leteszi és 3 évig az ügyvédi vizsga letétele előtt joggyakorlaton van.

Az ügyvédi kamarák számát, székhelyeit az igazságügyér határozza meg.

A kamara az ügyvédeket ellenőrzi.

Az ügyvéd köteles: jegyzőkönyvet vezetni, fele ügyében minden lehetőet megtenni, a feleket értesíteni, a behajtott pénzt átadni, a vagyontalanokat képviselni.

Az ügyvéd készpénzbeli kiadásain, idővesztésége megtérítésén felül jutalomdíjat követelhet, sőt erről szerződést is köthet.

Az ügyvéd a fél ügyeit magához nem válthatja, az ily szerződés érvénytelen.

Fegyelmi vétséget követ el:

Ki kötelességét megszegi, ki az ügyvédi kar becsületét és tekintélyét sértőleg viseli magát, ki igazságtalan ügyekben konokul perlekedik, a hanyag és késedelmes, az üzerek által pert kereső.

Büntetése:

A veszteséghez képest 50—500 frt, az ügyvédi gyakorlat egy évi felfüggesztése, az ügyvédség végleges elvesztése.

Az ügyvéd a félnek kárpótlással tartozik, ha félnek oly kárt okoz, mely jogorvoslattal el nem hárítható; a kártérítés azonban polgári utón eszközöndő és a fél fegyelmi keresetet indíthat.

Fegyelmi kereset indíttatik:

1. A fél panaszára.
2. A kamarai ügyész kivánatára.
3. A bíróság, a királyi ügyész vagy más hatóság kivánatára.

A fél keresetési joga elévül, ha a fél két év alatt nem panaszkozik. Fegyelmi ügyekben első sorban az ügyvédi kamara ítél.

Pert csak ügyvéd által folytathatni, kivéven a bagatell és némely szóbeli ügyeket.

Ezen törvény szép elveket foglal magában, gyakorlatilag azomban az ügyvéd bünei ellen gyenge biztosítékot nyújt, mert az ügyvédek a fél által teljhatalmú meghatalmazásokat iratnak alá, az ily meghatalmazás köpönyege alatt minden gázságot elkövethetnek, a fél az ily meghatalmazás aláírását alig tagadhatja meg, mert ez általánosan szokás; ha megtagadja, ez a becsületes ügyvédet kedvezőtlenül hangolja, a becsstelen, szigorú meghatalmazás mellett is talál utat a csalásra. A fegyelmi eljárás csak elméletileg szigorú, mert a kamara vizsgál és Ítélt; a kamara részben az ügyvéd pajtásaibul áll, ezek kartársukat felmentik barátságbul, részben felmentik azért, mert a kartárs elítélése homályt vet az egész ügyvédi karra.

Másik főkibuvó ajtóul szolgál az ügyvédnek a felebbezésekérti egyenes megbüntetése, az ügyvéd ezen alapon azt mondhatja: „nem felebeztam, mert az ügy megnyerése, az ítélet megváltoztatása kétséges, a büntetésnek kétséges kimenetelű ügyben nem tehettem ki magamat titokban tehát eladja magát a felperesnek

és felét koldussá teszi. Ennélfogva a kamara csak a nyílt buta rablót ítéli el, az ügyes tolvaj kicsúszik.

Helytelen a díjszerződés is, mert ez az ügyvédet alkuszszá teszi, elméletileg minden ügyvéd egyenlő, mindeniknek kell a törvényt tökéletesen ismerni, mindenik köteles a reábizott ügyet megvilágítani, a törvény, a perlekedés nem titok, fáradsága jutalma mindenkit megillet, bogy azonban mily díjat érdemel, azt leginkább a törvény, a bíró ítélheti meg, nem pedig a törvényt nem ismerő fél; ez az ügyvédség tekintélyét, becsületét teszi semmivé, nagy előnyt nyújt ez a gazdagnak a szegény ellenében, mert az ily zsiros falatért maga az ügyvéd küzd, a soványabbakat pedig gyakorlatlan segédjeire bízza, a híres ügyvéd a szegények ügyeit elutasítja. A nagy jutalom megnyerése a szerződési ügyvédet álutakra csábítja, ingerli az ellenfél ügyvédje s a bírák megvesztegetésére, a perlekedőre nagy nyomást gyakorol, mert az ügy megnyerése érdekében lévén, kénytelen az ügyvéd kívánsága előtt meghajolni és túlságosan jutalmazni; l a divatba jön, az ügyvédek kisebb ügyeknél is vásárt fognak csapni és a perlekedőket közös erővel fogják elpusztítani.

Az ügyvéd kihágása ellen csak egy óvszer van: az esküdtszéki bíraskodás; kétségkívül ez alul is kisikolhat, de sokkal kevésbé, mint a kamarák vagy bírák alul, mert a csalások nagy részét nem lehet bebizonyítani, a mulasztások védhetők, a bírák, a kamarák tehát a kétségkívül! bizonyítékok után menve, felmentik azt is, kit bűnösnek tartanak. Az esküdtszék azonban ítél saját józan esze után és ha a csalás, hanyagságrul s az okozott kárrul

meggyőződik, a bűnöst kegyelem nélkül elítéli. Az esküdtek ugyan nem szakemberek, de a mulasztásokat, a csalást megtudják bírálni, ismerik az egyént, a viszonyokat, a védő és vádló ügyész a viszonyokat megvilágítja, a vádlottnak bűne, mulasztás- vagy ártatlanságáru tellát meggyőződhetnek, az ügyvéddel érdekük nem közös, a lehető befolyásuk meggátlására fontosabb ügyekben, hol egy megyében több esküdtszék van, az ügy megbírálását az idegen esküdtszékhez lehetne átteni, meg kellene engedni a miniszternek a hivatalbuli kereset megindítását. A szigorúbb eljárást az ügyvédi kar érdeke is követeli, mert a számos salak a hajdan díszes ügyvédi kar fényét teljesen elhomályosította.

Nagy hiánya ezen törvénynek és általában törvényeinknek az ügyvédek számának határozatlansága; az ország rohamosan szegényedvén, az értelmes proletáriátus is rendkívül megszaporodott és ezek tekintélyes része ügyvéd lesz, a per sok, de aránylag az ügyvéd még több, a nagy tömeg fenntartására a magyar polgárok vízenyős vére nem elegendő, néhány szerencse szülötte, a nagy rész csak teng, törvényes és törvénytelen utakon alig bírja mindennapi élelmét megkeresni; ha tehát a törvényhozás az ügyvédi karbul czéhet csinált, a jelen viszonyok közt meg kellene számukat határozni; ez által nyerne a közönség, mert a megszorítás által az élhetőség megadatván, az ügyvéd tanulásra több időt fordíthatna, nyerne az ügyvédi kar, mert ha számuk a szűkségletnek megfelelőleg szabályoztatnék, a szerényebb tehetségűek is gond nélkül, becsületesen megélhetnének.

XXXV. *A közjegyzőkről:*

Minősít vény: Feddhetlen jellem, a magyar nyelv tudása, bírói vagy ügyvédi vizsga, 2 évi közjegyzői gyakorlat, csőd vagy gondnokság alatt nem lehet.

Hatásköre: Közokiratok készítése, végrendelet készítése, tanúsítvány kiállítás, okiratok és értéknemek őrizete, hagyatéki eljárás, bírói megbízások teljesítése, a házastársak közti vagy önszabályozás, csere, életjáradék, általában minden házastársak közti ügylet.

A végrendelet érvényére a szokásos kellékeken kívül megkívántatok a végrendelkező személyes nyilatkozata, két tanú vagy egy más közjegyző jelenléte és bizonyítása.

Bizonyítványt ad a váltó-ó vásokrul és másnemű felszólításokrul.

Végrehajtást eszközöl, ha a fél magát ennek okmányilag alávetette.

A hitbizomány és más hagyaték leltározását a közjegyző végzi.

Kamarákat alakítanak, és ezek a fegyelmi bíróságban résztvesznek.

A közjegyzői fegyelmi bíróság áll: a törvényszéki elnök, két ülnök és két kamarai tagbul.

1875-iki törvények.

XIX. *4 sör-, szesz- és czukoradórul.

XX. *Vasúti és gőzhajószállításrul*, 1880: 54., 61. A vitel- és szállítási bér 10 százaléka.

XXI. *Vadászat*. 1876: 44., 15. 1880: 37. Úré 12 frt

50 kr., cselédé 2 frt. Egy csövű puskáiuul 1 frt, két csövütül 2 frt.

XXII. *Tökkekamat és járadékadóruul.* 1875: 48., 29., 47. 1876: 15. 1881; 26., 34. 1883: 7.

XXIII. *A házadóruul.* 6—7 szobás uriház adója 8 frt falun, tizenöt szobás 36 frt, ezenfelül minden szobától 3 frt 60 kr. Adó ¹⁰/₁₀₀.

XXIV. *Vállalatok és egyletek adója.* 1875:48. 1876: 15. 1880: 40. 1883: 7. Adó 10 perczent.

XXV. *Bélyegillet ékek, dijak adója.* 1881: 26., 21. 1883: 7.

Minden jogi ügylet 8 nap alatt okmánynyal támogatva bejelentendő.

A marhalevelek bélyegkötelesek és pedig öreg ló és marha 5 kr, fiatal 3 kr.

A bank- és takarékpénztári adó maradt 3 perczent.

XXVI. Cseléd, teke, kocsi, ló, játék helyiségért. 1876: 15. 1879: 48.

Férficseléd fokonkint 1-tül 4—12 írtig, ez a birtokososztályt terhelte, 5 férficseléd után már egyenkint 10 frt, 6 vagy több után egyenkint 12 frt.

Kártyahelyiség: 1 szoba 10—25 forintot.

A lovaknál kivétetnek: a papok 2 kocsija, 2 kocsis, 1 hátas lova; szinte ennyi a kivétel a birtokosoknál: kocsiadó 5. oszt. 10—30-ig, lóadó 2 — 10-ig; a lóadó kijátszható volt azáltal, hogy a 6. tiszt számára is 2 adómentes ló engedélyeztetett, tehát 5 ló már nem esett adó alá, indokolatlan a fokozat, mert a használatban a pusztán, kis községben vagy városban nincs különbség, miért fizessen tehát az elsőben 2, a másodikban 10 frtot.

XXVII. *A bányaadórul.* 1875: 48. 1876: 15. 1880: 27. 1883: 9.

Köszénbán yáktul 7, más bányáktul 5 perczent.

XXVIII. *A bor- és husadórul.* 1875:-48. 1881: 4.

A lőréről és a házi fogyasztásrul szóló engedmény eltöriiltetik, Pesten a vad és seprő megadóztatik.

Hektoliter bor: 90 kr, 1.79, 2.23,2.97, bormust 2.23.

Marhák 2.52, 3.78, 5 frt. 1 éven aluli borjuk: 42, 63, 84 kr. Juhok: 27, 26, 32 kr. Bárányok: 11, 17, 21 kr. Disznó 20 kilogrammon felül 63, 95 kr. 1.26. Friss hús, füstölt, páczott per 100 kgr. 95 kr, 1.50, 1.88.

Pulyka, lúd dbja 10 kr. Kacsa, kappan 5 kr. Csirke 3 kr.

XXIX. *(Személy) keresetadórul.* 1875: 47., 48; 1876: 15. 1879: 42. 1883: 9., 10.

	Pesten	Városban	Falun
I. osztály. Cseléd-családfő	2.—	2.-	1.-
a) Gazdaság és gyárakban családtag .	4 —	3.50	2.50
b) Házi cseléd és napszámos	2.20	2.—	1.60,1.—
Nőcseléd ...	1.20	1.—	80-60 kr.
c) Gyárak-, kereskedések-, vállalatokban	5.-	4.-	3—
Családtag	1.20	1.—	-80
d) Napidijasok, írnokok, kiknek évi fizetések nincs	2. 6.—	2.-5.-2.-3.-	
Családtag	1.-	1.—	-80
e) Segéd nélkül dolgozó iparosok	5.—12.—	4.-10	3.-6.-
Családtag	1.20	1.—	—80
f) Segéddel dolgozó iparosok	5. -12.—	4.-10.-3.-6. -	
Családtag	1.-	—	
Minden segéd nélkül	2.-4.-	—, —	—

II. osztály. Fizeti adóban az eddig fizetett földadó 4 százalékát; ezen rovatba tartoznak a föld és házbirtokosok, vállalatok, egyletek, bányatulajdonosok.

III. osztály. A tiszta nyereség után 10 percent. Haszonbérletnél a tiszta nyereség minimumának tekintetik a bérlet 25 százaléka, vagyis 8000-nél nyereség 2000 forint, adó tehát 200 forint; ha azonban az illető a nyereség kisebbségét igazolja, a felszólamlás! bizottság ezt lejjebb is szállíthatja a 18. §. szerint.

Ide tartoznak: a haszonbérlet, gyárosok, iparosok (kivételnek a városokban segéd nélkül, falun segéddel dolgozók), bankárok, kereskedők, gyógyszerészek, ügyvéd, mérnök, orvos, sebész, szülész, író, művész, tanító. A mézárások és henteseknél nyereségnyalap minden darab szarvasmarha után 5, 4, 3, 2 forint, 4 borjú, 4 sertés, 8 juh = 1 szarvasmarha.

Életbelép 1875. augusztusban.

XXIII. *A házadó* következően változtatott át:

Pesten a jövedelemből épületfenntartásra és költségekre 15, vasút és gőzhajó-álló más közelében legalább 10,000 lakosig 20, kisebb városokban 30 percent leszámítandó.

A 2-ik rovatba tartozó városokban az új házaknak 12 évi engedély adatik.

Házosztályadó 80 krtul 54 forintig.

XXX. *A határövidéki erdőkrül* Varasd és szentgyörgyi kerületekben a tölgyerdő holdja (1600-as) 25, a kevert 18, a száz forintnál kevesebbre becsült 10 kr.

XL. *A gácsországi vasút biztosítéka* 60 évre fel emeltetik mértföldenkint 139,836 forintra.

XLL Felhatalmaztatok a kormány, hogy a kassa-oderbergi, magyar észak-nyugoti, miskolcz-diósgyöri, miskolcz-bánrévei és gömöri vasutak építési követelőivel

az állam ellen formált követeléseik felett egyezkedésbe ereszkedhessen, sőt ha az ügy halasztást nem szenved, jogérvényes egységet is köthessen.

Új beruházások engedtetnek és ezekre a garancia ki terjesztetik, az emelt garancia évenként 700,000 arany forintnál több nem lehet.

XLVII. *Az általános jövedelmi pótdórul és a XXIX. módosításáról.* 1879: 47. 1881: 36.

A jövedelmi pótdó 3² százalék.

Fizetendő a földbirtokba!, házbirtokbul, bányákbul, vállalatokbul, ipar-, kereskedelmi üzletekből, egyletekből, részvények-, évjáradékokbul, kötelezvények, váltók, regálék után sat. Kivétetnek a köz- és magánhivatalnokok, cselédek, úrbéri papirosok birtokosai, ha a hivatalnok fizetése Pesten 2000, vidéken 1500 forintnál kevesebb.

Jövedelmi alapul szolgál a földadó ötszörözve, az eddigi adómenteseknél a kataszteri becs, a házaknál a mait évi adóalap, a többi ágaknál hasonlóan.

A jövedelemből azomban leszámítandó a jelzálog! kölcsön kamatja.

XLIX. *Arany járadék-kölcsön* bocsájtatik ki, a minister felhatalmaztatok, hogy 40 millióig 100 forintot $80^{2/4}$, a többit, $81^{2/4}$ -del eladhassa, kamat aranyban 6 perczent, félévi utólagos részletekben adómentes.

L. *A sóeladást* métermázsákban rendeli el.

LL *A hadsereg és honvédség nyugdíj árul.*

Kataszter. 1881: 40. és 42. 1879: 31.

A földadó alapja a kiadások levonása után a közép-termés átlaga utáni tiszta jövedelmi többlet.

Gyümölcsös az, melynek nagyobb része gyümölcs-

fával van beültetve, ha bekerítve nincs is. Szőlő az, mely szőlőtőkével van beültetve.

Minden becslőjárásra egy jövedelmi fokozat állittatik, ha azomban a jövedelmi viszonyok különbözők, több osztály állittatik fel.

Minden mivelési ágban több osztály alakittatik, legfeljebb azomban csak 8 lehet minden mivelési ágban.

Minden községben mintaterek állittatnak.

Szántóföldeknél minden kiadás és munka, cselédbér, sőt még a trágya értéke is levonatik, hol rendszeresen előfordul, a gyomirtás is leszámittatik. A legelők a rétekhez arányit va becs ültetnek, alap a legelési haszon.

Mulató-, disz- és vadaskertek a talaj minősége szerint becsültetnek.

A mivelési ág a törvény kihirdetését megelőző három évi használat szerint állapittatik meg.

Az ideiglenes munkálatok ellen a kincstár és egyesek 15 nap alatt felszólalhatnak.

A földek jövedelme a mintaterek szerint állapittatik meg.

XXXVII. *Kereskedelmi törvény.* 1876: 21., 37., 38. 1879: 39. 1881: 59.

Kereskedő az, ki saját nevében kereskedelmi üzletekkel foglalkozik.

Könyveit bármely élő nyelven vezetheti. Fél bizonyítóerővel bir kereskedő ellen 10, más ellen 2 évig, egész bizonyítóerőt eskü vagy más bizonyítási eszköz által nyer.

A kereskedelmi ügyleteknél nem a betűszerinti értelem, mint a szerződő felek akarata irányadó.

VII. FEJEZET.

1876. és 1877-iki törvények kivonata és bírálata.

1876.

I. *A kincstári utalványok visszaváltásáról.*

II. *A méter-mértékrül.*

III. *Deák Ferencz érdemei* törvénybe iktattassanak, a ministerium közadakozás útján Pesten emlékkal örökítse meg.

IV. *Dohányjövédékrül szóló módosítások:*

Dohány termelési engedélyt a dohánybeváltó felügyelőségek, kivitelre és saját használatra a pénzügyigazgatóságok adnak.

A dohány körüli szabályok kiterjesztetnek a volt határörvidékre is.

A saját használatra termelt föld adója Q ölenkint 40 kr, a határörvidéken 20 kr, az engedély a termelvényt 1 évig fedezi.

A termelők számára ezentúl fejenkint 10 kilogramm engedélyeztetik 6 forint adófizetés mellett.

Szállodák, vendéglők, pálinka-, bor-, sörmérések, kávéházak tulajdonosai, kereskedők, szállítók felelősek a helyiségeikben elkövetett jövedék kihágásokért.

A belföldi dohány illetéktelen használata 1 kilogrammért 3 frt 10 krtul 6 frt 40 krig.

Külföldi dohány 1 kilogramm 8 írttal büntetendő.

Illetéktelen ültetett dohányföld 1;J öl 30 kr, kertekben 1 frt.

A tilos dohánynyali kereskedés, ha a dohányt a

kinctáribul csempészték 80 krtul 1 frt 60 kr és 3 frt 20 krig; külömben 3 frt 20 krtul 6 frt 40 krig per kilogramm és 1 havi fogsággal büntetendő.

Ha a büntetés be nem hajtható vagy minden ingatlana eladásával lenne eszközölhető, minden 5 frt 1 napi fogsággal kicserélendő.

Ha a községi és rendőrségi tisztviselők az általuk tudott csempészetet be nem jelentik: 10—100 írttal, ha a pénzügyőröknek a segédletet megtagadják: 200 frtig büntetendőik.

Ezen törvény már sokkal emberségesebb a régibb osztrák-magyar törvényeknél, mert míg a régi a csempészt egészen felakasztotta, ez csak kezét vágja el, mert a büntetést fogságra változtatja azon esetben, ha a büntetés az illető egész vagyonát felemésztené, vagyis a szegény embernek elveszi lovát és szekerét, melynek keresményébül él, sőt ha lehetne, elvenné ingatlanának nagyrészét is, ez azonban már ritkán sikerül, mert a szakcsempész is tudja már a törvényt, ennélfogva mielőtt díszes mesterségét megkezdené, ingatlanát, ha van, feleségére Íratja, két igen rász lovat vesz, mely rozzant szekerével és rász szerszámjával együtt 150 forintnál többet nem ér, a nagy hangzású büntetés tehát kis összegre zsugorodik össze.

A csempészetet kétségkívül meg kell akadályozni, mert a dohányadó sokat jövedelmez, mert fényüzési cikk, mert a dohányt nagyrészt zsidók és parasztok termelik, kik a becsület gyenge fogalmával bírnak, meg kell ezt akadályozni a nagyobb, a becsületes termelők érdekében is; ugyanis a dohányt a munkáskéz hiánya

és drágasága miatt feles dohányosokkal termelik; ha tehát felette szigorúan nem örködnének, a dohányos maga ellopná a dohány felét, maradna tehát a tulajdosnak egynegyede, vagyis a nagytermelők dohányt nem termelhetnének. De a büntetésnek nem szabad önkényes visszatéri ássa fajulni és ez még ma is az, mert a kincstár a legjobb közönséges dohány méter mázsájáért fizet 20 forintot, 50 százalék felmegy a romlás, száradásra, tehát kerül 1 mázsa 40 forintba és vesz érte 320—640-et, vagyis venne elméletbe 5 le kellene tehát ezt szállítani az emberiség érdekében felére, mert ijesztőnek ez is elég. De ez maga nem elég, segíteni kell a főingeren, a csempészet főindoka a vevőnél a trafik-dohány rász minősége és drágasága, mert míg a száraz csempészett dohány métermázsája 100 forintba kerül, a trafik száraz dohány métermázsája 400 forint. A kormánynak tehát le kellene ezt felére szállítani és a közönség ízlésének megfelelő különféle dohányt kellene forgalomba hozni; ha ezt teszi, a közönség nagyrésze felhagyna a csempészett dohány vásárlásával, mert kétszeres árért . megszabadulna a lehető büntetés félelmétől, szükségletét időnkint kis összegért fedezhetné, a kincstár nem veszene semmit, mert Magyarország a füst országa, ha olcsóbb lenne a dohány, még egyszer annyit pipáznának a pipások és megnyerné a csempészett dohányvevők nagyrészét, a nagyobb eladás tehát kipótolná a kisebb árakat.

V. Az 1871: 18-ik tez, Községi törvény módosításáról.
 Ki más községből települ, köteles ezt a község előljáróságának bejelenteni, ugyszinte új lakása előljáró sá-

gának is; csak azon esetben elutasítható, ha bűnvádi kereset alatt van és nem képes magát fenntartani.

Azon községek, melyek költségeiket a község jövedelmeiből fedezi, felvételi díjt szabhatnak.

Idegenek, ha 2 év óta az országban lának, ha felvételüket idegen állami kötelék nem gátolja, felvehetők.

△ községi illetőségről köteles az előjáróság igazolványt adni.

A havasoknak és pusztáknak, ha máshová nem tartoznak, csatlakozása megengedett, ez esetekben ítélt a szolgabíró, dulló, alispán.

Az 1871: 70. tcz. következőleg módosították:

A községi előjáróság bármely tagja ellen fegyelmi eljárás indítható:

1. ha törvényt és rendeleteket sért, 2. ha hanyag vagy képtelen, 3. ha botrányos életet visz.

A fegyelmi eljárást elrendeli megyékben a szolgabíró, dulló, alispán, a közigazgatási bizottság, a közgyűlés; a rendezett tanácsú városokban a főbb hivatalnokok ellen a képviselőtestület, közigazgatási bizottság, az alispán, a közgyűlés; az alsóbbak ellen a polgármester.

A fegyelmi vizsgálatot teljesíti a szolgabíró, városokban az alispán.

A vizsgálatot elrendelő az előjárót felfüggesztheti és helyettesítheti.

A vétkes előjáró 25—500 írttal vagy hivatal vesztéssel büntetetik.

A szolgabíró vagy alispán csak dorgálhat és 25 forintig büntethet.

A bírságolt vagy felfüggesztett felelbezzhet a szolgálbíró ellen az alispánhoz, a közigazgatási bizottsághoz, az alispán ellen a közigazgatási bizottsághoz, ez ellen a miniszterhez.

Ha nagyobb büntetés alkalmazandó a szolgálbíró vagy polgármester a vizsgálatot az alispánhoz, az alispán a törvényhatósági bizottsághoz terjeszti be, a közigazgatási határozat a belügyminiszterhez felelbezzhető.

Két egyhangú határozat ellen nincs felelbezzés.

Nagyobb pénzbüntetés, úgy hivatalbuli elmozdítás eseteiben az ügyész véleménye meghallgatandó és a periratokhoz csatolandó.

A hivatalvesztett állása a legközelebbi gyűlésen beöltendő', ujbúl azomban hivatalvesztett meg nem választható, másodszeri hivatalvesztés után a büntetett hivatalképességét elveszti.

A községi iskolákrul szóló törvényezikk eltöröltetik.

A község tagjait egyenlően érdeklő költség adóarányban osztatik fel, a földbirtokot érdeklők pedig a földadó arányában osztatnak fel; a belrendőrségi és közbiztonsági, a föld-, bányá és haszonbérleti ad[^]kivételével a többi egyenes adókra háramlik.

Városokban a kormány megengedheti, hogy a köz-költség minden adónemre vettessék ki.

A közmunka pénzben vagy természetben vettetik ki.

A község új módoni alakulásáru a miniszter intézkedik.

Az átalakulások csak úgy eszközölhetők, ha azt az összádonak felénél többet fizető adózók kívánják.

Az átalakulási indokolt kérelem a törvényhatóság-nak benyújtandó.

Ezen törvényben sok jóakarát rejlik, a fegyelmi eljárás azonban tekervényes, hosszadalmas, elméleti, a rend emellett kivihetetlen, mert a közigazgatás egy szerkezéhez hasonlítható, melyben a kocsis a szolgabíró, a lovak a jegyzők, de a kocsisnak a kezében nincs ostor, mái* pedig ostor nélkül lomha, makranczos lovat hajtani nem lehet. A rend csakis úgy alakulhat meg, ha a szolgabíró, a jegyzők, az alispán, a polgármester, rendőrkapitány, tanácsnokok, főügyész, községi orvos elleni vizsgálatra és a hanyagok, tehetetlenek, bűnösök, ellenkezők, korhelyek, csalók, hivatalukkal visszaélők elmozdítására mindennemű fclebbezés mellőzésével jogosíttatnak, az önkényes hatalmi visszaélés elleni biztosításul azonban az alispán a vizsgálatot terjeszse be a közgyűlésnek, a szolgabíró a közgyűlésnek és alispánnak, az alispán ellen a közgyűlés vita nélkül 10 tag kívánatára, a szolgabíró ellen a főispán vagy a közgyűlés 1 tag kívánságára vizsgálatot rendeljen el és ha a fegyelmi vizsgálat a jegyző vagy a városi tisztviselők ártatlanságát konstatálja, a hatalmával visszaélt alispán vagy szolgabíró/[^]mozdítottassék el és köteleztessék az üldözött jegyző vagy városi hivatalnoknak 5000 írt ká pótlást fizetni. Ezen rendelkezés által a szolgabíró vagy alispán a visszaélést azonnal megszüntethetné és biztosítva lenne a becsületes jegyzői vagy hivatalnok is az üldözés és önkény ellen, mert a zsarnokot az önkénytűi a hivatalvesztés és pénzbüntetés visszatartaná.

VI. *A közigazgatási bizottságnál:* 1876: 15., 28. 1881: 31.1882:20.

A bizottság tagjai: 1. A főispán (a fővárosban a

főpolgármester), 2. az alispán vagy polgármester, 3. a főjegyző vagy alpolgármester, 4. a tisztviselő, 5. az *árvaszék elnöke*, 6. a *főorvos*, 7. az *adó felügyelő*, 8. az állam építészeti főnök, 9. a tanfelügyelő, 10. a királyi ügyész, 11. a posta- és táviradaigazgató vagy helyettese, a törvényhatósági közgyűlésnek 10 választott tagja.

A fővárosban ezen kívül: az államrendőrség főkapitánya és a másod alpolgármester.

A 10 tag titkosan választatik; meg nem választható: az államhivatalnokok, megyei tisztviselők, községi előljárók; tartama 2 év; csak törvényhatósági bizottsági tag választható, a választottak közül az 1-ső év végén kisorsoltatik 5 tag.

Elnöke a főispán vagy főpolgármester, távollétökben az alispán vagy polgármester, jegyzője a főjegyző, akadály esetében az aljegyző, ki azonban szavazattal nem bír.

A hivatalnokok és tisztviselők előadók is, a közigazgatásban az alispán, ha elnököl vagy akadályozva van a főjegyző, a bizottság ülései nyilvánosak és a székhelyen tartatnak, a fegyelmi tárgyalásokba! azonban a közönség eltávolittatik.

Hatásköre: 1. a közigazgatás, 2. fegyelmi ügyek, 3. felelőbeszések.

Közigazgatási teendői:

A közigazgatás ellenőrzése. A törvényhatósági vagy vonalkezelése. A közigazgatás felosztása. Ülése minden hónap elején. Elrendeli a fegyelmi eljárást. Rendkívüli ülést is tart, mely négy nappal előbb kitűzendő.

Halaszthatlan ügyekben a főispán az előadókat meghallgatva, saját felelőssége alatt intézkedik.

Az államkincstárt érdeklő ügyek csak az adófelügyelő vagy helyettese jelenlétében tárgyalhatók.

Az adók és illetékek körében eljár a törvények szerint.

A közmunkám! intézkedik a törvények értelmében.

A vasúti közigazgatási ügyekről rendelkezik.

Felügyel a vasutak, víziutak körébeni közigazgatási teendőkre.

Felügyel az építészeti teendőkre.

Felügyel a törvényellenes tankönyvek eltávolítására; felügyel a gyermekek iskoláztatására, a tanítók fizetésére és iskolaépületekre.

A posta és távirda körébeni akadályok eltávolításá-
rul intézkedik.

A védtörvény értelmében nősülési engedélyt ad.

Λ szabadságolásokra befoly.

A börtönök élelmezései és egészségi viszonyait meg-
vizsgálhatja, a szabályrendeletek szerint intézkedik, a
börtönöket éven kint négyszer megvizsgálhatja.

Az igazságügyministerhez a büntető jog vagy tör-
vénykezés tárgyában felírhat.

Fegyelmi köre:

Fegyelmi ügyekben eljár mint első és mint másod-
fokú.

Mint elsőfokú eljár a hatósági tisztviselők ellen, a
főispán kivételével.

A királyi ügyész ellenében az igazságügyminister-
hez felterjesztést tesz.

Mint másodfokú a törvény által meghatározott
ügyekben.

Saját tagjai ellen a vizsgálatot vagy saját határozata, vagy a minister rendelete folytán, a választott tisztviselők ellen gyűlési határozatra rendeli el, ugyszinté a községek ellen is.

Az elsőfokú ügyekben a vizsgálatot saját tagjai által, a másodfokúban a módozatot a törvény, a minister, a szabályrendeletek határozzák meg.

Az elsőfokú vizsgálati határozat és ítélet felebbezhető és felebbezheti a főispán, a fél.

A felebbezés a kormányközegekre saját ministerök, a törvényhatósági tisztviselőkre a belttgyministerhez terjesztetik.

A kormányközegek ellen a büntetést ideiglenesen a minister, a többiek ellen a törvényhatósági törvényt módosító, a községek ellen a községi törvényt határozza meg, törvény nem léteben a minister! szabályrendelet.

A fegyelmi bíróság áll: 4 választott és a főispánbul, a távollevőt az alispán helyettesíti, választatik 1 évre, határozathozatalra 3 tag szükséges, és pedig a tagok fele államközegekbül, fele választottakbul áll. A vizsgálat az ügy természete szerint a királyi vagy tiszti ügyésznek adatik ki.

Másodfokú hatóság:

1. Felebbezési hatóság a törvények által különlegesen kijelölt ügyekben.

2. A községeknek egyesek ügyeiben hozott határozataiban.

3. Az 1871: 18. tcz. azon eseteiben, melyek eddig a megyéhez feleb bezettek.

4. Az alispánnak magánosok ügyeiben hozott feleb-bezhető határozataira.

5. A községi és törvényhatósági adók elleni felszólamlásokban.

6. Az építészeti vízmű-ügyekben. Pest városa kivételt képez, hol ezek a közmunka-tanácshoz felebbeztetnek.

Az 5. pontbani határozatai a belügyministerhez felebbezhetők, a főispán azonban az előszámlált 5. pontban! határozatait felülvizsgálat végett a belügyministerhez felterjeszti.

Az államkorniyához viszonya:

A ministereknek a közigazgatási bizottsághoz intézett rendeleteit végrehajtja.

A minister! rendelet ellen felterjesztést tehet, ha azonban a minister nem válaszol, vagy parancsát ismétli, köteles végrehajtani.

Jelentést tesz minden félévben a ministerelnökhöz a közigazgatásról és javításokat is ajánlhat, a kisebbség különvéleményét is felterjeszheti, a főispán mindezekre javasló vagy roszaló véleményét köteles betereszteni.

A törvényhatóságokhoz! viszonya. 1876: XXVIII.

A törvényhatóságnak jelentéseket tesz.

Határozatait végrehajtja, ha törvénytelennek találja, fel terjesztést intéz a gyűléshez, ha erre nincs ideje, a ministeriumhoz felküldi és ennek intézkedése szerint jár el.

Az ülésekbüli kimaradását mindenki köteles igazolni, ki egész féléven kimarad, elveszti tagságát.

Ezen intézmény csakis látszólagos beccsel bir, a megyék kijátszására hozatott. A bizottság határozatait nagyban befolyásolják a kormány közegei, mert a 22 tag közül 7 kizárólag a kormánytul függ, a választott tagok közül szokás szerint 2 legalább kimarad, a főispán

és kormányközegek a közönséget befolyásolják, ha tehát a legnagyobb mértékben nem ügyetlenek, legalább 4 tagot megszerezhetnek sőt be is választathatnak, a főispán tehát számszerint uralja is a bizottságot, de ha nem is, mindenik szaktag a saját körébeni határozatokat, úgy a főispán is felelősebbé a miniszter vagy miniszteriumhoz; a burokrácia és burokrata pedig kartársait minden időben és minden államban pártolja, a bizottságnak a burokratákkal ellenkező határozatait a miniszterek csak akkor változtatják meg, ha a szakfériak valamely kormánypárti nagy hatalmasság érdekeit sértik; a bizottság hatásköre magában foglalja a megyék teljes hatáskörét, az országgyűlési és megyei választások, a politikai vitákon kívül, a régi hatalmas megye tehát általa árnyékká alacsonyított le, az önkormányzat csakis ámitás. A mindennemű felelősebbé által a huzavona szentesített, az ügyeket tehát gyorsan még akkor sem lehet elintézni, ha a főispán jót akar és hatalmát politikai pártérdekben nem kívánja felhasználni, mert majdnem minden végzés felelősebbé.

Az 1870: 42. és 1872: 36-ban szabályozott fegyelmi eljárás módosításáról. 1876: 40. ugyanerről:

Az 1870: 42.-49. §. 77., 80., 82., 87., 53. c) pontja 1872: 36. fegyelmi pontjai eltöröltetvén, rendeltetik: a tisztviselő, a segéd- és kezelő-személyzet ellen fegyelmi eljárásnak van helye:

1. ha megsérti a törvényt és szabályrendeleteket,
2. ha hanyag,
3. ha képtelen,
4. ha erkölcstelen.

Vizsgálat:

A fegyelmi eljárást vizsgálat előzi meg.

A vizsgálatot elrendeli:

1. Azon tisztviselők ellen, kik a közigazgatási bizottság tagjai:

- a) a közgyűlés;
- b) a közigazgatási bizottság;
- c) a belügyminister;
- d) a többi minister a főispán meghallgatásával a tárczajok köréhez tartozó ügyekben.

2. A többi tisztviselők, a segéd- és kezelő-személyzet ellen:

- 1. A közgyűlés.
- 2. A főispán.
- 3. Az alispán.
- 4. A közigazgatási bizottság,

A vizsgálatok teljesítése:

Első esetben a közigazgatási bizottság küldöttsége.

Másodikban az alispán vagy polgármester vagy helyettese.

Hivataltól! felfüggesztés:

A vizsgálat elrendelésével egyidejűleg a vizsgálat alattinak hivatalátuli felfüggesztése is elrendelhető.

A felfüggesztettet a főispán ideiglenesen helyettesítheti.

A vizsgálat az ügyésznek véleményezés végett átadatik, véleményes indítványát az illetékes hatóságnak beadja, a vizsgálat alattival az indítvány 48 óra alatt közlendő.

Az 1-ső szám alattiak ügyeiben bíraskodik első sor-

bau a közigazgatási bizottság fegyelmi választmánya, második fokban a belügyminister.

A 2. szám alattiak ellen először az alispán, másodszor a közigazgatási bizottság fegyelmi választmánya, harmadszor a belügyminister.

Két egyhangú ítélet ellen csak a főispán felelbezzhet a belügyministerhez.

Büntetés:

1. Dorgálás.
2. 50—500 forintnyi birság.
3. Hivatalvesztés.

A hivatalvesztett helye a jövő közgyűlésen betöltetik, újból meg nem választható, kétszeri büntetés után elveszti hivatalképességét.

A hanyagság, visszaélés eseteit a büntető törvénykönyv határozza meg.

Bűntények esetében a vizsgálat a büntető törvénykönyv szabályai szerint eszközöltetik.

Az ezzel ellentétes régibb eljárás eltör ültetik.

Ezen törvény sérti az önkormányzati jogot, mert véglegesen az ítélet megerősítése, illetőleg végrehajtása a választóhatóságot, képviselőtestületet, a hatóságot illeti. Ezen törvény a megyei tisztviselőt a főispán és minister játékszerévé teszi, mert részben a bizottság által, részben önállólag a vizsgálatot bárki ellen elrendelheti, minden eset felterjesztendő és terjeszthető a belügyministerhez és véglegesen a belügyminister Ítéli; tehát a kormány közege elrendeli a vizsgálatot és a kormány ítéli; hol tehát a főispán érélyes, a nem tetsző önálló tisztviselőt kiboszanthatja, elüldözheti, mert miután az

ügyek nagyrészt a független jegyzők intézik, kik felett a szolgabíró feltétlenül nem rendelkezik, nincs oly szolgabíró, kit hanyagsággal vádolni ne lehetne; de kiüldözheti azért is, mert a közigazgatási bizottságban a hivatalosok segélyével a kissé erélyes főispán még az ellenzéki megyékben is többséget csinálhat, és pedig annyival inkább, mert a birtokososztály elszegényedvén, kevesen áldozhatnak a közügyekre; a kis székvárosokkal bíró megyékben tehát a bizottságba bevásztják az ügyvédek, a püspökök, nagy urak igazgatóit, ezek a városban lakván, pontosan megjelennek, míg a középosztály a nyári idényben tömegesen kimarad, a fegyelmi bíróságban a kormány többségben van, mert 5 tag közül 3 kormány közeg; ha tehát a főispán akarja, akit akar elítélhet. A jó erkölcsökrül szóló pont is nagy hatalmat ad a főispán kezébe, mert ezen ruganyos és viszonzlagos minősítvény által a borivóra, az udvarlóra, a kis kártyásra könnyen rá lehet az erkölcstelenséget fogni. A főispán ellen a törvény sem elégtételt nem biztosít, sem nem követeli eljárása indokolását, a főispán egyéni meggyőződése vagy mende-mondák alapján is indíthat fegyelmi eljárást, ha a vádat bebizonyítani nem lehet, a fegyelmi bizottság segélyével a vádat a valószínűség színével mázolhatja be és kicsusztathatja a hamis vádlót. Ezen törvény tehát a tisztviselő ellenében nem biztosíték, de a kormány illetéktelen befolyásának hatalmas eszköze, az önkormányzat intézményének nyílt megsértése, a bureaucratia burjánjának melegágya. Kétségkívül elméletileg a nemzeti felelős kormányrul a hatalmaskodást, az igazságtalanságot feltenni nem szabad,

de gyakorlatilag véve az eljárást, tény az, hogy a minster elfoglaltsága miatt mindent nem láthat, nem tehet, tény az, hogy a hivatalnokot a hivatalnokhoz a hivatali közös érdek, ismeretség köti, ennélfogva a főispánt a szokásos kartársi viszonytól fogva a ministeri közegek pártolják, tény az, hogy különösen a belügyminister bizalmi közege, a képviselőválasztásoknál főtényezője, ennélfogva a főispánt, ha buta, tehetetlen, elcsaphatja, de mindaddig, míg főispán, el nem ejtheti és bizalmi közege iránt részrehajlóig lévén, sőt kellettén hangolva lenni, tisztán az ügyeket nem láthatja, tehát akarata nélkül is hibát, sőt igazságtalanságot követhet el.

XV. A közadók rendezéséről: Szentesítettett április 16-án, 1877: 18., 20. 1879: 34., 35., 31. 1880: 20., 27., 45. 1881: 4., 9., 27., 31.

Adófelügyelők. A törvényhatóságokban a közigazgatási bizottság ellenőrzése mellett az adóügyeket az adófelügyelők kezelik.

Adóhivatal. Az adót az adóhivatalok veszik be és kezelik.

Az adófelügyelő köre:

1. Megindítja az egyenes adók előmunkálatait.
2. Elkészíti az adóketési javaslatokat.
3. Kirója évenként minden községre a földadót.
4. Adófizetési halasztást engedélyez.
5. Megállapítja az adómentességeket.
6. Teljesíti a kataszternél! szakteendőit.
7. Ellenőrzi az adóketést és behajtást a városokban és járásokban.

8. Elnöke a közigazgatási bizottság azon fegyelmi bizottságának, mely az adóközegek felett bíraskodik.

9. Jelentést tesz saját ágarul a miniszternek és a közigazgatási bizottságnak.

A közigazgatási bizottság működési köre:

- a) Ellenőrzi az adófelügyelőt.
- b) A felügyelő javaslatára adóelengedést ad.
- c) Felebbezési hatóság a községi adókiivetés ellen, a felügyelő halasztási és mentességi végzéseiben.
- d) Felebbezési hatóság a pénzbírságokra.

A házadó kérdéseiben a bizottság vizsgálatot tarthat.

A hatásköréhez tartozó ügyekben az adófelügyelő rendeleteket küld a politikai közegekhez és a királyi adóhivatalokhoz.

Az adófelügyelő a közigazgatási bizottság tagja, köteles a bizottság mindazon határozatait felebbezni, melyek a kincstár érdekeit sértik, törvénytelenek vagy szabályellenesek.

Fegyelmi büntetések: megrovás, pénzbírság, a fokozatos előléptetés megvonása, áthelyezés, hivatalvesztés.

A fegyelmi bíróság áll: az adófelügyelőből és a pénzügyminister által évenként kinevezendő kerületbeli pénzügyi hivatalnokokból.

Az adófelügyelő felett bíraskodik elsőfokon a közigazgatás fegyelmi bizottsága, másodfokon a pénzügyminister.

Az adófelügyelő alatti közegek ellen a vizsgálatot az adófelügyelő vagy a pénzügyminister rendeli el.

A pénzügyi közegek ellen hozott mindennemű tételek a pénzügyministerhez felebbezhetők.

Az egyenes adók kivetéséről:

A községi közegek, adóhivatalok vetik ki:

1. A földadót
2. A keresetadó I. és II. osztályát.
3. A házosztály- és házbéradót.
4. A jövedelmi pótagót.
5. A házosztály-, házbér-, az általános jövedelmi pótagót, cseléd-, tekejáték helyiség-, kocsii-, ló-, fegyveradót.

A kivető bizottságok kivetik:

A keresetadó III. és IV. osztályát, a bánya-, a vállalatok-, az egylet-, a tőkekamat-, a járadékadót.

A kivető bizottságok által kivetendő adónál alapul szolgálnak az adófelügyelő javaslatai is.

Az összeírást, bevallást a politikai közegek eszközök.

Az összeírást a helyszínén megjelenő szolgabírák, polgármesterek és adófelügyelők ellenőrzik.

A bevallásukat be nem terjesztőknek a ministerium 8 napi határidőt ad.

Az adókivetések a községházánál 8 napi szemlére tétetnek ki.

Az adófelügyelő, ha a bevallást kielégítőnek nem találja, a feleletül zárhatáridő alatti felvilágosítást kér.

Az adókivető bizottságok ülései évenként a megye székhelyén tartatnak; ezen bizottságba elnököt és 2 tagot a pénzügyminister, 2 tagot az alispán nevez; a gyűlések nyilvánosak, határozathozatalra 3 tag jelenléte kívántatik, napidíj 3 forint. A megállapított adólajstrom a bizottsági épület ajtajára kifüggesztetik.

A bizottság, ha az adófelügyelő javaslatára az adót felemeli, az illetőt értesíti, az ülés folyama alatt előszóval mind a fél, mind az adófelügyelő felebbezést jelenthet be a felszólamló bizottsághoz, a távollevő a felebbezést a kifüggesztéstől számítandó 15 nap alatt írásban felterjeszheti.

Felebbezési hatóságok:

1. A közigazgatási bizottság, a föld-, házbér-[?] házosztály-, a kereseti adó L, II. osztályánál, a jövedelmi pót-, a cseléd-, teke játékhely-, kocsi-, lóadóknál, a fegyveradóknál.

2. A felszólamlási bizottság, a keresetadó III. és IV-ik osztályánál, a vállalatok, egyletek, a tőkekamat- és járadékadóknál. Ezen bizottságba 3 tagot a minister nevez, 2-öt a helyhatósági tavaszi közgyűlés. Az elnökapidija 5 frt, a tagoké 4 frt.

Határozatai az adófelügyelő és fél által a pénzügyministerhez felebbezhetők.

Könyvelés és nyilvántartás:

Az egyenes adókat könyvelik és nyilvántartják egyénekenként a községi jegyzők, községenként a királyi adóhivatalok, törvényhatóságokonként a k. adófelügyelő számvevő közegei, hanyagságért a jegyzők 5 frttul 25 frtra büntethetők.

Esedékesség és fizetэшely:

Az adók esedékesek január 1., április 1., július 1. és október 1-jén; ki adóját az évnegyed közepéig le nem fizeti, 6 perczent kamatot fizet; viszont, ki előre fizet, 6 perczent lerovásban részesül.

100 frttul kezdve az adó az adóhivatalnál fizet-

tetik, postán is megküldheti, a postai vevény nyugtául szolgál.

A hanyag községi előljáró 2 forinttól 25 forintig büntethető.

Halasztás:

Halasztás csak az év végéig adható; kérhető az adófelügyelőnél, elutasító végzése a közigazgatási bizottsághoz felebbezhető, az adófelügyelő a ministerhez felebbezhető; a fél csak azon esetben, ha a végzések különbözök.

Rendkívüli esetekben a pénzügyminister meghallgatván a közigazgatási bizottságot, 1 éven túl is adhat fizetési halasztást.

Adóelengedés:

Adatik 1 évi adóra: jégeső, árvíz, tűz, tömeges rovarpusztítások, fagy, tartós szárazság, erdőknél tűz esetében.

Adóelengedés csak szabályos vizsgálat után adatik.

Elemi csapásoknál adóelengedés $\frac{1}{3}$, $\frac{2}{3}$ részben vagy egészben engedtetik, amilyen a csapás.

A letakarított terményekre adóelengedés nem adatik.

Az adóelengedést véglegesen a pénzügyminister határozza meg.

Adó végrehajtás:

A 100 forinton kezdődő adót a szolgabírák, a 100 forinton alólit a bíró és jegyző hajtják be.

Fokozatok: Megintés, zálogolás, árverés.

Kezdődik az évnegyed második havának második felében, a zálogolás a harmadik hónapban; a zálogokra 15 nap elmúltával árverés tüzetik ki.

A zálogolás tárgyai:

Készpénzjövodelmek, követelések, ingóságok és ha semminemű ingója vagy jövodelme nincs, az ingatlan.

A végrehajtó a tulajdonos vagy megbízottja jelenlétében az ingókat megbecs ülteti és annyi értékűt foglal, amennyit az adóhátralék és adóbehajtási illeték tesz, és pedig az intés 10 kr, minden forint után 2 kr zálogolási és 3 kr árverési illeték és a szállítási költségek, ha az árverés máshová tüzetik ki.

A lefoglalandó tárgyak közül azok foglaltassanak le, melyet a tulajdonos kijelel.

A zálogolás alul kivétnek:

A tulajdonos és családja ágyneműje.

A szükséges öltözék.

1 darab marha és ennek 1 havi takarmánya.

Az igásmarha és földmívelési eszközök.

Az iparos műszerei.

A nélkülözhetlen könyvek 50 fit.

Az őszi és tavaszi vetőmag vetés előtt, a szokásos mívelési arányban, minden kataszteri holdra 1¹/_{*} hektoliter.

Ezen szabályok megsértése esetében a fél az adófelügyelőnél kereshet 8 nap alatt orvoslást, ki végérvényesen intézkedik.

Oly tárgyak foglalhatók le, melyek a végrehajtott tulajdonát képezik, azokra, mik más tulajdonának mondatnak, az állított tulajdonosok neve és lakása beíratik és az illetők igénykeresetöknek 15 nap alatti beadására felszólítatnak.

A lefoglalt tárgyak bírói zár alá vétetnek és vagy

a tulajdonos, vagy a községi előjárók őrizete alatt hagyatnak.

Az árverés, ha a zálogolt nem fizet 15 nap alatt, ettől számítva legfeljebb 30 nap alatt az árverés kitűzetik:

- a) a helyszínen;
- b) az adókerületben ·
- c) vagy ezen kerületen kívül vásári joggal bíró községben. Az árverés 8 nappal előbb körözendő.

Az 50 forintos és felüli tárgy az első árverésen $\frac{3}{4}$ becsáron alul el nem adható.

A második árverés az elsőtűi 15 napra tűzetik ki és ezen a tárgyak becsáron alul eladatnak.

Az ingatlanok a törvények értelmében foglaltatnak le és árvereltetnek el.

A községi előjárók kötelesek a behajthatlanokat bejelenteni.

A törvényhatóságok és tisztviselők kötelesek segídezni, midőn a közgyűlés vagy a közigazgatási bizottság az adó végrehajtását megtagadja.

Az elnök az ily határozati indítványra névszerinti szavazást rendel, az ily indítványt elfogadók az okozható károkért felelősek.

A tisztviselő az okozott károkért anyagi kárpótlással tartozik és fegyelmi vizsgálat alá vonandó.

Elsőség:

A vételár felosztásánál elsőséggel bir a 3 évi egyenes adó, illetéki hátralék, községi adópótlék és az egyenes adók módjára behajtandó egyéb tartozások a birtok után.

Elévülés: 68. §.

1. Ha alapkeletkezése, illetőleg a bejelentés után 5 év alatt ki nem vették.

2. Ha 5 év alatt nem szorgalmaztak, nem biztosítatnak.

A végrehajtásnál! ellenszegülés mint bűntény büntetendő.

Horvát-Szlavonország közegei mindenben hasonlóan tartoznak eljárni.

Ezen törvény a földbirtoknak erőszakos, roszakaratu, alkotmányos megtámadása, méltó társa Horváth Boldizsár urfaló hagymás törvényeinek. Az egész törvény mesterséges ámitás. Szinleg az adófelügyelőt a közigazgatási bizottság alá rendeli, valósággal azomban a közigazgatási bizottság csakis tanácskozási bizottság a főispán, az adófelügyelő ellenőrzése alatt, az adó-, fegyelmi- és kivető-bizottságok, az adóügyben a nem finánczok által hozott ítéletek káprázató törvényes bóhozatok, mert a fegyelmi-, a kivető- és felszólamlási bizottságokban a kormánynak többsége van, a közigazgatási bizottság határozatait a minister megsemmisíti; ezen igazságtalan szervezés hátrányait emeli még a rász szokás is, a kivető-bizottságok üléseit a központi kis városokban tartják, hol a birtokosok nem szeretnek helyélni, de külömben tudván azt, hogy ők csak az adófelügyelő és minister álczái, kiknek munkáját a minister önkényesen idomítja, a kivető- és felszólamlási tagságra értelmes, független birtokosok nem vállalkoznak, az alispán tehát, ha ellenzéki, kinevezi helybeli fiseális tányérnyalóibul, ha kormánypárti a főispán, inasaibul.

A felszólamlási bizottságba is fogni kell az embereket és mert ez nem párt-, de pénzkérdés, melybe az új nemzedék nem nehézkes, az ügyes főispán embereit még ellenzéki megyében is beszúrhatja. A nyilvánosság csak gúny, mert falragaszokon, újságokban nem hirdetik a tanácskozás helyét és idejét; tanácskozási helyül piszkos, szűk helyiségeket választanak, hol undor és egészsége kockáztatása nélkül tisztességes ember nem időzhet, tehát csakis pár érdekelt fél képezi a hallgatóságot, kik mihelycst ügyeik befejeztetnek, azonnal távoznak.

Helytelen azon szakasza, mely az adóelengedést a letakarított terményekre eltiltá, mert az árvíz a letakarított, csomókba rakott terményt is elviheti, megronthatja, de az egész termés is eléghet éjjel nagy viharban. Felesleges a leengedések- és halasztásoknál a közgazgatási bizottság szerepeltetése, mert a megadás vagy megtagadás feltétlenül a ministertől függ.

Általában, miután a végső és érvényes elhatározás a ministertől függ és a minister előtt nyomatékkai csakis az adó 'el ügyelő és főispán szava bir, sokkal loyálisabb és czélszerűbb lenne, ha a porhintést mellőzve, a közgazgatási-, kivető- és felszólamlási bizottságok megszüntetnének és helyükbe a pénzügyministeriumnál egy különleges osztály alakíttatnék, így legalább minden ember tudná, hol kell ügyét ajánlani, míg ma a közönység nagyrésze a tehetetlen bizottságok üres gyógyszerárában keres orvosságot. A minister a jogos támadások ellen az alkotmányos színnel kimázolt bizottságokkal menti magát.

Hiányos az árverési határidő bizonytalansága, mert

kitűzheti 15, mint 30 napra; a czélszerűség és méltányosság azt kívánja, hogy az adózóknak egyenlő és mentül hosszabb határidő adasson. Maga 30 nap is kevés, mert adóba egynemű tárgyak foglaltnak le nagy mennyiségben, rövid idő alatt csak nyomott árakon lehet értékesíteni, mert csak a helybeli vevők versenyeznek, a kis vevő egyszerre sokat nem vehet, ellenben ha a határidő hosszabb, idegen is megnézheti, egyikét eladja és árán megveszi a másikat, tehát pénzt a termelő javáia többször megforgathatja.

Az ingatlanok elárvercltetése a birtok elleni mérenylet, a tulajdonjog megsértése. Jogi és erkölcsi fogalmak szerint a föld és ház nem az állam tulajdona, de egyeseké, adót a polgár vagyona haszonélvezetének biztonságáért fizet, ez tehát az államot nem az alap, de csakis a jövedelem megtámadására jogosítja, az ingatlanok eladása tehát polgárisait rablás. Nem menthető ez azért sem, mert az állam per nélkül biztosíthatja magát, megveheti az adót minden évben, ha meg nem veszi, nem teszi hanyagságbul vagy közegei gázsága miatt, midőn az illetőt megakarja boszulni, meg vesztegeti az adóközeget azért, mert tudja, hogy a birtokos 3—4 évi felhalmozott adót megfizetni nem képes és így a birtok árverésre kerül az ő látszólagos befolyása nélkül; menthetlen ezen eljárás azért is, mert ha a tulajdonos elemi csapás miatt nem fizethet, a birtokoson az adót megvenni nem szabad. A méltányosság tehát azt kívánja, hogy a folyó évi adóhátralék többlete 5 évi részletekre osztassák és fedezetül a vetések $\frac{1}{3}$ -öd része foglaltassák le; ez esetben biztosíthatnák az állam és a birtokos, leg-

alább a pénzügyminister és közegei önkénye ellenében fedezve lenne, míg jelenleg, ha az állam a birtokost megtámadja, minden hitelezője reá zúdul, s mert az állam nem vár, hitelezőivel nem egyezkedhet. Igazságtalan ezen törvény azért is, mert a várakozás a minister önkényétől függvén, egyik adósnál évekig várnak, míg a másikat agyonütik; az állam ellenében perorvoslatokkal élni nem lehet, ha a végrehajtó a féllal ellenszenvez, a becshez buta, ellenséges indulatu becsüsöket alkalmaz, ezek a foglalás tárgyait felcértékre becsülik, ennél fogva két-, sőt háromszoros értéket is lefoglalnak, pedig az állam már az ingatlanok által is biztosítva van, mert az állam 3 évi adóra a betáblázott hitelezők előtt is elsőséggel bír. Voltak és vannak esetek, midőn a végrehajtó közegek, a törvény daczára a feles földek haszonbéri jövedelmét teljesen mellőzték, s mert terményt és más ingóságokat nem találtak, a végrehajtást az ingatlanra vezették. Ezen törvény tehát a birtokosra majdnem annyira sérelmes, mint az uzsora.

XVI. A végrendeletek, Öröklési szerződések és ajándékozásokról.

A végrendelet érvényes:

1. Ha a végrendelező maga írja és két tanú aláírja.
2. Ha maga nem írja, 4 tanú aláírása szükséges.

A tanuknak a végrendelet tételénél együttesen jelen kell lenni és a végrendelezőt személyesen ismerni kell.

Tanú 18 éven aluli, vak, siket, néma, bolond, ha-

mis eskü, nyervági büntettért elítelt nem lehet, a tanúnak a végrendelet nyelvét ismerni kell.

A szóbeli végrendelet érvényére 4 tanú szükséges, ha a végrendelkező három hónap alatt meghal.

Köz végrendelet és a közjegyzőnél letett Írásbeli végrendelet:

Közvégrendelet a közjegyző vagy járásbírósnál tehető.

18 éven aluliak, némák, siket-némák, csak közvégrendeletet tehetnek.

A sajátkezüleg irt, tanuk nélkül, ha máskézzel irt, ha 2 tanú aláírja, érvényes, ha a végrendelkező azt a közjegyzőnek személyesen, mint saját végrendeletét átadja.

Kiváltságos végrendelet:

Érvényes 3 hónapig, kórvész, háború esetében önközü tanú nélkül, máskezével írott 2 tanú jelenlétében.

Az ajándékozás csak akkor érvényes, ha az írásbeli vagy közvégrendelet kellékével bir.

A külföldön tett végrendelet akkor is érvényes, ha azon ország jogszabályainak, melyben keltek, megfelelnek.

Jelen törvény életbelép: 1876. július 1-jén, az ezen idő előtt készített végrendeletek akkor érvényesek:

- a) Ha a végrendelkező 1 év alatt meghal.
- b) Ha bebizonyítatik, hogy 1 év után az illető végrendeletképes nem volt.
- c) Ha a végrendelet a közjegyzőhöz letétetett.

XI. *Az államgaranciát húzó vasutaknak* részletezve 8.620,619 frt 56 kr kölcsön engedélyeztetik.

XII. *A király föld és szász egyetem rendezéséről.*

Λ királyföldre a megyék szabályozásánál tekintet nem leendő, a szász ispáni hivatal megszűnik, a szász egyetem elnöke a szebeni főispán lesz.

A szász egyetem köre az egyetemi vagyon feletti rendelkezésre és az alapítványok kezelésére terjed.

Előnyeiben a lakosság vallás- és nyelvkülömbőség nélkül részesül.

A főfelügyeletet a kormány fenntartja.

Jövedelme egyedül közművelődési célokra fordítható.

XIII. *Cselédtörvény.*

A cseléd és gazda közti viszony írás- vagy szóbeli szerződésen alapul.

Engedély nélkül csak nagykorú vállalhat szolgálatot, asszony csak férje engedőimével.

Szolgálatra bizonytalan időre senki nem fogadható.

A gazda fogadását felbonthatja, ha erkölcstelenségéről értesül, ha rajta ragályos betegséget vesz észre, ha szolgálatába beállni vonakodott, ha a gazdát időközben véletlen elemi csapás, árvíz vagy tűzvész sújtja.

Több helyre szerződni tilos, az első szerződés érvényes, szerződni szóval és írásban lehet, ha a cseléd helyét el nem foglalja, kárpótlással tartozik, a beszegődött cselédet felfogadó 10—40 frtig büntetendő, ha a gazda a cselédet el nem fogadja, kárpótlásba ma-

rasztatik el. A cseléd nem köteles szolgálatba lépni, ha megbetegedvén, szolgálatképtelen lesz, ha férjhez megy, ha örököl, ha gazdája lakását változtatja, ha családjában mellőzhetlen; a szolgálatba be nem álló a foglalt köteles visszaadni 2—20 írtig, fizetésképtelenség esetében elzáratik.

A gazda köteles cselédjét rendesen fizetni, felügyelni a gyermekek iskoláztatására, felügyel takarékosága s erkölcsére, a cselédet egészségét veszélyező munkával nem terhelheti.

A cseléd köteles szegődött kötelességét híven, pontosan teljesíteni, sőt betegség esetére cselédtársát is, ha az szakmájával nem ellenkezik, helyettesíteni, a hanyagot a munkára hatóságilag is lehet kényszeríteni, köteles a károkat kárpótolni, társai hűtlenségét feljelenteni.

A gazda cselédjét megdorgálhatja, sőt fizetéslevonással is büntetheti, az igazságtalan büntetésért a cseléd a hatóságnál orvoslást kereshet.

A cseléd elbocsájtható, ha munkája teljesítésére képtelen, ha tunya, ha munkanap távozik, ha kárt okoz, perlekedő, veszekedő, ha a nőcseléd terhes lesz, ez esetekben azomban falun a szolgálatot két hónap, városban 15 nap előtt fel kell mondani. Ha az év végén a cselédnek a szolgálatot 2 hónappal előbb fel nem mondják, a cseléd jövőre is megtartottnak tekintetik.

A cseléd rögtön elcsapható, ha a gazdát és családját sérti, fenyegeti, rágalmazza, bántalmazza, a többieket ellene hajtogatja, fia tisztjét szidja, tettelesen bán-

talmazza, ha a családtagokat elcsábítja, ha hűtlen, ha szándékosan kárt csinál, korhely, kártyás, bujtogató, ha a gyertyával, lámpával, tűzzel az előleges intés daczára vigyázatlanul bánik, vagy ez által tüzet támaszt, ha az állatokat roszul ápolja, vagy kínozza, ha undorító ragályos betegségbe esik.

A cseléd elmehet: ha a gazda vagy családja által élete veszélyeztetik, ha elakarja csábítani, ha a vendégek csábítása ellen nem védi, éhezted, ha 16 kilométer távolságra megy lakni, ha megbetegedvén, szolgálatképtelen lesz.

Ki cselédjét ok nélkül elbocsátja, köteles az egész bért kifizetni, a szökő cseléd 2—24 forint kártérítéssel büntetendő. A cseléd a rábizottakról számolni tartozik.

A cselédnek szolgálati könyvet kell adni, cselédet 2—25 forintig terjedő büntetés terhe alatt könyv nélkül fogadni tilos; a gazda, ki tudva valótlan minősítést ír be, a kárért kárpótlással tartozik és ezenfelül 50 forint birsággal fenytendő. A gazda köteles a cselédnek elbocsájtó bizonyítványt adni.

A mezei munkások és általában a napszámosokról:

Aratók, nyomtatók, cséplők és általában mezei munkásoknak, igazolási jrgygyel és községi bizonyítvánnyal kell bírni, e nélkül be nem fogadhatók.

A szerződések írásban kötendők, perlekedés esetében a munkások a munkát be nem szüntethetik, a munkások távozását a hatóság köteles kényszerrel is megakadályozni, a hatóság a munkásokat kényszerrel

is vissza vezettetheti; a munkások a mulasztott munkanapot kétszeresen, sőt négyszeresen is tartoznak kárpótolni.

A munkásokat igazolvány nélkül felfogadó 20—100 forintig büntetendő; a közösen felfogadottak egyetemleges kárpótlással tartoznak.

Ha a termény elemi csapás következtében lejjebb száll, a munkásokat megillető kárpótlást a hatóság határozza meg, kötelesek azonban a munkát bevégezni, a munkát meg nem kezdő, vagy félbehagyó 2—4-szeresen büntetendő és ezenfelül a munkaadó más munkásokat is fogadhat.

A munkaadót a hatóság kötelezettsége megtartására kötelezi.

A mezei munkásokat elcsaló 100—200 forintig büntetendő.

A napszámos köteles a munkát egyezség és utasítás szerint teljesíteni.

Ha a munka véletlen miatt megakad, a munkásnak «/«—³/i munkabér fizetendő.

Ha a munka 1 hónapra köttetett, a napszámos a kényszermunkaszünet alatt más munkára alkalmazható.

Büntetések:

Ezen törvények áthágása a munkásnál, a munkaadóknál 25 frttal büntetendő; az időn túl kimaradó cseléd 2—16, a látogatást fogadó 2—10, az éjjeli szállást adó 4—24 irtig büntetendő.

A lázadó, a gazdát bántalmazó, ellenszegülő, hajtogató cseléd vagy napszámos 50 forinttal büntetendő.

A gyermekcseledet túlnehéz munkával terhelő gazda büntetése 50 forint.

Illetékes hatóság:

A megyékben: szolgabíró, kerületi kapitány, hadnagy, dulló; rendezett tanácsú városokban: a rendőrkapitány vagy helyettese; szabad királyi és törvényhatósági városokban: a rendőrkapitányok; Budapesten: a kerületi alkapitányok.

Második fokú hatóság a megyék és törvényhatóságokban: az alispán, alkirálybíró, alkapitány. Városokban: a rendőrkapitány. Budapesten: a főkapitány meghallgatásával a közigazgatási bizottság.

Harmadfokú: a közigazgatási bizottság; Budapesten: a belügyminister.

Két egyenlő ítélet ellen nincs felebbezés.

Megyék, kerületek és vidékeken, hol szükséges és a községi elöljáróság képzett, az első fokú hatóság a közigazgatási bizottság által a községi bírákra is átruházható.

A törvényhatóságok felhatalmaztatnak, hogy a cselédügyeknek nem érintett részére szabályrendeletet alkothassanak.

XIV. Közegészségügyről.

Az egészségügyben intézkedik: a szolgabíró, polgármester, rendőrkapitány; Budapesten a kerületi elöljáróság kijelölt tagja, másodfokon az alispán, harmadfokon a belügyminister.

Az egészségre káros tápszerek, italok, edények elkoboztatnak, úgyszinte a veszélyes anyagok és ké-

szitmények az erre nem jogosítottul elvetetnek. Mind-ezek a fennálló szabályrendeletek szerint, ezek nem-létében 300 forintig büntetendők.

A belügyminister, ha járvány uralkodik, az illető vidékre biztost küld; a biztos a posványok és mocsarak csapolását, csatornázást rendel el, községi és megyei erővel, ha pedig a megye erejét haladja, országos erővel.

Uj házak lakhatása városban csak egészségrendőri szemle után engedtetik meg, egészségtelen épületek 1 év alatt átalakítandók, és ha még ezután sem alkalmasak, kisajátítandók.

A levágandó állatot előbb meg kell vizsgálni.

A népiskolák közegészségi tekintetben a törvényhatóság felügyelete alá helyeztetnek, ragályos betegség esetében a tanodákat is bezáráthatja.

A fegyházak egészségi ügyeire felügyelnek, az igazság- és belügyministerek.

Orvosok csak azok lehetnek, kiknek egyetemi oklevelük van; nem orvosok nem gyógyíthatnak, köz- és magánkórházak, gyógyintézetek a megye meghallgatása után belügy minister! engedélylyel állíttathatnak fel.

Kórházi főorvos az lehet, ki 2 évi gyakorlatot kimutathat.

Mihelyest egy községben több ember egy betegségbe esik, a község köteles a hatóságnak bejelenteni.

A himlő minden gyermekbe 1 éves koráig a kör-orvossal beoltandó.

Minden gyógyfürdőnek kényelmes és egészséges

lak- és fürdőház, evődével, orvossal és gyógyszerhárral kell birni, a fürdőorvos a főispánnak bejelentendő.

A halottak a helyszínén eltemetendők, a temetők a helyi viszonyokhoz képest szabályozandók rendeleti után.

Elhagyott temetők beépítése 30 év múlva szabályozandó, a templomok alatti temetkezés csak felső engedeleinmel engedélyeztetik, a hullák elszállítása csak felső engedélyvel engedtetik meg.

Gyógyszerész csak okleveles lehet, köteles a szabályokat mind maga megtartani, mind segédei által megtartatni.

Uj gyógyszerhárrat a hatóság meghallgatása után a minister engedélyez.

A község végrehajtja a törvényeket és szabályrendeleteket, felvigyáz a hús és italok jó minőségére.

Orvosnak csak okleveles sebész választható meg.

A választott orvos a szegényeket ingyen, a vagyonosokat szerződés szerint köteles gyógyítani.

Az egészségi ügyre felvigyáznak: a szolgabíró, a járási és megyei orvos, az alispán, a közigazgatási bizottság, a megyei egészségügyi bizottság.

Az egész országban felügyel a közegészségügyi tanács.

XXVII. A váltótörvénynél.

XVIII. A népiskolai hatóságokról.

A népiskolai ügy közigazgatását a vallásügyi minister és vezetése alatt a törvényhatóságok és azok közigazgatási bizottságai, a tanfelügyelők, a községi hatóságok és az iskolaszékek" eszközük az 1868., az 1876: VI. és a jelen törvény értelmében.

Minden megye külön tankerületet képez.

A tanfelügyelőt a közoktatás- és közigazgatáshoz értő egyének közül a közoktatási minster nevezi ki és mellé segédet vagy segédeket nevez.

A tanfelügyelő, a közigazgatási bizottság tagja; teendői:

1. Köteles az iskolákat gyakran és legalább egyszer egy évben meglátogatni, érintkezik az iskolaszékekkel, a községi és egyházi hatóságaival, az iskolák felsőbb hatóságaival, a társulati és magán-intézetek felsőségeivel.

2. Az állami népiskolai tanintézetekben a jelen, a közigazgatási bizottsági törvény és a vallásügyi minster utasításai szerint intézkedik.

3. Az iskolákban a felügyeletet gyakorolja, a nem állami iskolákban megvizsgálja a tanterveket és tankönyveket, a kormány által el nem fogadottak elko-boztatása és a tanítók megfenyítése iránt a közigazga-tási bizottsághoz jelentést ad be.

4. Felügyel arra, hogy az iskolaügyeket a hit-községi elöljárók rendesen kezeljék.

A közigazgatás alá nem tartozó ügyekben önállóan intézkedik, felügyel az iskolai közegészség! állapotra, a tanügyi statisztikára, a tanító- és tanítónő-képezdek igazgatótanácsában elnököl.

A közigazgatási bizottság teendői:

1. Tanácskozik a helyhatóság népoktatási viszo-ny airul.

2. Intézkedik a vallásügyi minster rendeletéi végre-hajtására!.

3. Intézkedik a tanköteles gyermekek összeírásáról.

4. Felterjesztést tesz a minister! rendeleteknek meg nem felelő iskolák megintésérül, községi vagy állami iskolák felállítását javasolja.

5. Felügyel a tanadó behajtására.

6. A ministerhez felterjesztést tesz új iskolák felállítása vagy a régiék segélyezősérül.

7. A községi iskolaszékek által megvizsgált számadásokat felülvizsgálja.

8. A tankerületi iskolatanács megszüntettetik és helyébe a közigazgatási bizottság lép.

9. Félévenkint a ministerhez jelentést ad bö.

10. A községi iskolaszék és a tanító közti ügyekben elsőfokú bíróság.

11. A tanítók és szülők közti ügyekben másodfokú bíróság.

12. Fegyelmi vizsgálatot indíthat és a minister rendeletére indít, a községi előjáróság bármely tagja ellen kötelelességmulasztás esetében, a tanítók ellen, ha hanyag vagy vétséget követ el és egyúttal hivatalátul is felfüggesztheti. A vizsgálatot a szolgabíró vagy polgármester teljesíti.

13. A tiltott könyveket elkoboztatja; a kormány által tiltott könyvek használata büntény, mely 300 forintig terjedhető pénzbírsággal vagy 3 havi fogsággal vagy elmozdítással büntethető, a bizottság az ügyet a törvényszéknek átadja.

Fegyelmi büntetések:

Dorgálás, a fizetés 10 százalékáig terjedő pénzbüntetés, a nyugdíjigény elvesztése, állomásiul· el-

mozdítás. A fizetés és állomástuli felfüggesztést az egyházi főhatóság útján a minister rendeli el.

A törvényhatóság népnevelési bizottságot választ; ezen bizottság a közigazgatási bizottsághoz véleményt adhat be.

A községi iskolák: a polgári község;
a felekezetiek: a hitközség alatt állnak.

A polgári vagy hitközség 5 tagbul, írni és olvasni tudó egyénekből iskolaszéket választ; a felekezeti iskolaszéknek tagja a lelkész, három évre választatnak, ha a község 4 hőt alatt nem választ, a tagokat a közigazgatási bizottság nevezi. A hitfelekezeteknél a választást a minister rendeli meg.

A községi iskolaszék a tanítót választja, a tandíj-
rú a községi hatósággal egyetértőleg intézkedik, örök-
ködik a tanítás, iskolabajárás felett, felügyel a taní-
tásra, az alapra, az épületekre, a vizsgálaton jelen van,
a számadásokat megvizsgálja.

A felekezeti iskolaszék szervezetét és teendőit a
felekezeti iskolaügyet vezető illetékes főhatóság szabja
meg; az iskolamulasztók irányában köteles úgy járni
el, mint a községi iskolaszékre meg van állapítva.

Az állami iskolákhoz a vallásügyi minister gond-
nokságokat állít.

Budapest több iskolaszékre oszlik.

A határörvidékre bővebb intézkedésig az 1873.
XXVII. érvényben marad.

XXIX. *A pancsovai szőlők és a phylloxeráról.*

Pancsován a phylloxera által meglepott helyen a
szőlőtőkék kiirtandók. A szőlők megbecsülteinek, a

becsből az értékcsökkenés levonatik, levonatik a földértéke, mely a tulajdonosé marad, ezek levonása után a kárpótlás az állam által kifizettetik. Ezen művelet fedezetére 80,000 forint hitel nyittatik.

XXXI. *A fizetések, nyugdíjak elleni végrehajtásról.*
1877: 22.

Állami törvényhatósági és községi tisztviselők és hivatalnokok, lelkészek, segédlelkészek, tanárok, tanítók és tanítónőknek, a véderőhöz tartozóknak, vasúti hivatalnokok és szolgálknak, a nemzeti színháznál alkalmazott igazgatási, művészeti gazdasági tisztviselőknek, drámai és operai magánszereplők, személyes és korpótdíjainak legfeljebb V_3 -ada vehető végrehajtás alá, de csak akkor, ha a fizetés a személyes és korpótdíjjal a 600 forintot meghaladja, 600 forint azomban mindig érintetlenül marad.

A lakpénzek azomban csak lakbér fejében, a szolgálat után járó más illetmények pedig épen le nem foglalhatók.

A nyug- és kegydíjak szinte csak $\frac{1}{3}$ -ad részben foglalhatók le, de csak úgy, ha 365 forint fennmarad.

A rokkantak ellátási díjaira, a sebesültek, a vitézség! érmek díjaira végrehajtás nem intézhető; a katonák özvegyének, gyermekeinek nyug- és kegydíja le nem foglalható. A katonai házassági biztosíték csakis 350 forinton felül esik végrehajtás alá.

Kivételt képez azomban azon eset, midőn a végrehajtás a feleség, szülők, gyermekek tartási díja fejében intéztetik.

Ezen törvény sok méltatlanságot korlátozott, do csak főrendszer, mert a megélhetést, a fekete kenyert, de semmi egyéb nem biztosított, mert 600 forinttal az 1876-iki nagy árak mellett csak két tagból álló család sem élhet meg. Az állam- vagy megyei hivatalnokot kiváltsággal felruházni kétségkívül nem lehet, de ennek ellenében az állam érdeke azt kívánja, hogy a hivatalnok nyomorban ne fetrengjen, mert a kenyérharcban az elme elfásul, a becsületérzés meggyengül, a tehetség, a munkakedv megtompul, vagyis a hitelezőktől üldözött hivatalnok rossz hivatalnok, vesz tehát általa az állam, a közönség. Másrészt a hivatalnok adósságait más mértékkel kell mérni, mint a reális alapra fektetett adósságokat; a hivatali fizetés ingó biztosíték, mert a hivatalnokot nyugdíjazhatják, a választotta választásnál kieshetik, mindkettő betegség által hivatalképtelen lehet, vétségekért elmozdítható, ennél fogva minden hivatalnokadósság uzsoraadósság. Az állam érdeke, az emberiség tehát azt követeli, hogy a hivatalnok fizetéséből csakis 10 perczent vonassék le adósság törlesztésbe; kétségkívül ezáltal a hivatalnok hitele csökkenni fog, de a hivatalnoknak hitelre nincs is szüksége, mert a hivatalnokok fizetése nyomorult, ezt nem szabad megterhelni, mert a hivatalnoknak a kamatra nincs feleslege; csakis a betegség az, mi a hivatalnokot adósságcsinálásra jogosítja, a gyógyítás pedig nagy Összeget nem igényel.

XXXVI. *A záloglevelek biztosításáról.*

Záloglevelek kibocsájtására jogosultak:

1. a jelzálog üzletre alakult részvénytársaságok;

2. oly részvény társulatok, melyek üzletkörüket erre is kiterjesztették;

3. ingatlantulajdonosoknak e célra alakult szervezetkezetei.

Az ezentúl alakuló részvénytársaságok a záloglevelek biztosítására legalább 200,000 forint tőkét tartoznak alkotni.

Ezen alap az összes záloglevelek biztosítására szolgál alapul, ez ellen tehát részletes végrehajtás nem intézhető.

Az alap elhelyezése:

1. tőzsdei értékpapírok vásárlására;
2. kölcsön 75 százalékig értékpapírokra;
3. lejárt, vagy fél év alatt lejáró értékpapírok és szelvények leszámítolása;
4. három havi lejáratú hármas aláírásu váltók;
5. az intézet adósai birtokainak megvétele, a saját fedezet Összegéig.

Az ingókban elhelyezett vagyon külön kezelendő.

Ingtatlanok vételénél a jelzálogalap összege a vett birtokra bekebleztetik.

Záloglevél-kibocsájtás és fedezet:

A jelzálogintézetek a megerősített szabályokban meghatározott biztosított Összeg erejéig bocsájthatnak csak ki zálogleveleket.

Csak a bírtok becsértéke felére kölcsönözhet, az erdő- és szőlőterületnél háromszoros fedezet kívánatik.

A záloglevelek a biztosítás csökkenése arányában visszavonandók.

A záloglevelek az alap húszszorosát nem haladhatják meg az ezentúl alakuló záloglevéltársaságok és szövetkezeteknél.

Csó'd esetében a záloglevél birtokosainak követelése elsőséggel bír.

Az igazgató köteles a hivatalos és más, erre elfogadott hírlapokban minden félévben a vagyoni kimutatást közzétenni.

A forgalomban levő záloglevelek $\frac{*}{10}$ birtokosának kérelmére a törvényszéktől szakértő vizsgálatot kérhetnek. Az igazgatóság tagjai, amennyiben cselekményük a büntető törvény súlya alá nem esik, 3 hónapig terjedő fogságra ítélandók:

1. ha a törvénybe meghatározottnál nagyobb összegű záloglevelet bocsájtanak ki; 2. ha a zálogleveleket aránylagosan vissza nem vonják; 3. ha valótlan kimutatásokat terjesztenek elő; 4. ha az alapra a törvényt sértik; 5. ha az alapot csökkentik; 6. ha törvényes megalakulás előtt záloglevelet bocsájt ki; 7. ha a kibocsájtott záloglevél a 20-szoros értéket haladja.

Hanyagságért az igazgatóság tagjai 1000 forinttal büntetendők, ezekért az igazgatóság tagjai egyetemlegesen felelősek.

Ezen törvény több helyes intézkedést tartalmaz, a földbirtokra különösen ártalmas a kettős fedezet kikötése, mert a törvény valódi értéknek a földadó százszoros értékét tekinti, valóságos értéknek nem veszi az épületek értékét, mi legalább is 10 száza-

lékot képvisel; tehát még így is, theoretice véve, nem 50 perczent, de 45 csak a kölcsön, miből, ha az előlegesen levont félévi 3^2 kamatot és törlesztést levonjuk, ha a záloglevelek alpárin kelnek, marad $41\frac{1}{2}$, ebből azonban levonul ismét a betáblázási százalék és egyéb költségek, tehát alig marad 38. De helytelen ez azért is, mert adóalapul a talaj minősége szolgál, már pedig a földminőség nem egyedüli és egyenlő tényező, mert ugyanegy talajú föld értékesebb, ha gazdag község határában fekszik, mert ily községben vevő- és bérlő-versenyzők a földművesek; értékesebb, ha a vasúthoz vagy a főbb folyókhoz közel fekszik, mindez 10—20, sőt nagyobb mérték százalékot képvisel.

Czélszerűtlen és pénzügyi tudatlanságot árul el azon szakasz, mely a jelzálog! intézetek hitelkörét az alaptőke 20-szoros értékére szorítja le, mert a záloglevél fedezetét nem a társaság tőkéje, de a jelzálogilag lekötött birtok képezi, a tőke csakis a majdnem lehetlen igazgatási könnyelműség és csalás elleni biztosítékul szolgál; a birtokárcsökkenés elleni biztosítéknak ez csekély összeg, de a nagyszerű értékcsökkenés valószínűtlen, sőt lehetetlen is, mert a kenyérnek és húsnak nincs surrogatuma; a földet nem semmisítheti meg semmi, az urbériség folytonosan szaporodik, míg ellenben az emberi tőkét a gyárak érték-telonítik, a pénztőke bizonytalan, mert az államadóságek óriási módon szaporodnak, valószínű tehát az általános kamatleszállítás, a gyárak a gazdagabb országokban gomba módon szaporodnak, mi a gyártmányok ársúlyedését fogja előidézni; a pénztőke és em-

béri, vagyis munka-tőke közti harcz még nincs eldöntve, ma még a pénztőke uralja a világot, de az elégtelenség terjed és valószínű, hogy kényuralma megdől és a gyármunkás is a nyereségből osztalékot fog nyerni, vagyis a pénztőke értéke silányulni fog.

Felesleges tehát ezen biztosíték és káros nemzetgazdasági tekintetből, mert ez a kistőke versenyét lehetlenné teszi, ezen törvény értelmében 200,000 frt alap mellett csak 4 millió záloglevelet lehet kibocsájtani, e mellett a bevét csakis 20,000 forint, ez a kezelésre elégtelen, vagy ha a költséget fedezi is, hasznot nem ad, míg ellenben 1 millió alap már 20 milliónyi záloglevelet bocsájtathat és nyeresége 100,000 forint, ezen nagyobb vállalatnak ép annyi és oly fizetésű hivatalnokra van szüksége, mint a 200,000-resnek, ennek tehát megmarad 180,000 frt haszna, míg a 200,000-resnek semmi. Ezen törvény mellett a megyei szövetkezetek tehát lehetlenné válnak, mert az országban kevés a birtokos folyó tőkéje és ez a magyar földbirtok kibontakozását, önállását lehetlenné teszi, vagyis ezentúl is az idegen tőzsérek zsebeibe fog pénzünk kamat fejében folyni, míg ha a kishitel mesterségesen meg nem szorítatik, a hitelszükségletet legalább részben maguk az eladósodott földbirtokosok fedezhették volna. Ez tehát ismét az uzszora, az idegenek győzelme a birtokososztályon.

1877.

VIII. *A kamatlábról.*

Közjegyző nem vehet fel oly okiratot, mely 8-nál magasabb kamatot köt ki.

Kamat alatt nemcsak a készpénzbeni, de bármi című és természetű járulék értendő.

8 százaléknál magasabb kamat sem nem kötelezhető, sem a bíró által meg nem ítéhető; az ennél magasabb előre levont kamatok a tőke törlesztésére levonatnak.

Csak azon összeg fizettetik vissza, melynek felvételét az adós a kötelezvényben elismerte, az előjegyzés is csak ezekre rendeltethetik el.

Ha adóslevél nincs, vagy a kamat ki nem kötött, a kamat 6 százalék.

Ezen határozmányok azonban a váltókra nem alkalmazhatók.

Ezen törvény ellentétes, félénk félrendszabály:

Ellentétes és minden logica nélküli, mert hol a kötelezvényben a kamat kikötve nincs, 6-ot állapít meg, ellenben a bíró által megengedi a 8°/₁₀ megállapítását, bekeblezését, a váltónál pedig korlátlan uzsort enged; az adóslevélben lényegileg különbség nincs, mert az adósnál az alap, a lényeg a kölcsönzött összeg, a kötelezvény vagy váltó csak alak, az adós nem azért tartozik fizetni, mert kötelezvényt vagy váltót irt alá, de azért, mert pénzt vagy terményt kölcsönzött, ingót vagy ingatlant vett és ezt, ha bizonyítja, kötelezvény és váltó nélkül is köteles kifizetni. Nevetséges kiváltság tehát a váltónak engedményezett uzora, ez azt eredményezte, hogy mindenki csak váltóra kölcsönzött; ezen törvény sokat hasonlít a turopolyai nemesek veresköponyeges kiváltságához, mely szerint a turopolyai Nemest meg lehetett botoztatni

de veres köpenyeget kellett aláteríteni; ezen törvény is megengedte a rablást, de csak akkor, ha az uzsorás váltó képében veres köpenyeget, vagyis váltót terített az áldozat alá; valamint ez a turopoljai fájdalomat nem enyhítette, a czifra papirosra irt rablólevél, sem kevesbítette az áldozat romlását. Megengedhető lett volna ez azon esetben, ha a birtokostul a törvény a váltóképességet elveszi vagy mérsékli, mert ezesetben csakis a kereskedelmi váltók maradnak forgalomban és ezeknél a nagyobb kamat megengedhető, mert a kereskedő vagyona vagy készpénz, vagy terményekből áll, melyek bármikor pénzzé tehetők, a kereskedő tehát csak nyereségy reményében kölcsönöz, a kereskedő a három hónapra felvett pénzt ezen idő alatt 12-szer 12 különböző tárgyban és pedig nagy haszonnal megforgathatja, 24 óra alatt 20, sőt több százalékot nyerhet, ennél fogva nagy kamatot adhat, míg a földbirtokos befektetésekre vesz kölcsönt mik csak évek múlva térülnek meg; az ügyvéd, orvos, mérnök jövedelme lassankint folyik be, a hivatalnok havi fizetéséből él, és életfenntartása egész fizetését igénybeveszi. Ezen törvény tehát nem egyéb, mint az uzsorás rablók kiváltságának meghosszabbítása.

XVIII. *A közadókból származó igényperekben a kincstárt a törvényhatósági tisztviselők képviselik.*

XX. *A gyámsági és gondnoksági ügyekről, 80: XXXVII, 81: XXIV.*

Teljeskorúság: a férfi és nő 24 éves korában, a nő 24 év előtt is, ha férjhez megy, teljeskorú lesz.

A 14 évesek a munkakeresményeikről rendelkeznek, ha maguk tartják fenn magukat.

A 18 éves a gyámhatóság által nagykorusítható, a nagykorusításnál megkérdezendők a szülők, a nagyszülők, ezek nem létében az oldalakonok, a 18 éves önálló ipart űzhet;, ha ezt a gyámhatóság vagy gyám megengedi.

A 20 éves teljeskorúvá lesz: ha az apa a kiskorúnak vagyonát átadja;

ha önálló háztartásába beleegyezik;

ha a gyámhatóságban a két feltétel egyikét megengedi.

A kiskorúság meghosszabbításáról:

1. A kiskorúság meghosszabbíttatik:

ha a gyámság alatti testileg és lelkileg gyenge és tehetetlen;

ha adósságokat csinált;

ha kicsapongó életet visz.

2. A kiskorúság meghosszabbítását a bíróság mondja ki; a meghosszabbításruli kérvény a kiskorú 23 éves kora előtt beadandó, ezután csak azon esetben kérhető, ha a meghosszabbítási okot a kiskorú 23 éves korán túl követte el.

A felügyelet, eltartás, neveltetés:

A kiskorúra felügyelnek a szülők, ezek nem létében a gyám. A szülők vagy gyám a kiskorú felett házi fegyelmet gyakorolnak, a vagyontalant a szülők, nagyszülők kötelesek eltartani és neveltetni.

Mellékes örökségeknél, midőn az örökgyó a gyermekeknek hagyta a vagyont, de a haszonélvezetet a szülőknek, a jövedelem egyharmada az örökös gyermekek neveltetésére és tartására fordítandó, a költség mennyiségét a harmad keretén belül a gyámhatóság állapítja meg; határozata felebbezhető 3 hónap alatt.

Elválás vagy külön lakás esetében a gyermekeknek ki általi tartásáru és kinél lakásáru a bíróság határoz; a kis gyermekek általában 7 éves korukig, a leányok ezen felül is, hacsak a gyámhatóság különös okokbul másképen nem intézkedik.

Ha a kiskorú a jogosultnak át nem adatik, az átadást a gyámhatóság eszközzi.

Az apai hatalomru:

Az apa kiskorú gyermekei vagyont számadás nélkül kezeli, idegent a gyámságbul kizárhat és gyámot nevezhet, a jövedelem elsősorban a folyó terhek fizetésére, a gyermek tartására és nevelésére fordítandó, a felesleg az apát illeti; adósság esetében a gyámhatóság a felesleg $\frac{2}{3}$ -ának adósság fizetésére! fordítását elrendelheti, $\frac{1}{3}$ -ának azonban mindig meg kell az apának maradni.

Köteles az apa gyermekei készpénzét, kötvényeit, értékpapírjait biztosítani.

A gazdaság, háztartás vagy üzlet folytatásához szükséges ingóságok, készpénz és ékszerek biztosítását vagy átadását a gyámhatóság csak veszély esetében követelheti.

Biztosítás.

Az apa házbirtoka az érték fölég, földbirtoka $\frac{3}{3}$ részig szolgál biztosítási alapul. Az értékpapírok, az árfolyamot véve, felég szolgálnak alapul. Az apa, ha maga nem biztosítékképes, az elhelyezésre javaslatot nyújt be, mely elsőszéggel bir, ha a feltételeknek megfelel.

Az apa köteles a gyámhatóság jóváhagyását kikeráni:

1. ha gyermeke feltételelesen örökbe fogadtatik;
2. ha gyermeke részére üzletet akar nyitni;
3. ha ingatlant akar szerezni vagy tőkét akar felvenni;
4. ha eladást, cserét akar eszközölni;
5. cégvezetési meghatalmazásoknál;
6. váltókötelezettségek elvállalásánál.

A kezességvállalás, kötelezettségvállalás, gyámhatósági jóváhagyás mellett sem kötelező.

Az atyai hatalom megszűnik:

1. ha az atya vagy gyermek meghal;
2. ha a gyermek teljeskorú lesz;
3. ha gyermekét rosszul neveli, ha vagyonát rosszul kezeli. Ezen esetekben azonban a rokonok meghallgatandók, a bíróság dönt, illetőleg a gyámhatóság határozata ehhez felebbezendő.

Fölfüggesztetik:

- a) ha az atya gondnokság alá kerül;
- b) ha 1 évi fogságra ítéltetik; megszűnik azom-

ban hatálya a gondnokság megszűntével, a büntetés kiállása után;

c) csőd esetében számadásra köteles, sőt a csőd tartamára el is vehető; ha azomban csőd vagy büntett esetében a biztos kezelés iránt kételyek támadnának, a kezelés csak számadás terhe alatt engedhető meg.

A gyámság elvétele esetében is azomban a gyámhatóság a jövedelmi feleslegből a jövedelem $\frac{1}{3}$ -át az atyának tartási díjúl utalványozhatja.

Az atya hitelezői végrehajtást csak az atyát illető $\frac{1}{3}$ ellen intézhetnek.

Pályaválasztás:

A kiskorú 16 éves korában pályát választhat, ha az atya ellenzi, a rokonokat meghallgatva, a gyámhatóság határoz.

A gyámság- és gondnokságrul:

Az atyai hatalom alatt nem állók gyámság alá helyeztetnek.

Nagykornak gondnokság alá helyeztetnek:

a) elmebetegek, siketnémák, ha magukat jelekkel megértetni nem tudják;

b) vagyonkezelésre képtelen gyenge elméjük és siketnémák;

c) egy év óta távollevők;

d) tékozlók;

e) börtönre ítélték; a távollevők és foglyok részére gondnok csak azon esetben neveztetik, ha senkit

meg nem bíznak, vagy a megbízott a vagyon kezelésében akadályozva van;

f) kiskorúaknak gondnok nevezetik, ha az atya gondnokot nevezett, az anyát a vagyonkezelésből kizárta, ha az anya a vagyont kezelni nem akarja, ha a hagyományozó és ajándékozó gondnokot nevezett, ha a kiskorú érdeke az atya vagy gyám érdekével összeütközik, ha valamely méhmagzat érdeke az apa vagy anya érdekével ellenkezik, a kiskorú képviselőjére a kiskorúság meghosszabbításakor, a születendő utóörökös részére.

A gondnokság alá helyezést a gyámhatóság vagy bíróság rendeli el.

A gyám- és gondnokrul:

A gyámság első sorban a végrendelet vagy közjegyzői okiratban az atya által kinevezett egyént illeti.

Nevezett gyám nem léteben az anya a gyám, férjhezmenetelig a vagyont az anya kezeli, az apai gyám előnyei és kötelezettségeivel; örökbefogadás esetében gyám az örökbefogadó nő; a gyermekek gyámnevezés esetében is az anyánál maradnak és ügyeikben meghallgatandó, a gyermektartás költségeit a gyámhatóság határozza meg.

Az anya a gyámságot elfogadni köteles, a vagyont azomban nem tartozik kezelni.

Az anya után az atyai nagyapa, ezután az anyai nagyapa, ezután a férfi-rokonok unokatestvérig bezárolag, egyenlő fokúak közt a gyámhatóság dönt, tör-

vény télén gyermek gyámja az anya, ha kiskorú, gyámot 24 éves koráig a gyámhatóság nevez.

A gondnokság a gyámságra már kijelölt egyéneket illeti.

Ha az illetők alkalmatlanok, gyámot a gyámhatóság nevez, több testvér részére egy gyám nevezetik.

Gyám- és gondnokságra képtelenek:

a) a nők az anya, az örökbefogadó, a feleség kivételével;

b) a gyámság és gondnokság alatt állók;

c) az atyai hatalomtól elmozdítottak;

d) a szerzetesek;

e) a botrányos életűek;

f) csődalattiak;

g) az elítéltek, habár büntetésüket már kiállták;

h) az atya által kizártak;

i) a perben állók;

k) az örökhagyó vagy ajándékozó által kizártak;

l) kik időközben az elősorolt helyzetbe jutnak.

A gyámok, gondnokok helyzetük változását, úgyszint a rokonok, falusi előljárók kötelesek bejelenteni s a gyámok vagy gondnokok kötelesek ideiglenes vagy végleges felmentésüket kérni, mi fölött a gyámhatóság határoz.

Nagykorú testvér csak akkor lehet gyám vagy gondnok, ha az örökség nem vitás.

A gyám és gondnokság elutasításának feltételei:

- a) 60 éves kor;
- b) más terhes gyámság;
- c) ki 5 gyermeket gondoz;
- d) ministerség, országos képviselőség, katonaság, hivatal, papság, tanítói állás, továbbá ha a kiskorú lakhelye és birtokaitul távol van.
- e) az anya gyermekei, a nő férje felett nem köteles gondnokságot viselni;
- f) betegeskedés.

A rokon közelebbi rokont ajánlhat, a gyám vagy gondnokságot elvállalni nem akaró köteles ezt 8 nap alatt bejelenteni; az ok nélkül el nem vállaló 200 frttal büntethető.

A gyámság és gondnokság megszüntetése:

Megszűnik halál, felmentés, elmozdítás által.

A megszüntetést a bíróság által kirendeltre a bíróság, különben a gyámhatóság mondja ki.

A gyám vagy gondnok elmozdítható:

1. ha a gyermeket rosszul nevelteti, erkölcsiségét veszélyezteti;
2. ha a vagyont hűtlenül, hanyagul kezeli, mulasztásával kárt okoz, hanyagul számol.

Ha az elmozdított gyám a megbízást vissza nem adja, az elmozdítás a hivatalos lapban kitétik.

Gyám csak magyar polgár lehet, az idegeneknek is a magyar hatóság rendel gyámot.

A felelősség és átvételiül:

Csak gyámhatósági intézkedés alapján vehető át.

A gyámhatóság intézkedéséig a községi gyám intézkedik, kivéven hol anya, vagy kinevezett gyám vagy gondnok van, a gyámhatóság azonban a község mellőzésével ideiglenesen gyámot is nevezhet.

A kinevezett gyám 8 és 14 nap alatt köteles működését megkezdeni.

A gyám és gondnok felelős; ha több neveztetik, a gyámi teendőkkel egy bizatik meg.

A gyámot és gondnokot jutalom illeti, mit a gyámhatóság határoz meg, ha azonban a jövedelmet a tartási és nevelési költségek felemésztik, évi fizetés nem illeti, csakis a gyámhatóság által adható végjutalom.

Jutalma a tiszta jövedelem $\frac{1}{10}$, a házbérből $\frac{1}{100}$, a haszonbérletből $\frac{1}{50}$ ha pedig túlnyomólag házbér és haszonbérletből áll a jövedelem, $\frac{1}{20}$ ada.

Ha fáradságos, a gyámhatóság felemelheti, az évi fizetés azonban 5000 frtnál több nem lehet. Az 1000 forintot haladó határozat felebbezhető.

A gyám a nevelésről az anya, a nagyszülők meghallgatásával intézkedik; ha a nevelés költsége a jövedelmet haladja, ennek fedezetéről a gyámhatóság intézkedik, tartozik gyógyíttatni, a szolgálatbul el nem veheti, a gyám vagy gondnok köteles a vagyonrul, jövedelemről, a neveltetésről évenként számolni.

Vagyonkezelés:

A gyám a leltározásnál személyesen jelen van, a szülők, nagyszülők, esetleg rokonok meghallgatásával

javaslatot ad be a nevelés és vagyonkezelés iránt. Az ékszerek, értékpapírok, okiratok és adóslevelek a hatóságnak adatnak át, a készpénzből csak a tartási, nevelési, ruházati szükséglet tarthatja meg, a többi a gyámhatóságnak adatik át; köteles a pénzköveteléseket biztosítani. A gazdasági és üzleti eladásokat a gyám telj' a földbirtok árverés útján haszonbérbe adandó, gyámhatósági engedély mellett azomban szabad kézből is kiadható, a haszonbérlet a kiskorú nagykorúságát haladó időre ki nem adható, házilag kezelhető, ha az árverésen bérlő nem vállalkozik.

Gyámhatósági engedély szükséges az elősoroltakon kívül: ha a kiskorú házasodni akar, az ingó és ingatlan vételénél, építéseknel, beruházásoknál, cserénél, tőkebefektetésnél, egyességeknél, cégvezetői meghatalmazás eseteiben, ha az épületeket tűz ellen nem akarja biztosítani, váltókötelezettségek elvállalására.

Mindezen cselekmények gyámhatósági jóváhagyás nélkül érvénytelenek.

A számadásról:

A számadás évenként beadandó, a szülők, nagyszülők és esetleg a rokonok a hatóságnál a számadásokat megnézhetik és észrevételeiket megtehetik, ha 1—2 hónapig a számadások be nem adatnak, a gyámhatóság elkészíttetheti. A gyámhatóság a gyámot és gondnokot beperelheti, a keresetet biztosíthatja, 100 frt mulasztási bírságot szabhat. A gyám vagy gondnok felelbezhethet.

A nagykorúvá vált a számadásokat másolatban ki-

veheti, észrevételeit 6 hónap alatt köteles a gyámhatóságnak betervezni, ha 6 hónap alatt nem terjeszti be, a hatóság felmenti, ha a hatóság a különbözetet ki nem egyenlíti, a nagykorú a gyámot vagy gondnokot beperelheti.

A kiskorú 14 éves korában fontosabb vagyoni és egyéni ügyeinél meghallgatandó.

A gyámhatóság a gyám vagy gondnok körét korlátozhatja.

A rokonok, szülők és nagyszülők nem létében negyedizig meghallgatandók, ezen jogot azomban nem gyakorolhatják: gyám és gondnokságbul kizártak, a csalárbukottak, a kiskorúval pereskedők.

A rokonok beleegyezése a gyámhatóság jóváhagyását mellőzhetővé teszi a következőkben:

1. a kiskorú tartása, nevelése, szolgálatbaadásában;
2. a 18 éves fiú házassága, a 16 éves leány férjhezadásában;
3. az ingóságok eladásában;
4. a vagyon kezelésében.

Ha azomban a gyám vagy gondnok a rokonok többségének véleményét nem osztja, a gyámhatóság dönt. A rokonok minden gyámhatósági jóváhagyást igénylő ügyekben meghallgatandók.

A családtanácsrul:

Az atya, ha vagyona 100,000 frtot meghalad, családtanácsot rendelhet. A családtanács felállítását az anya, nagyszülők, vagy rokonok kérelmére a gyámhatóság meghallgatásával a belügyminister megrendelheti.

A családtanács elnöke az árvaszéki elnök; nőrokonok is beválaszthatók; a családtanács gyámhatósági jogkörrel bír, a kiskorú vagyonának fenntartásáért felelősök, szótöbbséggel határoz, az elnökön *kívül* 2 tag jelenléte kívántatik, határozatai a ministerhez felelősek; a minister feloszlathatja.

A gyámhatóságokról:

A községi előjáróság felveszi a halálesetet, biztosítja a hagyatékot, leltároz, gyámot vagy gondnokot javasol.

Községi közgyám: felügyel a zár alatti hagyatékra, gyám és gondnokot javasol, leltároz, kirendelésre helyettesíti a gyámot vagy gondnokot, helyettesíti a rokonokat, közvetíti az érintkezést a gyám, gondnok, szülők, nagyszülők, rokonok közt; nyilvántartja a kiskorúakat, felügyel a községbeli gyámok és gondnokok eljárására, jegyzőkönyvbe veszi az írástudatlanok számadásait, közeg oly ügyekben, melyre más megbízva nincs.

Az előjáróság az örökösödési tárgyalás vezetésével megbízható: midőn az örökösök kiskorúak, a vagyon csak a tartást fedezi; erről jegyzőkönyvet visz, melyet a szolgabíró minden negyedévben megvizsgál. Az előjáróság ellenőrzi a falusi gyámok működését. Minden község köteles közgyámot választani, ki a szolgabírónak felelős.

Az árvaszékekről:

Minden árvaszék legalább 3 tagból áll, a városok képviselőtestülete a rendes tagokkal egyenlő számú

tagokat választ, kik szavazattal bírnak és szavazataikért felelősek. A tiszti ügyész az árvaszék tagja, szavazattal azonban nem bír, az árvákat jogügyekben képviseli.

A törvényhatósági árvaszék elnökének és ülnökének jogvégezettnek kell lenni, a városiban pedig csak egynek; közege a szolgabíró. Az árvaszék gyámhatósága minden község és kerületre kiterjed, a gyámhatóság azon területre, melyen a gyámság alatti lakik, átruházható a szülők, rokonok kérelmére. Azon gyámhatóság, melynek területén a birtok nagyrésze fekszik az illetékességet követelheti. A törvényhatóságok közt a belügyminister határoz.

A felebbezésről:

A község határozatai az árvaszékhez, az árvaszéké a közigazgatási bizottsághoz felebbeztetnek.

A hatóságok árvaszékeinek határozatai a közigazgatási bizottsághoz, ennek végzései a belügyministerhez felebbeztetnek.

A közigazgatási bizottság hatásköre:

1. bemutatandó a kiskorúak létszáma;
2. jelentés az árvaszék működéséről;
3. az árvapénztár állásának kimutatása;
4. az elmulasztott jelentésekrüli kimutatás;
5. eljár az árvaszék fegyelmi ügyeiben;
6. megvizsgálja az árvaszék elleni panaszokat;
7. intézkedik a községek közti illetékességi ügyekben;

8. határoz az árvaszék és közegei közti, a közegek és községi előjárók közti ügyekben;
9. határoz az illetékességi kérdésekben.

Az örökösödési ügyekbeni eljárás:

A községi jegyző a halálesetről értesülve, a halottas házhoz mehet és a hagyatékot biztosíthatja; ha senki nincs jelen, leltározván, az ingókat a község házához vitetheti, ha az eset nem sürgős, a halálesetet 3 nap múlva 3 példányban felveheti; ha az örökhagyónak sem házastársa, sem szülei, sem nagykorú gyermeke, sem közeli rokona nincs, a hagyatékot zár alá veszi, a haláleset felvételét a járási járáshíronak beküldi.

A járásbíró, hol kiskorú örökösök maradtak, a végrendeletet azonnal kihirdeti. A jegyző a gyámhatóságnak minden körülményekről jelentést tesz. A gyámhatóság intézkedik.

A leltározás, ha kiskorúak vannak, megteendő, végzi a falusi jegyző.

A gyámhatóság tárgyalást rendel el, a helyszínére a szülők, nagyszülők, a rokonok meghívandók; a tárgyalás szóbeli. Ha a kiskorú érdeke valamely esetben a szülők, rokonokéval ellentétben van, ez esetre ügygondnok neveztetik; ezen tárgyalásnál megállapítatik az Örökség elfogadása, az örökösödési okiratok beszerzése, a kiskorú nevelése, a vagyon kezelésmódja, az ingók és ingatlanok eladhatása, a kötvény- és értékpapírok iránti intézkedés, ha az örökösök közt Önjogú van, vagy a kiskorúak érdeke összeütközik, megkíséretik az osztály.

Végrendelet esetében a hagyományosok behívandók, jegyzőkönyv készítettik, mely a jelenlévők által aláíratván, a gyámhatóságnak felterjesztetik, mely azt megerősíti.

Gyámügyi eljárás nagykorúak gondnoksága esetében: a gyámhatóság addig is, míg az elmebetegek gondnoksága bíróilag kimondatnék, a rokonok kérelmére gondnokot rendel.

Általános szabályok a gyámhatósági eljárásra: a gyámhatóságnak fel kell ügyelni a nevelésre, a vagyon állagának csonkítását csak a kiskorú érdekében engedheti meg, a vagyontalan árvákat köteles szakszerű kiműveltetésükben segíteni, a kiskorú a község részére teendő szakszerű szolgálatra szerződésileg kötelezhető, terhes vagyonszerzés csak azon esetben engedélyezhető, ha a kamatokon kívül az adósság törlesztésére szolgáló jövedelmi többletet mutatnak ki, szükségből birtok csak akkor adathatik el, ha az érteksülyedés lehetőségét kimutatják.

Gyári, kereskedési iparüzlet fenntartható: ha a kiskorú ugyanazon pályát követi, ha ez a kiskorúnak és családjának fő jövedelmi forrása, ha a tőke kamatjára biztosan lehet számítani, ha ellenőrizhető, ha szakértők a folytatást ajánlják.

A magánkötvények meghagyása, az értékpapírok megtartásáról a gyám és legközelebbi rokonok meghallgatásával a gyámhatóság határoz. A számadások a számvevőnek és ügyésznek vizsgálat végett átadatnak, a gyámhatóság a kiskorúak személyi és vagyoni állásáról nyilvántartást vezet.

A pénzkezelésről:

A kiskorúak pénzei az árvapénztárban kezeltetnek, egyes községeknek azomban a községi kezelés megengedhető a közigazgatási bizottság ajánlatára a belügyminister által.

A kiskorúak pénzei és pénzértékei, midőn nagykorúak lesznek, azonnal kiadatik.

A pénzkezelés módját az alábbi határozat körén bellii a hatósági bizottságok állapítják meg.

Az összesített kezelésnél pénz csakis 32 évi törlesztésre adatik kölcsön, házra és földbirtokra csakis az érték egyharmadáig, a kamatok félévenként előre fizettetnek. A gyámpénztár pénzei pénzintézeteknél is elhelyezhetők, az intézeteket a kép viselő testület jeleli ki, a bekövetkező károsodásokért kárpótlással tartoznak a határozatot megszavazók.

Egyénenkénti rendszernél az egyesek tőkéi elhelyeztetnek:

1. jóhitelű pénzintézeteknél;
2. magyar állampapírokban, a magyar földhitelintézet zálogleveleiben;
3. ingatlan vagyonra az érték egyharmadáig, első helyeni betáblázásra;
4. ha ezek közül egyik sem lenne alkalmazható, kamatozó betétként az adóhivatalokban helyezettnek el.

A magánkötvények a kiskorú nevére állíttatnak ki.

A kölcsönadott pénzekért felelősek: az árvaszék, illetőleg a városi tanács tagjai szavazatuk szerint, ha

a törvényes feltételeket meg nem tartották és fizetik a kárpótlást, másodsorban a tartalékalap, harmadsorban a törvényhatóság.

Rendszeresített községi kezelésnél először a közgyám, másodsorban a községi előjárók, harmadsorban a község.

Ezen törvény a magyar törvényhozás legsikerültebb művei közé tartozik, bár ezen törvénynek is vannak némely hiányai.

Helytelen a jövedelmi feleslegből az apa részére fennmaradó egyharmad jövedelem ellen intézhető végrehajtási jog, mert ez vagyont nem képez, ez az apának tartásdíj fejében adott ajándék, már pedig azt, mi valakinek évi élelme fejében adatik, méltányosan lefoglalni nem lehet, de helytelen ez azért is, mert ennek alapján a hitelezők megtámadják az árva vagyont, ki velük semminemű összeköttetésbe nincs, lefoglalhatják a termés és haszonbérlet egyrészét, vagyis egy harmadiknak jogtalan bonyodalmakat okozhatnak.

Helytelen a 14 éves gyermeknek vagyoni ügyeiben! kihallgatása, mert a 14 éves, bármely lángész rejtőzzék is benne, anyagi ügyekhez nemcsak nem ért, de keresztyén gyermeknek, ki nem hagyman élt és nem a váltók-, vállalatok és börze légkörében nevelkedett, annak anyagi ügyokrül fogalma sincs, hajlékony, befolyásolható, ravasz gyám és ügyvédek, álnok papok, lelketlen rokonok által kizsákmányolható, félrevezethető.

Veszedelemes a közgyámnak, a községi jegyzőnek adott nagy hatalom, az osztrák törvény helytelen máj-

molása ez, mert a jegyző és a faluháza nem elég biztosíték ezekre, sőt néha százezer értékkel bíró drágaságok, ékszerekre; vannak családi ereklyék, ékszerek, melyeknek az ősi házbuli eltávolítása a kegyelet megszenteltetésére. Az ősi kastély vasajtai, a tömör falak, a nagy cselédség nagyobb biztosítékot nyújtanak a rozzant községi háznál, a kétes jellemű jegyzőnél, a 20 forintos kisbírónál.

Veszedelemes a birtokcsere megengedése már közép vagyonnál is, a lelketlen gyám vagy gondnok óriási csalásokat követhet el, mert ennél tekitetbe jön az adó, a becs; az adó nálunk rendkívül egyenlőtlen, az ősi pedig annyira, hogy egyenlő talaj közt is van 30 százalék különbség; ha az illető csalni akar, magas árban számítja az épületeket, egyenlő talajú birtoknál az egyik ki van élve, a másik teljes termőerővel bír, a szántó föld és rétbirtoknak részben erdős birtokkal! elcserélése a kiskorúra valóságos veszedelem, mert a favágást sőt eladást sem lehet ellenőrizni, a gaz gyám, mielőtt a hatóság neszét veszi, az erdőt elpusztíthatja, beszámolhat fele, sőt harmadával. Az árvaszék birtokcserék, vételek és eladásoknál nem illetékes, mert nagyobb része papiros és tinta embere, kik a gazdasági viszonyokat nem ismerik. De a csere felesleges is, mert ez mindig nyerészkedési kétes üzlet, az árvaszéknek pedig nem a kockázás, de a birtokmegőrzés feladata.

XXXIX. *Az országos képviselőkrül.*

Minden képviselő köteles megbízólevelét a korel-
nöknek vagy elnöknek 15 nap alatt bemutatni.

A lemondás csak a megbízólevél bemutatása után a ház elnökéhez intézett nyilatkozatban engedtetik meg.

A levelet be nem mutatót, a ház elnöke 15 nap alatti beadására felszólítja.

' Ki megbízólevelét be nem mutatja, képviselőségét elveszti.

XLIV. *A vadászatrul.*

A belügyminister a ragadozó vadak elleni vadászat tartását megengedheti.

L. *A keleti vasutrul.*

Magyarország a keleti vasutat minden tartozmányaival következőleg veszi meg:

1. Kötelezi magát a társulat 75 millió elsőbbségi és egyéb tartozásait kifizetni.
2. 600 forint részvényérték után fizet 200 forintot.

XXII. *A kisebb polgári peres ügyekbeni eljárásrul és a békebírósrul.*

A kisebb polgári peres ügyekben bírászkodnak:

1. a járásbíró;
2. megyékben, ha jogvégzett vagy elméleti bírói vizsgát tett, ha a közigazgatás ajánlatára, a belügyminister beleegyezésével, erre az igazságügyminister által felhatalmaztatik: a szolgabíró;
3. törvényhatósági joggal felruházott és rendezett tanácsú városokban, nagyközségekben, körjegyzői szövetkezetek területén a békebírák.

A békebírák minősítvénye: jog végzettség, bírói vizsga vagy bírói hivatalviseltség. Az igazságügyér által neveztetnek ki a városok, nagyközségek, szövetkezetek igazgatási bizottsága ajánlatára.

A szolgabíró ezen bíraskodást hivatala tartamáig viseli; a közigazgatás meghallgatása mellett abelügyminis- ter beleegyezésével az igazságügy ér által felmenthető.

A községekben bíraskodnak: a tanács által kirendelt tisztviselők, nagyközségben a bíró 1 tanácsnokkal és a jegyzővel, kisközségekben a bíró két előjárósággal taggal.

Békebíró nem lehet: az állami tisztviselő, a községi és körjegyző, az ügyvéd, ügyvédjelölt, a királyi körjegyző, katona, honvéd, lelkész, segédlelkész szerzetes, néptanító.

Bíraskodási kör:

1. pénzkövetelés 50 forintig;
2. ingóságok, munkakereset 50 forintig;
3. kamat, életjáradék, tartás és élelmezés 50 frtig;
4. mezei rendőri ügyek 100 forintig;
5. Lakbérleti kérdések falun 200, Budapesten 400 forintig;
6. haszonbérlet 50 forintig;
7. becsületsértés;
8. vásári bíróság hetivásár alatt 50 forintig;
9. megyei igazítás, lakás és tartozmányai visszahe- lyezése, ha 1 kataszteri holdnál nem nagyobb.

Váltó- és bányaugyék azonban alá semmi esetre sem tartoznak. Az elősorolt eseteken kívül ezen bírósá- gok még akkor sem bíraskodhatnak, ha a felek ezen bíróságot elfogadták.

A községi bíróság elé tartoznak 20 forintig: az adósság, munkakereset, kamat- és életjáradék; a mezei rendőri ügyek 20 forintig hasonló megindíthatók a község előtt.

A községi bíraskodás szabályozása: A tárgyalásról jegyzőkönyvet kell felvenni, ítéletei 8 nap alatt a járásbírótság elé felelbezhettek.

A községi bíraskodás elé nem tartozó ügyekbeni eljárás:

A bíró írásban rövid határnapot tltz, a tárgyalás szóbeli, nyilvános, azonnal megtartandó, az egyezés megkísérlendő, az első tárgyalásnál ítéletet kell hozni, a tanú és szakértők kihallgatását, a bírói szemlét a bíró szóval rendeli meg, eskünek a törvény által megszabott esetekben van helye. Felelbezni csak a törvényszékhez lehet, ez azonban az ítélet végrehajtását nem akadályozza, a semmiségi felöbbezés bírása a törvényszék.

A végrehajtás:

Előleges biztosításnak nincs helye, a végrehajtás a szokásos törvényes módon eszközöltetik, végrehajtás csak az ingóságokra intézhető, a megítelt munkára a fél pénzbírással szorítható.

A bírák az okozott károkért felelősek.

Ezen törvényben csak a békebírói intézmény új, ez azonban a valódi békebírói intézménynek csak gunyja, mert a békebírói intézménynek célja a barátságos kiegyezés eszközlése, ez csakis a békebírák iránti tisztelet, az egyéni tekintély által elérhető; falun a közönség tiszteli és szereti a földbirtokost, a lelkészt, városban az orvost, kereskedőt, gyárost, nagyobb iparost, ha tehát az igazságügyminister megtartotta is a kinevezési jogot, számos békehírét kellett volna kine-

vezni, és pedig minden község számára egyet, a városokban 2000 lakos után egyet. Helytelen a törvényes vizsga iránti minősítvény, mert 50 forintot a legostobább falusi bíró esze is megér; világos, kisebb adóssági perekben és kis bérletügyekben tehát az általános törvényes képzettség felesleges; az eszme és intézmény kijátszása, mert a jogvégzett hivatalnok, tisztviselő, képviselő lesz, ki már gyermekkorában gazdaságra, kereskedelem-, iparra szánja magát, az végzi a gazdasági, kereskedelmi, ipariskolákat, ezen minősítvény következtében tehát lámpával kell keresni a békebíró, csak a név és czimmel, a békebírói tisztet azomban a szolgabírák és járásbírák végzik, kiknek a kiegyeztetésre számos elfoglaltatásuk miatt sem kedvök, sem idejük nincs. Czélszerűtlen a hatáskör túlságos megszorítása is, ki kellene ezt terjeszteni legalább 100 forintig, mert ma a kapás vagy cseléd adóssága is több 50 forintnál, */* hely haszonbérlete jó helyeken majd 100 forint; ki kellene ezt terjeszteni a kis osztályos ügyekre, a becsületsértési esetekre, mert ezek egyezkedés által könnyebben elintézhetőek, mint hosszas per utján, az egyeztetésre legalkalmasabb a viszonyokat ismerő falusi birtokos vagy lelkész. A valóságos békebírói intézmény alkalmazása által sokat nyerne az igazságszolgáltatás is, mert a kis perek nagyrésze általa beszünnén, a bírák a fontosabb ügyeket gyorsabban intézhetnék.

XXVI. *Felhatalmazza a kormányt a határőrvidéki vasútoknak a határvidéki erdőalpbuli kiépítésére.*

VIII. FEJEZET.

Beszédek.

Simonyi Ernő.

A román kereskedelmi szerződésüül. — 1875. december 18.

E szerződést Magyarország anyagi állására igen fontosnak tartom, ha a képviselőház elfogadja, ezáltal magát jövőre már előre compromittálta, mert ezen szerződés megkötí a kormány kezeit jövőre a vám-és kereskedelmi szerződés megkötésénél is.

A földművelési minister úr a javaslat elfogadását már tegnap indokolta, ős pedig a javaslatot következőleg támogatta:

Először is Nemes képviselőnek felel és azt mondja, hogy az oláhországi gabonának az európai piacok már azelőtt nyitva voltak, igenis áll ez a Galaczbul eszközlött vízi összeköttetésekre, de ezen piacokra ezen szerződés semmi befolyást sem fog gyakorolni. Az oláh-angol gabonakereskedést mi sem nem könnyíthetjük, sem nem nehezíthetjük. Ez tehát közönyös, de lényeges az, hogy ezen szerződés az oláh gabonának a szárazföldön új piacokat nyit.

Azt mondja a minister, ha vas-és vízi utaink jövedelmezőségét akarjuk, akkor a külföldi gabonát vámmal ne terheljük. Engedelmet kérek, ezen nézőtöket nem oszthatom, mert a vasutakat mi nem egyesek és társulatok meggazdagodására építettük, de anyagi jólétünk gyarapítására. Ha mi a vasutakat elibe tesszük

közgazdasági érdekeinknek, ez tyúkölés a tojás kedvéért.

De ha ezen érv állana is, a kérdéses vasútra épen nem alkalmazható. Az osztrák államvasut magyar állambiztosítást nem élvez, nyereségének többlete a külföldi részvényesek zsebébe megy. Én szeretem, ha a vasut-társaságok nyernek, de ezt Magyarország jóléte gyarapodásának érvéül felhozni nem lehet, mert a keleti vasút azon állapotban van, amibe volt, az egyetlen vasút tehát, amely ezáltal nyer: az osztrák államvasut.

A minister úr gr. Nemes Nándornak szemére hányja, hogy az előbbi kormányt támogatja, a mostanit pedig megtámadja. A minister úr ezt épen nem róhatja fel, mert ő a múltban ostromolta, ma pedig védi, tehát quittek, csak az ország maga károsodik ezen quitelés által; az egyébként nem áll, hogy az, ki egyszer egy kormányt támogatott, azt mindig köteleztetik pártolni, mert a képviselőnek kötelessége mindig meggyőződését követni, a képviselő a kormányt bizalommal bizonyos határig követheti, de a bizalomnak is megvan határa, melyet túllépni nem szabad és ha Nemes a kormányban csalódott, méltán szemére hányhatja, hogy bizalmára érdemetlen volt. így bukik meg a parlamentben minden kormány és csakis úgy bukhatik meg, ha azok, kiknek bizalma megszűnik, elhagyják; így fognak önök is megbukni, ha a többség felismervén, hogy nem a vélt irányban haladnak és ennek következtében önöket elhagyja. Ez tanúság és intés Chorin és Wahrman képviselő uraknak is, kik

kijelentét, hogy nem helyesük ugyan a szerződést, de bizalombul elfogadták, mert ha fordul a koczka, akkor önöknek is szemükre fogják hányni, hogy miért támogatták a kormányt, midőn meggyőződésük ellenkezőt sugalt.

És pedig uraim ezen képviselőket sokkal nagyobb felelősség fogja terhelni, mint az előbbi kormány pártolóit, mert az előbbi kormány belátva a szerződés káros voltát, azt halogatta, míg a jelen kormány ezen szerződés megerősítését sürgeti, önök ezáltal prejudicálnak a később felmerült kérdéseknek is; az osztrák vám- és kereskedelmi szerződés később mondatott fel, ez maga alapos ok lenne a román szerződés elhalasztására. De önök nemcsak az előbbi, de még a kény ural mi provisorius kormánynál is tovább mennek, ezen kormány nem tarthatott a lefegyverzett Magyarországiul, hanem a művelt világ előtt nem merték Magyarország kereskedelmét zsákmányul odaadni, hanem azt mondták: fizessen az oláh minden mázsaíul 35 krt, pedig a vámmentes behozatalért ők előnyöket nyertek volna, de ők nem merték ezen nagy igazságtalanságot elkövetni, s önök merik ezt elkövetni? Azt mondja a minister úr, hogy nem Bécs kívánságára teszik, no hát én nem tudom, kinek kívánságára teszik, de azt tudom, hogy Magyarország nem kívánja. Hanem ha önök magukra vállalják a felelősséget, ám legyen, de vessen számot minden képviselő is, aki a felelősséget magára vállalja és azért, hogy Magyarországra rá szavazza ezen vám- és kereskedelmi szerződést, amelyet az országra az abszolút

uralommal bírt osztrák kormány sem mert rá ocsroyálni.

A vasúti összeköttetések által önök megkönnyítették és súlyosították ezen vámmentességnek hatását Magyarországra nézve, megkönnyítették az oláh gabonakereskedést és súlyosították hatását. A múlt évben ezt az előbbi kormány tette, ez behozta azon vasúti összeköttetést, mely által az oláh gabona 200 mértföldre szállítható, mely oly vételárt tesz lehetővé, minek segélyével az oláh a magyarral versenyezhet. Akkor, midőn ez felismertett, midőn a kormány ki nem eszközölhette, hogy az engedélyezett vasut-társulat több kedvezményben ne részesíttessék, akkor az előbbeni kormány és pártja azt mondá: kezünkben van a határvám, azzal majd segítünk. Az akkori pénzügyminister azt mondá: rendes időben segít a határvám, rendkívüliben nem baj, ha Románia felsegít. Most már rendes időben nem véd a határvám, rendkívüliben természetesen nincs reá szükségünk.

A minister úr Mocsárynak felelve azt mondja: hogy míg ezen kormány a nemzet vélekedése és az országgyűlés szerint kormányoz, addig fog kormányozni és nem tovább; e kettő tehát nem mindegy.

Mindez oda mutat, hogy a minister úr szerint ezen törvényjavaslatért a képviselőház többsége felelős. Továbbá szabódik, hogy nem azért fogadta el, mert Bécsben kívánták, de elfogadta, mert Magyarország érdeke kívánja; ha azomban ezt az ország érdeke kívánta volna, azonnal megszűnt volna az ellenzés, de éppen azért ellenkezünk, mert a kormány legbuzgóbb hívei sem képesek a magyar érdeket felfedezni.

Nem vártam a minister úrtól, hogy Mocsáryt előszobái leskelődéssel vádolja. Mocsáry barátom nem igen koptatja a minister urak előszobái pallóját, de ha eszébe jutott volna is a leskelődés, ártatlan leskelődés lehetett volna, mert itt, azt hiszem, nem sokat lehetett volna halani, Bécsben pedig közelebbi időben nem volt, mint azt mindnyájan tudjuk. A minister úr Orbán Balázsnak azt mondja, hogy gyermekes; Mocsárynak, hogy az előszobában leskelődött, ez nem helyes czáfolati modor és viszonzást von maga után.

Én nem akarok Miletics szerint félóráig a természethistóriából diskurálni, de azt hiszem, ha ellenkezőnk is, meg kell maradnunk a becsülés és tisztelet álláspontján.

A minister úr áttért a szerződés indokaira, de semmit sem bizonyított. Azt mondja, jobb ügyeinket rendezni szerződések által is, mint rendezetlenül hagyni. Ez igaz, de kétségbevonom, hogy a mindenáron kötött szerződés jobb lenne, mint ha kereskedelmi szerződéseket nem kötünk; azt pedig, hogy az ezen alakban kötött szerződés hasznosabb, minister úr nem bizonyította; azt mondá, hogy akkor Románia vámszabályokat hozhatott volna be; meg lehet, hogy bizonyos tekintetben ezek károsak lehettek volna, mert a kormány a fakivitelnél és tulipános ládáink piacainál egyebet nem tudott bebizonyítani, én nem látom azon ipart, melyért a román gabona versenyt megengedhetnénk.

A minister úr őszintén bevallja, hogy ha Románia akarja, előnyösebb szerződést is köthetett volna; hogy Románia miért nem állott reá, azt nem mondhatom.

hanem azt hiszem, hogy ha a szerződésnél osztrák érdekek is nem szerepelnek, Magyarország magában Romániával hasznosabban szerződhetett volna.

A minister úr azt mondja, hogy a szerződést nem indokolja, mert azt Wahrman már indokolta; lássuk hát mit mondott Wahrman? Azzal kezdi, hogy elfogadja, de nem azért, mert előnyös, nem azért, mert minden tekintetben reánk kedvező volna, nem azért, mintha kedvezőbbet nem lehetett volna eszközölni, de elfogadja az elfogadhatlan alapelvek daczára a kormány iránti bizalombul; elfogadja, mert a közös minister által kötött, a magyar ministeriummal közlött és általa ajánlott szerződést visszavetni nem lehet, mert ez a magyar ministerium és a közös minister állását megingatná. Megengedem, hogy a kormányt könnyelműen soha sem szabad megingatni, hanem ha az ország hosszas megkárosítása vagy a ministerium megingatása között kell választani, én az ország megbuktatása helyett inkább választom a ministerium bukását.

Wahrman a szerződést következő szempontokból tárgyalja:

1. felad-e politikai jogokat?
2. prejudikál-e a gazdasági kérdések későbbi megoldásának?
3. megkárosítja-e az országot?
 - a) Az elsöre azt mondja, hogy sem ő, sem a delegáció, sem az országgyűlés nem ösmeri a kormány keleti politikáját, ehez tehát nem szól;
 - b) A másokra azt mondja, hogy a románokkali kereskedelmi viszony rendezése szükséges, mert e miatt

már egy nagy ház rum üzletben 40,000 forintot veszített. Megengedem, hogy ez így van, de ennek oka nem annyira a szerződésben, mint az emberekben rejlik, lehet tehát, hogy az új szerződést is elfogják csavarni. Igen óvatosan azonban hozzáteszi, hogy ezen szerződés eredményei csak évek múlva lesznek láthatók; ez igen okosan van mondva, mert ha a káros eredmények két év múlva láthatók lesznek, azt mondhatja, várjunk tovább.

c) A harmadikra azt mondja: mérlegelni kell az az adott és nyert előnyöket.

Tisztelt ház! Mi azon sajnós helyzetben vagyunk, hogy midőn mi áldozatokat hozunk, akkor mi nem a másik szerződő félnek adjuk a nyereséget, hanem adjuk a harmadiknak, társunknak. Nem az a mi panaszunk, hogy Románia fog sokat nyerni, hanem az, hogy azon nyereségért, melyet az osztrákok nyernek, mi a magunk érdekeit károsítjuk.

A gabonavám eltörlése és a vám leszállítására nézve Wahrman képviselő úr azon nézetben van, hogy a földbirtokost nem fogja sérteni, ellenben a kereskedelem és ipar nyerni fog. Mi is azt állítjuk, hogy a kereskedő fog nyerni, de a földmives nem; igaz, hogy az ipar is fog nyerni, de nekünk saját iparunk és kereskedelmünk nincs. Hogy a kereskedelem veszíteni fog, még pedig érzékenyen, azt Wahrman bebizonyította, meg fogom mutatni miként. Azonban azt, hogy a földmivelő érdeke nem vészit: azt nem bizonyította be, mi pedig csak ezt vitatjuk.

Lássuk miként igazolja ezt Wahrman úr, az első

pontrul nem szól, a másikat felosztja 5 kérdésre, s ezek elsejét megoldja, mint mondtam, a másodikat ismét felosztja háromra és e három pont elsejét ismét felosztja háromra. A második kérdés második pontjának első pontjára azután azt mondja, hogy Pesten hanyatlott a kereskedelem a vasúti decentrálizáció által, most azonban segíthetünk rajta, ha a keleti gabona itt összpontosul.

Én nem értem, hogy a Pesten keresztül vitt gabona a vitelbéli kivül Magyarországnak több hasznot nyújt-e. Hogy Pesten pár napra összegyűlve, itt hever, ez nem haszon, ebbe az egyedüli nyereség a raktározás, a fel- és lerakás díja; nem foghatom fel, hogy mi hasznot hoz az egyes helyeknek azon gabona szállítvány, mely Bukarestben felrakatva, futtában Bécsbe szállítatik; hogy haszon a vasútnak, azt elősmerem.

Azt mondja, hogy a külföldi gabonának útja azelőtt is nyitva volt, igaz, hogy a tengeri út nyitva volt, de utolsó évekig a Brenneren nem igen szállítottak.

Azt mondja, hogy ha a szentgothardi vasút készen lesz, akkor nagyobb lesz a baj, mert akkor a gabonát Genuából fogják szállítani. Hiszen szállíthatják azt most is Turinon át, s onnan a Montcenis alaguton keresztül, de ez, amint látjuk, a mi gabonánkra nem nagy hátrány; annyi azonban mindenesetre áll, hogy ha mi a meglevő utakon kivül az oláh gabonának még új utakat nyitunk, akkor versenyképességüket mindenesetre neveljük, ezt eredményezte pedig már a múlt évben megszavazott Bécs-oláh vasúti összeköttetés, most pedig tetőzetül a vámmentesség adatik meg. Mindez oly dolog,

minek előnyeit élvezni Románia, mi pedig hátrányait fogjuk érezni.

Azt mondja képviselő úr, hogy malmaink visszakapják a 35 kr vámot; ez helyes, de ez azon egyedüli pártolás, melyben malmainkat részesíthetjük, de ez nem a jelen, de a múlt kormányok érdeme, melyek az előbbi oláh gabonát megvámolták.

Azt mondja Wahrman úr, hogy sem mi, sem az osztrákok nem fizetik ezen 35 krt. Természetes, nem fizetjük az Oláhországbul behozott és kivitelre elkészített gabonáiuul, mert ők nemcsak az oláh gabonából örölt lisztet jelentik be, hanem azt mondják, mi behoztunk Oláhországbul 1000 mázsagabonát, most kiviszünk 1000 mázsa lisztet, adjátok vissza nekünk a vámot. Ez malmaink prémiuma, mit tőlük nem irigylek, sőt elősmerem, hogy a jelen mostoha viszonyok közt legalább ezzel kell támogatnunk.

Azt mondja, a statisztikai adatok nem megbízhatók; ezen nézetét osztom, nekem is vannak statisztikai adataim, melyek a dolognak egészen más képét tüntetnék fel, de hát én megengedem, hogy a statisztikai adatokra nagy súlyt egyikünk se helyezzen.

Áttér ezután a második részre és azt mondja, hogy a belkereskedés, ipar nyerni fog és reményű, hogy a földművelés nem fog veszteni.

A ház engedelmével áttérek beszéde végének egy részére; azt mondja, hogy a magyar kereskedés nagy része a zsidók kezében van, de a zsidók Oláhországbul ki vannak zárva, ki lesznek zárva ezen szerződés daczára is, tehát ennek következtében a magyar kereskedés is veszíteni fog.

A tisztelt képviselő úr szerint a malom-ipar fennállását annak köszönheti, hogy az előbbi kormány szabadelvűig intézkedett a restitúció kérdésében, sőt midőn ezen intézkedések fokozása szükségeltetett, a vámmentességet is egy évre behozta.

Ezáltal képviselő úr megmutatja, hogy azon vám, mely ott fennállott, nem oly csekélység, mert annak egy évre eltörlése és a vám visszatérítése képes volt Magyarország szerinte legnagyobb iparának viláгурalmát biztosítani. Tehát ezen vám befolyása, ha a t. képviselő úr tétele áll, nem lehet csekély, sőt nagyfontosságú és mégis akkor egy lélekzetet véve, így folytatja: „a vámmentességnek vajmi kevés befolyása van az itteni árakra?“ Ezt azon előzmény után, melyben kimutatta, hogy a malom-ipar viláгурalmát ezen vámmentesség biztosította, nézetem szerint mondani nem lehet.

Wahrman képviselő úr érvelése gyengeségének nem tehetséghiány az oka, de az, hogy oly ügyet támogat, melynek rosszaságáruul meg van győződve, de állásánál fogva kénytelen támogatni. Kérdem a kormányt, saját érdekében cselekszik-e, midőn javaslatait azon legjobb barátai-val is támogattatja, kiknek meggyőződése ellenkező?

A zsidókra nézve csak két álláspont lehet: vagy helyesli Istóczy úr álláspontját és akkor helyesli a román kormány és törvény hozás tényeit, vagy nem és akkor nem szabad ezen kizáró feltételhez hozzájárulni.

Ilyen kérdésben nyíltan kell eljárni, vagy elfogadjuk az ő álláspontjukat és akkor honosítsuk meg bent is, vagy nem fogadjuk el és akkor ily szerződésben ne fogadjuk el mellékesen.

Kérem a minister urat, ha Anglia, Franciaország nem fogadja el és ezen esetben a francia-angol zsidó megtelepedhet, de a magyar vagy osztrák nem, ez esetben mit fog tenni?

Már most mi az, mit én és elvbarátaim kívánunk ezen szerződésben? Mi nem akarjuk elvetését, de csak felfüggesztését addig, míg tisztában leszünk, hogy milyen vám- és kereskedelmi politikát kell követnünk. Azt mondja a minister úr: nem az ő álláspontja ez, de azokra nézve, kik az önálló vámterületet akarják, épen előnyös. Én az önálló vámterületet buzgón óhajtom, sőt azt hiszem, hogy Magyarország legszentebb érdekei fel lesznek adva, ha nem lesz önálló vámterületünk; én azonban nem vagyok azon helyzetben, hogy most már meghatározhassam azon tarifákat, melyek akkor megállapítandók lesznek. Akkor azon tarifák nemcsak Oláhországgal külön, hanem kombinative az egész külfölddel és kombinative az osztrák tartományokkal lesznek felállítandók. Lehet, hogy némely tételek ezen tarifánál magasabbak, némelyek alacsonyabbak lesznek, de ezt most már nézetem szerint megállapítani nem lehet, mert azt csak akkor lehet meghatározni, ha Austriával rendben leszünk, mert azzal kell előbb tisztába jönnünk, akár a közös vámterület alapján; míg mi az iránt tisztába nem leszünk, hogy milyenek legyenek a tarifák a külföld irányában: mindig prejudicálnak a kérdésnek azzal, ha ily szerződést már előre elfogadunk. Hiszen azon magyarázatokból, melyeket a ministerium ezen kérdésre adott, azt látjuk, hogy épen arra nézve vannak a kérdések most alkudozás alatt, hogy egyrészt a

fogyasztási adók tekintetében milyen megtérítéseket nyerne Magyarország; másrészt a vámtarifa némely tételei miként változtassanak és állapíttassanak meg addig, míg erre nézve az alku' meg nem kötött. A közös vámterület alapján sem lehet anélkül, hogy ne prejudicáljunk a szerződést elfogadni, a külön vámterület alapján pedig épen nem lehet, mert akkor mindent, amit eddig tettünk, el kellene vetni és újabb, helyesebb alapon, újabb szempontokból kiindulva kellene a vámszerződést megkötni. Nem akarjuk mi, mint Wahrman képviselő úr mondta: kompromittálni a magyar kormányt és külügyministert az által, hogy a szerződést elvettetni kívánjuk, mivel ezt rosznak tartjuk.

Nem mondjuk mi, hogy jó-e, rosz-e a szerződés, de miután oly körülmény merült fel, melyet akkor előre látni nem lehetett, csak azt kívánjuk, hogy elhalasztassék.

41 szélsőbali ellene, 216 mellette szavazott.

Mocsáry Lajos.

A megyei javaslat tárgyában. — 1876. január 10.

Én nem szándékozom most hosszas elméleti megvitatásába bocsájtkozni az önkormányzat kérdésének, mint elméletnek, mint közigazgatási rendszernek. Én ezen alkalommal csakis a minister úr indokolásával, az

előadó úr beszédével állok szembe, ezekben pedig sem az önkormányzat elve, sem magyar rendszere megtámadva nincs, sőt az önkormányzat fenntartását mindketten kijelentették, kijelenté minister úr, hogy helyette újat felállítani nem akar. De még tovább ment, mert védelmezte, mert az autonómia lényeges alapját a tisztválasztási rendszert védelmezve, kijelenté, hogy az önkormányzat oly kiterjedt jogkörrel, mint a közigazgatási bizottságok által birni fog, eddig nem birt. Köztem és miniszerelnök közt nem elvi, de csakis nézeteltérés, igenis erős nézeteltérés van, mert én azt hiszem, hogy ezen javaslat, az önkormányzat nagymérvű rombolása, hid az önkormányzatbul a centralisatióra.

Én azt látom, hogy a törvényhatóság jogkörének tágítása jelentéktelen és e tágítás nem javára történik, én azt látom, hogy az önkormányzatot alapjában támadja meg és rohamosan a centralisatió felé halad, ha kimutatom ezt, a minister úr befogja látni, hogy az eszközöket rosszul választotta és az önkormányzat fenntartására más eszközökhöz kell nyúlni.

De továbbá kiakarom mutatni, hogy amennyiben a jó közigazgatás önkormányzat nélkül lehetséges, a törvényjavaslat még c tekintetben sem czélszerű, következése nem lehet más, mint zavar és sok költség, tehát nem a minister úr specificus czélja az összhangzat.

Én közigazgatásunk bajainak orvoslására nem fogok javaslatot beadni, mert én önkormányzatunkat, közigazgatásunkat a mostani alapon fenntartandónak vélem; a hiányokat, melyek főleg a jogcsonkításbul erednek, az elvett hatáskör visszaadásával vélem orvosolhatni.

Szükségesnek tartom mindazon változtatások eltörlését, melyek újabb időben, nevezetesen az 1870: 42. által, mint reá nem illő czafrangok akasztattak. Én ezt tartanám a közigazgatási bajok legjobb orvosságának, ezt tartanám én az ismételt szervezési kísérletek helyett a legcélszerűbb javi tásnak.

Ezek után általánosságban még két megjegyzést teszek a törvényjavaslat genezisére. Én úgy látom, hogy a tervezésnél a kiindulási pont nem a hiányok javítása, nem a közigazgatás összhangzatának eszközzése volt, de az, hogy országos közigazgatásunknak sok baja és hiánya tapasztaltatok.

Ezeknek postulatumaként állott elő egy aritmetikai X. és ezen X. valósítása czéloztatik a közigazgatási bizottság törvényjavaslata által, ennek következése a megyék bureaucratizálása. mert hogy azokrul, miket az országos közigazgatásiul szándékozunk elvenni, a populáris közgyűlés vagy a választott tisztviselők intézkedjenek, nem hangzott össze az országos közigazgatás bureaucraticus szervezetével.

Másik észrevételem a kormány programjában hangoztatott gyökeres közigazgatási javításokra vonatkozik, gyökeresnek mondom, mert ez különösen kedvencz kitétele pénzügyminister urnák, ki gyökeresnek jelzi azt is, ha egy számvevő osztályt bevesz vagy kitesz a központbul. Átalakítás tekintetébül a kormány átkarolta az egész közigazgatást, de ezen átalakítást nem tette helyesen, nevezetesen nincs előterjesztve a megyei közmunkáról szóló törvényjavaslat és a javaslatban ismételve említett szabályrendeletek.

Már pedig mindaddig, míg a kormány a megyei és országos közigazgatás képét nem állítja élönkbe, addig sötétben tapogatódzunk.

Áttérek most arra, hogy mennyiben való a megyei önkormányzat kibővítése. Legnevezetesebb ezek közt a megyei önkormányzatnak az adóügyekre! befolyása, a vexativus, sőt káros az adóeljárás elleni biztosítás.

Hogy a megyei közigazgatásnak az adóügyekre micsoda befolyása lesz, azt a közadó kezelési törvény 4. szakaszából láthatjuk. Azt mondja: a közigazgatási bizottság először is felügyel arra, hogy a királyi adófelügyelők a megyei tisztviselőket ellenőrizzék. Tehát a közigazgatási bizottság felügyel arra, hogy az adófelügyelők a megyei tisztviselőket és községi közegeket ellenőrizzék. A felügyelő közegeknek egymás tetejébe állítása a centralisticus és bureaucraticus fogalomnak quintessentiája.

De különben is ez nem nagy jog, mert a felügyelet hatóság és hatalom nélkül illúzió, már pedig én úgy látom, hogy a közigazgatási bizottságban egyedüli hatalom az adófelügyelő. Az egyedüli, ami van a fegyelmi eljárás, de ez is nehezen foganatosítható, ennél fogva illúzió.

Azt mondja, hogy a közigazgatási bizottság állapítja meg az adóelengedést árvíz-, tűz- és jégkárok esetében. De miként? akként, hogy a folyamatok nem a bizottsághoz, de a felügyelőhöz adatnak be és a bizottság csak az adófelügyelő javaslatára intézkedik, már pedig az adófelügyelő, miután specificus feladata a kincstári érdek pártolása, nem fog adóelengedést javasolni.

Az mondatik, hogy a közigazgatási bizottság felügyel a községi adókiivetéseknél, továbbá az adófelügyelői fizetési maradványokra és a törvényben kijelölt adómenntiségekre. Ez volna a bizottság egyik leglényegesebb joga. De az adófelügyelő határozatait apellálhatja, sőt a közigazgatási ágak főnökeire is joguk van a közigazgatási végzéseket nemcsak apellálni, de ellenükben vétójoggal is bírnak, oly formán, hogy a végzés csak akkor végrehajtható, ha az ellen a minister 14 nap alatt nem intézkedik.

Általában sehól sincs mondva, hogy a bizottságnak joga vagy kötelessége az adózók érdekeire különösen felügyelni, hol adóbani intézkedési jog meg van adva, oda utasittatik hatni, hogy az adófelügyelőt és végrehajtási közegeket támogassa, általában az adóterületen minden az adófelügyelő; ő veti ki a földadót, behajtásárul a hatóság minden közegeivel rendelkezik, ő kezeli a fegyelmi eljárást az állami adótisztviselők ellen, ő ad adóhalasztást és adómentességet, a fizetési elengedések az ő javaslatára adatnak. Szóval az adófelügyelő oly nagy potentát, hogy ellenében a bizottság a fegyelmi eljárást alig rendelheti el.

Én az adózók érdeke irányában tehát a közigazgatási bizottság hatáskörét nagynak nem látom és az e tekintetben semmi garantiát sem nyújt.

De egyebekben sincs tágítva, van benne egy nevezetes frázis. Az mondatik, hogy a megye területén végzéseinek mindenki köteles engedelmesskedni. Én tudom, hogy ez micsoda reális jogot ad.

Én czeknélfogva azt hiszem, hogy semmi speciális

joggal nem bír, sőt azt hiszem, hogy államhivatalnokok és tisztviselők azon esetben, ha a bizottság instruktíójokkal ellenkezőt rendelne el, vagy olyat, mi hatáskörükkel ellenkezik, jogosan megtagadhatnak az engedelmességet és ezért mérséket találnának főnökük a miniszternél.

Az is mondatik, hogy nehézségek, akadályok és összeütközések esetében intézkedik.

Ezek határozatlan kitételek, melyek egy törvény paragrafusába nem valók, de nem is adnak a megyéknek semmi precíz jogokat sem, összeütközés esetében csak körük határáig mehetnek és a javaslatban határozottan ki is van mondva, hogy ha ez körük határán túlmegy, majd a miniszter határoz.

Az mondatik, hogy joga lesz a börtönökét évenként egyszer megvizsgálni és erről a miniszternek jelentést tenni. Ugyan micsoda különös jog ez? e szerint joga van, hogy egyik tagtársának, a királyi ügyésznek kezeléséről jelentést tegyen a miniszternek, de intézkedési joga általában nincs, már pedig az volna czélszerű, hogy a börtönök kezelése kizárólag ne egy tisztviselő kezében legyen, hanem mint administrationális ügy, adassák át a törvényhatóságnak, mert a mostani eljárás, mely egy embert biz meg az élelmezés és szállításokra! felügyelettel és mindennel, czélszerűtlen.

Az mondatik, hogy a bizottságnak joga van megvizsgálni a bíróságok eljárását. Ez hatásköre kibővítését nem tartalmazza, mert ezen jog csak feljelentésre szorítkozik, de ez maga a bíróság tekintélyét megrendíti, danausi ajándék ez, melyet az önkormányzat nem fog szívesen fogadni.

A jogkörkibővítéshez tartoznék az államhivatalnokok ellen némely esetekben! másodfokú bíraskodás és az elsőfokú a bizottság tagjai ellen.

Én ebben jogtágítást nem látok, mert a másodfokú bíraskodás ritkán fordul elő, hogy micsoda jogokat fog kapni közigazgatási-, posta- és távírdai ügyekben, elképzelni nem tudom, de ha mindezek jogkörtágítást képeznének is, van egy, mely által többet vesz, mint különben nyerhetne és ez az országutak kezelése. Nincsen közzé téve a közmunkatörvény és az sincs precizozva, milyen lesz a megyei utak kezelése, de egyet látok, azt, hogy megyei mérnök nem lesz, látjuk, hogy az államépítészeti hivatal fog fungálni, hatásköre arra mutat, hogy ő fog rendelkezni a közmunkaerővel és az egész utcsinálás átmegy az állam körébe és elesik a megyétül. Ez nem decentralisáció, de centralisáció. Ezen nézetben megerősít a 25. §., mely azt mondja: hogy a bizottság intézkedni fog a végrehajtásról, hogy intézkedni fog a közmunka kivetésénél előforduló vitás kérdésekről, miből az következtethető, hogy a közmunkáról nem fog rendelkezni, hanem csak a túlterhelési esetekről.

Most már ezekután meg kell jegyeznem, hogy ha némelyeket a törvényhatóság nyerne is, ezt nem az önkormányzat fogja nyerni, mert én az ezentúl kezelő testületet megyei önkormányzatnak el nem ismerem.

Mert valóban az önkormányzat kiterjesztésének különös módja az, hogy az állami hivatalnokok befolyást nyerjenek azon ügyekre, melyeket eddig tisztán önkormányzati elemek kezeltek. Hogy ez nem bővítés, de

csökkentés, az kétségtelen. Hasonló eljárás az is, hogy a megyei tisztviselőkkel idegenek fognak rendelkezni.

De legjobban megtámadatik az önkormányzat, a megyének eddig fennállott oszlopai, a választott alispán és tisztviselők állásának a közigazgatási bizottság institúciója általi megtámadása által.

Az autonómia sarkkövét nálunk a közgyűlés és tisztválasztás képezték. A megye a közgyűlésen érvényesítette akaratát és választott tisztviselőkre van szüksége azért, mert ha tisztviselői tőle nem függnének, határozatait végre nem hajthatja, ennél fogva határozatának nincs értelme.

Ha a választott tisztviselők, az alispán felett a főispán fog rendelkezni, akkor, ha a közgyűlésnek megmaradna is jogköre, a közgyűlés hiába határoz és amely mérvben csonkítjuk a közgyűlés hatáskörét, azon mérvben tesszük tönkre az autonómiát.

Hogy a közigazgatási bizottmány intézménye majdnem semmivé teszi a közgyűlés hatáskörét, erre nézve legyen szabad némelyeket elmondanom. A szorosán vett adminisztráció majdnem kizárólag átmegy a közigazgatási bizottság hatáskörébe. A 13. §. intézkedik a közigazgatási összhangzatrul; a 14. §. intézkedik a közigazgatási teendők felosztásáról és a közegeket utasítja; a 15. §. szerint a közigazgatás főnökei a bizottságnak jelentést tesznek; a 65. §. azt mondja, hogy a ministerium rendeletei végrehajtás végett a bizottsághoz fognak intéztetni. Természetesen ezentúl a ministerium legtöbb ügyet a bizottsághoz fog intézni; hozzá fog intéztetni az újonczozás is.

A felebbezési esetek a községi törzsvagyon kivételével hasonlólag a bizottság hatásköréhez fognak tartozni, úgy, hogy a közgyűlésnek alig marad valami hatásköre. Mindezekkel szemben azt lehet mondani, fennmarad a szabályrendeletek és határozatok hozatalának joga és a bizottság ezen határozatok értelmében rendelkezik.

De mi az értéke ezen rendelkezéseknek; én azt hiszem ezen Írott jog is illusorius, mert miben határozhat a közgyűlés, midőn az összes adminisztrációt felkaroló minister! rendeletek nem hozzá, de a közigazgatási bizottsághoz intézteinek, miképen rendelkezék, midőn az adminisztráczióális ügyeket a bizottság kezeli, tehát csak neki lehet fogalma a történekről és a szükségelt intézkedések módozatárul.

Egyébaránt a közigazgatási bizottságnak meg van azon joga, hogy ha a gyűlés határozatait törvénytelennek tartja, azon esetben megszüntetheti, elhalaszthatja a másik közgyűlésig és ellenükbe felterjesztést tehet; ha azomban az ügy sürgössége miatt az intézkedés el nem halasztható, fel ír a ministeriumhoz és csak akkor köteles végrehajtani, ha a ministerium elrendeli.

Általában sajátságos viszony fejlődik ki közigazgatási bizottság és közgyűlés közt. A bizottság hatásköre kiterjed némely állami közigazgatási teendőkre, a közgyűlésnek ehhez semmi köze, tehát a gyűlésnek alárendelt közigazgatási bizottság tágasabb hatáskörrel bír, mint a közgyűlés.

Továbbá a közigazgatási bizottság ventillálhatja, revízió alá veheti a gyűlés határozatait, ellenben a közgyűlés a közigazgatási bizottságot kérdőre nem vonhatja,

ha ez határozatait nem teljesíti. A bizottság a gyűlésnek be végzett tényekről tesz jelentést. Mit határozzon ezekről a gyűlés? A közgyűlés határozatai mellőzéséért tiszti kereset alá veheti az egész bizottságot, de egyes tagjait nem; tehát a gyűlés határozatai valósággal sanctióval nem bírnak.

A közgyűlésnek tehát micsoda hatásköre marad? Először is a választások, 6 évben egyszer általános tisztújítás, választás az ürülékeknél, közigazgatási bizottsági tagok kisorsolása és választása, a reclamationalis bizottságok jelölése és választása. De a törvényhatóság választott tisztviselőivel rendelkezni nem fog. Sic vos non vobis.

A közgyűlés nem lesz egyéb, mint a bizottság szolgálatára rendelt választó testület, mely a közigazgatási bizottság jelentéseit tudomásul veszi.

Az előadó úr azt mondja, hogy a megyei költségvetést a közgyűlés állapítja meg, én ezt a javaslatba ki-mondva nem látom, ezen jogot azonban a közigazgatási bizottság absorbeálni fogja, mert a szükségét legjobban ismervén, a költségvetésnél túlsúlylyal fog bírni.

A közgyűlés köréhez fognak még tartozni a községi törzsvagyon eladásánál vagy átalakításánál! feleb-bezések, ez azonban ritka dolog, a közgyűléseket nem fogja terhelni.

A közgyűlés joga, a törvény hatóság törzsvagyona feletti intézkedés, ez a városokra jelentékeny, a megyékre azonban semmi, mert a megyeházon kívül alig van valamijük. Joga a tisztviselők kereset alá vonása, de e tekintetben is az oroszánrész a tisztviselőké.

A közgyűlés jogköréhez tartozik a törvénytelen adók és ujonczok tárgyában! intézkedés. Ez nem nagy jog, mert maga a bizottság már azon intézkedés által, mely a törvényjavaslatba iktatva van, visszautasítja a kormánynak ily rendeletét.

Intézkedik még a képviselőválasztásoknál következőleg: megállapítja a központot, petitiókat küldhet a kormányhoz és országgyűléshez. Megmarad levelezési joga, de még e tekintetben is igen csökkenni fog hatásköre, mert ha az ország megtudja, mily kevés körrel ellátott testület a megye, leveleit nem sokra fogja becsülni. A közgyűlés volt eddig minden, ezentúl megcsönkített hatáskörével az eddiginek csak árnyéka lesz.

Továbbá az igazi autonómia az, mely tisztviselőit valódiilag ellenőrzi. E tekintetben is megcsönkittatik a megye, mert az alispán helyett a megye feje a főispán lesz. A főispán bontja fel a megyéhez érkezett leveleket, ha ő bontja fel, ő intézkedik, hogy mit kell a bizottság tárgyalására reserválni, mit kell, mint sürgőst végrehajtani, ebből az következik, hogy a főispánnak ott kell lenni a megye székhelyén, ez esetben természetesen az alispánnak kevés teendője marad és alig lesz egyéb, mint a főispánnak irodafőnöke vagy titkárja.

Az alispán annyi lesz a bizottságban, mint a posta- vagy távirtda-előadó, valamennyi államhivatalnok rendelkezni fog a szolgabírákkal, az alispán tehát nem lesz azoknak chevje és főnöke, hogy ezek következtében mivé lesz, képzeltető.

Elesik tehát a közgyűlésnek összes administrationális hatásköre, elesik a tisztviselőknek, nevezetesen az al-

ispánnak hatásköre és mindez átmegy a közigazgatási bizottság, illetőleg a főispán kezébe.

Azt mondták: ez is önkormányzat, mert a közigazgatási bizottságban túlnyomó az önkormányzati elem. De ha mellőzzük azt is, hogy arra, hogy egy testület valósággal önkormányzati testület legyen: nem az kell, hogy többségben legyen benne az autonomikus elem, hanem eddig az volt szükséges, hogy tisztán önkormányzati elemekből álljon, ezt mellőzve, lehet-e azt mondani, hogy oly szűkkörű testület, melyben a megye közönségének akarata nem nyilvánulhat, nem érvényesülhet, ez legalább amint ezt Magyar országban értettük, nem autonómia, ez az autonómiának csak homeopaticus dilutiója.

De képes lesz-e ezen bizottság megfelelni a jó közigazgatás kívánalmainak? Kikből fog állani a 10 tag, kik az autonómiát fogják képviselni a bizottságban? Én megvagyok győződve, hogy oly 10 tagot, kik az autonómia képviselőit képezik, kik ezt a tisztviselői befolyással szemben érvényesíteni tudják, kiknek befolyását nevezetes eredményt várni lehet, nem fognak egy vármegyében sem kapni.

Én azt hiszem, ez lesz azon szírt, melyen az egész institutio meg fog törni.

Azt mondták az előadó, hogy ha a megyének tagjai ezen bizottságban nem fognak részt venni, ez azt fogja jelenteni, hogy nem kell az önkormányzat, én nem így fogom fel, de azt tartom, hogy az önkormányzati szolgálat húrját nem kell túlfeszíteni.

A polgárok önkormányzati tevékenységét általában

csak akkor lehet igénybevenni, ha ezáltal túlságosan megterhelve nincsenek. Miképen lehetséges, hogy Angliában önkormányzatilag intéztetnek el bírósági ügyek? Elintéztetnek úgy, hogy oly területen, mint nálunk egy középszerű megye, van 200 békebíró és ezek fele működik. De miként lehet követelni, hogy a bizottsági tag a megye széléről bemenjen a központba és ott heteljen, mert tömérdek a bizottság teendője és e hosszú időzés alatt a bizottsági tag kénytelen saját ügyeit elhanyagolni, hogy lehet kívánni, hogy a bizottsági tagtársakkal bizalmas viszonyt kössön, ezt a bizottság választott tagjaitul követelni nem lehet. Ennélfogva kibül fog állani a bizottság autonomicus része? fog állani néhány per nélküli ügyvédbül vagy egy két olyan stats homoreidariusbul, kik a falusi gazdálkodást megunták és szükebb anyagi szempontbul azért, hogy gyermekeikért kosztot ne fizessenek, a városba vonulnak. Ezekbül lehet majd rekrutázni a tagokat és ezek elfognak jární télben akkor, midőn a szöllőbe kijárni, a kertbe pépecselni nem lehet, midőn a magas politikát, a nemes emberszólást a czukrászda előtti pádon gyakorolni nem lehet. Es ekkor, kire marad a megyei kormányzat, a közigazgatás? Á tisztviselőkre, a hivatalnokokra, úgy, hogy a megye kormányzata igen szükkörű tisztí gyűléseknek lesz feladata, hogy ezek micsoda garantiát nyújtanak, mindenki tudhatja.

De ezen bizottságban a kedélyesség is fog hiányozni, és pedig a helyes működésre szükséges a jókedvű működés is, ez csak úgy lehet, ha homogén elemekből áll. Már pedig ez olyan lesz, mint amelyet vasvillával hány-

tak össze, A megyei tisztviselők és hivatalnokok oly heterogén elemek, akik egymást sem meg nem értik, sem nem fognak kedélyesen együtt működni.

En azt hiszem, az még soká elfog tartani, midőn a hivatalnokok a megyei tisztviselőt régi táblabíráknak, comittatswirsaít embereinek, viszont a tisztviselők a hivatalnokot beamternek, Bach-huszárnak fogják tartani. Hogy ez váljon elő fogja-e mozdítani a jó egyetértést, a jó discussiót, a jó viszonyt és jó eredményt, én legalább nem képzelhetem, a jókedvű munka tehát nem várható, a kelletlen munkán pedig nincs áldás.

Micsoda eredmény várható közigazgatási szempontból? Ezentúl minden ügy a bizottsági gyűlésen lesz elintézendő, még a chablonszerű nősülési engedélyt, a katonaságtuli elbocsájtást is a bizottság fogja elintézni. Megvallom: midőn ezt elolvastam, kétkedni kezdtem a szervezők megyei administrationális ismeretükön. Hogy kisebb ügyekben az alispán sokkal gyorsabban intézkedhet, az kétségkívüli. Az értelmes tisztviselő pár perez alatt képes határozni, a bizottságba pedig órákig el lehet vitatkozni, kivált ha tagjai járatlanok, eddig a postát az alispán bontotta fel és ha rögtön kellett intézkedni, másnap már expedíáltatta rendeletét, ezután úgy kell tenni, mint a rász molnár, ki fogva öröl, t. i. össze kell gyűjteni minden tárgyat hónapokig, midőn a bizottság gyűlést tart.

De egy igen fontos körülmény tisztelt ház az, hogy a bizottsági tárgyalások az államtisztviselők idejét nagyban igénybe vévén, az adminisztrációt akadályozni fogják.

Mit tegyen az adófelügyelő)? a bizottsági ülésbe menjen, vagy a járásba az adóbehajtás unszolására?

Bármelyikét bízza alantas közegeire, mindenkiben hiba történhet. Mit csináljon az állammérnök, kinek feladata az országúton járás? Mit csináljon a tanfelügyelő, kinek lakásul egyszer báró Eötvös kocsját jelölte? ennek tehát természetes következménye a közegek és költségek emelése. Már maga az is költséget fog okozni, hogy ha az illető egy megyéből a másikba utazik, diurnum és útiköltség kell erre, mert ingyenes eljárást az államközegtől követelni nem lehet.

De azt hiszem, hogy a munka ezáltal a minisztériumokban is szaporodni fog, mert e törvény egészen új agendákat alkot, miután az állami közegeket a bizottság végzései felebbezésére felhatalmazza és ez a minisztérium teendőit is szaporítani fogja.

E szerint, tisztelt ház, ezen institutiótul sem jó közigazgatást, sem az adminisztráció harmóniáját várni nem lehet.

Általában a közigazgatóság harmóniáját paragrafusokkal decretálni nem lehet. Hogy most nincs meg ez, kétségtelen, de mi ennek oka? Oka: az országos közigazgatás a többitül szorosan el van különözve, nevezetesen az összes pénzügyi kormányzat olyan, mint a Bach-rendszer alatt volt, egy darab osztrák absolutizmus ez ma is és ezen állapot megszüntetésére mindeddig semmi sem történt. Az adófelügyelők munkaköre még közeledésnek nem tekinthető. Midőn a különböző ágak ily szorosan el vannak különítve, nagyon természetes, hogy össze is ütköznek. A közigazgatásba fordulnak elő

olyanok, melyeket maga el nem végezhet, kénytelen tehát ezért más ágakhoz folyamodni.

De azok a megkeresést nem teljesíthetik, mert a maguk szempontjából osztván fel az intézkedést, a másik ág felkérését pontosan a legjobb akarattal sem teljesíthetik, gyakran megtörténik, hogy a szolgabíró terminust tűz ki, amely órára terminust kér a pénzügyigazgatóság.

De ezen elkülönítésnek még más rász következései is vannak, ugyanis az elmondott okoknál fogva minden ág igyekszik magát a másiktól elkülöníteni és minden végzendőkre elegendő közeggel bírjon, így a pénzügyi igazgatóságok adóbehajtókat, a törvényszékek kézbesítőket eszközöltek ki, holott ha nem merev az elkülönítés, egy mind a kettőt elvégezhette volna. Ezen bajokon, ezen az alapon segíteni nem lehet. Hát mivel akarja a belügyminister úr az összhangzatot előállítani? A bizottságban összehozza a hivatalnokot a tisztviselővel, talán azért, hogy egymást szükségleteikről felvilágosítsák.

Azt hiszem, még ebből összhangzat nem várható. Mert az összhangzat hiánya eddig sem tudatlanságbul eredt, de elkülönítve lévén, mechanice lehetetlen volt egymást kölcsönösen támogatni.

A minister úr a megyei teendőknél összekeveri a megyei és állami közegeket, de abból, hogy kölcsönösen egymás teendőibe beavatkoznak, még az összhangzat hiánya nincs megszüntetve, de az eredmény csak az, hogy a szoros elkülönítés következtében folytonosan függnék a ministeriumtul.

A diszharmónián csak egy módon segíthetünk, ha

concentricus körökben egyesítjük a közigazgatást a megye területén, ha minden teendőket egyesítünk egy kézbe, melyek most különböző ressortokhoz tartoznak, legyen az közgyűlés, közigazgatási bizottság, főispán, alispán, de az összhangzatos működés tekintetében szükséges az egy kézbeni összpontosítás.

Át kell adni a megyének az adóügyet, az összes közlekedést, népnevelést, postát, távírdát. Csak akkor lesz rend, ha a község a maga körében, a megye maga körében, a ministerium maga körében, a kormány maga körében elvégzi mindazt, mi a közigazgatáshoz tartozik. Csak akkor lehet az összes államigazgatás összhangzatos, összevágó; különben minden kísérlet haszontalan. És azt hiszem, hogy midőn belügyminister úr azon törvényjavaslatban konstatálja, hogy akadályok, összeütközések fordulnak elő és ahelyett, hogy azok forrását dugná be, megszüntetné a rideg elkülönítést, úgy jár el, mint a rossz orvos, aki csak palliativ szerekekkel gyógyít és a baj gyökerét továbbra is meghagyja. Sőt tovább megy, mert a közigazgatást ressortokra osztván, a megyei egységet is megrontja. A törvényjavaslat azt mondja, hogy mindenik ág főnöke adja ki a rendeletet és sürgős esetekben a végrehajtásokat a megye tisztviselőinek motu proprio elrendeli, tehát közvetlenül rendelkezik a megye tisztviselőivel, és pedig a szolgabírákkal rendelkezik 6 vagy 7, és pedig a főispán, alispán, adófelügyelő, állam-mérnök, posta-, távirdaigazgató, talán még a főorvos is. Lehet, hogy mindenik egy napra tesz terminust. Hogy így mikép lehessen adminisztrálni, én be nem láthatom és ez valóságos képtelenség.

Előadtam miért rosszalom, most előfogom adni, mi-
képen lehetne és kellene a közigazgatást orvosolni.

Erre nézve vessünk egy pillantást belügyminister
úr azon nyilatkozatára, hogy ő közigazgatásunkat na-
gyon rossznak nem tartja.

Szívesen veszem ezt tudomásul, én is azt hiszem,
nem érdemli azon sok szemrehányást, melylyel a megye
ellenségei által elhalmoztatik. De, hogy sok hiánya van,
nem tagadom. De miben állnak, hogy a nagy meg-
csonkítások után, melyet a rendszer különösen 1869-ben
szenvedett, midőn a törvénykezésre való összes hatáskör-
ét elvesztette, annyira meggyengült, hogy azóta alig
lézeng. A szolgabírák a megyei hatóság keze, lába a
községekben alig látható, teljesen el vannak foglalva
bureauikban, a faluknak felé se néznek, kivéven oly dol-
gok végzésére, mik nekik specifice meg van hagyva.
De a járás szükségleteiről sem közvetlen tudomást nem
vesznek, sem nem intézkednek.

Észlelhető hiány és nagy baj az érdekeltség meg-
szűnte, desolálva vannak a megye termei, csak válasz-
tásoknál telnek meg. Elernyedt az értelmiségnek a köz-
igazgatásban! részvéte és a tisztviselőknek az értelmiség
általi ellenőrzése.

Ezen bajokat én a megyei szervezetnek nem tulaj-
donítom, de igenis annak, hogy 1848. óta legfontosabb
részei elvételtek, úgy, hogy táplálék hiányában alig mű-
ködhetik a közigazgatás. Én nem akarok hosszasan ér-
tekezni, hogy mennyiben megtámadható, mennyiben jó,
mennyiben alkotmányos, mennyire helyes ami önkormány-
zatunknak régi és alapjaiban most is fennálló szervezete.

Én azt hiszem, hogy akárki vizsgálja, nem képes ellene alapos kifogásokat találni; van egy dolog, mely, hogy páratlan, elősmerik az autonómia ellenségei is és ez az ellenőrzés gyakorlása. Hanem nagyon csalatkoznak azok, kik azt hiszik, hogy az ellenőrzés választás nélkül sikeres lehet, én azt hiszem, hogy ez választás nélkül lehetetlen.

Csak arra kívánok még reflektálni, hogy egy oly nagyszámú testület, mint a közgyűlés, az adminisztrációra alkalmatlan, mert lehetetlen, hogy tumultuaris közgyűlés adminisztráljon.

E tekintetben hivatkozom Angliára, hol a 200 békebíró nemcsak bírói teendőket végez, de adminisztrál is.

Külömben szabad legyen még erre megjegyeznem, hogy mint tisztelt belügyminister úr is mondá, nem a nagygyűlés adminisztrál. Maga a gyakorlat úgy állapította meg, hogy a kisebb fontosságú folyóügyeket arra képes kisebb testület végzi; tehát az nem áll, amit minister úr indokolásában mond, hogy: mert nagyszámnak, a személyek változnak, egyöntetűleg nem járhat el.

De éppen az, hogy a rendes adminisztratív ügyeket a tisztviselők és a körültek csoportozó néhány tag végzi el, az nem árt, mert többnyire ugyanazok vesznek tényleges részt, ha változnak, ezáltal felfrissülnek, mi soha sem árt, mert ezáltal a slendrián lábba nem kaphat.

Ila azomban közigazgatásunkba összhangzatot és erőt akarunk önteni, addig is, míg a törvénykezés a megyei Önkormányzattal szerves összefüggésbe hozatott, át kell adni az összes adóügyeket, az összes utakat, a bagatell-ügyeket. Ha ezek meg fognak történni, meg

lesz az érdekeltség, mert a tagokat a reális nagy hatáskör tevékenységre fogja buzdítani.

Továbbá szükségesnek tartanám, hogy a megyei rendszer némely újabb időkben behozott és hozzá nem illő, lényegével nem harmonizáló dolgoktól tisztittassék meg. Én megszüntetni óhajtánám a 6 évi tisztujítást. A hosszú időre tartó választással az elv maga alterálva van. Megválasztatik, mert választásakor alkalmas, de ki áll jól érte, hogy 6 év alatt érdemes is lesz és ha nem érdemes, a közönség ne menekülhessen tőle. A 6 évre megválasztott alispán nem gondol többé a közönség gráciájával, 6 év elég az alispánkodásra, ennél fogva nem érzi magát többé kötelezve a közönség óhajtásai és akaratahoz! alkalmazkodásra.

Továbbá meg kell szüntetni az állandó választmány intézményét. Az állandó választmányok csak preoccupálják a gyűlés tárgyalását. Ki a választmányba be megy, elmondja nézetét és azt a gyűlésen restelli megváltoztatni, többen solidaritásba állanak a választmánynyal és a gyűlésben hallgatnak, ezáltal a gyűlés értéke nagyban csökken.

Ezeken kívül el kellene törülni a virilis intézményt.

Szívesen elfogadom a tisztviselők qualificatióját, szükségesnek tartom a jó közigazgatást szabályozó törvényeket, ha ekként javítjuk közigazgatásunkat, akkor nem lesz szükséges a fennálló szervezet bolygatása, az újabb reorganisatio.

Midőn én a megye szervezetét védelmezem, ez nem azt jelenti, hogy én a fennálló megyéért rajongok. A

megye mostani eltorzított és megcsonkított állapotában nem ami volt és aminek lenni kell. Olyan az, mint egy százados fa, melynek a földben meg vannak erős gyökerei, mely egész mostanáig teljes virulásban állt, de melynek ágai irtózatosan megcsonkítottak; nem csoda tehát, hogy azok, kik régen nem ösmerték, ma érte nem rajonganak.

En nem akarom a régi megyét, mely utasításokkal ellátott követeket küldött az országgyűlésre, nem akarom visszaállítani. Én tudom, hogy a megyék ma a politika súlypontját nem képezik, ezt megszüntette az évi országgyűlés. Azt hiszem, hogy az önkormányzat nagy életképességét kétségkívül constatálja az, hogy a megyék, midőn az alkotmányos élet csak gyengén lüktetett, képesek voltak e tekintetben is a hiányt pótolni. Én azt a megyét contemplálom, mely az országos közigazgatás legfőbb ágait concentriens körökben egyesítse, azokra az önkormányzatot képes érvényesíteni, valamint a törvénykezésre nézve is, mely képes a tisztviselők felett valódi ellenőrzést gyakorolni, mely képes értékesíteni a közügyek érdekében az összes értelmiséget, mely képes szabadságszerető, alkotmányos polgárokat nevelni.

Én azt hiszem, hogy azon ellenvetés, hogy a megyei önkormányzat nem fér össze a parlamentáris rendszerrel, oly idétlen állítás, hogy czáfolata teljesen felesleges, ott van erre Anglia példája, mely napnál világosabban bizonyítja a parlamentáris rendszernek az önkormányzattali összeférhetőségét.

A megyei institutió még most is, midőn pedig olyan, mint egy nemesvérű paripa, mely kellő táplálék, kellő

gondozás és kellő alkalom nélkül van, hogy mire képes a gyakorlatban, még most is képes megfelelni az autonómia fontos feladatának, még most is képes bebizonyítani azt, hogy mai megcsonkított állapotában is sokkal jobban tudja biztosítani a jó közigazgatást, mint ahogy azt láttuk biztosítva az absolutrendszer vagy a provisorium idejében, pedig akkor is magyar emberek vezették a közigazgatást. Kígyót, békát kiáltanak rá, kik csak teoriából ismerik s mindazok, kik a szabadságnak nem barátai és kik gyakorlatból nem ismerik. De másképp Ítélnek azok, akik működését közelről ismerik és akik látni akarják az eredményt. És én e tekintetben nem kívánok Gneistra vagy más nagy tekintélyre hivatkozni, hogy mik az autonómia előnyei, hanem hivatkozom legelőször is Tisza Kálmán belügyminister urra, a ki maga azt mondta indokolásában: hogy nem osztózik azok nézetében, kik minden alkalommal oly rászínben igyekeznek előmutatni közigazgatásunk hiányait és hogy csodálni lehet, hogy a mostani fegyelmi eljárás mellett az országban még nem történik több visszaélés; hivatkozom gróf Szapáry Gyula volt belügyministerre, ki 1869-ben hozzájárult a megye jogai megcsonkításához és ő is a megyékhez intézett búcsú leiratában kijelentette, hogy hivataloskodása alatt soha sem tapasztalta, hogy a megyék a kormány intenióit megghiúsították volna; hivatkozom Tóth Vilmosra, ki egyik beszédeben kijelentette, hogy mindenesetre nagy előnye az önkormányzatnak az, hogy hivataloskodása alatt a megyék első tisztviselője ellen egyetlen eset fordult elő, midőn hűtlen ügykezeléssel vádolták.

A megyerendszer ellenségeinek ajánlom ezen igen illetékes helyről és nem a megye barátaitul jött nyilatkozatokat. A tisztelt házat pedig arra kérem, ne engedje meg, hogy lerontassék, eldobassék oly instituczió, mely a szabadság és rend fenntartásának bizonyítékát adta és amely még ma is képes arra, hogy ezen rendeltetésének megfeleljen.

En, tisztelt ház, nem pietásbul védelmezem az ősi megyei önkormányzati szervezetet, habár azt, hogy ősi, ellene argumentumnak általában el nem ismerem, annál kevésbé, mert látom és tudom, hogy Anglia, amelynek pedig állami élete modern kifejlődésében, ami itt minduntalan felhozatik, sokkal előbbre haladt mint Magyarország, mert legalább 100 évvel áll előttünk kultúrájában; hogy Angolország, mondom, képes a maga ezer éves alkotmányának és önkormányzatának keretében a legnagyobb kényelemmel mozogni. Én óhajtom azt fenntartani mindenekelőtt azért, mert meg vagyok győződve, hogy jó közigazgatás önkormányzat nélkül lehetetlen; mert óhajtom megóvni nemzetünket a centralizáció átkos következményeitől; mert nem akarom, hogy bezárassák azon iskola, amelyben a nemzet fiai alkotmányos felfogással bíró emberekké és honpolgárokká képeztettek századokon át és mert meg vagyok győződve, hogy egy iskolára, daczára a fennálló parlamenti rendszernek, mely e tekintetben egymaga nem elég a nemzetnek, ha élni akar, jövőre is szüksége lesz.

Mindezekből kiindulva, e törvényjavaslatot általános tárgyalási alapul sem fogadom el és ajánlom benyújtott határozati javaslatomat:

Tekintve, hogy a törvényhatósági bizottságruli törvényjavaslat alapján támadja meg az önkormányzati szervezetet, tekintve, hogy általa a közigazgatási bajok orvoslását várni nem lehet, hogy sok zavart fog okozni, mondja ki a ház, hogy ezen javaslatot a részletes tárgyalás alapjául nem fogadja el.

Báró Sennyey Pák

Elvtársaim elveinket már kifejtvén, csak röviden szólok a tárgyhoz; a közigazgatás szervezésére nézve alapeszméink ezek: A törvényhatóság élén kinevezett kormányzó áll, a kormányak felelős, a közigazgatást a kormány által kinevezett, illetőleg megerősített tisztviselőkkel vezeti. A törvényhatóságok képviselőtestülete — és nem oly dicasterium szerinti alkotás, minőt a törvényjavaslat foglal magában — ellenőrzi a közigazgatást, közreműködéssel, befolyással bír arra s a törvény által körvonalozott helyhatósági ügyekben közvetlenül, természetesen a kormány felügyelete mellett, szabadon rendelkezik, gyakorolja a tisztviselők felett a fegyelmi hatalmat és az egyéni szabadság megóvása végett a tisztviselő egyéni felfogásának tévedései vagy túlkapásai, felfelé a központi kormányzatig, mely a contentiosus és adminisztratív justice tekintetében elvi döntvények által felelősségét határozza.

Ezekkel szemben t. ház a törvényjavaslat meghagyja a törvényhatóságoknak a tisztviselők választási jogát, de

a közigazgatás súlypontját átruházza a közigazgatási bizottságra, melyre nézve — czélszerűségét tekintve, bármily véleményben legyünk — azt az egyet el kell ismernünk, hogy elemeire és összeállítására nézve nem tiszta, nem valóságos kifejezése a törvényhatóság egyetemének. A törvényjavaslat pártolói, úgy látszik, az önkormányzat lényegét a tisztviselők választásában keresik, mi ezen lényeget ellenben a közigazgatási részvéiben, az ellenőrzésben és saját autonómiájában keressük; önök centralizációt vetnek szemünkre, bizonyos tekintetben nem repudeálok. Államunknak, a lét és fenntartás feltételeinek küzdelmeire utaló fontos feladatai mellett az évtizedek alatt alakult társadalmi viszonyaink, szokásaink és — valljuk meg igazán — visszásságaink mellett, közadózási rendszerünk alapján, monopóliumai-val, fiskális rendszereivel és eljárásaival, melyet zilált pénzvviszonyainknál fogva még sokáig nem fogunk mellőzhetni és reformálhatni; ujonczozási rendszerünk, véderőnk kiállítása, szükség esetébeni mozgósítása, központi kormányzatunknak egész apparátusa okvetlenül megkívánják, hogy a központi végrehajtóhatalomnak intézkedései hatályosak és biztosítottak legyenek.

De másrésről nem tagadjuk, hogy az önkormányzati tényezők helyesen szervezve pótolják, kiegészítik, sőt hatványozzák a központi végrehajtóhatalomnak intézkedéseit. Es hogy e tényezők az autonómiának a területális érdekekkel összekapcsolt ügyére, nemkülömben a kulturális és humanitárius kérdésekre nézve pótolhatlanok, minthogy a társadalomnak tényezői képezik ezeknek éltető elemeit, ezek nyújtják a támogatás tám-

pontját. Én tehát és elvbarátaim az öngazgatás helyes szervezésére és ekkénti fenntartására nagy súlyt helyezek és szemben a t. miniszterelnök urnák megjegyzésével, melylyel egyik barátom kifejezésére reflektált, hogy köztünk nincs senki, aki megtagadná azon kegyeletet, melylyel mindnyájan a régi megyei institúciónak múltja, annak alkotmányunk megőrzésével s nemzeti fejlődésünkkel, történelmi múltunkkal egybekapcsolt érdemei iránt tartozunk.

Nem a mi iskolánk tanaihoz tartozik megtagadni azt, hogy kivált a megyei rendszer volt hosszas évszázadon keresztül alkotmányunk fenntartásának őre és garanciája. Hiszen nem *rég* múlt el az idő, midőn épen azon körökben, melyek most hidegséggel vádolnak bennünket, a conservatív tanoknak imputáltatott azon törekvés, hogy a régi megyei rendszernek restaurációja által a parlamentárizmust mellőztetni, ezt azzal pótoltatni kívánják. Ez idők elmúltak, a viszonyok lényegesen, gyökeresen megváltoztak. Ma a megyei rendszerrel életerős kapcsolatban volt alkotmányos szervezetnek garanciáját, ennek és annak biztosítékát nem többé a tisztviselők választása képezi, sőt én megvagyok győződve, hogy az önkormányzati rendszernek a tisztviselők választása nem ad erőt; ellenkezőleg azon mozgalmaknál fogva, melyek a választással járnak, az következéseiben és behatásaiiban a családi érdekek és összeköttetések visszásságainál fogva corumpálja az öngazgatást és azt hivatásával ellenkező t érre tereli.

Én meg vagyok győződve, hogy a tisztviselők kinevezése által az öngazgatási rendszer emelkedni, erőben

nyerni fog. Ha a törvény hatóságok kinevezett tisztviselőkkel fognak szemben állni, meg vagyok győződve ösztönszerűleg, önérdekekben és a helyi viszonyoknak megóvása szempontjából fel fog bennök ébredni azon vágy és azon öntudat, hogy a sikeres és hatályos ellenőrzés gyakorlása által épen az ellen, amit netalán e jognak elvonása által veszteni vélnek, ellensúlyt nyerjenek.

És kérdem, nem-e megfelelőbb lesz-e mai alkotmányos rendszerünknek, mely kétségkívül a képviselőlet alapján gyökerezik, ha a törvényhatóságokat, a képviselőlet rendszerének törvényei és elvein szervezzük, amint itt a parlamentben a törvényeket alkotja a törvényhozás és befolyása által a törvények végrehajtásait, a végrehajtó hatalmat pedig gyakorolja összhangzásban a törvényhozással a kormány tanácsa; épügy t. ház meg vagyok győződve, hogy sokkal megfelelőbb szervezet az, ha a statútumok alkotása, a határozatoknak hozatala, az utasítások kiadása, az ellenőrzés gyakorlása megilleti a megye képviselőtestületét és ha a végrehajtást felelős, egyéni felelősséggel felruházott tisztviselő gyakorolja.

Egy új teoriát hallottunk tegnap t. ház és ez az, hogy a testületi felelősség hatályosabb az egyéni felelősségnél. Én egy kissé megdöbbenéssel hallottam ez eszmét, épen azon körbül, hol évtizeden át a tudomány és elmélet minden fegyverével és helyesen épen az ellenkezőt vitatták. Nem állítom én azt, hogy testületi eljárással a felelősség az erkölcsi ép úgy, mint jogi, abszolúte lehetetlen; de már csak azon példa, melyet egyik képviselőtársunk felhozott, hogy tudniillik annak megóvása szempontjából törvényeinkben egy kissé erőlte-

tett és erőszakolt rendszabályhoz, tudniillik a névszerinti szavazás követeléséhez kellett nyúlni, mely alul mint tudjuk, mily könnyen lehet kisiklani, már ez mutatja az egész érvelés visszásságát. A többekre oszlott felelősség épen azért, mert sokak közt feloszlik, a sok tömeg közti felosztásban elenyészik és semmi esetre sem lehet olyan hatályos, mint az egyéni felelősség, mely közvetlenül az egyént és annak végrehajtását terheli.

A tisztelt miniszterelnök úr egyik képviselőtársamnak egy ígéretet tett, melyre megvallom: nagy súlyt fektetek azért, mert ha beválthatná szavát, mindenesetre hathatósan elősegítené eszméinknek érvényesítését. Azt Ígérte a miniszter úr Búj ano vies barátomnak, hogy ha barátom képes bizonyítani azt, hogy a képesség szak-képzettség és választás mellett lehetetlen és hogy mind-ezen tulajdonokat a kinevezés mellett rögtön lehetséges megszerezni, a t. miniszterelnök úr rögtön átszáll barátom pártjához. Ha szó szerinti értelemben vette miniszterelnök úr ezen Ígéretet, tartok tüle, hogy nem fogja beválthatni, mert elismerem, hogy azt, hogy választás mellett nem lehet szakszerűleg képzett és felelős tisztviselőket találni, nem állíthatni, mert hisz ilyenek vannak most is — fájdalom — kevesen, kevesen azért, mert nem tagadhatjuk, hogy a választásoknál nem az egyéni érdem, hanem a választásoknak oly esélyei határoznak, melyeket itt bővebben jellemezni nem akarok, minthogy mindnyájan ösmerjük.

Azt sem mondhatjuk, hogy a kinevezési rendszer által rögtön és azonnal minden tisztviselő szakszerű képességgel és felelősséggel fog bírni. De azt merném álli-

tani, hogy ha mindazok, kik ma a választásoknál elmaradni és hátrálni kénytelenek, mert nem bírnak azon befolyással és összeköttetéssel, mely a választásokat kivívni és biztosítani képes, hogy ha mindezek számba vétetnek, mindenesetre több alkalmas képviselő lesz, mint van jelenleg.

De uraim, ha mindnyájan elismerjük és fájdalommal ismerjük el azt, hogy hijjával vagyunk ezen elemnek és bajaink egyik kutforrása épen ez: akkor nem oda vezet-e ez tisztelt ház, hogy mindenekelőtt siesünk hát egy oly elemet teremteni egy oly közigazgatási rendszer által, mely lehetővé tegye, hogy jó tisztviselőket nevelhessünk.

Ezt a választásokkal nem érjük el, mert igen jelesen jegyeztetett meg és nem szorul bizonyítványra, hogy ma már a közigazgatás annyi előkészültséget, szorgalmat és szakbeli tudományt igényel, hogy csakis biztosított állás mellett szánhatja magát egy ily qualificációval bíró egyéniség, mely ha jövőjét nem biztosítja, egyszersmind szellemi tőkájének elvesztésével, családjának és egyéni existenciájának romlásával jár.

A t. miniszterelnök úr a törvényjavaslat indokolásában azon tapasztalatokra is hivatkozott, amelyek újabb időkben — gondolom — a bíróságok kinevezésénél észlelteitek.

Őszintén megvallom, hogy én a bírói kart jobbnak tartom hírénel, sőt nagyban és egészben véve jónak tartom. Amely hibák ez intézmény körül tapasztalhatók, azok nem annyira az egyéneknek, hanem az anyagi törvények hiányának, az eljárás nehézségének és a

perrendnek tulaj donitandók. De elősmerem, történtek hibák és elősmerem, hogy a kinevezés mellett is fognak és foghatnak történni hibák. Ezen hibák azonban t. ház, egyrészt épen onnan eredtek, mert a megyei körök hatása alul szabadulni nem lehetett.

Ami akkor az átmenet idejében mentheti) volt, az ma nem fog előfordulhatni. A bírák körül tapasztalt visszasságok tehát a körülményeknek és nem a rendszernek tulajdoníthatók..

És itt áttérek érvelésem súlypontjára. Nem mint a nemzetiségek elleni fegyvert kívánom én a tisztviselők kinevezését. Nem szeretem én a honpolgárokat egymás ellen harczba, mint egy hódító állásba, állítani, mint a rendezett állapotoknak, mint egy egészséges adminisztrációnak emeltyűjét és eszközét kívánom én azt, hogy oltalma alatt a haza minden polgára élvezze az államélet és oltalom gyümölcseit, a személy- és vagyonsbátorságot, szeresse meg a hazát és épen a rendezett állapotoknak megízlelése és megszeretése által büszkén vallja magát az állam polgárának, de érezze egyszersmind a rendezett állapotok és a végrehajtás hatalmát és súlyát az esetben, ha mindezen élvezmények daczára hálátlanul az államtörvényeknek ellenszegülne. De én társadalmi viszonyaink javulását is várom a tisztviselők kinevezésétül. Engedje meg a tisztelt ház, hogy egész nyíltan kijelentsem, hogy azon dilettantismus, mely minden társadalmi viszonyainkon és rétegeinken uralkodik, az élvezés és előretörekvés azon vágya: a jogoknak túlkövetelése, a kötelesség érzetének viszonyossága, érzete nélkül; ez az, ami társadalmi viszonyain-

kát corrumpálja és ebbeli állapotunk onnan ered, mert van egy rendszerünk, amely mellett nem az érdem és az érdemmel járó öntudat és magasabb érzés veti meg az előmenetel alapját, de sok tekintetben az összekötés, a clientela, a korteskedési fortély és bizonyos tulajdonságok, melyek épen szeretetreméltóságuknál fogva e téren véghetetlenül előnyösek.

Ha képesek vagyunk kiküszöbölni szokásainkból ezen dilettantismüst, mely rákfenéje társadalmi viszonyainknak, ha oly rendszert követünk, mely az érdemet megjutalmazza, azért, mert érdem; én meg vagyok győződve, hogy lassú hatással bár, és ne méltóztassék hinni, hogy mint panaceát állítom oda, mint egyik tisztviselő társam ma mondá: Mondom, hogy fokonkint bár, társadalmunk érintett bajainak orvoslását ez utón el fogjuk érni.

Szemünkre vetik a bureaucatiát, t. ház, egy t. képviselő úr abbéli észrevétele ellenében, hogy a hivatalnok mihelyest belép hivatala körébe, már eo ipso le van alázva, én tartozom azon kijelentéssel, hogy én azon bureaucatiát, mely szorgalommal, pontosan és szakszerűen kezeli országunk szolgálatát, tisztetem. És e tekintetben bármily félreértésre szolgáltatassak alkalmat, kijelentem egész őszintén, ily bureaucatiára szükségünk van. Ami a bureaucratia kinövését, tudniillik chablonszerti, slendrian felületességét illeti, az t. ház, meg van ma is, meg van nemcsak a kinevezett, de a választott tisztviselőknél is. Ezen bureaucatiának főjellege az, hogy regisztrál, másol és expediái, de a végrehajtás foganatosítására nem ügyel senki. Ez pedig a mai ad-

minisztráció karakteristikája. De méltóztassanak megbocsájtani, e törvényjavaslat nem a legveszedelmesebb burocratiát alapítja-e meg. a testületi rendszeren alapuló burocratiát, a dicasteriálisbul növekedő burocratiát és az illetékességek superfetatiójával, összezavarásával és összevegyítésével, a jelentések fel, alá és a szomszédba való küldésével, az irka-firka burocratiának oly halmazát fogja teremteni, mely adminisztrációnkbul kiküszöbölhetlen lesz.

Az előttem szólott képviselő úr az absolutismust, mondjuk ki: a Bach-rendszerét említette. Én őszintén fogok e tárgyul szólani, mindamellert, hogy kényes tárgy és félreértéseknek teszem ki magamat. E rendszer hiányait, mint az alatta szenvedők, mi is ismerjük. De méltóztassanak megbocsájtani, a mai emlékezetre, a mai hangulatra provokálok; azon rendszernek főhibáját, azon gyűlöletes emlékezet, melyben előttünk van, nem annak adminisztráció-apparatusa képezte, de nemzetellenes iránya, az alkotmányellenesség típusa az, mely miatt gyűlöltük és elleneztek, köztük én is, tisztelt ház. és ez visszahatással volt magára az adminisztrációra is; mert természetesen a kormányrendszernek ilyen jellege nem lehetett, hogy a tisztviselők eljárására, egyéniségére, ha öntudatos volt, ha pedig csak tehetetlen, elutasítólag ne hatott volna.

Önök azt vetik szemünkre, hogy a kinevezett tisztviselők által mi, kik a takarékoságot hangoztatjuk, a költségeket fogjuk szaporítani. Én úgy tudom, hogy ma a választott tisztviselők, legalább azon megyékben, melyeket ismerek, szépen fizettetnek. Ha vannak megyék,

hol a fizetés csekély, a fizetésemelés nem fog elmaradni, mert az, hogy egy választott és bizonytalan állású tisztviselő kevesebbul megéljen, mint a biztos állású kinevezett, mert azt nem állítják, hogy nobile officium legyen, ezt én nem vagyok képes felfogni: ha csak azt nem akarják megengedni, hogy a tisztviselő a maga hivatalos eljárása mellett még más tisztességes kereseti módot, magángazdálkodást, bérletet s a többi folytasson. Hogy ez az adminisztráció igényeivel miként compatibilis ma, azt én nem értem.

De kérem a javaslat pártolóit, ne szóljanak a költségshaporitásról. Azt hiszik, hogy ha ezen javaslat életbe lép, ha a járási tisztviselő mindazt teljesíti, ami tőle kívántatik, el fog-e kér ültethetni a fizetésemelés, a számshaporítás, nem lesz-e szükséges a gyakori ülésezések által elfoglaltak mellé póttisztviselőket is nevezni.

Nem mi shaporítjuk a költségeket, kik az adminisztrációt egyszerűsítés által javítani akarjuk, mert a jó adminisztráció nem mindig drága, ellenben a rossz mindig az; a szakember a magasabb bért megérdemli, de önök vessenek számot magukkal, mennyibe fog kerülni a mai apparatus, elvárjuk.

A kinevezés ellen azon komoly ellenvetést tették, hogy az a választásoknál a kormány hatalmát rendkívül növeli.

Hogy a jelen kormány ezzel mint fogna élni, arról, azt hiszem, az ezt felemlítő kormánypárti képviselő tőlem bizonyítékot nem vár, de elismerem, hogy ez is, mint minden hatalom, visszaélésre szolgáltatna okot. De alkotmányos országban ezért a hatalmat nem kell

elvonni, de ellensúlyozni kell és ez fekszik a szolgálati pragmatikában és itt különösen abban, hogy a tisztviselőt nem lehet csak fegyelmi utón elmozdítani, a fegyelmi eljárásra pedig mi szerintünk a törvényhatóságnak közvetlen befolyása lenne. Én tovább megyek és azt hiszem, hogy öntudatos kormány a hatalommal nem fog visszaélni, a tisztviselőkben nem fog korteseket keresni, mert ez a közvéleményben okvetlenül visszahatást idézne elő.

A ház engedelmével erről is őszintén fogok szólni.

Nem áll-e az, hogy a választott maga számára a győzelemre a tért előkészíti? mert úgyszólván divattá kezd válni, hogy a tisztviselőség *gradus ad parnassum* a képviselőségre.

Annyi bizonyos, hogy a tisztviselőválasztást befolyásolja a képviselőválasztás és viszont, kevésbé bizonyos azonban az, hogy e hatalmat a választottak adminisztrációnális érdemeiknél fogva gyakorolják-e, de a visszaság mindkettőnél megvan: a kinevezett és választottnál, tehát gondoskodni kell, hogy a választókerületek a kormány zaklatásai ellen védve legyenek.

A legfőbb érv, melyet a választás mellett felhozunk: az összhang, mely a különböző közegeknek együttműködése, ellenőrködése által el fog éretni. Ellemezzük.

Mi lesz a főispán állása?

A főispán névszerint a megye kormányzója, tényleg a bizottság elnöke, ki természetesen a többséget fogja kimondani. Az adminisztráció eseményeiről azon jelentésekből merít tudomást, melyek a bizottság elé a

szakközégek által terjesztetnek. Tehát úgyszólván figyelő felügyelői állásra szorítottak, észlelni, megtudni azokat, miket a hivatalos szervezeténél fogva nem tud, hanem csak mellesleg tudhat meg; ha minorisáltatik, előtte áll az ut folyamodni a kormányhoz. Es véleményem szerint ez a többséggel szembeállításának kellemeit emelni nem fogja. Rendkívüli időben önhatalmilag intézkedhetik. De azt hiszem, ezt csak kivétel gyanánt contemplálja a törvényjavaslat, mert ha rendszeresíteni akarná, őszintén bevallotta volna. Ez a főispán állása.

Az alispán továbbá is főnöke marad a megyei adminisztrációnak, de mint ilyen, a többi, tőle egészen idegen és szakukra nézve heterogén közegekkel a bizottságba koordináltatik, fegyelmi eljárás tekintetében plane subordináltatik, a helyett, hogy mint az adminisztráció helyes fogalma kívánná és amint az adminisztrációnak igényei sok tekintetben követelik, ezen szakközégek neki alárendeltetnének.

A szolgabíró. Közvetlenül rendelkezik vele: az alispán, az adófelügyelő, a főmérnök, a tanfelügyelő, a főorvos; már t. ház, hogy az illetőségeknek ily összezararása, a felsőbbiségeknek ily sokasága mellett ezen szolgabíró mit fog csinálni, arról nekem fogalmam nem lehet, hanem hogy ha a harmóniát csak az által fogja helyreállítani, ha nem tesz semmit és ha minden egyes esetben épen a közigazgatási bizottságiul fog utasítást kérni, az én előttem világos, mert a kapocs t. ház, a közigazgatási bizottságban van, azaz: egy testületben és én őszintén bevallom, hogy ezen testület miként fogja a harmóniát összeállítani, az iránt is vannak kételyeim.

A t. miniszterelnök úr tegnap ugyan azt mondta, hogy az ő vélekedése szerint az összhang a különböző hangszeresek összeműködése által éretik el. De ha a zenészek a többség taktusa szerint fognak zenélni, őszintén megvallom, nem jó koncertet várok. Még az általa felhozott példánál is a karnagy az, ki megadja a harmóniát, de térjünk el annak elemezésétől, ha vájjon a testületi eljárás fogja-e létesíteni a harmóniát. Kettőre azonban bátor vagyok figyelmeztetni: az első az, hogy a hibák, a nehézségek, az akadályok nem a megye központjában vannak, nem onnan erednek, hogy itt keveset tanácskoznak vagy intézkednek, hanem van a járási hivatalokban.

A közigazgatási bizottság a törvényjavaslat contemplációja szerint befogja osztani az ügyeket. Hogy testület azt miként teheti? mert az ügyek beosztása felett először a szakok természete, másodsor az illetékességek szabályai határoznak és azt csak a hivatal vezetője bírálhatja helyesen, azt én be nem láthatom. A közigazgatási bizottság fontolóra fogja venni a közigazgatás ágainak minden teendőit. Ez a contempláció a kedélyhangulatnak oly mozzanata, melynek defunctiójával codificatiós munkába ritkán szoktunk találkozni. Ezek t. ház, a harmóniát nem fogják helyreállítani. A nehézségek és akadályok, ismétlem, a járásokban fognak felmerülni. Es mert ezekről gondoskodva épen nincs, minden esetben utasításért fognak folyamodni az illető közegek azon kapcsolathoz, mely a harmóniát előállítani hivatva van. Ez tehát egy nehézkes apparatus, mely az adminisztrációt megakasztja.

De még egyet ne méltóztassanak elfelejteni és ez a második, melyet felemlíteni bátor leszek; azon szakközegek, kik ott «vannak bizonyos szakokat képviselnek és szakuknál fogva bizonyos mechanikus, technikus szabályokhoz, felsőbb utasításokhoz; rendeletekhez vannak kötve. Az értesülés a capacitatio, a vélemény szabadságát, az elhatározásnak elfogulatlanságát feltételezi, ámde ők épen hivataluk minőségénél fogva kénytelenek a felülről nyert utasításokat érvényesíteni. Ezekben nem minorisáltathatják magukat a többség által, hanem minden esetben a felsőbbséghez fognak és tartoznak folyamodni, hogy a harmónia itt állíttassák helyre.

Vájjon nem természetes-e azon contempláció, melyet mi vagyunk bátrak előadni, hogy ezen harmóniát a megye kormányzója állítsa helyre, aki azon helyzetben van, hogy a szakközegeket akkor, amikor, és pedig azokat, kiknek szakmájáról van szó, nem ily bureaucriticus és dicasterialis apparatusban, hanem épen az előforduló tárgyak minősége szerint egybehívja, meghalassa és nekik, értesülése szerint, saját felelősségére kiadja az utasítást.

De nem fogok a részleteknek mélyebb vitatásába bocsátkozni, azzal végzem előadásomat, hogy ezen törvényjavaslat nem gyökeres reform-alap, de még nem is kezdeményezés.

Elismerem, hogy minden reformnak a létező tényezőkkel, sőt még a közvéleménnyel is meg kell alkudni, de ha vannak előítéletek, azokat meg kell világítani és azokon felül kell emelkedni. Oly reform, melynek alapja nem egészséges, iránya nem helyes, amely tévesztett,

nem reform. És én nem hiszem, hogy a közvélemény olyannyira megrögzött, annyira erős és szilárd volna bizonyos egységes eszmék ellenében. Én azt hiszem, hogy inkább a múltnak emlékezete, a már elfoglalt állások következetes láncolata képezi a reform tervezetnél az eldöntő súlyt. Az események nagyon hamar befogják bizonyítani, hogy a nemzet egy reménnyel, melyet a kormányalkotáshoz kötött, szegényebb lesz. Mi kisebbség, kötelességünket teljesítjük, midőn nézeteinket nyíltan elmondjuk.

Ha az események és eredmények önöknek adnak igazat, mi ezt annál nagyobb megnyugvással fogjuk venni, minthogy a közjóban mi is fogunk részesülni, de egyet nem fogadhatok el, azt, hogy ez kísérlet, mely az idők hatása alatt, úgyszólván az ellenkező cura által a jó útra fog bennünket vezetni. Ezt, mint vigasztalást nem fogadhatom el, mert nekünk kísérletre nincs időnk, nekünk gyors és gyorsan ható orvosságra van szükségünk, ha mindazt teljesíteni, mindannak megfelelni akarunk, ami szivünkön van. És nem fogadhatom el tisztelt ház, mint érvet azt, hogy ha e kísérlet nem sikerül, akkor be lesz bizonyítva, hogy hazánkban az önkormányzat nem életerős, mert t. ház a korcsalkotás tűzpróbájának az önkormányzati rendszer elvét kitenni nem szabad. Ha ezen rendszer, mely most terveztetik, tarthatatlannak fog bizonyulni, nem az lesz az oka, hogy hazánkban az önkormányzat lehetetlen, hanem: hogy az alkotás hibás és tévesztett.

Ezúttal következő határozati javaslatot nyújtott be: Határozza el a ház, hogy a közigazgatási bizottságrul

szóló törvényjavaslatot a részletes tárgyalás alapjául el nem fogadja, de egyúttal közigazgatásunk reformjának szükségét elősmerve, felhívja a ministeriumot, hogy a közigazgatási tisztviselők állami kinevezésének és a helyhatósági érdekű ügyekre nézve az önkormányzat biztosításának elvére fektetett törvényjavaslatot terjeszsen a ház elé.

Káily Béni.

A közigazgatási bizottságrul. — 1876. január 21.

Tisztelt ház! A vita eddigi folyama egy dolgot helyezett kétségen kívül, azt, hogy a közigazgatási reform szükséges s a jelen helyzet tarthatatlan. Maga előadó úr is elősmerte, hogy az „ázsiai állapotok kifejezése⁴⁴, bár szerinte nem teljes mérvben, híven illusztrálja álláspontunkat, közigazgatási viszonyainkat és ha egy igen tisztelt barátom, kinek legközelebb bő alkalma volt személyesen meggyőződni az ázsiai állapotokrul, ezekben nem talált hasonlatot a mienkkel; ezen állítását, ha nem csalódom, úgy értelmezte, hogy ott, ahol ő járt, épen az az európai hatalom, melynek önkormányzati rendszerét az egész világ, mint példát szokta idézni, egy erős központi kormányzatot alkotott, hogy a bennszülöttek sáfárkodását ellenőrizze.

Ugyanezen barátom kimutatta azon hátrányokat, melyekkel közigazgatásunknak a tisztviselőválasztás miatt küzdeni kell s mégis elfogadta, mert benne egy lépést

talál a reform felé. Én nem értem azt, hogy a jelen körülmények közt oly fontos kérdésben, mint a minő a közigazgatás rendezése, amely hivatva volna a desorganizáció megakadályozására, hogyan lehet egy egyszerű kísérlettel megelégedni. Nekünk nincs időnk, mint Angliának, törvényeket kísérletképen megszavazni, nem tételezem ezt fel a kormányra!, ennélfogva javaslatát állandónak tekintem, ezen szempontba! szólok tehát a törvényjavaslathoz.

Minden oldalra! hallottuk, hogy a közigazgatás alapfeltétele az összhang az államhatalom és autonómia közt, nekem azomban ugytetszett, hogy mind a kormány, mind a szélsőbal szónokai nagyobb súlyt helyeztek az autonómia attributumaira, semmint ezen összhang létrejöhessen.

Legyen szabad itt a megyérül néhány szót mondanom:

Nem vonakodom határozottan kimondani, hogy őszinte kegyelettel viseltetem a megye, ha nem is a megyei szervezet iránt, úgy, amint az nálunk kifejlődött, s én ezen kegyeletet nem ezen intézmény történelmi ódonágából merítem, hanem azon meggyőződésből, hogy az ország felosztása megyékre, mint erkölcsi testületekre, politikai és közigazgatási szempontba! a leg-helyesebb, mert teljesen sajátunk. Nálunk a megye keletkezése összeesik az állam alapításával s azért én Magyarországnak végalkotó elemeit a megyékben keresem, s ezek, mint ilyenek, igenis megérdemlik a tiszteletet és azért óhajtom, hogy továbbá is a megyék képezzenek a közigazgatási egységet, úgy, hogy a megye ne csak geo-

gráfiai felosztás gyanánt, de mint az állami lét valóságos kiegészítő része, mint politikai testület létezzék.

Nem volnék tehát barátja oly intézkedéseknek, melyek az autonómiát teljesen megsemmisítenék, talán csak én másképen értelmezem az autonómia fogalmát és feladatát, mint azt értelmezni nálunk általánosan szokásos.

Többször hallottam azon nézetet kifejtteni, hogy a megyei szervezetet, mely Magyarországnak sokáig büszkesége volt, egy természetszerű folytonos fejlődés eredménye. E nézet illúzió alapszik. Nálunk az állam és megye fejlődése közt parallelismus tulajdonképen nem létezik. Azon nagy és végzeteljes események, melyek hazánk állami életében sokkal messzebbmenő és behatóbb változásokat idéztek elő, mint Európa bármely országában, gyakran megszakasztották a folytonosságot a megyei szervezet fejlődésében és egészen más, az eddigitől eltérő útra terelték.

Igen helyesen jegyezte meg az államtitkár úr, hogy régebben nemcsak a főispánt, de még a szolgabírókat is a király vagy helyettese, a főispán nevezte. S ezzel elmentésben azt látjuk, hogy a megyei autonómia, a tisztviselők választása azon korban veszi kezdetét, midőn az állam, mint állam hanyatlani kezd és midőn az oligarchia, az aristokratikus elemek kerekednek felül. De ha Magyarország nem veszi el önállóságát, ha önálló fejlődése nem vágatik ketté a külesemények hatalma által, nem szenved kétséget, hogy nálunk is kifejlődik azon küzdelem a kiváltságos osztályok és a korona közt, mely legalább Nyugot-Európában mindenütt a korona győzelmével végződött. A XVI. század nagy eseményei ná-

lünk ezen fejlődést nem engedték meg, de éppen annak következtében az oly intézmény, melylyel a kiváltságos osztály leginkább saját érdekeit vélte biztosíthatni, t. i. az autonóm megyei kormányzat választott tisztviselőikkel ezen viszonyok közt igenis a nemzet megmentője lett.

Kállay Ödön.

Január 12.

Ha valaki erős és mondhatjuk spiritisticus képzelőtehetséggel bír, a jelen törvényjavaslatban az önkormányzat netovábbját képzelheti, éppen úgy, mint bizonyos országban bizonyos apparátust parlamentáris rendszernek hisznek és vallanak nagy tömeg jámborok, pedig nem egyéb, mint ügyesen szőtt szövedék a tekintetben, hogy a rendelkezőről az ódiumot elhárítani lehessen a nélkül, hogy a jól felszerelt absoluthatalom akaratára ellenében a legkisebb feltevésre képes volna.

Én, tisztelt ház, a képzelődés oly magas fokára nem tudok jutni; legközelebbi 20 évi tapasztalataim után megszoktam bármely nagy garral és dicséretnek közt, akár úgy mint európai eszme, akár úgy mint a jogálmot megillető, de bármi czég alatt a beteg államnak nyújtott akár politikai, akár jogi orvosszert legelőször az édesség burkátul megmenteni, aztán kétszeres chemiai vizsgálat alá venni és így 10 eset közül 9-szer rá fog bizonyulni, hogy az nem orvosság, hanem altató vagy lassan, de biztosan ölő szer.

Én e javaslatot e szerint vizsgáltam meg és ítélem el. Az önkormányzatruli mondatok képezik az édes burkolatot. A test maga tisztelt ház nem egyéb, mint a delegáció eszméje utánzásából digerált elixir, amely Tóth Vilmos nagyon tisztelt volt minister úr kegyességéből felmaradt, önkormányzati gyengeségeinket rövid időn elköltözteti oda, hova már hazánk függetlensége jogi testvéreivel elköltözött, tudniillik a nagy semmiségbe.

Aki az önkormányzatot fenntartani és helyes irányban reformálni úgy akarja, hogy az a fejlődött közéletnek megfeleljen, hogy az a kormányzatban ne mint gát, hanem mint életerős prompt és meg vesztege thetlen apparatus illesztessék be, aki magát a centralizmus ellenségének és a municipium védőjének tartja, annak vélekedésem szerint mindenekelőtt szükséges bizonyos eszméktől menekülni, bizonyos eszméket elfogadni. Nevezetesen meg kell arról győződni, hogy az önkormányzati rendszer, a ministeriális felelősség minduntalan pufogatott, nagyrészen üres frázisával megegyeztethető; másodszer el kell magátul lökni a jelen megyei adminisztrációnak egész filozófiáját, meglehet róla győződni, hogy az 1848. előtti arisztocraticus jellegű megyék ma már egyáltalában nem hasznosíthatók és ezeket elismerve, első kötelessége, hogy a bizottságok jogkörét meghatározza és a bizottságot újra szervezze, mert egyenesen a bizottság jogkörében rejlik az önkormányzat princípiuma.

Én megvallom, tisztelt ház, hogy a jelenlegi bizottmányynal kormányozni lehetetlen. Én tisztelem azon

nagyon tiszteletre méltó férfiakat, akik üzérkedésük által meggazdagodtak és most mint virilisek a megyei tanácskozásokban részt vesznek és talán, hogy annál jobban láttassanak, rendszeren a főispáni szék mellé szoktak tolakodni; de meg fognak engedni, lia egész őszinteséggel kimondom, hogy a kormányzathoz semmit sem értenek, mert arra nevelve nincsenek s virilisségükkel egyedül hiúságuk van kielégítve, értékük annyi, hogy igen ügyesen tudják fejüket bólintgatni valahányszor a kormány választott képviselője felszólal. Ép így vagyok meggyőződve a választott képviselők egyrészerül is. Legyen valaki akár democratá, akár más politikai iskolát kövessen, el kell ismerni azon tétel igazságát: mindenki ahoz fogjon, amihez tud. Ennélfogva én azon igen tisztelt polgártársamnak, aki mint helységbirája, mint iskolázatlan földművelő egy megye képviselőjeként működnek, minden félelem nélkül, őszintén kijelenteném, hogy helységében igen jó szolgálatokat tehet talán az államnak is, de a megyei gyűlésekben, hol néha nagyfontosságú tárgyak felett foly a vita, ott ezen polgártársak egyáltalában nem hasznosak. És a tapasztalás bizonyítja azt is, hogy az illetők rendszeren, mint egyszerű kortesek, az illető nagyravágyóidul folytonosan fel is használatnak.

Azt mondtam, hogy aki megyei autonómiánkat reformálni akarja, annak legelőbb a megyei bizottságok jogkörét kell meghatározni és a megyei bizottságot újra szervezni. Én azt hiszem, hogy a megyei bizottság csakis választott képviselők gyülekezete lehet és hogy a kellő intellectuális garantiánk legyen, meg kell követelni,

hogy a képviseli) legalább a gimnásialis iskolát végezte legyen. Egy képviselőtestületnek nem szükséges nagyszámúnak lenni, de mindenesetre kell annyinak lenni, mennyi a tisztségviselők és hivatalnokok száma. Ha egy ilyen bizottság megalkottatok, akkor a bizottság magába ölelhetné a törvények végrehajtását s a megye összes ügyei felett határozottan rendelkezhetnék, részben a közigazgatási bizottság útján, részben kiküldöttei, részben tisztségviselői által, de úgy, hogy mindezen küldöttek egyedül ő általa választassanak, ő neki legyenek felelősek s első bíróságilag általuk lehessenek megnyithatók. Ha egy ilyen bizottság létrejön, akkor én az autonómiát biztosítva látom s ha a tisztelt kormány érzékenysége több garantiát követel, én egész őszintén bevallom, annak elfogadására hajlandó vagyok. Elfogadom azt, hogy a kormány hivatalnokai bizonyos számban részt vegyenek, elfogadom, hogy a kiküldöttek közt a kormánynak képviselői legyenek, sőt még ennél többet is elfogadok, ha a kormány szükségesnek látja, hogy határozatai szabatosan végrehajtsanak, de mindig az önkormányzat csorbítása nélkül. Én azt hiszem, tisztelt ház, fel is tettem a tisztelt miniszterelnök úr bátorságául, hogy midőn autonómiánk reformjával foglalkozandik, bátran szembeszáll a bajokkal és nem fogja a vízzel együtt a gyermeket is kiönteni; de csalódtam s úgy látom, hogy a tisztelt miniszterelnök úr egészen ellökte azokat az elveket, amelyeket én most csak úgy felületesen megemlítettem, de amelyek nélkül állítom, hogy nem lehet magyar értelemben autonómia.

Mit tesz miniszterelnök úr? Fenntartja a megyei bizottságot, talán azért, hogy reá lehessen mutatni, miként egy ily gyülekezettel kormányozni nem lehet, vagy talán azért, hogy esetleg a kedvelt közigazgatási bizottságba oly egyének is beválaszthatók legyenek, kik ha akarnak sem tudnak véleményt mondani; fel nem foghatom a miniszterelnök úr felfogását. Meg fog tehát maradni ezentúl is egy gyülekezési vár, felcífrázva minden csecsebecsével, amelyben ugyan, ha az ember kritika alá veszi, egyetlen egy jog nincs. Szabad lesz neki kérvényezni, de kérdem, kinek nem szabad? Szabad lesz neki a tisztviselők ellen a vizsgálatot elrendelni: hát van-e oly ország, hol ez meg nem történik. Hisz kötelessége az államnak, hogy ha adózom és a tisztviselőkre panaszodom, legalább panaszomat megvizsgálja. Ezt tehát nem ismerhetem el municipális jognak.

Azt mondják s különösen nagy nyomatékkal monddta Kemény Gábor képviselő úr, hogy ott van ám a költségvetés. Azt tudjuk, hogy a közmunka a közgyűlésiül elvétellett. Azt is tudjuk, hogy házipénztáraink nincsenek s tudunk még egy harmadikat is, hogy a megyei közköltségek rovatai majdnem állandóak s hogy így mirül fognak e rovatban határozni, ha csak nem a hajdúk mondurjárul fognak vitatkozni. Komoly arcczal azt mondják, hogy megmarad a statutarius jog, hanem aki meggondolja azután, hogy a mai világban általában divatozik nagyon sokat kormányozni és ha meggondoljuk, hogy némelyik mindenütt egy kanál, ahova nem is hivatott, akkor képzeletünk lehet, hogy micsoda statutarius joga marad azon halálra maltretirozott közgyű-

lésnek. Legalább tekintette volna a t. minister elnök úr e gyülekezetnek régi történeti emlékeit, érdemeit és ne méltóztatott volna neki ily gúny teljes helyzetet kijelölni.

Ezekre azt mondja a hívők nagy csoportja, hogy jól van, de ezekért kárpótlás van adva; mert ott van a közigazgatási bizottság. Igaz, hogy a sofistikus filozofia szabályai szerint le lehet vonni azt, hogy a közigazgatási bizottságban az autonómia lelke él, azt is ki lehet talán vonni, hogy a közigazgatási bizottság tanácskozásában az Önkormányzati elvek fognak érvényesülni. No, ezen már túlestünk, hányszor volt szerencsénk hallani e házban a delegációkruli dicsérieriádot, hogy a szabadság még ilyet nem talált fel, hogy ez intézményt Európa többi államai tőlünk el fogják lopni. S végre az igazgató-tanács mivé fog válni, ez lesz egy clique, mely fel fogja falni, absorbeálni az egész megye jogait, hol minden ülésben a postás, vagy telegrafus saját magáruul bizonyítékot fog adni, hogy ő a kormányzathoz semmit sem ért s így csak annyiban lesz érdekelve, hogy szemük, mint a kompaszra, mindig a főispánra lesz dirigálva s a szerint majd eligazodik.

A bizottságban a független elemek többsége élez. Tessék csak megkérdezni Tóth Vilmóst, mily jól ki-gondolta a candidationalis bizottságot, úgy, hogy most már csak nagy poesissel lehet azt mondani a tisztviselő-rül, hogy választatok. Külömben pedig másik kollegája is jól szervezte a főispáni hatalmat, úgy, hogy a tisztviselőnek alig lesz kedve Öméltóságával ellenkezni. így megmarad a 10 hős, ha akad, ezeknek meg fog engedtetni a dikeziózás s mikor szavazásra kerül, azon urak

le fognak szavaztatni, vagyis a megyében is a ministerialis omnipotentia constitutionalis formák közt létrejön. Én az ily önkormányzatiul irtózom és végtelenül fáj, hogy az újabb aera nagy férfainak bölcselkedése következtében jutottunk ide.

Valóban t. minister úr, ha az autonómia megsemmisítésére fordított munkásságot és energiát az ország anyagi előmozdítására fordította volna, vagy biztosította volna a személy- és vagyonbátorságot, nagyobb hálával volna a ház iránta.

Ezen javaslat a Tóth Vilmosénál semmivel sem különb, nem fogadom el, mert a divó coquettirozó politikán alapul, mely mindenkit kielégít: egyiket semmivel, a másikat fiigével. Ezen politikának programja nincs, él naprul-napra, rombol, de építeni nem tud, borzasztó sok papiroost fogyaszt, a törvényt, novellát, rendeletet, parancsolatokat folytonosan gyártja, elanynyira, hogy a nagy halmazt véges elméjű ember nem képes megtanulni, különben ha mindnyájan tudnánk, a büntetések rovata jövedelmi ággá nem növekedne.

Simonyi Ernő.

1876. január 24. Kivonat.

Péchy gróf beszédére reflektálni nem fogok, mert azokat már mások elmondták.

Várady Gábor azt mondja: az emberek iszonyodnak a nagy változásoktól. Engedelmet kérek, de én

úgy vettem észre, hogy Magyarországon a nagy változásiul nem iszonyodnak, hanem iszonyodnak a rősz változásiul; azért iszonyodunk mi a jelen törvényjavaslattal, mert ez nagy és rősz változás.

Azt mondja, az emberek egyszerre sokat akarnak, mi nem várunk sokat, csak azt, amit önök 8 év óta ígértek.

Azt mondja, hogy mi szeretjük a híveknek kedves tanokat hirdetni; mi 8 év óta ugyanazt hirdetjük.

Azt mondja, hogy kapacitációra nincs tér és alkalom, mert mindnyájan határozott állást foglalunk el; reményiem, hogy ezt tiszta meggyőződésből tesszük és nem teszem fel, hogy bárki meggyőződése ellen fogna szavazni. Azt hiszem, hogy önöket a belügyminister beszéde és indokolása győzte meg, lesz alkalmam önökkel megismertetni minister úr gondolkozásmódját és reményiem, komoly figyelemre fogják méltatni azt, mit minister úr a megyékről irt.

Azt kérdezi, ezen javaslat többet ront-e, mint amennyit épít, elfogadja, mert többet épít és mert nincs idő kísérletre és ez a megyéket véglegesen organizálja. Én ellenkező nézetben vagyok, experimentációnak tartom és mert az experimentációkra időnk nincs, nem fogadom el.

Midőn Helfi azon észrevételt tette, hogy ezen javaslatra sem a házban, sem az országban nincs megállapodás, Tisza miniszer úr azt felelte: „azt kérdem, hogy épen Helfi úr és elvrokonai hogyan tudják azt, hogy ezen javaslat oly véghetlonül rősz, káros, veszélyes, ha nem volt idejük megérteni; ez nem egyéb,

mint bevallása annak, hogy anélkül, hogy értenének valamit, rosznak, károsnak, veszélyesnek nyilvánítják.^a

Ez sofismának, ha tetszik éleznek megjárja, nem oly argumentum, mely komoly megnyugvást hozna maga után.

Helfi azt mondta, hogy a népek hite a páriamentarizmus iránt Magyarországon hanyatlak, azt monda, hogy a magyar országgyűlés alig több, mint egy megnagyobbított megye. Erre miniszter úr azt, hogy a parlamentarizmus tekintélyét a képviselők oly beszédei rontják le, melyek a megyei életnek nem fény, de hanyatló korában mondott beszédeikhez hasonlítanak.

Ezen válasz sért, de nem kapacitál, ön megmondom mi rontja, illetőleg felolvasom Horváth Boldizsár 1869-iki miniszterre irányuló nyilatkozatát: „Minden párt, mely kormányra jutván, megtagadja a maga elveit, tönkretette a parlamentarizmust, sőt megtámadta magát az alkotmányosságot is, megingatván a hitet és bizalmat a népben azok iránt, kik a nép bizalmának vállain emelkedtek a hatalom polczára és ígértek míg odajutottak mindent, de azután egyebet nem tudtak adni, mint keserű csalódást.”^

Nem én mondom, de Horváth és miniszter urra bírom annak megítélését: mi rontottuk-e le, vagy a túloldaliak.

A vita folyamába többször előfordult: milyen volt a megyék eredete és hatásköre. Magyarország politikai és alkotmányos történelme igen hézagosan van megírva, azért is Magyarország megyéinek koronkinti hatásköre homályba van burkolva; annyit azonban a

történelemből még is látunk, hogy a magyar megyék a kor igényeinek minden időben megfeleltek, az alkotmánynak megtartásában legnagyobb részük volt. Eléretett ez pedig az által, hogy mindenkor a kor igényeihez idomultak anélkül, hogy lényeges attributumaikból valamit vesztek volna.

A választásra! miniszerelnök úr azt mondja, meg lehetett ez csirájában régen, de csak ezen század második felében és azóta fejlődött. Ha a miniszer úr a korteskedést veszi a választás fejlődésének, az igenis e század második felében kezdődött, de maga a választás alkotmányunk egyik sarkpontját képezi.

Magyarország alkotmánya lényegesen választási alkotmány volt és a királytól az utolsó tisztviselőig mindenkit választottak. A megyei tisztviselők választása iránt törvényeink már 1435-ben positive intézkedtek, sőt, hol választásra! beszélnek, ott már a régi hiányos választásra correctivumot hoztak be. Éber képviselő úr e tekintetben Angliára, mint specziálításra hivatkozott. Mindezek megvannak Zsigmond, Mátyás, Ulászló és más királyok dekrétumaiban 1523—1729-ig. Ez tehát nem a jelen század fejleménye, de igenis traditionális jog, mely a magyar alkotmány lényegét és sarkkővét képezi.

Történt még miniszerelnök úr és mások által hivatkozás Angliára. A miniszer úr igen helyesen megfejtette, hogy az angol kinevezett tisztviselők egészen mások, mint a magyarok; igaz, de a dolgot egészen nem fejtette meg, ez az egyik különbség, a másik az, hogy az angol kormány az önkormányzatba nem úgy

avatkozik be. Angliában az önkormányzat keveset adminisztrál, mert a község a kormány és megye beavatkozása nélkül mindent elvégez. Annyira nem avatkozhat be a kormány, hogy Lord Palmerston törvényjavaslatot terjesztett be az omnibuszokban lámpák alkalmazására, miután az omnibuszokon a lopás elterjedt, tette pedig ezt azért, mert bevallá, hogy önállóig e felett nem intézkedhetik.

Oly ország, hol a kormány oly kevésbé avatkozhatik az önkormányzati ügyekbe és a mi viszonyaink közt nagy a különbség a megyei tisztviselők és az ottani megyei tisztviselők közt, ezen különbséget kell különösen kiemelni és azt kell utánozni.

Ne tekintsék Önök az embereket oly kiskorúaknak, hagyják őket magukra és legtöbb esetben a helyes utón fognak járni. De azon rendszeres bizalmatlanság, melylyel önök viseltetnek a nemzet és egyes osztályai iránt, előttem megfoghatatlan, mert arra a kormányt semmi fel nem jogosítja. Azt hiszik önök, hogy minden rosszul fog menni, ha önök befolyásukat megszüntetik, pedig higgyék el, különösen az önkormányzati viszonyok Magyarországon sokkal jobban fognak menni, ha önök bele nem avatkoznak, sokkal kevésbé fogja az ország igényelni azon gyámúságot, melyet most követel, azért, mert önök beleavatkoznak minden ügyeibe.

Minister úr azt mondá: a törvényjavaslat nem híd a centralisatióra, hanem inkább eszköz a centralisatió és tisztí kinevezés megakadályozására.

Én megvallom, nem értem, miért hangsúlyozza a

tiszti kinevezést, miért bíbelődik vele, ha a törvényjavaslat nem hid a centrálisadéhoz, de az önkormányzat sírja akar lenni? Hanem van reményem a magyar nemzetben, hogy ezen sírba nem fogja a magyar önkormányzatot eltemetni; figyelmeztetem minster urat, hogy aki másnak vermet ás, maga esik bele.

Azt mondja ministör úr: ez nem centralisatió, pedig az írkokokat is a minister fogja kinevezni, igenis itt van a 7. §., mely azt mondja: az irodai teendők szabályozásáru a minister rendelkezik.

Indokolásában azt mondja: a törvényhatóságoknak az államélet minden ágaira oly tágkorü, oly kifejlett befolyása nem volt, mint ezen bizottság szervezése után lesz. A 24 tag közül 15-öt a törvényhatóság választ, befolyása kiterjed a közigazgatás minden ágaira.

Hogy ezen 15 tag mennyire független, bizonyítja minister úr nyilatkozata; a főispán jelöli ki ugyanis a tisztviselőket, már épen most egy éve a képviselőház jobb oldaláru a hallottuk, hogyha valaki kijelöl, ez annyit tesz, mintha választ vagy kinevez.

Kétségtelen az is, hogy a hivatalba juttatás sokkal inkább függ a candidáló, mint a választótul, mert megtörténhetik ugyan, hogy nem azt választják, kit a kijelölő akar, de mindenesetre azt választják kit a kijelölő akar, mert külömben nem jelölte volna ki.

Ezentül a tisztviselők egyrészt a főispán nevezi ki, ezeknél tehát a választási szertartás elmarad, de akár választott, akár kinevezett a tisztviselő, a főispán helyettesítheti, felfüggesztheti, tisztvi vizsgálat alá he-

lyezheti, sőt bizonyos esetekben hivatalából kiteheti, helyette mászt nevezhet.

Ha már most a tisztviselői kar akár egyenesen, akár a választási apparatus mozgósításával közvetve a főispán által neveztetik is ki, ugyan kérdem: azon tisztviselő, kit a főispán felfüggeszthet, helyettesíthet, vizsgálat alá helyezhet, mennyiben tisztviselője és mennyiben választottja a törvényhatóságnak?

Én részemről a centralisációnak, bármely alakban jelentkezék, határozott ellensége vagyok, de ha valaki azt mondja: én a centralisációt hazámra üdvösnök tartom és indítványozom, én az ily eljárást becsülöm, de nem azt, ki a centralisációt az önkormányzat köpenyébe burkolva akarja becsusztatni.

Benne van azon elv is, hogy a kormány törvénytelen rendeletei is végrehajtandók és orvoslást csak az országgyűlésen lehet keresni és mert Magyarország még nemrég a törvénytelen rendeleteknek ellenállt, hogy ez többé ne történhessék, kimondják a szabad állam eszméjével ellenkező azon elvet, hogy az, aki ezt felsőbb rendeletra teszi, többé felelősségre nem vonható.

Kérdem minster urat, hogy azon megyei tisztviselők, akik a bizottmány többségét képezik, mennyiben szabadon választottjai a törvényhatóságnak, azaz ők nem képezik, de fogják a többséget képezni, hanem többségét fogják képezni a kormány hivatalnokai a főispánnal, tehát ezen bizottságban nem terjeszkedik az autonómia, hanem oda irányul, hogy a kormány minden esetben többséggel bírjon, ez az egye-

düli ok, mert ezen törvény az 1870-ik törvény által okozott sérelmet nem orvosolja.

Szeniczey úr azt mondta: a szélsőbal az ön kormányzat legerősebb hive, mert nemcsak megkívánja tartani, de még ki is akarja terjeszteni, hogy azomban mily irányban vagy meddig, egyik sem tudta vagy akarta megmondani. Meg fogom mondani meddig és mily irányban akarunk menni.

Ha képviselő Tisza Kálmánnak a felelős kormány és megyerendszerről irt röpiratát olvasta volna, ebből tudhatná, mi mit akarunk. Én azon nézetből indulok ki, melyet belügyminister úr röpiratában kifejezett, legjobb kormányforma az, amely a testületektől és egyénektől csak annyi és nem több szabadságfeláldozást követel, mennyi az állam egységének fenntartására és nemesebb céljainak elérésére okvetlenül szükséges.

Miután sok szó volt a centralisatiórul, felolvasom azon tételt, mely minister úr nézeteit megismerteti: „A parlamenti felelős kormányt némelykor együtt találjuk a centrálisadéval, ez nem jelent egyebet, mint azt, hogy mint minden hatalom a világon, úgy a parlamentek többsége és a befolyásából alakuló kormány is hajlandó megtartani azon eszközöket, melyekkel hatalmát terjesztheti, biztosíthatja és ezt okvetlenül meg is teszi, ahol azt készen, a nemzet belenyugvása által elfogadva találja?⁴

Ugyhiszem ez indokolja azt, miért tartja meg minister úr a virilis intézményt, mely ellen 1870-ben oly hévvel harczolt.

A központosításnak a minister úr szerint már természete az, legalább így nyilvánult még működése mindenütt, hogy a rend érdekében megöli még ott is, hol parlamenti felelős kormány állt az ügyek élén, a testületi és személyes szabadságot, mert ezek mozzanatai zavarnák a mesterséges közigazgatási gépezet ketyegését és épen azért sem magát a rendet, sem a nélkül fenn nem állható valódi szabadságot megvédeni a veszély perczeiben nem képes.

Attól fél a minister úr, hogy az önkormányzatnak szabadon a nép által választott elemei meg fognák zavarni a közigazgatási gépezet egyhangú ketyegését, azért bízta ezt a közigazgatási bizottságra, melyben a többséget magának biztosította.

Elmondja azután, mennyire kívánja minden kormány hatalmát terjeszteni, elmondja, hogy amint a kormányok egymást felváltják, sorban megtartják azon eszközöket, melyekkel a múlt kormány hatalmát megörökíteni vélte; továbbá mondja, mint minden hatalomnak, úgy a parlamenti többségnek és a reá támaszkodó kormánynak is természetes hibája az, hogy hatalmának mind nagyságát, mind tartamát terjeszteni és azt örökíteni igyekszik és mint minden kormányban, ebben is megvan a hajlam az elnyomásra.

Nem én mondom, de a belfigyminister úr és azt mondja: „a felelős parlamenti kormány ezen hibái ellenében az óvszer a politikai élet-, a közügyek iránti érdekeltségnek az ország minden részébeni ébrentartásában és a parlamenti választások szabadságában keresendő.“ (Tisza közbekíált: most is azt mondom.) De

hol lesz feltalálható ezen óvszer akkor, mikor a választások szabadsága az által a sok kinevezés általi befolyás folytán megszűnik, a mindenfelé elhelyezett burokraták hivatali befolyásukat vetik a mérlegbe, ígérnek, fenyegetnek, tetszésük szerint készítik a választók jegyzékét és ily módon, ha nem is mindig, de többnyire keresztülviszik a kormány jelöltjeit. Ily módon alapjaiban hamisítatik meg a felelős kormány, mert a képviselőház nem lehet az ily közvélemény képviselője.

És mi lesz az eredmény? Azt mondja a miniszter úr: így esik az, hogy előbb egy ideig elnyomatik a nemzeti akarat és utóbb törvényesen nem érvényesíthetvén magát, erőszakosan kitör; nem én, de Tisza Kálmán mondja. (Tisza közbekiált: most is azt mondom.)

Elmondja a miniszter úr, hogy különösen Franciaországban az egymást követő kormányok és kormányformák, bármennyire is kárhoztatták azt a rendszert, melyet a másik kormány követett, mégis, mikor hatalomra jöttek, maguk mindig elfogadták és azt mondja: így mehet ez sok helyen évtizedeken keresztül, míg nem akad egy igazán szabadságszerető kormány, mely nem saját nézeteinek a nemzetre való erőszakolását, hanem saját vágyai szerinti boldogítását tűzvén ki feladataul, elég önmegadással bír arra, hogy a neki oly kényelmes, de a nemzetre, a szabadságra, sőt elvégre magára is veszélyessé válható központosított kormány gépezete használatául lemondjon, visszaadja a vidékeknek ama tőlük elvont felesleget, mely a központon

túl csapóii; visszaadja a részeknek, az államélet vezetésének azon illetőségét, mely az államélet veszélyeztetése nélkül általuk gyakorolhatók, visszahelyezi az egyéneket, testületeket az őket megillető jogok gyakorlatába, szervezván így életerővel, ellenállási képességgel bíró testületeket, melyekre épen, mert ellenállási erővel bírnak, a vésznek idején támaszkodni lehet, felébresztvén az egyeseknek jogérzetét és élvezetét és ezáltal éreztetve velők a felelősség részét, mely a nemzet, a haza sorsa vezetésében őket is megilleti, teremtván szóval erős, öntudatos közszellemet, mely nélkül minden a legtökéletesebb alkotmány is mulékony és ingatag.

Ilyenek voltak a minister úr nézetei a magyar megyékről, melyeknek fenntartását, a ministeriummal való összeegyeztetését nem is tartá nehéznek, mondván: szólok azután, hogy ezen sarkalatos jogainak gyakorlata miképen egyeztethető össze a parlamenti kormánynyal és reményiem, hogy sikerült kimutatni, hogy a követválasztás és utasításadási jogain kívül a többit épen úgy, de sőt sikeresebben fogja gyakorolhatni, mint eddig.

Ha minister úrnak ez volt nézete és azóta nem változott meg, akkor törvényjavaslatát nem értem, mert ez könyvével merőben ellenkezik, mint ezt a t. képviselőház a felolvasott néhány passzusból láthatja. Én a röpirat szellemével teljesen egyetértek és ösmerem a határokat, ameddig az önkormányzatot kiakarom terjeszteni.

Általában ha célunk az ország boldogítása, ez könnyen elérhető.

Az emberekből alakultak a községek, ezekből a megyék, cantonok és ezek csoportosulása képezi az államot. Ezekben a kormányzat igen egyszerű. Hagyjuk a családot magában élni mindaddig, míg másokat nem háborgat} hagyjuk a községet élni önkormányzati szabadságában, míg más községek jogait nem háborítja. A községek közt visszaélések, kérdések támadhatnak, ezeket intézze a megye, de a megyének sem szabad a községek ügyeibe beavatkozni, csak ott, hol több község ügye forog fenn.

Hagyjuk a megyéket, kormányozzák magukat ahogy akarják és csak akkor lépünk közbe, midőn az egyéni szabadságot korlátozzák vagy akadályozzák. Hagyjuk a törvény korlátai közt, melyet mindenkinek tisztelni kell, hanem a törvénynek úgy kell alkotva lenni, hogy az egyének csak annyi szabadságfeláldozást vegyenek el, amennyi az állam fenntartására és nemesebb céljaira okvetlenül szükséges.

Itt van a vonal meghúzva, mely az önkormányzat határát kijelöli és e határt könnyű megtalálni, hanem hát szeretjük kiterjeszteni azt, mert kiterjesztése a hatalmat növeli, meghosszabbítja, megerősíti.

Megvallom, sajtáságosnak találok, hogy ma a vitának negyedik napján még mindig azt vitatjuk: képes-e a megye adminisztrálni? Hiszen a megyének nem az adminisztráció a fő attribútuma. Bujanovics úr azt mondja, ő nála nem az autonómia a fő, de a közigazgatás hiányainak megszüntetése. Én Bujanovics úrral nem értek egyet, előttem nem csupán az adminisztráció kérdése lebeg, hanem lebeg a magyar megyék

politikai hivatása is, melyek azt tették, hogy ezek voltak az alkotmány védbástyái, az alkotmány biztositékai és őrei, a nemzeti szabadság védői és fenntartói.

Én nem most, de mindenkor azt találtam, hogy a megyék főjoga a törvényeknek és a törvényes kormány rendeleteinek a megyei választott tisztviselők általi végrehajtásában áll. Ez azon megyei sarkalatos jog, mely a magyar alkotmányra lényeges befolyással van, mely a magyart a többi alkotmányoktól elkülöníti. Ez a kérdés: jó-o? Én azt mondom, hogy ezredév próbáját állotta ki, már pedig az alkotmány csak annyit ér, amennyire biztosítani képes az államéletet és az államéletben a polgároknak egyéni és testületi szabadságát. A vármegyéknek ezen attribútuma teszi azt, hogy a magyar alkotmány szerint a végrehajtó hatalom magának a nemzetnek kezében van, mert a kormánynak egy rendelete sem hajtható végre anélkül, hogy arra a népképviselőlet alapján együtt létező vármegyének közege sanctióját ne adta volna és erre tisztviselőit ne utasította volna.

Azt mondják: ez a felelős kormányral nem egyezik. Ugyan miért? hiszen az 1848-iki törvény a ministert azért nem teszi felelőssé, amit nem tett, hanem azért, amit tett vagy elmulasztott; a vármegye cselekményeiért a ministorium nem felelős. A dicasteriális kormányok századokon át kitudtak a megyékkel jönni, hanem önök szerint a parlamentáris kormány nem élhet meg. Méltóztassanak megengedni, ha én a megyék múltját és érdemeit tekintem és választanom

kell, határozottan a megyét választom s feladom a parlamentet minden nemében és formájában.

A jelenlegi és az 1870-iki törvény is intézkedik a törvény rendeleti végrehajtásáról, de törvényességéről nem gondoskodott, az előbbi törvény meghagyta a felirati jogot, de ez már eltörli, bár minister úr ezt annak idejében kielégítőnek nem tartotta.

A javaslatban benne van, hogy törvénytelenek végrehajthatók, mert felírhat ugyan, de végrehajtani köteles, sőt tovább ment, mert miután a közel múltban a törvénytelen rendeleteket csak ostromállapottal lehetett végrehajtani, nehogy mint hajdan végrehajtottat kapni ne lehessen, kimondja: hogy az, aki felsőbb rendeletre törvénytelenséget követ el, nem büntethető.

Ez a minister úr szabadelvű törvényjavaslata.

Nekünk egy kormányval van dolgunk, melynek pártja a szabadelvű nevet irta zászlójára. Noblesse oblige, önkéntül tehát megköveteljük, váltsák be szavakat és teljesítsék a szabadérvűség követelményét.

Azt mondják, hogy az önkormányzatot kiterjesztik; én ezt abban találnám, ha a gyűlésben minden polgár részt venne, mint volt 1848. előtt; minthogy azonban ezt ma a számszerű sokaság lehetlenné tenné, kell, hogy delegáció történjék, egy bizottság választassák.

A szabadelvűség azt kívánja, hogy minél kevesebb fosztasson meg jogátul, vagyis a bizottság számos legyen; minél kevesebb tehát a bizottsági tagok száma, annál közelebb áll a reakezióhoz. Midőn önök ma ezen

2—600 közt álló tagok számát 21-re szállítják le, szabadelvű dolgot követnek-e el, szabadelvű irányban módosítják-e a reakciónárius törvényt; ezen nagymérvű leszállítással önök elérhetnek valamit, de szabadelvű irányban nem működnek.

Méltóztassék elhinni, hogy épen a kormány érdekében ideje lenne már a szabadelvűséget megkezdeni, mert mit láttunk eddig ezen kormánytul, melyet 300 szabadelvű képviselő támogat. Láttuk:

hogy a közös költségek $3\frac{1}{2}$ millióval emeltettek; az arany-agio fejében megszavaztatott 2 millió;

kivetett 15 millió adót;

megszavaztatott 80 millió drága kölcsönt;

a katonai nyugdíjakat felemelte;

a romániai szerződés által gabonánknak erős versenytársat szerzett.

Ezekben pedig nem sok szabadelvűség, de annál több teher van.

Hanem kaptunk gyors és gyökeres reformigéreteket. Itt vannak ezen reformok, ez azon keret, melyben a többiek beillesztetnőnek, ha ez is szabadelvű, akkor Isten mentsen meg a szabadéivüségűtől. Más államokban ez egészen másképen történik; ha valaki egy új eszmét felkarol és a többséget megnyeri, a kormányra szóllittatik és akkor elveit érvényesíti. Ámde erről a 21-es bizottságban soha senki sem szól, ez nem az önök, nem a Deák-párt programja, ez egészen új eszme. Méltóztassanak azon programot létesíteni, melyet az ország önöktől jogosan várhat, melyet ígérték, de új eszmével előlépni egészen inparlamentáris.

Itt van a Sennyey-pártárnyalat, vezére előadta politikáját, ha az ország többségét megnyeri, jogosultan befogja nyújthatni a tisztviselők kin evezéséről í törvényjavaslatot, mert itt már nézeteit kifejtette.

De azon két pártárnyalatbul, melybül a fusio alakult, egy párt sem mondá ki ezen javaslat elvét, a kormány tehát nincs jogosítva ezen javaslat beterjesztésére.

Br. Sennyey politikáját nem fogadom el, sőt ha a kettő közt kellene választanom, inkább a kormányét választanám, mert ez ellen van correctivum, mert amint ma behozzuk, holnap eltörölhetjük. De ha 3—4000-et kineveznek, ezeket eltávolítani nem könnyű.

Mennyi nehézséggel jár a megtakarítás a minis-
téri hivatalnokokra a központban. Miért? mert sok hivatalnokot könnyen elbocsájtani nem lehet.

Felolvassa Somsich Pál 1867-iki beszédének némely tételeit.

Bárminők legyenek is azomban nézeteim, megva-
gyok győződve, hogy miután ez a pártkörben kormány-
kérdésnek nyilvánított, nagy többséggel törvénynyé
lesz, kötve hiszem azomban, hogy üdvös következmé-
nyei lennének.

Bátor vagyok a kormányt arra figyelmeztetni, hogy
1847-ben is életbe volt az adminisztrátori rendszer lép-
tetve, de épen e rendszer idézte elő az 1848-iki forra-
dalmat; figyelmeztetem a kormányt a lehető követ-
kezményekre és pártolom Mocsáry határozati javaslatát.